135.331
OSZK

HARSÁNYI ZSOLT

ÉLNI JÓ

HARSÁNYI
ZSOLT
ÉLNI JÓ
III.

SZ
Szécheny Kön

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

ÉLNI JÓ

RUBENS PÉTER PÁL ÉLETÉNEK REGÉNYE

OSZK

HARMADIK KÖTET

Második kiadás

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1942

135 331
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B 6701/1984
LELTÁRI SZÁM

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

I.

Május elején magától De Maugis abbétól érkezett levél: az anyakirályné őfelsége értesülvén arról, hogy a sorozatból kilenc kép már készen van, ragaszkodik ahhoz, hogy a művész a kész képekkel azonnal jöjjön Párizsba. Pieter megmutatta a levelet Bellának:

— Érzed már olyan erősnek magadat, hogy itt hagyhatlak?

— Nyugodtan utazhatol, Pieter. Én már megnyugodtam Isten rendelésében. Talán bűn, amit mondok, de olykor eszembe jut: mint lett volna, ha Isten meghallgatja könyörgésünket? Most itt volna szegény kicsikénk bénán, tolókocsiban, hogy úgy élje le egész életét, mindig csak nézze és irígyelje az egészségeseket. De ha ilyet gondolok, elszörnyedek magamtól. Ilyen anya vagyok én? Akárhogyan, csak élne.

— Ne szörnyedj el, angyalom. Már én is rájöttem, hogy Isten bölcsebb nálunk. Jobb így. Miattad is jobb.

— Miért miattam?

— Mert ez a szegény gyermek a nap minden percében elvette önbizalmadat. Nem hittél magadban, az anyai hivatásodban. Magadban kerested a hibát. Magadat becsmérelted és nem mertél teljesen örülni az életednek.

Bella nem felelt. Pieter hallgatott egy darabig, aztán halkan hozzátette:

— Akárcsak én.

— Teljesen értelek, Pieter. A lelkem legborzasztóbb titkait tartottad most elém.

— De most másképpen lesz. Szegény kis Clarát mindörökké gyászolni fogjuk, de ha ő meghalt, mi most meggyógyultunk. Itt van ez a két remek kölyök. Ma is elnéztem őket. Mindakettő az élet, az erő, a szépség maga. Ezek a mi gyerekeink, Bella. Antwerpenben nincs anya, aki két ilyen pompás fickót szült volna, csak te. Gondolj mindig erre és légy rá büszke, hogy szeretjük egymást. Erről ritkán beszélünk, mert józan emberek vagyunk mind a ketten. De néha nem árt megmondanom neked, hogy áldom a pillanatot, mikor a feleségem lettél.

Bella a férje mellére simult.

— Ó Pieter és én szeretnék mindennap külön térdreborulni s úgy megköszönni a jó Istennek, hogy nekem adott téged... Ha még lesz gyerekünk, majd meglátod, hogy az milyen erős lesz és milyen szép lesz...

— Kislányt szeretnék, — mondta Pieter.

— Tudod, gyakran gondolok arra, hogy milyen szép lesz, mikor már nagyon öregek leszünk és az unokáink házasodnak és férjhezmennek...

— Hajjaj, mennyi pénzbe fog az kerülni. Egyszóval nyugodtan mehetek Párisba.

Utazás előtt meg kellett tennie a szokott utakat. Mindenekelőtt Rockoxhoz ment, mi elintéznivaló van Peireskel. A polgármester szó nélkül egy éremgyüjtemény elé vezette. Új gyüjtemény volt ez, Pieter eddig nem látta itt. Már első pillantásra szép és ritka darabokat fedezett fel benne.

— Mi ez?

— Aerschot herceg hagyatéka. Meg kellene venni, de annyi mozgatható pénzem nincsen. Arra gondoltam, hogy átvesszük bizományba, hátha el tu-

dod adni Párisban. Peiresc bizonyára tud rá vevőt. Hajlandó vagy elvinni magaddal?

— Most rögtön. Mert otthon még alaposan kigyönyörködöm magam. Minden darabot külön meg akarok nézni.

Átnézték a jegyzéket, a becslést, meghányták-vetették az értékesítési lehetőségeket. Aznap este már a Pieter lakásán volt a gyűjtemény. Se látott, se hallott, teljesen elmerült régészeti szenvedélyébe. De aztán eltépte magát az örömtől, mint a bort megtagadó iszákos és a gyűjteményt is csomagoltatta a többi poggyászhoz. Aztán egy májusi napon nekivágott az útnak, még pedig Brüsszelig saját hintajával, két fehér lóval, mögötte a poggyászkocsi, jókora társzekér. Az ablakból Bella lobogtatta keszkenőjét, a kapuban mind ott voltak: Snijders, Wildens, Moermans, Van Ulden, Van Tuden, Pontius és az inasok. A mester utazott Párisba.

Brüsszelből hazaküldte a hintót s megállapodott a fővárosban, hogy a főhercegnőnél jelentkezzék. Ott meglepő hír várta.

— Képzeld, szegény Ophovent megfogták. Gyanúsnak találták Heusdenben. Katonák jöttek érte és elvitték.

— De remélem, nincs semmi baja?

— Egyelőre nincs. Az a kétszínű Van Ressel ellene vallott, de nem lehet rábizonyítani semmit. Vizsgálati fogságban ül Hágában. Természetesen mindent elkövetett, amit lehet, hogy ne essék bántódása.

— Kár volna érte, kitűnő ember. Ő a gyóntatóm és lelkileg sokat köszönhetek neki. Szegény kislányomnak ő adta fel az utolsó kenetet.

— Szegény barátom, személyesen is megmondom, mennyire sajnállak. A levelemet megkaptad, ugye?

— Meg, fenség, nagy hálával. Hiszen meg is kö-

szöntem. Már megnyugodtam Isten akaratán, fenség. A munka vígasztal. Az a munka is, amelyet fenségednek szeretnék teljesíteni. Azért is jelentkeztem most, hogy utasításokat kérjek, mire kell figyelnem. Őszintén szólva nem értem a walesi herceg dolgát. Az esküvőnek már meg is kellett volna lennie Párisban.

— Mindjárt megérted, ha elmondom madridi híreimet. A walesi herceggel bámulatos dolog történt. Apja parancsára a legnagyobb titokban, sőt álruhában elment Páris helyett Madridba. Az angol udvar úgy döntött, hogy mégis jobb lesz a spanyol házasság. Az udvarnál nagy izgalom keletkezett. Pártok alakultak. De a döntő szót Olivarez mondta ki. Ő nem akart protestáns állammal ilyen erős összeköttetésbe jutni. Nem akart a walesi hercegnek sem egyenes elutasító választ adni, tehát ahhoz a módhoz folyamodott, hogy teljesíthetetlen feltételeket szabott. Kikötötte a katolikusok egyenjogú vallásgyakorlatát Angliában, kikötötte, hogy az unokahúgom egész udvarával együtt katolikus maradhasson. Legnagyobb meglepetésére a walesi herceg még ebbe is belement. Anglia nyilván ilyen erősen gyűlöli a német hatalmat, a spanyol barátság még ezt az árat is megérte volna neki. Olivarez végül is kénytelen lesz a herceget nyíltan kikosarazni. Megmondja neki, hogy a spanyol politika pilléreí a németrómai császárság barátsága. A walesi herceg még mindig ott van, de előbb-utóbb hazautazik. Most nem marad más hátra, mint elvenni a francia király húgát. Ezt a kis epizódot egyszerűen el fogják hallgani. Ha Párisba megy, ott bizonyára úgy fognak beszélni a walesi herceg és Henriette hercegnő házasságáról, mintha mi sem történt volna. Mit mosolyogsz?

— Szegény Brueghel jutott eszembe. Az ő utolsó gyermekének a milánói érsek a keresztapja és az

infánsnő a keresztanyja. Mikor a walesi herceg spanyol házasságát rebesgették, ő már látta magát, mint a leendő angol király komáját. Ez az álma is összeomlott. Mostanában nagyon rosszul megy neki. Bolond vállalkozásokba fogott és majdnem teljes vagyonát elvesztette. Pedig sok kiadása van, a legnagyobb fia most ment Itáliába tanulmányútra. Tele van szegény ember gonddal. Alázatosan meg is kérném fenségedet, gondoljon rá alkalomadtán.

— Megteszem, amit lehet, de magam is gyengén állok. A háború rettenetes drága. Csak hallanád, mibe kerül mindennap Spinola, elszörnyednél. Hiszen csak meg lehetne kötni megint azt a fegyverszünetet. Hágából mi ujság? Nem kaptál hírt a katolikusodtól? Én már csak így nevezem, ahogy óvatosan te szoktad leveleidben.

— Nagy újság van, fenséges asszonyom. A katolikus kéri Móric herceg számára a mi álláspontunk rövid és szabatos leírását.

A főhercegnő felugrott.

— Rubens, ezt komolyan mondod? Sikerül felvenni az érintkezést? És nem ezzel toppansz be hozzám, hanem másról beszélsz?

— Sikerül, fenség. Évek óta kínlódom vele, de most minden jel szerint sikerül. Ezt a hírt apósom három napja hozta.

Izgatott öröm ülte meg a főhercegnő arcát. Csengetett, azonnal kérette Peckius kancellárt. Azt pillanatok alatt elő is kerítették a palota mélyéről. Pieter most már kettejük előtt részletesen beszámolt Brant Jan eredményeiről: Móric herceg hajlandó tudomást szerezni a spanyol-németalföldi kormány fegyverszüneti elképzeléséről és azonnal válaszolni is fog rá.

— Meddig maradsz Brüsszelben? — kérdezte Peckius.

— Sietnem kell, kegyelmes úr, de ezt minden esetre megvárom.

— Helyes. Holnapra megfogalmazom álláspontunkat, azonnal továbbíthatod a katolikusnak. Mire visszajössz Párisból, talán már itt is lesz a válasz, ha igaz.

— Idekérettem apósomat arra a napra, mikor visszaérkezem. Remélem, a választ már magával hozhatja „a nagybácsi".

Ezen mindahárman nevettek. Mert Pieter apósát a titkos levelezésben „a nagybácsi" néven emlegették, mint ahogy a hágai rokon „a katolikus" gyanánt szerepelt. Ezzel a kihallgatás véget ért. Pieternek másnap még jelentkezni kellett Peckiusnál, hogy átvegye a brüsszeli álláspont szövegét. Ezúttal azonban sokáig kellett várnia. Valaki már másfél órája ült benn a kancellárnál s még mindig nem akart kijönni.

— Ki van bent ilyen sokáig? — kérdezte a titkárt.

— Della Cueva kardinális, az új államtanácsi elnök. Most küldték Spanyolországból a nyakunkra.

Pieter várt tovább. Végre kijött a főpap, Spanyolország hatalmának brüsszeli képviselője, magas, sovány, előkelő, aszkéta-arcú ember. Pieter következett. Peckius kulccsal zárta be az ajtót.

— Lett volna haddelhadd, ha a bíboros meglátta volna ezt az írást. Éppen most vettük végig a politika alapvonalait. Olivarez szigorúan ellene van bármilyen tárgyalásnak Németalfölddel. A bíboros igen keményen kijelentette, hogy ha netalán közeledés történnék, azt ridegen vissza kell utasítani. Fegyverszünetről szó sem lehet, csak olyan békéről, amelyben Németalföld elismeri a dinasztiát. De ne félj, Rubens, mi megyünk a magunk útján. Ezt a bíborost majd valahogy hazapiszkáljuk

innen. Tessék, itt az írás. Olvasd el nyomban, hátha valami kérdeznivalód van.

Pieter elolvasta a jegyzéket. Ez egyrészről hangsúlyozta a brüsszeli kormány békevágyát, másrészt kifejtette, hogy a spanyol kormány képtelen bárminő megállapodásba belemenni, amely elismeri Hollandia függetlenségét. De még az egyszerű fegyverszünetbe sem, csak úgy, ha az uralkodóház szuverénitásának valami jele adatik a megállapodásban. Meg lehetne azonban az ütközőpontokat kímélni olyan szerződéssel, amelyben úgy a brüsszeli udvar, mint a herceg kötelezik magokat, hogy egymás meghallgatása nélkül semmilyen végleges megállapodásba nem mennek bele, amely a Generális Rendekkel köttetik.

— Köszönöm, nincs kérdésem, ez világos és érthető.

Eltette az írást és búcsúzott. Még aznap elküldte az okmányt megbízható emberrel Antwerpenbe apósához, lepecsételt kétszeres borítékban. Aztán útnak indult Páris felé.

Ott ismét a régi fogadóban szállt meg és Peiresc lakására sietett. Ott megtudta, hogy a Palais Luxembourgban előre elkészített szállás várja lakószobával és műteremmel. De aznap még nem igyekezett átköltözni. Ezt a napot még magának ajándékozta, a barátságnak és a társalgásnak. A képeket és poggyászt hozó társzekér különben sem érkezett meg.

Peiresc nem volt egyedül, vendége volt. A vendégről kiderült, hogy fivére, vidéki nemes úr, s a családban örökletes De Valavès nevet hordja. Ez legalább olyan szeretetreméltó és művelt embernek bizonyult, mint fivére. Az éremgyüjtemény ott volt, azt Pieter nem bízta a nagy poggyászra. Mint a gyerekek a karácsonyi játéknak, úgy estek neki az éremgyüjteménynek. Sorra vették a darabokat, a

felírásokat nagyítóüveggel silabizálták, az évszámokat vitatták. Aztán Peiresc a büszkeségtől ragyogó arccal szedett elé valamit saját gyüjteményéből.

— Idenézz. Idei aratásom.

— Mik ezek? — hajolt oda Pieter kíváncsian az elébe tartott tárgyakhoz.

— Két kameo. Én fedeztem fel őket. Életem büszkeségei. Ezt itt a Sainte-Chapelleben találtam. értéktelen lim-lomok között hányódott. Megvettem. Mint látod, gyönyörű darab. Augusztus császár apoteózisa. És mintha valami babonás szerencse járt volna velem az idén, ezt a gemmát is találtam. Augusztusz és Róma. A vésésök olyan szép és finom, hogy nagyítóüveggel is alig látni minden finomságát. Ezekkel kapcsolatban kérésem van hozzád.

— Rendelkezésedre állok.

— Ezeket nem lehet véka alatt tartani, oly gyönyörűek. A szépség mindenkié. Rajzold le őket, ahogy csak te tudsz rajzolni és csináltassunk róluk rézmetszeteket. Sok ember gyönyörködhetik bennök és okulhat.

— Igen jó gondolat, megcsinálom. Ó, be szépek, nem lehet letenni őket, akárcsak az érdekes könyvet.

A két fivér s a külföldi jóbarát vendéglőbe ment étkezni. A provánsziak nagy élvezetet találtak a rendelésben és hosszú, műértő tanácskozást folytattak az egyes fogásokhoz illő borokról, fajta és évjárat szerint. Pieter összesen megevett egy darab sajtot, egy tál cseresznyét és nem ivott semmit. Asztal felett politikáról folyt a szó. Tilly csapatairól beszéltek, amelyek összeszedték magokat és erős irammal vonultak Vesztfália felé. Majd felvetődött a walesi herceg neve. Pieter mozdulatlan arccal megkérdezte:

— Mikor lesz Henriette hercegnő esküvője?

— Elhalasztották, — mondták azok, — majd csak másfél év mulva.

Erre ő nem szólt semmit. Pedig érdekes dolgokat mesélhetett volna barátainak a walesi hercegről, aki titokban e pillanatban is Spanyolországban tartózkodott, hogy az infánsnő megkérésével erőszakolja az angol-spanyol barátságot. De mivel erről francia barátai nem tudtak semmit, hallgatott a dologról.

Másnap beköltözött a Palais Luxembourgba. Maga De Maugis abbé segített neki az elhelyezkedésnél. A galériához közel kapott szállást, szép kilátása nyílt a kertre. A palota különben szinte üres volt. Május vége felé járt az idő, az anyakirályné ilyenkor minden esztendőben Fontainebleauban tartózkodott. Hamarosan megérkezett a társzekér is, a Medici-sorozat kilenc és a Konsantin-sorozat négy képével. Pieter nyomban munkához látott: helyükre illesztette a képeket. Mind a nyolcon sok igazítanivalót talált, serényen dolgozott műtermében. Modellekre is szüksége volt, szólt tehát az abbénak, hogy e tekintetben adjon neki tanácsot.

— Sajnálom, uram, ebben igazán nem vagyok jártas.

— Gondolhattam volna. De ha már beszélünk, főtisztelendő úr, mi van azokkal a vázlatokkal, amelyeket elküldöttem neked? Azok az én tulajdonomat képezik; nem szeretném, ha ebből félreértés származnék.

Az abbé ötölt-hatolt. A vázlatok természetesen megvannak, de a nyári takarítás miatt nem ott vannak, ahol eddig voltak, nagyon bonyolult volna most előszedni őket, de az egész dolog bizonyára nem sürgős. Pieter most már igazolva látta gyanúját: az abbé nemcsak az anyakirályné érdeklődése folytán sürgette a vázlatokat, hanem inkább azért is, hogy megkaparintsa őket. Azokat festőjük aligha fogja látni többé!

Modellek dolgában Peirescet kérte segítségül.

S az tudott is segíteni. Volt mindenféle művészismerőse, azoktól megtudhatta a kívánt címeket. Pieternek jó növésű, testes fiatal nők kellettek, mennél teltebb idomúak. Két nap sem telt bele, a modellek beállítottak a Palais Luxembourgba. Három is jött egyszerre. Szép lányok voltak, jókedvűek és kedvesek, mind a három fekete.

— Én sem hittem volna —, mondta egyik nevetve —, hogy a Palais Luxembourgban fogok levetkőzni.

— Különös kiejtésed van, — jegyezte meg Pieter —, ti párisiak vagytok?

— Nem, uram, mi Itáliából származtunk ide. Nápolyiak vagyunk.

Pieter megörvendett és rögtön olaszra fordította a szót. A három lány közül kettő testvér volt, egy Capaio nevű ideszakadt talián leányai, a harmadik pedig unokanővérük. Giulia, Bianca, Luisa. Abból éltek, hogy modellt állottak. Túláradó boldogsággal vették tudomásul, hogy nem egy-két órára kellenek, hanem mind a hárman egész napra, még pedig jó áron. Ettől kezdve csak aludni jártak haza a Rue Verboisba, különben valósággal berendezkedtek az anyakirályné palotájában. Papucsot, pongyolát, gitárt hoztak, sőt Luisa engedelmet kért, hogy ebédszünet alatt a vőlegénye eljöhessen hozzá, mert nagyon megszokta, hogy együtt egyenek. Pieter ezt megengedte. S minden délben beállított egy vékony, piperkőc emberke, maitre Bernardin, bírósági irnok. Kedélyes kompániává fejlődött a műterem, a lányok meztelenül lustálkodtak, ha nem volt dolguk, s ha Peiresc és Valavés beállítottak, egyáltalán nem restelték ruhátlanságukat.

De egy délben maitre Bernardinnek hanyatthomlok kellett menekülnie a folyosóra. Bejelentés nélkül megérkezett az anyakirályné. Csak udvarhölgye, Guéménée hercegnő, és udvaronca, Bautru márki kí-

sérték. S természetesen De Maugis abbé. A Capaio-leányok áhítatos tisztelettel kapkodtak magukra valamit és visszavonultak a Pieter másik szobájába. A felséges asszony feltűnő kegyességgel üdvözölte a művészt és mutatta be kísérőinek. Pieter nagyot nézett, mikor a hercegnőt meglátta: ritkán találkozott ilyen szép asszonnyal életében. Vöröshajú volt, hófehér bőrű, nyulánk és magas.

— Ugye most nézel, — szólt az anyakirályné nevetve —, én már csak ilyen lényekkel veszem körül magamat. Nézd meg Bautra de Seran márkit, az is milyen csinos ember. De most vezess a galériába, mert égek a kíváncsiságtól.

A társaság elment a galériába. Ott már hét kép a helyén állott, csak egy hiányzott a nyolc közül, amelyen éppen javításokat végzett a művész. Az első allegórikus kép volt, amelynek ötletét később vették be a sorozatba: a három párka fonta Medici Mária életének fonalát. A képen még friss volt némely helyütt a festék, a Capaio-lányok aktja segített a festőnek a párkák aktjain egyetmást igazítani. A párkák felett a felhőkön Juppiter és Héra trónoltak.

— Jaj de szép! — mondta a királyné, s kísérői is buzgon helyeseltek.

A második Medici Mária születésének allegóriája volt. Középen ült a firenzei nagyhercegnő, ölében az újszülött csecsemő, fáklyás nemtő nyúl gyengéden feléje, a levegőből két angyalka rózsákat szórt rájuk, egy harmadik pedig lebegve hozta a Mannát. Lent az Arno szelleme feküdt a földön, mellette pihent Firenze oroszlánja. A királyné egymásután fedezte fel az allegórikus célzásokat és külön örült mindegyiken.

— Ez még az előbbinél is sokkal szebb, — mondotta.

A harmadik kép Medici Mária neveltetését ábrázolta, maga a sisakos Pallasz Athéné oktatta a

leckéjét író fiatal hölgyet, maga Apolló gordonkázott neki, maga Merkur röppent le az égből észt és elmésséget adni a növendéknek, s maga a három Grácia kínálta neki a bájt és kecsességet. A negyedik ábrázolta azt a jelenetet, mikor IV. Henrik meglátja Medici Mária arcképét. A szakállas király páncélosan áll a harcmezőn, angyalkák foglalkoznak pajzsával, sisakjával és Ámor a légben úszva tárja eléje az arcképet. A király meglepett kézmozdulata jelzi, mekkora hatással van rá az ábrázolt arc tüneményes szépsége, fenn a magasban pedig Juppiter és Héra már boldog házasokként fogva egymás kezét, jelképezik a király frigyét.

— El vagyok ragadtatva, — kiáltott a királyné, — tudtam, hogy szép lesz, de ennyit nem mertem volna remélni. Itt miért üres a következő két hely?

— Azért, felség, mert a soron jövő kép, felséged házassága, odaát van a műtermemben, ami pedig utána jön, a marseillei partraszállás, az még nincs kész. De méltóztassék tovább nézni: ez felséged egybekelése IV. Henrik őfelségével. Fenn, ahol eddig Juppitert és Hérát ábrázoltam, most a felséges pár trónol a fellegeken. Ezzel azt akartam jelképezni, hogy az egyesülés a felséges párt a mennyekbe ragadta és az istenek boldogságával töltötte el. Alul Lyon tája látszik, ahol felségtek egymáséi lettek, s az előtérben Franciaország nemtőjét aranykocsiban Firenze oroszlánjai húzzák.

— Gyönyörű, Rubens, gyönyörű. Mindegyikre azt kell mondanom, hogy szebb, mint az előbbi. Még van kettő, ugy-e?

— Igen, felség. Ez XIII. Lajos őfelsége születése. Felséged a főalak, a fiatal anya megejtő szépségével.

— Kitűnő. Rendkívül hasonlít, ugy-e?

Azok buzgón helyeseltek. A kép ugyanis Medici Máriát ábrázolta jellegzetes arcvonásaival, de tün-

döklő ifjú szépségnek. A művésznek ritkán sikerült így hasonlóság: tökéletesen visszaadta a képen a királyné önmagáról szóló véleményét. Még egy kép volt hátra: ez azt a jelenetet jelképezte, mikor IV. Henrik hadba készül a német földre és átnyújtja feleségének az országalmát, kettejük közt ott áll a kis dauphin.

— Most még nézzük meg a nyolcadikat a műteremben.

A műterem állványán veszteglő kép a firenzei esküvőt ábrázolta. Medici Mária itt is feltűnő szépségű menyasszonynak szerepelt a vőlegényt helyettesítő öreg Bellegarde gróf mellett. A képen rajta volt a híres díszruha és a kincseket érő diadém.

— Gratulálok, Rubens, — mondta a királyné, — remekműveket alkottál. Remélem, a többi is így fog sikerülni. De mondd csak, ugy-e egyetértesz azokkal az új képtárgyakkal, amelyeket megírattam neked?

Pieter a kíséretre pillantott.

— Beszélhetek szabadon, felség?

— Beszélhetsz. Ezek bizalmas embereim.

Pieter odament egy nagy lepelhez és elvonta. Kitünt, amit senki sem gondolt volna, hogy kép van alatta.

— Ezt is elkészítettem felséged parancsára, mert nem akartam engedetlennek látszani, de azt kérem felségedtől, amit aligha kért még művész saját alkotásáról: vessük ezt ki a sorozatból. A kép egyelőre csak vázlat.

— Mi ez? Ugy-e, távozásom Párisból Bloisba?

— Úgy van. Amit levélben utólag rendeltél, felséges asszonyom. A főalak itt elhagyja a királyi palotát, feje fölött az udvari ármány tűzokádó sárkányai röpdösnek, a kocsi már készen áll. Volt még egy képtárgy, annak még vázlata sincs kész: mikor a Gyűlölet és a Rágalom démonai a viszály magvait hintik szét anya és fia között, a Düh fáklyát tartva

tombol, a Ravaszság rókát tart hóna alatt s a királynét még az öleb is megugatja. Ezek a tárgyak, felség, merőben ellenkeznek azzal a szellemmel, amelyet annakidején tisztáztunk. Hódolattal kérem azt a kegyet, hogy ezeket a gondolatokat elhagyhassam.

Az anyakirályné habozott. Összesúgott a hercegnővel, a márkival, az abbéval. Pieter tapintatosan elhúzódott. Azok suttogó hangon soká tanakodtak. Bautru márki végül odafordult a festő felé:

— Félted a bőrödet, úgy látom.

— Tévedsz, márki úr. Én nem önző szempontokból beszélek, hiszen engem nem érhet senkinek a neheztelése. A Konstantin-képek dolgában többször lesz alkalmam érintkezni a király őfelségével, s ha ő a felséges asszony képsorozata iránt érdeklődik, én csak azt felelhetem, hogy parancsot kaptam olyan allegóriák megfestésére, amelyeket, mint idegen, nem is értek. Nem, uram, nem magamért beszélek. De ime, ezek a képek, mint hallom, a walesi herceg esküvője alkalmával kerülnek először a nyilvánosság elé. A dolog nem képzelhető másként, mint hogy a herceg őfenségének valaki el fogja magyarázni a képeket. Lehet, hogy a király. Többet nem is kell mondanom, mert...

Medici Mária közbevágott.

— Ne is folytasd. Neked van igazad. De van-e ötleted az elvetendő ötletek helyébe?

— Bőven, felség. Például IV. Henrik őfelsége halála helyett megcsináljuk IV. Henrik apoteózisát. Külön megfestem felséged koronázását, ez a nagyobb alakú képek egyike lesz. Megfesthetjük XIII. Lajos őfelsége nagykorúságát, allegorikus csoportot az élet sajkáján az idők tengere felett. Megfesthetjük Merkurt, amint hozza felségednek a béke olajágát, a király alakjának ezen a képen rajta sem kell lenni. Viszont egy másik képen rajta lehetnétek mind a ketten, sugaras fényben megdicsőülve és átkarolva,

mialatt az ég nemtői villámokkal sújtják agyon a Viszály hidráját. Az egész sorozatot olyan képpel gondolnám befejezni, amelynek címe „Az igazság diadala", ezen a király átnyujtaná a szívét felségednek. Milyen szép volna, ha aztán XIII. Lajos őfelsége mennél gyakrabban látná azt a képet...

— Meggyőztél, Rubens. Maradjunk abban, hogy összeállítod a még hiányzó képek ötleteit az eddigi anyagból saját összeállításod szerint, elküldöd nekem, én helybenhagyom, aztán nekifogsz a munkának. Kapsz egy esztendő határidőt. Kár, hogy most többet nem láthatlak, mert körülményes bejönnöm Párisba. Most is kizárólag ezekért a képekért jöttem be. És most, ha úgy tetszik...

A társaság távozása után Capaio Giulia dugta be a fejét a mellékajtón.

— Sono andati?

S az udvar helyét nyomban elfoglalták a félig öltözött modellek. Maitre Bernardin már nem került elő, ma ebéd nélkül maradt szegény. Kisurrant a palotából, sietnie kellett a hivatalba. Pieter nyomban folytatta a munkát. Volt még néhány napi igazítanivalója a képen, hogy teljesen készen hagyhassa itt őket. A királynál is kellett jelentkeznie. Ott sem kapott kihallgatást, csak izenetet, hogy őfelsége megtekintette a négy Konstantin-képet és legmagasabb rendkívüli tetszését nyilvánította. Ugyanakkor Peiresc azzal az értesüléssel jött el hozzá, hogy az anyakirályné a képek megtekintése után azonnal hivatta Friaudi manuai követet és megíratta vele Mantuába, hogy Rubens képei „csodálatos szépen sikerültek". Pieter egy pillanatra maga elé képzelte azt a régi palotát, ahová ez a levél meg fog érkezni, ahol ő Mantegna képei között éldegélt valaha s a herceggel vitatkozott háborúról és békéről.

Az éremgyüjtemény dolgával sehogysem jutott dűlőre. Peiresc számos műgyüjtőnek megmutatta, mindegyik megcsodálta, de senkinek sem volt annyi pénze, hogy megvegye. Laujon, Páris egyik legnevezetesebb gyüjtője, hajlandó lett volna egy részét megvenni. Ez adta nekik az ötletet, hogy az egész gyüjteményt több részre osztják. Laujon is megtart egy részt, Peiresc is, Rockox is bizonyára hajlandó lesz részt venni a dologban. Pieter befejezte az utolsó ecsetvonásokat és már indulhatott is haza. Holmijában meginf ott volt egy vaskos csomó jegyzet: nevek, események, adatok, mindmegannyi bizalmas és fontos jelentenivaló Brüsszelben.

Brüsszelnél nem ment tovább. Gyorsfutárt küldött apósáért, hogy jöjjön hintóval érte. Brant másnap már ott is volt és hozta a hágai választ. A katolikus beszámolt arról, hogy Peckius elképzelését Móric herceg elé terjesztette. A herceg azonnal belement a titkos szerződésbe és írásban is adta. De a szerződés mellett ott volt a hosszú memorandum is, amelyben kifejtette gyanúját, hogy Páris ezekről a bizalmas tárgyalásokról értesülni fog. Azonkívül jogi fejtegetésekkel mutatta ki, hogy ő csak a fegyverszünetet támogatja feltételek nélkül, mert a Generális Rendeket sohasem lehet arra bírni, hogy az ország függetlenségének egy porcikáját is feladják. Lehetne azonban egy holland-spanyol megegyezésről beszélni az indiai kereskedelem tárgyában.

Pieter már ezekkel a rendkívül fontos okmányokkal jelent meg a főhercegasszony előtt. Hosszú jelentést tett neki párisi tapasztalatairól, a hugenotta felkelés teljes elgyengüléséről, Bautru súlyáról az anyakirályné udvarában, Richelieu bíboros növekvő befolyásáról, s arról, hogy De Luynes beteges és gyenge, a francia politikában hamarosan kormányzati változással kell számolni. A főhercegnő elkérte Pieter jegyzeteit, hogy azokkal De Vicq báró

állandó jelentéseit kiegészítse. S csak most tért rá Pieter a nagy dologra.

— Válaszunk van Móric hercegtől, fenség.

— Hallod-e, Rubens, ezt már másodszor csinálod. Bánom is én ilyenkor az anyakirályné udvarát. Ide azzal a válasszal hamar. És Peckiust azonnal hívasd be.

Pieter kiteregette a kormányzóné és a kancellár előtt a becses iratokat. A szerződés mindakettőt meghökkentette. Óriási dolog volt, amit az udvari festőnek sikerült elérnie. Szinte alig lehetett elhinni, hogy az okirat nem hamisítvány, hiszen sehogyansem vallott a híres óvatosságú, agyafúrt Orániai Móricra, hogy ilyen írást kiad a kezéből. De végül mégis el lehetett hinni. Ha a hercegnek érdeke volt ezt a megállapodást a Generális Rendek, valamint más európai hatalom előtt titkolni, ugyanúgy jól tudta, hogy Izabella főhercegnőnek a titok kipattanása esetén a spanyol királlyal gyűlik meg a baja. Hosszas tanácskozás következett. Peckius minden oldalról megvilágította a kérdést. Azt ajánlotta a főhercegnőnek, hogy azonnal küldjenek választ, írják meg, hogy az indiszkrécióra vonatkozó gyanúsítás homályos, azonfelül részletesen világítsák meg az indiai spanyol kereskedelmi hajózás azon érdekeit, amelyekről nem mondhatnak le. Mindenesetre küldjenek tárgyalási alapot Hágába.

A terjedelmes válasz szövegét Pieter másnap már megkapta, Peckiusnak azzal az utasításával, hogy a kéziratot csak ismertesse, de kezéből semmiesetre se adja ki. Ezúttal pedig ne igyekezzék sietni, sőt ellenkezőleg, mert a hadiszerencse erősen a katolikus oldalhoz szegődött és úgy látszik, hogy most a várakozás hasznosabb.

Pieter és apósa ketten indultak haza a fehérlovas hintóval. Az öreg Brant nem sok ujságot tudott mondani: Bella gyengélkedik, de csak múlóan,

a gyomrában érez valami fájást, a két fiú rohamosan fejlődik. Annál többet beszéltek politikáról, latinul, hogy a kocsis ne értse. Abban maradtak, hogy Pieter személyesen próbál Hágába eljutni. Ismét rézmetszetek ürügye alatt.

Bella már jobban érezte magát, mire férje haza érkezett. A fiúk harsogó örömmel ugrottak hat hétig nem látott apjok nyakába. Az apa pedig a viszontlátás első örömei, a felhalmozódott posta feldolgozása és a műterem elvégzett munkájának számbavétele után azonnal a rézkarcokról kezdett beszélni. Részletesen tanácskozott Pontiusszal, s aki festő ismerősével találkozott, mindet megkérdezte valami mondvacsinált rézkarc-problémáról. Lassan, ügyesen vitte odáig a dolgokat, hogy egyszer maga a fiatal Pontius bökte ki.

— Hasznos volna, ha elmennél Hágába, uram.

— Ugyan eredj, ebben a háborús időben. Olyan nehéz útlevelet kapni.

— Az igaz. De mégis jó üzletnek látszanék.

— Hát majd meglátom.

Intézkedett útlevél dolgában. Nem nagyon sietve, csak úgy módjával. A katolikusnak mindenesetre írt, hogy a rézkarcok dolgában fontos közlendői vannak, de elutazásának sok az akadálya, amint lehet, felkeresi. Így húzta-halasztotta a dolgot nemcsak azért, mert a várakozás a hadihelyzet következtében célszerűnek látszott, hanem azért is, mert, ha Páris után azonnal Hágába ment volna, ezzel csak Móric herceg alaptalan gyanúját táplálja. Tilly egyébként ismét győzött: a német-spanyol csapatok megverték a braunschweigiakat Stadtlohnnál. Peckiusnak igaza volt: gyengített ellenféllel kellemesebb tárgyalni.

Az öreg pápa meghalt, s a pártok nagy harca, amelynek elodázására az ő rövid fejedelemsége szolgált, most megint kitört. A francia és spanyol párt-

nak kellett megmérkőznie, a bíborosokat sebbel-lobbal rendelték Rómába, kit-kit a maga pártja, Brüsszelben külön örömet okozott, hogy Della Cueva is elutazott a konklávéra, a spanyol kardinális rideg háborúspárti keménységével és erőszakos hajlandóságaival mindenki előtt gyűlöletessé tette magát. De hiába ment Rómába, az ő pártja maradt alul. A választásban már érezni lehetett a feltörekvő Richelieu kezét: a francia párt győzött. A gazdag firenzei Barberini kereskedőcsalád egy renkívüli tehetségű sarját választották pápává, aki a VIII. Orbán nevet vette fel. Della Cueva megverten tért vissza Brüsszelbe. Haragosan követelte tovább a kíméletlen háborút, s annál haragosabb volt, mert országának saját hivatalos hadvezére, Spinola márki, nem csinált titkot abból, hogy a fegyverszünet gyors megkötését szeretné.

Pieter szeptemberben megkapta az útlevelet. Az utat nem lehetett tovább halogatni. Nagy rakomány rézkarccal elutazott Hágába. A rokon házát komor hangulatban találta. Az apát megütötte a guta, s az orvosok azt mondták, hogy nem viszi soká. Maga a katolikus is lázas beteg volt. Mikor bezárkóztak, a beteg első kérdése ez volt:

— Mondd, uram miért voltál te Párisban?

— Az anyakirálynénak vittem képeket. Miért?

— Bámulatos. A herceg azt állítja, hogy fel tudja mutatni a szerződés egy másolatát, amelyet Párisból küldtek meg neki.

— Te láttad azt a másolatot? Ugyan ne légy gyerek, hiszen ismerheted a herceget. De térjünk a tárgyra. Felolvasom neked a választ, de előbb egyetmást elmondok.

Ezután kétórai beszélgetés következett. Utána Pieter elment négy különböző helyre rézkarcokról tárgyalni. Aztán hazautazott, összeült apósával. Nyomban leült levelet írni Peckiusnak.

Antwerpen, 1623. szeptember 30. Kegyelmes, nagy tiszteletre méltó uram, — katolikusunkat atyja betegsége miatt, amely orvosi vélemény szerint halálos, nagy szomorúságban találtam, őt magát is mindennap úgyszólván soha meg nem szűnő láz gyötri, úgy hogy vagy egyik, vagy másik, vagy mindkét ok a kelleténél jobban fogja akadályozni. Igaz ugyan, hogy mint ajánlja, ebben az ügyben hajlandó Lillebe kéretni a nagybácsit, hogy ott expropinquo adjon számot a dologról, de igyekezni fogok ezt, ha lehet, még néhány napig elodázni. Mikor a választ közöltem vele, láza majdnem kétszeresére szökött, bár ezt hosszabb bevezetés után tettem, s ő csodálta az illető írásmű szorgalmát, okosságát és szépségét, szerinte lehetetlen egy tárgyat annyi szempontból nagyobb művészettel megvilágítani, mint itt történt. Végül a katolikus elévette írásbeli utasítását s abban egy mondatot mutatott, amely nem tetszett nekem: hogy tudniillik nem szabad tőlünk semmi választ közvetítenie, vagy átvennie, amely kétértelmű, vagy az eddigiekkel egyenlő értékű, csak egyet szabad átvennie, hogy egyszerűen elfogadjuk-e a fegyverszünetet, vagy nem. Nevetve jegyeztem meg, hogy ő maga sem lehet olyan együgyű, aki ezt elhiszi, ezek olyan mumusok, amelyekkel gyerekeket ijesztgetnek, hiszen ez a látszólagos szerződés egyik félre sem jár hátránnyal és kiki azt teheti, amit akar. Erre ő azt felelte, amit már jelentettem Kegyelmességednek, hogy mi visszaéltünk a herceg papírjaival, mert elküldtük őket Franciaországba, hogy felkeltsük ellene a király és a Generális Rendek gyanúját. Azt mondtam erre, hogy ha a herceg kegyeskednék ezt a dolgot a főméltóságú hercegasszony előtt világosabban kifejezni, őfőméltó-

sága olyan felháborodást mutatna, amely ártatlanságát eléggé bebizonyítaná. Mindezek csak ügyeskedések és trükkök, amelyek arravalók, hogy a szerződést meg lehessen szegni. Ő konokul megmaradt álláspontja mellett és azt állította, hogy a herceg a szerződés másolatát, amelyet a francia udvartól kapott, fel tudja mutatni, ahogy ezt más esetben már megtette. Végül mégis meggyőztem. Elhatározta, hogy saját kezével lemásolja válaszunkat, hogy a legelső alkalommal átadja a hercegnek, meg is tette volna rögtön, ha azt nem mondtam volna, hogy jobb lesz megvárni, míg meggyógyul és láztalan lesz. Így aztán a választ magamhoz vettem és megígértem, hogy újra felkeresem, hogy így a másolás az én jelenlétemben kényelmesen menjen. Ezzel megnyugtattam, s így időt nyertünk. Most nyugodtabban írtam, mert teljesen megbízom levelem átadójának lelkiismeretességében, aki megígérte, hogy soraimat egyenesen kegyelmességed kezébe adja. Ugyanígy lesz, ha majd az eredeti választ eljuttathatom neked. A katolikus azt is mondta nekem, hogy a herceg titkára, akinek kezén keresztül megy a megállapodás szövege, egy Junius nevű, nagyon könnyen megvesztegethető ember és két kézzel kap a borravaló után, de a nagybácsi nem hajlandó ilyen eszközökkel megnyerni a titkárt, mert saját tisztaságában piszkosnak tartja az ilyen eljárást. Én mindenesetre helyesnek találtam, hogy kegyelmességed erről tudomást szerezzen. Az nagyon veszedelmesnek látszik előttem, hogy a katolikus a jövőben személyesen jelenjék meg Brüsszelben, mert felkelthetné Della Cueva bíboros gyanúját, s ezért jobb volna abban az esetben, ha a tárgyalások ezúttal nem maradnak abba, Antwerpenbe jönnie, s én a választ sze-

mélyesen küldeném, vagy vinném el. De ez ne tűnjék az én indítványomnak, mert még azt hihetné, hogy ki akarom őt túrni a dicsőségből és csak magam akarok szerepelni. Helyes volna tehát, ha kegyelmességednek ilyen irányú híradását, vagy rendelkezését felmutathatnám előtte. Itt Antwerpenben senki sem beszél másról, mint a walesi herceg hazautazásáról, de mivel a hír Seelandból jött, nem igen hiszi senki. S most őszinte szívvel ajánlom magamat kegyelmességednek és csókolom a kezeidet. Kegyelmességednek alázatos szolgája, Rubens.

A levél elment Brüsszelbe. Két nap mulva a polgármester hivatalosan kérette Pietert.

— Pénzt kapsz, Pieter. Ezt az írást kaptam Brüsszelből.

Átnyujtotta az aktát. A főhercegnő rendelkezése volt ez: Rubens Pieter Paul antwerpeni lakosnak érdemeire és azokra a szolgálatokra, amelyeket már eddig is tett a királynak, ezentúl életfogytiglan havi nyolc tallér kegydíj adassék. A kegydíj beleilleszendő az antwerpeni citadella költségvetésébe.

— Milyen szolgálatokat tettél te a királynak?

— El tudtam érni, hogy híressé teszem az antwerpeni festészetet Franciaországban. Évtizedek legnagyobb rendelését nem francia festő kapta Párisban, sem itáliai mester, hanem én, a spanyolnémetalföldi.

Rockox ezt kielégítő válasznak találta. Azonnal átadta a hatósági végzést, amelyet a citadella pénztáránál kellett felmutatni. Aztán az éremgyüjteményre tért át. Vállalta a megosztott gyüjtemény ráeső részét. Nagy munka volt ezek után három teljesen egyenlő értékű részre osztani az egészet, ehhez valamennyi darabot külön fel kellett becsülni. Pieter mégis vállalta, hogy órákat töltsön ezzel a piszmo-

gással, pedig a munka nagyon sürgette. Műterme most is tele volt rendeléssel, még a Medici-sorozaton és a Konstantin-képeken kívül is, már pedig ezek magokban is elég dolgot adtak az egész műteremnek. De minduntalan jött valami oltárkép-rendelés, gazdag urak vadászképet, vagy mithológiai jelenetet akartak és akárhány arcképrendelést is áthárított más kollégákra, volt olyan, akinek a kérést nem tagadhatta meg. Itt volt például barátja, Respaigne Nicolaas, a nagykereskedő. Ez valami különös betegségbe esett és semmiféle orvos nem tudott segíteni rajta. Már a végét járta, mikor elhatározta, hogy elmegy imádkozni Jeruzsálembe. Hónapok múltán tért haza, lebarnúltan, megfiatalodva, makkegészségesen.

— Megígértem a feleségemnek, — mondta műteremben, — hogyha életben maradok, lefestetem magam neki. Csináld meg, Pieter, régi barátságunkra kérlek.

Nem tudta megtagadni, megcsinálta. Pedig több órája nem volt a napnak, csak amennyi világos időt Isten rendelt neki. A napok után a hetek, a hetek után a hónapok veszedelmes gyorsasággal múltak és rohamosan fogyatkozott a határidő, amelyet az anyakirályné a képek teljes leszállítására rendelt. Gyorsított tempóban kellett vezetni a műterem munkáját, most már hat festő, hat inas dolgozott egész nap, mégsem futotta az idő. Az esti órákat, mikor Bella társaságában maga mellé vette két fiát, a nagyobbiknak iskolai leckéjében segített, a kisebbikkel mókás játékokat eszelt ki, figurákat vágott ki neki papírból, vagy cethalakat és krokodilust rajzolt neki, — ezeket a meghitt, kedves órákat nem használhatta volna munkára úgy sem. De néha még ebből is el kellett szakítania az időt sürgős üzleti levelekre, gyarapodó vagyona kezelésével járó számolgatásokra. Ha pedig a politika kívánta és szüksé-

gesnek mutatkozott Brüsszelbe mennie, akkor a munkaidőből is áldoznia kellett.

A politika forgandósága most megint a spanyol oldal ellen fordult. Párisban meghalt De Luynes és bekövetkezett, amit a viszonyok ismerői már régóta vártak: XIII. Lajos kinevezte első miniszterévé Richelieu bíborost. Hogy Spanyolország mit várhatott ettől a fordulattól, azt a Veltlin-kérdés az új miniszter hivatalbalépése után azonnal megmutatta. A spanyolok erős fegyveres kézzel tartották eddig a Milánó és Tirol közötti nehezen megszerzett átjárót, amely a két Habsburg-hatalom egyetlen összeköttetése volt. Franciaország ugyan erélyesen lépett fel a foglalás ellen, de a spanyol diplomácia győzött, a pápa elnöklete alatt Rómában folyt le a béketárgyalás, melynek eredményeképpen a spanyolok fenntartották a szolgalmi átjárás jogát. Ez három héttel Richelieu kinevezése előtt történt. S az új miniszter első külpolitikai lépése az volt, hogy bejelentette tiltakozását a Szentszéknél a békeszerződés ellen. És nem sokat alkudozott, hanem gyorsfutárral parancsolta meg svájci követének, hogy gyüjtsön sereget a svájciak között. Kényessé tette a dolgot, hogy a spanyolok az átjárás biztosítását szerződésileg a pápai őrségre bízták. De Richelieu erre ügyet sem vetett. A bíboros frissen gyüjtött katonasága, miután hamar megverte a tiroli katolikusokat, habozás nélkül a pápai seregre támadt. Ez Spanyolország fegyveres megtámadását jelentette.

Pietert hivatták Brüsszelbe. A főhercegnő maga akart beszélni vele.

— Fekete felhők vannak az égen, Rubens, — mondta az apácaruhás, gondokkal terhelt asszony, — tizennégy éve semmi bajunk sem volt már a franciákkal, most rettegni lehet a francia-spanyol háborútól. Akkor aztán nagy bajban vagyunk. Egyik oldalról a franciák vonulhatnak be Spanyol-Németal-

földre, másik oldalon a hollandok. Ez a Richelieu maga az ördög, Isten küldte reánk bűneink büntetéséül. Ha valaha fontos volt a fegyverszünet, most fontos. Okvetlen biztosítanunk kell magunkat legalább egyik oldalra. Beszélj Peckius kancellárral, sürgessétek ezt a hágai dolgot. A Generális Rendeknél is dolgozunk, ahogy lehet, de Móric herceg éppen olyan fontos. Nagyon kérlek, tégy meg mindent, amit tudsz.

— Boldoggá tesz a felszólítás, fenség. Mindent el fogok követni.

— Várj még. Egy dicsérettel tartozom. Mikor első párisi utadról hazajöttél, részletes jelentést hoztál erről a veltlini kérdésről. Ugyanakkor De Vicq is küldött jelentéseket. Őneki más volt a véleménye, mint neked. De ezt akkor nem említettem. Most meg akarom mondani, hogy mindenben neked lett igazad. Most menj a kancellárhoz.

Pieter fejjel vetette bele magát a dologba. A kancellárral tárgyalt Brüsszelben, szaladt vissza Antwerpenbe, reggeltől-estig festett, míg apósa előkészítette utazását, akkor titokban elutazott egy határmenti kis faluba, mert Hágába feltűnés nélkül már aligha mehetett, találkozott a katolikussal, tárgyalt, kapacitált, vitatkozott, szaladt vissza Antwerpenbe jelentést írni, festett megint fáradhatatlanul, akkor megint Brüsszelbe kérették. De lóhalálában végzett futkosásai, országúti szekérben töltött éjszakái nem teltek hiába. Néhány hét alatt ott tartott, hogy Móric herceg és Peckius kancellár a fegyverszünet kérdésében már csak részletkérdések felett vitatkoztak.

Június elején megint jött a hívó szó: a fenséges asszony kéreti Brüsszelbe. Letette az ecsetet, befogatott a hintóba, indult rögtön.

— Peckius mindenről állandóan beszámol, —

mondta a főhercegnő, — teljesen tisztában vagyok vele, mit végeztél és végzel számunkra.

— Magamért és gyermekeimért is teszem, fenség.

— Az az érdemet nem kisebbíti. A multkor mar igyekeztem köszönetemnek valamelyes jelét adni. Szegény összeg, tudom, de te is tudod, hogy annyi embert fegyverben tartani nagyon sokba kerül. Most az elismerés más módját választottam.

A főhercegnő csengetett.

— Kéretem a kancellárt és kérem a kardot.

Pieter bámult, fogalma sem volt, hogy milyen kardról lehet szó. Talán értékes díszkardot kap ajándékba, találgatta magában. Ekkor belépett a kancellár. Látszott rajta, hogy ő nagyon is tudja, miről van szó. Megállott a főhercegnő mellett. Aranyrojtos, piros bársonypárnán meztelen kardot hoztak be. A klarissza-ruhás asszony kezébe vette.

— Rubens Pedro Pablo, — mondta kissé elfogult és remegő hangon, — IV. Fülöp király őfelsége azokért a szolgálatokért, amelyeket neki buzgón és hűségesen végeztél, elhatározta, hogy téged Spanyolország nemesei közé emel. Térdelj le.

Pieter még mindig ámulva féltérdre ereszkedett. A főhercegnő ügyetlen, asszonyos mozdulattal felemelte a kardot, de mindjárt hozzákapott másik kezével is, mert félt, hogy elejti.

— Don Pedro Pablo, mi téged nemes lovaggá avatunk IV. Fülöp ő katolikus felsége nevében. Oltalmazzon az Isten, a Boldogságos Szűz és Isten minden szentjei.

Azzal a kardot Pieter vállához érintette. Aztán a kardot átadta a kancellárnak, maga pedig felsegítette a térdelőt és jobbról-balról megcsókolta. Majd pedig azonnal sírva fakadt.

— Milyen kevés emberem van, akiben bízhatom, — mondta pityeregve, — jaj de nehéz az én életem. De majd megsegít az Isten. Don Pedro, fáradj át a

kancelláriára, ott megkapod spanyol nemességed okmányát. Aztán majd gyere vissza beszélgetni.

Pieter követte a távozó kancellárt. De aki máskor az udvari élethez szokott biztonsággal jött-ment, most segélytelenül csetlett-botlott. Nem tudta, hol a feje. Egy kéz érintette vállát. A kancellár keze.

— Erre parancsolj, Don Pedro.

Ment és szíve elfacsarodott. Édesanyja jutott eszébe.

II.

Az okmány szövege ezt mondta: „tekintettel arra a nagy hírnévre, amelyet ő a festőművészettel és abban való ritka jártassággal kiérdemelt és elnyert, valamint a történelemben és nyelvekben tanusított tudására, továbbá más szép tehetségekre és tulajdonságokra, melyeknek birtokában van, s melyek őt a királyi kegyre érdemessé teszik". A nemesi címerről is intézkedett a királyi okmány: „rézsútosan osztott pajzs, felül arany mezőben fekete vadászkürt és két ötszirmú rózsa, alul kék mezőben aranyliliom, a sisak rostélyos és nyitott, a sisakdísz szintén aranyliliom." Ott is volt a szép tarka ábra a címerlevélben.

— Üdvözöllek, Donna Bella, — szólt, mikor hazaérkezvén belépett családjához, — hol vannak Don Albrecht és Don Nicolaas?

— Mit beszélsz?

— Azt, hogy spanyol nemes asszony vagy, a fiaid pedig nemes úrfiak. Holnap címer kerül a hintóra. Még festőt sem kell hivatni, ráfestem magam.

— Miféle címer? Az egészet nem értem.

Pieter szó nélkül kibontotta előtte a nemeslevelet. De azt Bella nem tudta elolvasni, mert alig értett spanyolul. Lefordította tehát neki. Bella hallgatta és igyekezett kellő boldogságot mutatni. De arcán volt valami, ami felkeltette a férj figyelmét.

— Valami bajod van, angyalom?

— Megint ezek a fájdalmak a gyomromban. Már azt hittem, túl vagyok rajta és most megint elővett.

— Nem várasz te gyereket, Bella?

— Bár csak várnék. Nem, ez nagyon kellemetlen gyomorfájás. De ne aggódjál, kérlek. Ahogy egyszer már elmúlt, ugyanúgy még egyszer el fog múlni, most már véglegesen. Már most is, ahogy beszélgetünk, szünik egy kicsit.

— Persze, a fájdalom megijedt a nemeslevéltől. Egy előkelő nemes donnának nem fájhat semmije. Ne félj, angyalom, el fog múlni, nincs neked semmi bajod. De ha pár nap múlva még mindig érzel valamit, komolyan utána nézünk. Elhozom neked az ország legjobb orvosát.

Bella elmosolyodott.

— Látod, máris elmúlt. Nem a nemeslevéltől ijedt meg a betegség, hanem tőled. Látod, még a betegségtől is meg tudsz védeni. De mondd ezt a nemességet, most már jobban oda tudok figyelni. Nem tudtad előre?

— Fogalmam sem volt róla. A főhercegnő, ez az angyali asszony, meg akart lepni vele. Megmondom neked őszintén. Bella, engem ez a kitüntetés nagyon boldoggá tesz. Tudod, a képmutató emberek, mikor címért és kitüntetésért kilincselnek az udvarnál, rendesen ezt szokták mondani: „Én az ilyesmire nem adok semmit, nekem igazán nem kell, hiszen ismersz, de a feleségem roppant vágyik rá, az asszonyok már ilyenek." Hát én miattad is örülök, az igaz, a fiúk miatt még jobban, mert nekik fontos, de nem tagadom, magam miatt is örülök. De nem úgy, ahogy a nemesített kalmár örülne. Én nem fogok díszvacsorát rendezni a kitüntetés alkalmából. A leveleimet is csak úgy fogom aláírni, mint eddig. De új kedvvel fogok dolgozni. Ha hiúság, legyen hiúság, mégis úgy van, hogy az elismerés sarkalja az embert.

— Többet már nem dolgozhatol, mint most.

— Többet nem, de még nagyobb munkakedvvel. A fiúk nincsenek itthon?

— Nincsenek. Albrecht iskolában van, Nicolaast elküldtem a lánnyal sétálni.

— Jó. Most megyek a műterembe. Délben majd beszélek velük.

A déli étkezésnél már ott volt a két fiú. Mielőtt leültek volna enni, apjuk ünnepélyesen maga elé állította őket.

— Idehallgassatok, fiaim. A király benneteket nemesi rangra emelt. Mától kezdve ti nemes fiúk vagytok.

— Grófok vagyunk? — kapott bele Nicolaas mohón.

— Nem fiam, nem grófok, az sok lenne egyszerre. Csak nemesek. Erre legyetek büszkék. De valamire figyelmeztetni akarlak benneteket. A nemesség nemcsak azt jelenti, hogy az embernek több az előjoga, hanem azt is, hogy több a kötelessége. Értettétek? Ingyen nem jár a világon semmi. Ha azt kapjátok az élettől ajándékba, hogy parádéztok a nemességgel, akkor azért fizetni kell: különbnek kell lenni, mint más. Szorgalmasabbnak, becsületesebbnek. Elvárom tőletek, hogy ezentúl még jobban viseljétek magatokat. Most leülhetünk enni.

Étkezés közben Bella felvetett valamit.

— Pieter, le kellene festetni az otthonunkat a gyerekekkel.

— Honnan jut ez eszedbe?

— Majd később megmondom.

Később megmondta, amit a gyerekek előtt nem akart mondani. Legjobb barátnője, Susanna, a De Vos Cornelis felesége, panaszkodott, hogy nagyon rosszul megy nekik. Kevés a rendelés, azonkívül az utóbbi időben sok baj érte őket, betegség, egy haszontalan rokonért való jótállás, satöbbi. Segíteni

kellene szegényeken. De kölcsönt nem fogadnak el, ezzel meg sem lehet sérteni őket. A rendelés a legjobb forma. És szép kép is sülne ki belőle.

— A szalont szeretném, Pieter, ahogy a gyerekek játszanak a szőnyegen. Én is rajta lennék. A szalonunkat szeretem az egész házban a legjobban. Megteszed nekem?

— Angyalom, ha a csillagokat kérnéd, azokat is lehoznám neked. Még ma izenek Cornelisnak.

De Vos kitörő örömmel fogadta a rendelést. Hogy mit hogyan fest, azt Pieter teljesen rábízta. Ő pedig az asszonyokat vonta be a tanácskozásba. Az asszonyok aztán kisütötték, hogy azt kell megfesteni, mikor De Vosné a kislányával meglátogatja Rubensnét, a három gyerek játszik a földön. A piktor-kolléga felszerelte állványát a szalonban, s ott festett, mialatt barátja lent folytatta a híres műterem nagy üzemét. Mikor a kép elkészült, ünnepélyesen felakasztották, áldomást vacsoráztak rá, s most Bella még nagyobb örömmel üldögélt a szalonban. Kivált vásárnap, mert akkor Pieter nem dolgozott a műteremben, hanem családjáé volt. Vagy a gyerekekkel mókázott, vagy bevette magát olvasni egy karosszékbe. Elragadó órák voltak ezek, a szalon ablakain beözönlött a kert felől a világosság és megcsillogtatta a fal zöld bőrborításának préselt arany díszeit, amelyek vázák és oszlopok körül csoportosuló gyerekeket és mesebeli csodaállatokat ábrázoltak. Szép nyári idő volt, a fekete márvány kandallónak most nem volt dolga, csak dísznek állott ottan két vörös kőoszlopával. Jobbról állott a fényezett, öreg faliszekrény, a másik oldalon a vastaglábú asztal, rajta a fekete és sárga mintákkal tarkázott vörös keleti szőnyeg, körötte a virágos mintájú párnákkal megrakott székek. A falakon Pieter három festménye: Merész Károly arcképe, Lót és leányai, valamint az Utolsó ítélet kisebbik példánya. Most

már odakerült De Vos képe is, mintegy tükre a szobának, mert az egész szoba és valamennyi tárgya megismétlődött rajta.

Aztán a házigazda letette a könyvet, vagy leengedte a gyerekeket futkározni a kertbe, s élvezvén a tétlenséget, átment a szomszéd szobákba tennivenni. Mindenütt drága szőnyegek, ritka bútorok, az ablakok közt állványokra tett klasszikus márványszobrok, a gyüjtemények kincseket érő szekrényei, oroszlánbőr, teljes páncél a puskapor előtti időkből, sűrűn megrakott könyvespolcok, külön szekrényben a múmia és mindenütt zsúfoltan akasztott képek. Csupa remekmű. Van Eyck, Rafael, Ribera, Bronzino, Elsheimer, Holbein, Momper, Massijs, de a legnagyobbak is: egész sor eredeti Tizián, Tintoretto és Veronese, valamint azok a másolatok, amelyeket maga készített Itáliában. Külön szoba, mint valami képtárban, az öreg Brueghel számára: tizenegy eredeti darab. A szomszéd szobában külön gyüjtemény csupa Brouwer-képből: tizenhét darab. És állványokon ezüst serlegek, alabástrom-oszlopos órák, másutt ékkövekkel kirakott régi fegyverek. Mindez magában véve akkora vagyon, amely gazdag embert jelent. De van pénz is. Több százezer forint. Még Bella sem tudja, mennyi.

— Mégis vittem valamire, — gondolja magában az otthonát élvező ember. Negyvenhét éves, makkegészséges, egyetlen foga nem hiányzik, római mellhártyagyulladását leszámítva nem volt beteg soha, hajában-szakállában még nincs fehér szál, senki nem mondaná többnek harmincöt évesnél. Gazdag és elégedett. Lent vár a két fehér andalúziai ló, türelmetlenül kapálnak a fekete hintó előtt, a hintó oldalán a Rubens-címer: aranymezőben fekete vadászkürt és hét rózsa, kék mezőben arany liliom. A hintó a festőművészt és feleségét várja sétakocsizásra. De az asszony nem megy.

— Nagyon fáj megint a gyomrom. Jobb lesz, ha ledőlök. Úgy fáj, hogy ha nem uralkodnám magamon, kiáltanék.

— Hát ezzel nem tréfálunk tovább, angyalom. Holnap magam megyek Brüsszelbe.

— Minek Brüsszelbe?

— Elhozom az udvari orvost. Az a legjobb az országban. Az itteniekhez nincs nagy bizalmam.

A főhercegnőnek Chifflet Jacques volt az udvari orvosa, besançoni francia, igen tudós ember. Az orvostudományon kívül irodalommal is foglalkozott, most éppen az aranygyapjas rend történetén foglalkoztatta. Amit más aligha kaphatott volna meg, a főhercegnő két nap szabadságot engedélyezett neki, hogy megvizsgálhassa Antwerpenben Rubensnét. A hosszú kocsiúton Chifflet mester hosszú előadást tartott Pieternek, mivel ez számtalan kérdéssel faggatta.

— Az orvostudomány alapjában igen egyszerű dolog, uram, mert betegség csak nyolcféle létezik. Úgymint a tüdősorvadás, az általános sorvadás, a vízi betegség, a köszvény, a szüzek betegsége, a terhesek, gyermekek és csecsemők betegségei. Több nincs. Bármilyen bántalom lép fel az emberi testben, az ezek valamelyikére vezethető vissza. Felnőtt férfinak tehát négyféle betegsége lehet. De természetesen nagy gyakorlat kell hozzá, hogy az orvos az igazit felismerje. Mert például mondjuk, hogy vért köp valaki. Ugyebár azonnal azt mondod, hogy beteg a tüdeje? De nem így van ám. Mert meg kell kérdezni a beteget, melyik oldala fáj. Ha baloldala fáj, akkor valóban a tüdeje beteg. De ha jobboldala fáj, akkor ez csalhatatlan jele annak, hogy belső sorvadás támadta meg a májat. Ezek elemi dolgok, ezt már Hippokratész is tudta.

— És ezen mi segít?

— Ezen csalhatatlanul segít az érvágás. Az ér-

vágás bő vérzést okoz, a kiürült véredények az egész testben összehúzódnak, a máj vérzése megszűnik és beáll a gyógyulás.

— Ezt nem értem. Ha a vérveszteségtől a véredények összehúzódnak, akkor ehhez már az elegendő lehetne, hogy valaki vért köp. Így a betegség meggyógyítja önmagát. Minek még akkor eret is vágni?

Chifflet elmosolyodott.

— Így beszél a laikus. Ha a máj vérzik, akkor csak a máj véredényei húzódnak össze, de a vérkeringés folytán a test egyéb részeiből nyomban pótlást kapnak és ismét kitágulnak. A gyógyulás nem állhat be. Érvágásnál azonban a test minden része egyformán veszít vért, tehát a máj összehúzódó véredényei sehonnan sem kaphatnak pótlást.

— Igen, ez elég meggyőző. De mint mondtam, minderről a feleségemnél nem lehet szó, a tüdeje teljesen rendben van, ő a gyomrát fájlalja. Mik tehát a lehetőségek a tudomány szerint, ha a betegségek faja általában olyan kevés?

— Azt így vizsgálat nélkül senkisem mondhatja meg. Lehet gyomorsorvadás, lehet gyomor-hidropsz, lehet gyomor-köszvény. Ezek a súlyosabbak. De lehet, hogy olyan bántalom, mit mi orvosok nem is nevezünk betegségnek. Ha valakit karddal átszúrnak, az meghal anélkül, hogy beteg lett volna. Ha valaki véletlenül tűt nyel, annak nagyon fájhat a gyomra, de nem beteg. Ismétlem: betegség csak annyi van, amennyit felsoroltam. Bántalom persze lehet ezerféle, a lábát is kitörheti valaki, meg is bolondulhat, sömör is támadhat a bőrén. De bántalom és betegség két különböző dolog.

— Jó. De a bántalmat nem kell meggyógyítani?

— Persze, hogy meg kell, de az nem az orvos dolga. A lábtörést gyógyítani a borbély dolga, az elmebajt gyógyítani a papoké. Az orvostudomány

csak a betegségeket gyógyítja. Vannak természetesen esetek, mikor a betegség a bántalom álarcába öltözik. Itt van például az epilepszia. Ezt laikusok könnyen összetéveszik az elmebajjal és a görcsökben fetrengő szegény beteget megszállottnak és őrültnek nézik. De a tudománynak elég egy pillantás és meglátja a köszvényt.

— Köszvényt?

— Ugy van. Az epilepszia nem más, mint a köszvény egy alakja. A köszvényt savak okozzák, amelyek az emberi test különböző részeiben lerakódnak. Rendszerint az izületekben. De megtörténik, hogy az agyban rakódnak le. Ez az epilepszia. Ezért adunk az epileptikus betegnek vörösbort. A vörösbor ugyanis fel tudja oldani a savakat. A gyomorköszvényre is vörösbort rendelünk. Lehet, hogy ez fog történni Rubensné asszonyommal.

Mindaz, amit Chifflet mondott, világos volt és okos. Pieter egyre több bizalmat kapott a hosszú beszélgetésből, amellett, hogy sokat is tanult belőle, mint ahogy mindig szerette az embereket szakmájok felől kikérdezni. De most tudásvágyánál nagyobb volt feleségéért való aggodalma. A híres orvos óriási tudása nagy megnyugvással töltötte el. Ez kívül-belül bámulatosan ismerte az emberi testet. Ha Pieter megjegyezte, hogy az emberi koponya állcsontján piciny lyuk látható, Chifflet azonnal felvilágosította, hogy az a lyuk a nervus vagus nevű ideg számára való, mert a fejből ezen az úton halad le a mellkas felé. Az udvari orvos nemcsak könyvből tanulta volt mindezt, hanem sokat boncolt is életében. Az ilyen kivételes tapasztalatú embertől biztos diagnózist és biztos gyógymódot lehetett várni. Pieter alig várta, hogy megérkezzenek és Chifflet megvizsgálja az asszonyt.

A vizsgálat igen sokáig tartott. Ez is mutatta, hogy Chifflet lelkiismeretes tudós és nem ok nélkül

érte el udvari rangját. Vizsgálat közben száz kérdést intézett a beteghez, valamennyi választ figyelmesen meghallgatta, s látszott arcán az elmemunka, ahogyan a rendelkezésre álló tünetekből a végső következtetést igyekszik levonni. Ez a végső következtetés csak másfél óra múlva hangzott el: a beteg baja nem más, mint gyomorköszvény. Vörösbort kell innia rendszeresen, azonkívül egy bizonyos ezüstoldatot kell szednie cseppekben, mert az ezüst gyorsabb termelődésre sarkalja a test összes nedveit, s ezek a nedvek is segítenek oldani a gyomorban lerakódó savakat.

Mikor az udvari orvos felszedelődzködött, hogy visszainduljon Brüsszelbe, Pieter módját ejtette, hogy négyszemközt szóljon vele.

— Mondd meg őszintén, uram, súlyos?

— Megmondom őszintén, hogy nem tudom. Egy-két jelenséggel még nem vagyok tisztában. Mert nem akarlak áltatni, az orvostudomány, bármily magas fokon áll is, nem mindenható. Még mindig vannak fogyatkozásai.

— Ne szerénykedjél, uram, hiszen bámulatos tudással rendelkezel.

— Hidd el, nem szerénykedem. De a mi tudásunk is véges. Feleséged baja nem látszik jelentéktelennek. De minden remény megvan rá, hogy egészséges szervezete megbirkózzék a savakkal. Egyelőre várjunk, egy-két hónap mulva többet fogunk tudni. Ha Brüsszelben jársz, ne mulassz el felkeresni.

Erre hamarosan sor került. mert a politika most már éppen annyi jogot formált a festőre, mint a festészet. És hiába volt a legkörültekintőbb óvatosság, egy napon azon vette magát észre, hogy titkos politikai munkája nem titkos többé: elég nyílt célzások érték, amelyek homályos tárgyalásaira vonatkoztak. Hogy sem apósa, sem a hágai rokon nem fe-

csegtek senkinek, az tökéletesen bizonyos volt. S mégis megtörtént, hogy Franciaország brüsszeli követe, sieur de Baugy, mikor a főhercegi palota kapujában találkoztak, így szólt hozzá:

— Üdvözöllek, uram, mi van a fegyverszünettel?

Kérdésében volt valami csúfondáros és kárörvendő él.

— Honnan tudjam én azt, sieur de Baugy?

— Ki tudná, ha te nem? — szólt a követ nevetve és tovább ment.

Pieter ezt nyomban jelentette a kancellárnak, aki csak vállát rándította.

— Ha magunkat okosoknak hisszük, mást se higyjünk butának.

— De kegyelmes uram, honnan szagolhatják meg az ilyet? Mert hogy fecsegni nem fecsegett senki, arra esküszöm.

— Nem kell ehhez fecsegni senkinek. Hogy a fenséges asszony igen gyakran fogad, s hogy nálam is gyakran megfordulsz, mindenki tudja. Vaenius is udvari festő, de évenként egyszer ha megfordul itt, az már sok. Ha folyton festészetről beszélünk, akkor hol vannak a képek? A palotának régóta nem festettél semmit. Akkor hát miért jársz ide? Gyakran utazol Hágába, ahol köztudomás szerint rokonod van. Azt hiszed, hogy az emberek hülyék? Nyugodjál bele abba, hogy az ellenséges diplomácia előtt gyanús vagy. Előbb-utóbb mindenki gyanússá válik, aki bizalmas politikai küldetésekkel foglalkozik. Csak az a fontos, hogy el ne szóld magad. És hogy okmányokat ne hordj magadnál, mert egyszer csak ismeretlen tettes hátulról fejbevág és puszta kíváncsiságból megnézi, mi van a zsebedben. És Hágába jóideig ne menj. A katolikus se jöjjön ide. Találkozzatok valahol a határ mentén.

— Nem volna jó, ha festenék valamit az udvarnak, hogy legalább a látszatot megóvjam?

— De igen, az jó lesz. Ezennel csataképet rendelek nálad.

— Csataképet? Azt én sohasem festek. Nem szeretem.

— Most majd festesz. Megrendelem nálad Breda ostromát. Ehhez ugyanis el kell menned megnézni, hogy ostromolja Spinola márki Bredát. S ha már ott vagy, akkor alkalomadtán elmondhatod a márkinak, mennyire jutottunk Móric herceggel. Szükséges, hogy Spinola márki minden részletről tájékozva legyen s a részleteket te tudod legjobban.

— Mennem kell Bredába?

— Jól értetted. Őfenségének az az óhajtása, hogy Spinolát személyesen tájékoztasd a tárgyalások minden eddigi részletéről. Csak útlevelet kapsz, hogy a táborban fel ne tartóztassanak, más írást nem viszel. Hogy a márkival mit beszélj, arra nézve semmi mondanivalóm nincs: mondd el neki a teljes és részletes igazságot, Spinola előtt nincs titkunk. Jó utat kívánok, térj vissza egészséggel.

A munka sürgetően várta műtermében, de nem tudott nemet mondani. Megkereste még Chifflet doktort, elmondta neki, hogy Bella állapota változékony, gyakran vannak fájdalmai, a kúrát pontosan megtartja. A doktor úgy vélekedett, hogy a gyógymódot türelmesen folytatni kell. Pieter hazament, de jóformán csak szétnézett a házban, aztán elindult az ostromlott város alá.

Most jutott először a háború közvetlen közelébe. Breda a hollandok erődje volt a Mark partján s mivel fontos hadvonulási út fejénél állott, a régi időkben is nem egy ostromot kellett kiállania. Egészen közvetlen közeléig akadálytalan volt az utazás. A háború első jele egy felégetett major romja volt. Itt már holland területen járt az utas, a spanyolok

hadereje átlépett a határon, hogy Bredát megvívja. A kormos épületmaradék mint a mélabús, szépséges, őszi táj üszkösödő sebe nézett az égre. Pieter sokáig nézte, még vissza is fordult a szekérről. Aztán a pusztítás egyre több jelével találkozott: már egész falu leégett maradékán keresztül döcögött vele a szekér. A lakosság ott maradt a leégett házakban. Néhol friss lomb fedte a kopasz falakon feketéllő gerendák roncsait, a parasztok így kerestek menedéket saját házaikban az eső ellen. Különben a szekér után loholó kutyát, küszöbön játszó gyereket, ballagó parasztot lehetett látni, mint más faluban, de a templom helyén kormos kőrakás állott csupán, amelyet senkisem hordott el. Volt valami végtelenül fájdalmas abban, hogy tündöklő őszi verőfény ragyogott rá erre a képre, mintha azt hirdette volna, hogy a természet kegyetlenül közömbös az emberek őrültsége iránt.

Aztán már katonák tűntek fel. S jött az első őrség: keresztbetett lándzsák álltak el a szekér útját. Pieter elővette igazolványát, de egyik őrszem sem tudott olvasni, jókora időbe tellett, míg olvasni tudó altisztet kerítettek. Ez aztán feszes katonai köszöntéssel engedte tovább a szekeret. Most már népesebb lett az út, itt is, ott is, sátorok tűntek fel, a katonák nyüzsögtek mindenütt, a szekér domboldalra kapaszkodott, s itt megjelent az első ágyú, amelyet Breda felé vontattak. A lovak megfeszített inakkal huzakodtak, a katonák versenyt ordítottak. Aztán a domb túlsó oldalán kitárult az ostromló tábor elszórt sátraival, földbe szúrt zászlók határjeleivel, s amott túl megjelent a napfényben az ostromlott erőd rovátkolt várfalaival, a híres Breda. Ismét őrség tartóztatta fel, a szekérnek nem lehetett tovább mennie, az utas két oldalára katona csatlakozott, azok kísérték gyalogosan a vezéri sátorhoz. Ez kicsiny domb innenső, védett oldalán fehérlett, a

a várból nem lehetett célba venni. Bejáratánál őrök állottak. Nyegle fiatal tiszt lépett elő és ellenséges pillantással mustrálta a jövevényt. De az igazoló írás láttára azonnal nvájasabb magatartást vett fel.

— A kegyelmes kilovagolt, — mondta spanyolul —, szíveskedjél itt kint várakozni.

Lóca állott a sátor bejárata mentén. Pieter leült várakozni. Kíváncsian szemlélte a háborút. Ez így egyáltalában nem látszott borzasztónak, sőt volt benne valami hétköznapi és unalmas. Csoportokba verődött katonák trécseltek emitt, ott kettő tréfás ökölcsapásokkal évődött és hangosan kacagtak. Másutt öten-hatan telepedtek le a napsütötte gyepre, ahova köpenyt terítettek és most kockáztak. Minden dobás után nagyot kiáltottak. Volt olyan, aki egyedül üldögélt és szakadt zubbonyát foltozta, mellette ketten hason fekve aludtak a fűvön. Enyhe kis szellő lebegett felettök alig érezhetően, olykor pacsirta röppent a sátrak felett. Sehol ágyú, a táj mély csendjében nyoma sem volt az ostrom dörgésének.

Jó negyedóra múlva megjött a vezér. Már messziről lehetett látni ügető alakját, balján fiatal tiszt nyargalt, mögötte lovász. Fényes vértet viselt, tükrösre csiszolt sisakot. Pieter csak most eszmélt rá, hogy ez az első páncél, amelyet lát a táborban. Mikor Spinola márki odaérkezett, felállott.

— Ni-ni, Rubens, — mondta a vezér —, hát téged mi szél fújt ide?

— Téged vártalak, kegyelmes úr, rendkívüli megbízatással jövök Brüsszelből.

Spinola leugrott a lóról. Intézkedett, hogy a borbély most ne jöjjön, a nap folyamán majd küldeni fog érte. Aztán kezetszorított Pieterrel és betessékelte a sátorba. Belülről nem is sátornak tetszett ez, hanem több szobából álló lakásnak, amelynek helyiségeit függő szőnyegek választották el egymástól. A földet vastag szőnyegréteg fedte, asz-

tal, szék, pohárszék, szekrény volt itt, mint akármilyen városi otthonban. A fiatal spanyol tiszt szétvetett lábbal, mozdulatlan vigyázz-állásban várta a parancsot.

— Körüskörül ne legyen senki, bizalmas tárgyalásom van.

A tiszt kiment. Spinola hellyel kínálta vendégét, bort vett elő a pohárszékből és velencei poharakat. Aztán letette sisakját, lekapcsolta mellvértjét és kényelembe helyezkedtek.

— Hát halljuk, hogyan kezdődött az egész és mit végeztetek eddig azzal a ravasz kutyával.

Különös arca volt Spinola Ambrogiónak. Homlokától kezdve a haj alatt is meredeken felfelé folytatódott a koponyája és feje csúcsa éppen olyan hegyes volt hátul, mint amilyen hegyes volt elül az álla. Kurtára nyírott, ritkás vörhenyes szakáll nőtt ezen az állon, ugyanilyen bajusz díszlett a hosszú, hegyes orr alatt, a bajusz alatt pedig nagyon piros, édeskés ajak. Beszélgetés közben a vezér olykor megnyalta ajkát, mint a pákosztos állat. Olyan volt, mint a csirkét leső róka. Modora pedig olyan volt, mint a hizelgő kereskedőé. Az is volt vérében: kereskedésen dúsgazdaggá lett génuai családból származott és teméntelen pénzt áldozott arra, hogy hadvezér lehessen. Pieter a festő szemével nézte és a politikus figyelmével beszélt. Hosszasan előadta az egész történetet, egészen a katolikus legutóbb kelt értesítéséig, amely szerint a herceg már hajlandó a holland-indiai kereskedelem némely megszorítására, de attól tart, hogy a Generális Rendek ilyesmibe semmi módon nem fognak belemenni. Mikor jelentését befejezte, hosszabb eszmecsere indult meg. Spinola meglepő tájékozottságot mutatott az időszerű kérdések minden részletében, s egyáltalában nem zord hadvezér, hanem politikai alkusz benyomását tette. A spanyol és holland kereskedelmi ér-

dekek összeütközését úgy ítélte meg, mint a szakember. Behozatalról beszélt, gyarmati rakományokról, rövidíthető tengeri utakról.

— Nem jegyeznél fel egyetmást abból, amit mondok? — kérdezte hirtelen félbeszakítva önmagát.

— Nem szabad a zsebemben jegyzeteket hordanom, csak a fejemben. És az emlékezőtehetségem nagyon megbízható.

Spinola folytatta. Új szempontokat adott a bizalmas tárgyalásokhoz. Aztán áttért az ostrom kérdésére és a főhercegnőhöz azt a vélekedését kívánta eljuttatni, hogy Breda még hónapokig bírhatja, de az ostrom mégis hasznos, mert leköti a hollandok támadó erejét. Aztán már nem volt több hivatalos beszélni valója. Udvariasan megemlékezett arról az időről, amelyet a hírneves festőművész, mint Vincenzo herceg kíséretének tagja, a sampierdarenai Spinola-kastélyban töltött. Régi neveket említettek, génuai családokat, szép asszonyokat.

— Megkaptam a Palazzi di Genova című szép művedet. Igazán nagy örömöm tellett benne, hiszen azokban a palotákban sok kellemes órát töltöttem el. Viszonzásul most majd én adok neked egy kis ízelítőt az én mesterségemből. Ma nem volt szándékom lövetni, mert takarékoskodom a puskaporral, de tiszteletedre küldök egypár golyót Bredának.

Pieter hirtelen ösztönösen tiltakozni akart. De ezt lenyelte, mert egy pillanat alatt két gondolat is megjárta a fejét. Először is furcsának tűnhetett volna fel, ha spanyol alattvaló létére kíméletet kér a holland erődnek, aztán meg sohasem látott még várostromot, igazi művésznek minden élményt gyűjtenie kell. Spinola közben már öltözködött. Ismét vértet öltött és sisakot és felövezte kardját. Csengetett, parancsokat adott a belépő tisztnek, aztán előre tessékelte vendégét. Mire kiértek, már lovon ülő

tisztek vártak a sátor előtt és két kantárszáron fogott ló. Spinola bemutatta a látogatót, Pieter nyeregbe dobta magát, aztán a lovascsapat kocogva elindult a sátrak között. Nagy tisztelet fogadta őket, az üldögélő katonák felugráltak a fűről és erős lábdobbantással tisztelegtek. Mintegy tíz percnyi lovaglás után két domb nyergéhez értek, ahol nyárfák ritkás pagonya állott. Itt leszálltak s a fák között előre mentek, mígnem az egész táj és a vár látképe kitárult előttük.

— Innen mindent jól fogsz látni. Azonnal kezdődik.

Meg lehetett innen figyelni oldalfélt az ostromló ütegeket is. Egy-egy csoportot alkotva hármasával álltak az ágyúk mellett. Látni lehetett, amint megtömik a csövet, golyót cipelnek, jönnek-mennek. Felvillant egy katona kezében a kanóc. Messze kinyújtott kézzel odaértette a csőhöz. Hatalmas dörrenés következett. Az ágyú maga meglepően hátrált.

— A várat figyeld!

A széles, bástyás várfalban egy ponton szürkés villanás tűnt fel. A falba csapó golyó szórta ott szét a törmeléket. Rögtön még egy dörrenés hallatszott. Aztán még egy. S minden dörrenésnek a messzi fal egy pontjának tisztán kivehető porzása felelt meg. De azért a fal állott rendületlen. S a dörrenések folyamata csak egy darabig volt érdekes. De Spinola most valami parancsot adott. Közvetlen mellettük rövid, szaggatott kürtszó harsant. Kisvártatva egész máshonnan kezdtek hallatszani a dörrenések. Ez jó sokáig tartott így. Akkor Spinola megragadta a Pieter karját.

— Odanézz. Balról a második bástya fölött.

A jelzett helyen valami megpiroslott. Alig láthatóan először, aztán egyre növekedve. Percek alatt lángoló tűz lett belőle: egy épület égett. Pieter nézte és száraznak érezte a torkát. Az jutott eszébe, hogy

azt az épületet tervezték. Gonddal, szeretettel. Aztán sokáig építették, nagy munkával, hogy legyen ott valami, ahol eddig semmi sem volt. S most egy pillanat felborítja a gond és munka hosszú igyekvését. Talán ember is volt ott, ahová lecsapott a golyó, az most ott fekszik széttépett hassal, beleiből ömlik a vér, ő üvöltve haldoklik, mialatt ilyen szépen süt a nap, s gyerekei valahol a fal tövében vidáman játszanak. Ki felelős ezekért az árvákért? Kit kellene most büntetésül torkon ragadni és megfojtani? A spanyolokat? Ők királyuk kétségtelenül jogos és törvényes örökségét követelik. A hollandokat? Ők azt a szabadságot akarják, amelyhez mindenkinek joga van. Ki tud itt igazságot tenni? Szörnyű zavar ez, amelyben tehetetlenül eltéved a lélek. Csak egyet lehet: kézzel-lábbal, minden erővel, mindenáron dolgozni a béke érdekében. Odaát már magasan lobogott a láng. S a várban egyetlen ágyút sem sütöttek el.

— Három napja is tüzet csináltunk, — szólt Spinola, — de másnapra eloltották. Talán elég is lesz mára, urak.

Kürtszó hangzott. A dörgés elhallgatott. Az urak visszajöttek a fák között és nyeregbe ültek. Ennyi volt az egész várostrom, amit Pieter látott a képzeletében dagadó és nyüzsgő kép helyett: falnak támasztott ostromlétrákat várt, a fokokról a sáncárokba zuhanó sebesülteket, kirohanást, vad csatát, véres forgatagot. S mialatt lovagolt visszafelé, az a különös gondolat kapott formát agyában, hogy a háború nemcsak borzasztó dolog, hanem unalmas is.

Megint megjárta Brüsszelt, megint hazatért Antverpenbe. Ijedten szemlélte a Medici- és Konstantin-képeket. Az idő haladt, a munka minduntalan napokra kimaradt, a szigorú határidőre lehetetlen volt már elkészülnie. Kénytelen volt írni Párisba, hogy haladékot kér. Türelmetlen választ ka-

pott: jövő év májusában lesz a walesi herceg esküvője, addig a galériának az összes képekkel már rég készen kell állania. Mikor szándékozik tehát a képeket befejezni, azokat Párisba szállítani, ott felállítani, a kellő igazításokat elvégezni s mindezt úgy, hogy a képek a kellő időre meg is száradjanak? Neki fogott most már a legteljesebb erővel és még sajátmaga híres gyorsaságára is rácáfolt. Megfestette a királyné koronázását az előre megállapított beosztás szerint, csak néhány arcot hagyott üresen: ezeket természet után Párisban kellett majd pótolni, mert olyanokat ábrázoltak, akik részt vettek a koronázáson és most is éltek. Nagyon nagy vászon volt ez mintegy negyven alakkal. Aztán befejezte IV. Henrik apoteózisát, amint a mennyekbe szállt, a nemtők zokogva siratják, de a kép másik oldalán már nyujtják az istennők Medici Máriának a hatalom jelképeit és rajongó hűségű urak térdelve csoportosulnak körülötte. Elkészült „A királyné uralma" című nagy allegorikus vászon, amely majdnem harminc alak nagyszabású kompozíciójával mutatta meg, milyen boldogság volt Franciaországnak Medici régenssége. Hasonlóképpen készültek a sorozat egyéb képei is, de sok közülök festetlen vászonfoltokat mutatott, ezeket mind csak Párisban festhette tele. Medici Mária marseillei partraszállásának felső két harmada teljesen készen volt, de alsó harmadában, a pálya alatti tengervízbe, még három najádot akart festeni, ezekre az aktokra pedig Antwerpenben nem voltak olyan jó modelljei, mint a Capaio-lányok.

Uj évre már úgy állott a munka, hogy idestova utazhatik. Már írt is Párisba, hogy készítsék elő műtermét és idejekorán biztosítsák neki a Capaio-lányokat. Már kezdte csomagolni a képeket. Közben még egyszer Antwerpenbe kérette Chifflet doktort, mert a hosszú út előtt Bella változatlan betegsége nyugtalanította. A tudós orvos most sem tudott

semmi újat mondani. Azt maga sem tagadhatta, hogy a beteg nincs jobban. De véleménye szerint a férj minden kockázat nélkül elutazhatott akár hónapokra is. A legnagyobb készülődés és kapkodás közepette apósa váratlanul beállított hozzá.

— Ismered te azt a De Byet, aki titkár a pénzügyi hivatalnál?

— Ismerem. Fontoskodó ember, aki mindenbe beleüti az orrát. Nem nagyon okos.

— Úgy van. Hát ez tegnap este berúgott, nagyot mulatott városi hivatalnokok társaságában. Azok ma mindent elmondtak nekem, amit De Bye részegségében kifecsegett. Hát kérlek, De Bye úr a fegyverszünetről tárgyal.

— A pénzügyi titkár? A fegyverszünetről? Ez elég fantasztikusan hangzik.

— Várjál csak, itt a cédula, feljegyeztem a neveket is. Ki az a Toiras?

— Toiras? Ismerem. Gárdakapitány Párisban. XIII. Lajos kedves embere. Mindig maga mellett akarja látni.

— Úgy van. De Byenek van valami francia barátja, aki nagyon jóban van ezzel az udvaroncal. Azt eszelte ki tehát De Bye, hogy XIII. Lajos intse le Hágát és csináltassa meg a fegyverszünetet. „Majd nem lesz olyan nagy politikus Rubens úr, azt a fegyverszünetet én fogom megcsinálni!" Ezt mondta becsípve a pénzügyi titkár. Mit szólsz ehez?

— Legelőször is azt, hogy a mi tárgyalásainkról már egész Brüsszel és egész Antwerpen beszél. Ezt nem tekinthetjük titoknak, jól tudod.

— Tudom. De nem nevetséges képtelenség az, amit De Bye beszél a kocsmában?

— Majd megmondom, hogyan áll a dolog. Hollandiát csakugyan Franciaország fűti ellenünk, ez tudott dolog. Párisnak csak kellemes lehet, ha Spanyolország hadjárattal bajlódik, zsoldosokat tart

fegyverben óriási költséggel, és amellett tengeri kereskedelme is gyengül. Egész biztos, hogy Móric herceg Richelieutől pénzel. Ha tehát a királyt egy udvaronca befolyásolni tudja és ez a Toiras tudja, akkor XIII. Lajos megvonhatja támogatását Hollandiától és valóban szorítható arra, hogy fegyverszünetet kössön. Eddig nem képtelenség. De először képtelenség az, hogy valaki a francia külpolitikában valamit Lajos királyon keresztül akarjon elérni. Ott az történik, amit Richelieu akar. Másodszor képtelenség az, hogy Richelieu bárkinek a befolyására olyan külpolitikai lépést tegyen, amely Spanyolországra előnyös. Hiszen e pillanatban is fegyveresen harcol ellenünk Veltlinben. De mindenesetre fontos, hogy ezt közölted velem, nagyon köszönöm. Párisban meg fogom nézni, ki lehet egy antwerpeni pénzügyi titkár barátja, aki a király kegyencénél európai súlyú dolgokat el tud érni. Az igazi az volna, ha még itthon megtudnám ezt a nevet.

— Hogyan lehetne ennek végére járni?

— Volna rá mód. Van megbízható embered, aki jól tud inni?

— Van.

— Akkor az vigye el De Byet mulatni, itassa le és tudja ki a francia közvetítő nevét. A kocsmaszámlát fizetem.

— Megpróbálom.

Harmadnap Brant cédulát küldött vejének lepecsételt levélben. A cédulán összesen ez a francia név állt: Fugnier. Pieter gondosan eltette a cédulát és tovább csomagolt. Harmadnap akart indulni. Másnap sírva állított be hozzá a Brueghel Jan szobalánya.

— Uram, gyere át hozzánk azonnal, a gazdám nagyon rosszul van.

Pieter azonnal vette a kalapját, bundáját és a sűrű hóesésben sietett a szipogó szobalánnyal ba-

rátja lakására. A cseléd elmondta, hogy gazdája a mult héten rosszul lett gyomorrontással. Eleinte nem törődött vele, azt mondta, majd elmulik. Két napja mégis orvost hivatott és kitünt, hogy vérhasa van. Most már alig tud beszélni. De nemcsak ő beteg, három lánya és lia is vérhasban fekszik.

Az elszegényedett lakás szörnyű képet mutatott. Minden szobában súlyos beteg. A szellőzetlen lakásban a betegség borzasztó, áporodott szaga. A családíő a műteremben feküdt. Már alig volt benne élet. Az orvos ült ágya mellett.

— Pieter, — mondta a beteg, — köszönöm, hogy eljöttél... alig tudok beszélni... én most meghalok... a vagyonomat elvesztettem... rettenetes gondok közt megyek el... ígérd meg, hogy gyámja leszel a gyerekeimnek.

— Természetesen, Jan, ez magától értetődik. De remélem, soká nem kerül még rá a sor.

A vígasztalásra nem felelt a haldokló. Csak a „köszönöm" szót suttogta. Szakállas, beesett keselyűarcán a megkönnyebbülés nyugalma telepedett meg. Behúnyta szemét és nem szólt többet. Pieter szólongatta, de hiába.

— Elvesztette eszméletét, — szólt az orvos, — többet már nem tér magához. Uram, neked gyermekeid vannak, s ez a betegség ragályos. Nincs értelme itt maradnod, siess haza innen.

Pieter bólintott. Szeretett volna maradni, de gyermekei őt is aggasztották. Egy utolsó pillantással búcsút vett attól, aki nagy művész volt és harminc éven át jóbarátja. A konyha felé ment ki, hogy ne kelljen a négy másik vérhas-beteg szobáján át távoznia. Másnap reggel már hallotta, hogy Brueghel nem tért többé magához és meghalt. A fiú talán megmarad, de a három leány haldoklik. Azonnal intézkedett, hogy a betegek az Erzsébet-kórházból ápoló apácát kapjanak, pénzt rendelt a futó kiadásokra és

megkérte De Vos Cornelist, hogy távolléte alatt figyeljenek a szerencsétlen családra.

Közvetlen elutazása előtt még egy esemény érte: Ophoven jelentkezett nála. A hollandok nyolc hónapi fogságra ítélték, most szabadult ki. Kitűnt, hogy Heusden kormányzója szándékosan ugratta be a brüsszeli udvart a politikai kalandba. Mihelyt Ophoven megjelent nála és teljes bizalommal kezdett vele tárgyalni, katonák jöttek, s letartóztatták, a dominikánus tagadni sem tudott. A fogság alaposan megviselte, de jó kedve volt, mert már értesítést kapott, hogy a főhercegnő kárpótlásul püspöki stallumot ad neki.

Most azonban már semmi sem tartotta vissza a siető utast. Ezuttal segítséget is vitt, Van Egmont nevű festőinasát. Brüsszelben csak félnapra állt meg: leadni szokott látogatásait a főhercegnőnél és a kancellárnál. A De Bye-ügyről még nem szólt egyiknek sem. Február negyedikén este haladt át a párisi vámon. Szállása már várta a Luxembourgban. A késő esti óra ellenére Peiresc lakására sietett. Azt nem találta otthon, a tudós ember elutazott provánszi birtokára. Felkereste tehát Valavést. Még ébren találta. Az nagyon megörült és nagy kedvet mutatott egy kis beszélgetéshez. Pieter külföldön utazgató franciákra terelte a szót, aztán hanyagul megkérdezte:

— Hallottam valami Fugnier úrról. Nem ismered, uram?

— Jaj, az rossz firma. Ha összeköttetést keres veled, térj ki előle. Rosszhírű alak, aki minden piszkos üzletbe, zsarolási ügybe és ilyesmibe bele van keverve. Bámulatos szimattal hajtja fel azokat, akik összeköttetéseket keresnek, fűt-fát ígér, előkelő barátaira hivatkozik, pénzt vesz fel, aztán a markába nevet. Tőled akart valamit?

— Dehogy, nem ismerem.

— Ne is ismerd. Most Neuburg herceggel főz valamit, aki nemsokára érkezik.

Pieter szíve megdobbant. Neuburg-Zweibrücken herceg, az ő nagy rendelője, sokat foglalkozott politikával, mert a kis Jülich hercegségre ő is igényt tartott. Hogy igényeit érvényesítse, a brüsszeli udvar segítségét is kérte volt, ez alkalommal Antwerpenben is megfordult és felkereste a híres Rubens-műtermet, ahol annyi kép készült számára. Kezdett itt valami összefüggés derengeni. Pieter úgy érezte magát, mint a vizsla, mikor szimatot kap. De arca nem árult el semmit. Közömbösen kérdezte:

— Mit akar itt Párisban Neuburg herceg, akit különben személyesen ismerek?

— Azt mondják, hogy békét, vagy fegyverszünetet szeretne csinálni Hollandia és Spanyolország között a francia kormány közvetítésével. De ezt csak úgy félfüllel hallottam. Tudsz valami jó új könyvet?

Pieter azonnal folyékony előadásba kezdett azokról az ujdonságokról, amelyek eljutottak hozzá. De agya másik felével is dolgozott. Az összefüggés most már nem volt homályos: egy rosszhírű kalandor az antwerpeni kishivatalnok révén összeköttetésbe jutott az előkelő, gazdag, de naiv herceggel. Itt résen kell lenni, ezt a piszkos ügyet mindenáron meg kell akadályozni. Ezt forgatta elméjében, mialatt könnyedén mesélte Valavésnek:

— Izabella főhercegnő udvari orvosa, Chifflet, besançoni ember. Érdekes könyvet írt: azt bizonyítja benne, hogy Krisztusnak az a halotti szemfedője, amelyet Besançonban őriznek, kétségtelenül hiteles...

III.

A Capaio-leányok pontosan eljöttek. Jókedvűek voltak most is, csinosak, mulatságosak és aktjaik most is elragadtatták a festő szemét. De Maugis abbé mindig előre izent, ha látogatást akart tenni a műteremben, mert papi szemérmével nem fért össze, hogy pucéron hancurozó leányok társaságában tartózkodjék. Az abbé jöttére a leányok magokra kaptak valamit, de azt is csak úgy tessék-lássék. Akart volna is haragudni a kis kövér atya, de nem nagyon ment, mivel vaj volt a fején. A vázlatokat nem tudta előadni. Mindig ígérte, hogy most már okvetlen megkeresi őket. Pieter most már csak mulatságból piszkálta a kérdést. Jól tudta, hogy az abbé a legjobb szándékkal sem tudná visszaadni a vázlatokat, mert jó pénzért eladta őket.

A munka erőteljesen folyt. Az anyakirálynő már a második napon magához kérette Pietert és izgatottan érdeklődött, mikor lehet valamit látni. Kíváncsisága hamar kielégült, mert a képeket szállító társzekér ezúttal jóval a művész előtt indult el és vele egyszerre érkezett. A képek felkerültek a galériára, legalább is egy részök, néhány még a műteremben várta a hiányok pótlását. Medici Mária most már majdnem készen láthatta az egész sorozatot. Nem takarékoskodott a tetszésnyilvánítással. Elgyönyörödő arccal szemlélte élete fénybe, dicsőségbe, olimpusi istenekbe, nemtőkbe, pazar pompába festett történetét, s újra és újra kifejezte rendkívüli tetszését.

Most még az ő képét is meg kellett festeni. Hosszú tanakodás után fekete ruhában állapodtak meg. A Capaio-nővérek a szomszéd szobában kuksoltak és csak súgva beszélgettek, mialatt a királynő ült és némi neszezésből, az ajtó halk reccsenéséből

azt lehetett következtetni, hogy lesnek és hallgatódznak a kulcslyukon. A fejedelmi hölgy kényelmesen elterpeszkedett a karosszéken és élénk társalgást folytatott a dolgozó művésszel. Pieter igen óvatosan vezette a társalgást, hogy mennél többet megtudjon abból, amire kíváncsi volt. Abból a megtiszteltetésből indult el, amely mindjárt megérkezése után érte: a királynak annyira tetszettek a leszállított Konstantin-képek, hogy megbízta a művészt az ifjú királyné arcképének megfestésével.

— Aztán majd ügyesen hízelegj a képen, amit nem szoktál, — mondta az anyakirályné —, mert menyem őfelsége nem valami nagy szépség.

—Remélem, hogy szerény munkám tetszeni fog nemcsak a felséges párnak, hanem környezetöknek is. Mert azt tapasztaltam, felséges asszonyom, hogy a környezet olykor nagyon sokat árthat, vagy használhat a művésznek. Szeretnék is tanácsot kérni felségedtől. Nem volna jó Toiras kapitány kedvező indulatát megnyernem?

— Ah, hol van már Toiras. A király ráúnt, mint ahogy mindenre rá szokott unni. Toiras már nem jelent semmit. Vissza fog menni La Rochellebe, ahol erődparancsnok. Az új kegyenc Barradas. Én nem nagyon ismerem, nem is óhajtom, de Richelieu azt mondja, hogy nagyon kedves ember.

— Akkor bizonyára úgy is van. Azt hallom, hogy a bíboros úr kiválóan ért emberek megítéléséhez.

— Nagyon. Olyan okos ember, hogy párja nincs. És nekem őszinte hívem. Franciaországnak nagy szerencséje, hogy ő lett az első miniszter.

— Igen, azt is hallom, hogy kiváló hazafi. Roppant sajnálom, hogy eddig nem volt alkalmam személyesen találkozni vele.

Erre a válasz a királyné szíves ajánlata lett volna, hogy majd szól a bíborosnak: fogadja Ru-

benst kihallgatáson. De Medici Mária nem ezt felelte.

— Nagyon el van foglalva, — mondta tartózkodóan —, államügyekben dolgozik reggeltől estig, mást nem is ér rá fogadni.

— Azért mégsem mondok le a reményről, hogy alkalomadtán bemutathassam neki tiszteletemet. Ilyen híres embert mindig érdekes megismerni. Nálunk, Antwerpenben is sokat emlegetik, kivált a Veltlin-ügyben.

— Abban is igaza van. Nagyon ügyesen csinálta. A ti kormányotok nem volt ilyen ügyes. A spanyolok ebben az ügyben máris engedtek. Nagyszerű ember ez a Richelieu. Csak azt mondhatom rá, hogy nagyszerű.

— Nagyon érdekel, mit fog mondani a galériához.

— Tetszeni fog neki. Ez mindenkinek csak tetszhetik. De mára hagyjuk abba az ülést, mert fáraszt.

Egy ülésre elég volt ennyit megtudni az anyakirálynétól. Pieter még aznap meglátogatta De Vicq bárót. Hosszú töprengés után úgy döntött, hogy De Bye kalandos vállalkozását tudomására hozza. Elmondta neki, mit tudott meg még Antwerpenben. A báró éktelen haragra gyúladt.

— Ez mégis hallatlan, — mondta magából kikelve —, hiszen Spanyol-Németalföldnek egyetlen hivatalos képviselője van Párisban és az én vagyok. Ha valakinek dolga, hogy a francia kormányt kérje fel békeközvetítésre, az csak én lehetek. Most idejön egy német herceg és beleártja magát az én dolgomba. Miféle meghatalmazása van ennek a Zweibrücken-Neuburg hercegnek? Hogy a főhercegnő a fejem fölött, sőt a hátam mögött megbízást adott volna neki, azt kizártnak tartom.

— Az ki is van zárva.

— Örvendek, hogy ezt mondod. Őfensége mindig

szigorúan tartotta magát a szolgálati úthoz. Meg vagyok győződve, hogy nem is tud erről a hercegi vállalkozásról. Általában semmi tudomásom sincs arról, hogy Brüsszel más tárgyalást is folytatna Hágával, mint a Generális Rendekkel való jegyzékbeli érintkezést. Itt semmiféle titkos fegyverszüneti tárgyalások nincsenek.

— Meg vagyok győződve, — hazudta Pieter mozdulatlan arccal.

— Ez tehát aligha lesz inyére őfenségének. Azt hiszem, nézzünk itt ennek alaposan utána, s ha az egész műkedvelő szamárságot felderítettük, jelentsük őfenségének. Én ezt olyan fontosnak tartom, hogy külön futárt küldök Brüsszelbe.

Pieter meg volt elégedve. Maga De Vicq báró segített neki abban, hogy a herceg kényelmetlen fellépése ne ártson „a katolikus" munkájának. Mindketten nekiláttak tehát, hogy Zweibrücken-Neuburg herceg párisi mozdulatairól mennél megbízhatóbb híreket szerezzenek. A báró a maga diplomáciai köreiben igyekezett értesüléseket kapni. Pieter festés közben. Mert az anyakirályné ritkán jött hozzá egyedül. Vagy Bautru márki volt vele, vagy a szép Guéménée márkiné, vagy más, de mindig olyan valaki, aki benne élt a két párisi udvar vetélkedésének fojtott és érdekes levegőjében. A társalgás vezetésének ügyességén múlott, hogy akárki kísérte az anyakirálynét, öt perc mulva már a politika szereplőiről volt szó. Mikor az anyakirályné arcképe elkészült, az értesülések még nagyobb aratása következett, mert most kellett pótolni „A királyné koronázása" című képen a fehéren hagyott arcokat. Az abbé egész nap abban fáradozott, hogy a műterembe gyüjtse azokat az előkelő urakat és hölgyeket, akik annakidején résztvettek a királyné koronázásán, közvetlenül a Ravaillac véres merénylete előtt. A műterem nyüzsgött az arisztokrata nevektől, a

Capaio-lányokat, akik tíznapi szabadságot kaptak, hercegnék és márkinék váltották fel. Ezek is folyton udvari életről, Párisba érkezett előkelőségekről beszéltek. S eljött a nap, mikor Pieter nemcsak a koronázás képével készült el, hanem a nyomozással is. Összehasonlította értesüléseit a De Vicq báró híreivel: azok pontosan egybevágtak. Kitűnt, hogy az antwerpeni pénzügyi titkár önkéntes diplomáciai vállalkozása eddig nem is volt eredménytelen: az a bizonyos Fugnier, miután Zweibrücken-Neuburg hercegtől pénzt kapott, valóban el tudta érni Toirasnál, hogy az befolyásolja a királyt: a herceg hivatalos meghatalmazást fog kapni Richelieutől, hogy tárgyaljon a hollandokkal. Bámilyen valószínűtlennek tetszett a hír, mindketten egyformán különböző forrásokból ugyanezt hallották. Értesültek arról is, hogy De Bye, aki úgy cseppent váratlanul a diplomáciába, mint a légy a tejbe, maga is Párisba jön, hogy itt a herceg kíséretéhez csatlakozzék. Most már itt volna az idő, hogy a főhercegasszonyt értesítsék.

— Jó volna, — mondotta a báró —, ha te írnád meg a levelet. Ha én írom, őfensége olybá veszi, mintha csak féltékenységből áskálódnám.

Ugyanezt mondhatta volna Pieter is a követnek, ha a maga tárgyalásait elárulhatta volna. De hallgatott és vállalta a levelet. Ez több, sűrűn telefrott oldalra terjedt és miután részletesen elmondta a furcsa ügy előzményeit, a következőkben összegezte a követ és a festő közös kérését:

Ezért De Vicq bárónak és nekem úgy tetszik, hogy jó volna, ha De Bye urat, aki állítólag Orléansig akar postakocsival a hercegnek elébe utazni, hogy ügyeiben mellette legyen, fenséged minden eszközzel visszatartaná. Az is jó volna, ha fenséged a herceget, mielőtt a

tárgyalásokat itt megkezdhetné, felszólítaná, hogy mielőtt fenségeddel nem tanácskozott, ne kezdjen bele semmibe, menjen tehát azonnal Brüsszelbe és az itteni udvarnál egy napot se tartózkodjék.

A követ külön futárral nyomban elküldte a levelet Antwerpenbe. A főhercegnő válaszáig ez ügyben nem volt már egyéb tennivaló. Pieter festett tovább, a Capaio-lányok kiadós fehér testét ráfestette nájádok gyanánt a marseillei kikötő vízére, aztán a rendelkezésére bocsátott régi képanyag alapján egy-egy nagy álló képmást festett az anyakirályné szüleiről, Medici Francesco nagyhercegről és Habsburg Johanna főhercegnőről. Ezzel a Medici-sorozatot végérvényesen befejezte. A képek mind helyükön voltak, a galériát meg lehetett nyitni.

Az anyakirályné külön fogadást rendezett, hogy képsorozatát az előkelő nyilvánosságnak bemutassa. A fogadás egyelőre csak a két udvarnak és a diplomáciának szólt. Gondosan kigyomlált névsor alapján mentek szét a meghívások és Medici Mária többször is kérette a hírneves festőt, hogy különböző részletekről tanácskozzék vele. Ezek a tanácskozások mindig azzal jártak, hogy Pieter kifogyhatatlan ötletekkel gazdagította az eredeti tervet, de mégis úgy, hogy Bautru márkit nem szorította a háttérbe, hanem neki engedte át a rendezés érdemét. Ebből az következett, hogy Bautru boldogan büszkélkedett a szervezés dicsőségével, de viszonzásul tőle telhetően igyekezett Pieternek, mint a képek festőjének, érvényesülést szerezni. A kitűzött idő előtt két órával az anyakirályné még gyorsan egy-két mondatot akart a művésszel váltani.

— Majd nézd meg a hölgyeket. Sokat beszélgettünk veled női szépségről. Most tudni akarom, hogy te, mint festőművész, kit tartasz legszebbnek. Siess

és légy ott jóval előbb, mert nélküled nagyon nyugtalan vagyok.

A kitűzött órában már egymásután robogtak a fogatok a Palais Luxembourg elé. A vendégek díszruhás lakájok sorfala között vonultak fel a lépcsőn. Halk zenekar andalító muzsikát játszott. A galéria bejáratánál az anyakirályné fogadta a vendégeket. Pieternek egyelőre nem jutott társadalmi szerep, félrevonúltan várakozott a maga sorára. Itt-ott egy-egy figyelmeztető szót küldött Bautru márkinak, egyébként a közönséget figyelte. Pompás látványt nyújtottak a színesen inbolygó alakok, sárga, szürke és zöld volt a divat, s a dámák a felkapott drága szövetmintákat hordták. Pieter arra gondolt, hogy Van Dyck milyen izgatott volna itt a szép szövetek iránt való érdeklődésében. A párisi divat a legfurcsább neveket adta a különböző anyagoknak, volt „mérgezett majom", „beteg spanyol", „víg özvegy", „barátpocak", „himlőszín" és még sok eredeti szövetfajta. Ezek mind másképpen csillogtak és másképpen érvényesültek. A hölgyek erősen fűzött derék alatt szélesen omló szoknyájokkal mint színes harangok vonultak, hajbókoltak, álldogáltak, az urak lábszárán selyemharisnya csillogott, térdök alatt díszes, csipkés bojtok fityegtek és fején valamennyi a meglepő új divatot hordta: a parókát. Mindenkinek hullámos, vállig érő sörénye volt itt, barna, fekete, szőke, vörös, csak a kevés egyházi személy tartotta meg szokott tisztes hajviseletét. Az előkelő fogadások halk duruzsolása összeáradt a finom cincogó muzsikával, amely mintegy hátteret adott a színek kavargásának. Egyszerre elhallgatott a zene. A közönség sorain végigfutott a suttogás: a királyi pár. Mindenki megállt, nem mozgott többé senki, az előkelőségek félkaréjba állottak fel. Ebben a pillanatban De Vicq báró osont Pieter mellé. Még ráért odasúgni egyetlen mondatot:

— Zweibrücken-Neuburg herceg lemondott a tárgyalásokról, őfensége egyetért velünk, győztünk.

A lépcső felől már hallatszott a közelgő lépések halk nesze. S a következő pillanatban megjelent XIII. Lajos, a huszonnégy éves király, fiatal feleségével, mögötte húga, Mária Henriette hercegnő, öccse, Gaston herceg, Richelieu és egy testőrkapitány. Az egész társaság mély udvari bókot csinált, kiki hátralépett egyet és hullámosan meghajolt, pár pillanat mulva aztán felegyenesedett: a színes tenger egyetlen néma hullámot vetett. Az anyakirályné csókkal üdvözölte fiait, leányát és menyét is, majd pár szónyi társalgás után Richelieut is belevonta a beszélgetésbe. A fiatal királyné fekete bársonyruhát viselt, nyilván tudta, hogy az kitűnően illik hamvasszőke hajához, keményített és finom csipkével díszített óriási gallérja, mint legyező-alakú kagyló fogta körül hófehér arcát, feltűnően szép kezén nem volt semmi ékszer, de nyakában mogyorónyi gyöngyök füzére, fülében diónyi gyémántok. Marie Henriette vil ágosszürke ruhát öltött, fekete, bodros feje elevenen fordult erre-arra. A király most elfordult anyjától és cerclet tartott. Legelőször az angol követet szólította meg, a közelebbi állók hallották, hogy aggodalmasan érdeklődött, vajjon nem szenved-e halasztást a walesi herceg érkezése és nem kell-e aggódni a beteg Jakab király állapota miatt. Gaston, az orleánsi herceg tüntetett fesztelenségével, hanyagul állott, hangosabban beszélt, mint akárki és egyáltalában nem tisztelte felséges bátyja jelenlétét. Richelieu félrevonult a spanyol követtel és mással nem is beszélt. A bíboros minisztert Pieter most látta először. Bíbor talárt hordott a híres politikus, széles, violaszín gallérral piciny kecskeszakálla alatt, bajszát kackiásan felfelé pödörte. Egész megjelenésén meglátszott a világfi. Arcában a kissé hajlott, igen férfias és erős

orr volt a legjellemzőbb. Nem parókát hordott, saját dús haját hullámok nélkül símán hátrafésülte. Míg itt ismét megszólalt a zene, egész Európában mindenütt fegyverkeztek az országok, sok helyütt véres ütközetek folytak, ez a negyvenéves ember, aki most halkan beszélgetett a spanyol követtel, félelmes eszében hordta az egész helyzetet minden összefüggésével együtt. Egyetlen gondolatától seregek élete függött. De nem olyanvalakinek látszott, aki távoli zsoldosok eladó életén tűnődik. Tekintetében gőg volt és kíméletlen keménység.

A király befejezte a megszólításokat és visszatért anyjához a terem közepére. Most kezdődött a galéria megtekintése. Medici Mária belekulcsolta karját fia karjába és elindult, mögötte felzárkóztak a királyné, Marie Henriette, az orléansi herceg, Richelieu és Bautru márki. Ezek kisebb csoportot alkottak, mögöttük következett nagy seregben a meghívott társaság. Ez volt a pillanat. Bautru intett, Pieter odalépett a dinasztia csoportjához. Bautru sorban bemutatta mindenkinek. Legelőször a király szólt:

— Én már ismerem Rubenst, amit nekem festett, kitűnő, s alig hiszem, hogy annál szebbet festett volna.

— Majd meglátjuk, Sire, — szólt rá fiára harcrakészen az anyakirályné.

A királyné a hercegnő és Gaston herceg egy-egy fejbólintással vették tudomásul a bemutatást. Richelieu unottan nyujtotta csókra a kezét s közben máshová beszélt. A társaság megállt az első képnél. Medici Mária lelkesen magyarázni kezdte a sorozatot. Családjának tagjai udvariasan bólongattak, csak Richelieu maradt merev és nem szólt egy szót sem. Egy-két percnyi álldogálás után az egész csoport tovább vonult a másik képhez, helyet engedve az első

előtt a vendégek tömegének. A negyedik képnél a király élénkebb lett.

— Ah, szegény atyám. Kitűnő. Éppen így él emlékemben. Láttad őt valaha, Rubens?

— Nem láttam, Sire, de jó képanyag állt rendelkezésemre és azt hiszem, találó emberi képet alkottam magamban a fenkölt egyéniségről.

— Igazán mesteri munka.

Pieter mélyen meghajolt. Most a szőke királyné szólalt meg.

— Engem is le fog festeni. Már nagyon kíváncsi vagyok.

— Ha sikerül hasonlítani, felség, gyönyörű lesz.

Mentek tovább. Az anyakirályné minden képnél magyarázattal szolgált. Mikor a tizedikhez értek, amely koronázását ábrázolta, a király arcán alig észrevehető idegesség futott keresztül. De nem szólt semmit. A következő képeket, amelyek anyja uralmának dicsőségét ábrázolták, szintén némán szemlélte. Aztán jött a kép, amely az anyakirályné szökését ábrázolta Bloisból.

— Ez az a jelenet, — mondta Medici Mária, — mikor elhagytam Bloist.

Olyan csend támadt, amely szinte anyagszerűen állt meg a levegőben. És szünet. A kelleténél csak egy félpillanattal hosszabb. A király kesernyésen elmosolyodott.

— Nem tudtam, hogy angyalok fáklyával világítottak neked, anyám. De talán menjünk tovább.

A legkényesebb ponton túljutottak. Most már az anya és fia közötti béke fellengős ünneplése következett több képben. A király ezeket láthatóan únta, mindegyiket udvariasan megdicsérte, de mindegyik előtt egyre kevesebb másodperceket töltött. Az igazság diadalánál látható megkönnyebbüléssel kérdezte:

— Több már nincs, úgy-e?

— De még van három, Sire, nagyszüleid és én.

XIII. Lajos megnézte azokat is. Nagyszüleit csak futólag. Anyja képénél már tovább állott és igyekezett mennél jobban magasztalni. Aztán odafordult a művészhez:

— Gratulálok, Rubens, ezek nagyon szép dolgok. De most külön is kifejezem elragadtatásomat a Konstantin-képek fölött. És remélem, a királyné képe is méltó lesz hírnevedhez.

— A legszebb lesz, ami tőlem telik, Sire.

Gaston herceg már nem volt velük, hölgyekkel foglalkozott valamivel távolabb és igen hangosan kacagott. A király tovább indult, visszament az eredeti terembe, amelynek bejáratához, végigsétálván a galériát, visszajutottak. Pieter, ahogy előre megbeszélték, visszamaradt, hogy üdvözöljön néhány előkelőséget, akiket már ismert és bemutassák másoknak, akiket még nem ismert. Körülvették, ünnepelték, bókokkal halmozták el. Egyszerre tíz kérdés szegeződött feléje. Mint a villám, válaszolt jobbra is, balra is. Esze erősen dolgozott, igyekezett mindenkinek az arcát jól emlékezetébe vésni. Egy D'Escoumettené nevű hölgy különösen feltűnt neki. Ez fekete, telt szépség volt, a festő gyakorlott szeme erősen befűzött ruhájában azonnal meglátta a tökéletes aktot. Akár rögtön le tudta volna festeni. Átvillant a fején, vajjon nem ezt kellene-e legszebbnek ítélnie. Váltott vele néhány mondatot, a fekete szépség nyájas és közömbös dolgokat mondott, de szeme úgy szórta a tüzet, mint a villám. Ekkor egy legyező érintette karját. Oldalt fordult. Guéménée hercegnő állt mellette.

— Mondd, Rubens, jó ilyen híresnek lenni?

— Jó, asszonyom. Főként hasznos.

— S miért hasznos?

— A híres ember időt takarít azzal, hogy sok mindent már nem kell elmondania magáról, ha sze-

retné, hogy valaki megismerje. A férfi hírneve olyan, mint az asszony szépsége.

— Ezt elmésen mondtad. Remélem, még látlak ma este.

A társaság elkeveredett, egy-egy kép előtt magyarázó csoportok alakultak. Kivált a bloisi kép előtt. A levegőben valami kiállott izgalom és feszültség feloldása vibrált. Frissítők és csemegék jelentek meg. A zene jóval közelebbről hangzott fel, a teremben megkezdődött a tánc. Pieter igyekezett megkeresni De Vicq bárót. Ahogy a vendégek közt kutatta, tízen is megállították. Végre megtalálta.

— Tehát győztünk, kegyelmes úr?

— Győztünk. Zweibrücken-Neuburg hercege nem fog fegyverszünetet közvetíteni. A pénze ott veszett. Úgy kell neki. És senki sem fog fegyverszünetet közvetíteni, majd a kormány elintézi szolgálati úton, amit akar.

Pieter buzgón helyeselt. Aztán elmondatta magának a részletes brüsszeli híreket. Minden úgy ment, mint a karikacsapás. A főhercegnő értesítette a herceget, hogy önkényes vállalkozását Spanyol-Németalföld nem tartja kívánatosnak, De Bye pedig hatósági utasítást kapott, hogy további rendelkezésig ne mozduljon ki hivatalából. Pieter elégedetten lépett más csoporthoz. Azon törte a fejét, hogy most már erősebb kézzel kellene megfogni a dolog végét és valahogyan kicsinálni, hogy személyesen találkozzék Móric herceggel. Mindjárt egyszerűbb volna a tárgyalás. S ha egyszer életében egy ilyen illetékes, döntő tárgyalófelet kapna a keze közé, akkor elészedné minden vitatkozó képességét, szívósságát, az alkuban való legyűrhetetlen szilárdságát.

A királyi pár hamar elment, a vendégek már nem soká maradtak. Ő figyelte a távozókat és megpillantotta közöttük D'Escoumettenét, aki hevesen kacérkodott egy fekete sörényű lovaggal és nem né-

zett vissza. Guéménée hercegnő azonban, aki ugyanakkor távozott, visszanézett. Szemével intett bizalmas búcsút, vöröshajú feje aztán eltűnt a távozók között.

— Nos, Rubens, — szólt a visszavonuló anyakirályné, — kit találtál hölgyeim között a legszebbnek?

— Guéménée márkinét, felség, az ő szépsége verhetetlen.

— Akkor az ízlésünk egyezik. Mit szólsz a sikeremhez? Én nagyon meg vagyok elégedve. A királynak sem lehetett semmi kifogása, a fogadás pompásan folyt le. Azt hiszem, ma boldogan tehetem fejemet a párnára.

— Szívből gratulálok, felség, a siker valóban páratlan. Hiába, az ilyesmihez Medicinek kell lenni.

— Azért ne szerénykedjél, valami részed neked is volt benne. Amit a zenével tanácsoltál, igen jól bevált. És a képeket se feledjük el. Remélem, még nem hagyod el Párist?

— Felséged engedelmével még lefestem a királyné őfelségét, s ha nem kapok sürgető híreket hazulról, megvárom az esküvői ünnepségeket.

— Szívesen látlak akármeddig. A királynét itt kell festened az én palotámban. A műterem itt van, téged én hoztalak Párisba, jöjjön ő csak ide.

— Az nagyon jó volna, felség, de én ezt nem kérhetem. Udvariatlanság volna. De nagyon hálás volnék, ha ezt felséged indítványozná.

Medici Mária sarokba szorult. Kissé gondolkozott, aztán így válaszolt:

— Majd meglátom. Addio, Rubens.

Ebből azonban nem lett semmi. A királyi palotába kellett mennie festeni. Az anyakirályné ezt a kérdést többé nem érintette. Anna királyné ugyanabban a ruhában ült a képhez, amelyet a luxembourgbeli fogadáson viselt. Aztán még egy képet kellett

festeni, más ruhában. Munka közben nehezen indult a beszélgetés. A királyi hölgy szótlannak és zárkózottnak mutatkozott. De Pieter megtalálta a szükséges mondatot.

— Felséged vonásaiban lehetetlen meg nem látni III. Fülöp őfelsége vonásait, akit jól ismertem.

— Ismerted atyámat? Ó, beszélj róla mennél többet. Hol találkoztál vele?

— A mantuai herceg udvari festője voltam, felség és uram megbízásából ajándékokat vittem neki Valladolidba.

— Ó, Valladolid... gyerek voltam még, amikor eljöttem onnan... azóta sem Spanyolországot, sem szüleimet nem láttam... hogyan múlik az idő... mondd el, mit beszéltél vele, hol láttad, mit mondott, mondj el róla mindent.

Pietert nem kellett biztatni. Élénken, színesen mondta el spanyol emlékeit, a valladolidi életet. Lerma herceget, Orgaz grófot, Ventosillát, mindent. A királyné éhesen hallgatta, hogy egyetlen szót se mulasszon. A harmadik ülésnél már ő is beszélt. Ha szükszavúan is, de elejtett egy-két mondatot. Érezni lehetett szavaiból a rabmadár reménytelen vergődését. A spanyol leány idegenbe szakadt és itt él a spanyolgyűlölő légkörben. Kiralyleányok sorsa. Ha háborúra kerül a sor, imádkoznia kell hadbavonult testvérbátyja, a spanyol király romlásáért.

— Köszönöm ezeket a kellemes órákat, Rubens, — mondta, mikor a képek elkészültek —, ezekért mindig hálás leszek neked. Ha alkalmam adódik és használhatok, nem fogok megfeledkezni rólad. Nagynéném őfenségének mondd el, hogy... mondd el, amit itt láttál. Sokszor gondolok rá szeretettel, ezt ne felejtsd el.

Ugyanaznap az udvarnál nagy riadalom támadt. Megjött a híre Párisba, hogy I. Jakab angol király meghalt. Most már megint kétségessé vált az

esküvő. A kedélyek csak akkor nyugodtak meg, mikor külön futár hozta a hírt, hogy a walesi herceg, illetve most már I. Károly angol király, a gyász elle-nére is Párisba utazik az uralom átvételének leg-sürgősebb teendői után és az esküvőt a kitűzött időben meg óhajtja tartani, az udvari gyászt külön rendelettel felfüggesztette, a kitűzött ünnepségek semmiben se szenvedjenek változást. Valóban meg is érkezett akkora kísérettel, hogy az egy hajón alig fért el. Az ünnepélyes bevonulás egész Párist meg-mozgatta, óriási tömeg állott sorfalat az útvonalon, a hintókat virágokkal dobálták meg, a bevonulás alatt folyton szóltak a harangok. Az avatottak, mint például Valavès, mesélték, hogy milyen fényes nevek szerepelnek a kíséretben, többek között a híres Buckingham herceg, London egyik leggazdagabb embere és divatkirálya.

— Neked való ember jön Párisba, asszonyom, — mondta Pieter Guéménée hercegnőnek, mikor a palota lépcsőjén találkozott vele.

— Kire gondolsz?

— Buckingham hercegre.

— Mert herceg?

— Nem. Hanem mert hallom, hogy híres, szép és elegáns férfi.

— Jól van, — nevetett a szép hercegnő —, majd a szeme közé nézek.

De Pieter előbb nézett Buckingham herceg sze-me közé, mint Guéménée hercegnő. Egy napon, mi-kor éppen Valavès járt nála beszélgetni, a lakáj vendéget jelentett.

— Gerbier úr óhajtja nálad tiszteletét tenni, uram. Azt mondja, hogy festőművész és flandriai származású.

— Hogyne, szívesen látom.

Belépett egy angol divat szerint öltözött, síma modorú, jó fellépésű úriember. Elmondta, hogy

festő, korán elszármazott Flandriából Angliába, ott a Buckingham herceg szolgálatába lépett, de nemcsak mint festő, hanem mint titkár is. Buckingham herceg tudomást szerzett róla, hogy a hírneves Rubens Párisban tartózkodik, ezért megkérdezteti, hajlandó volna-e arcképet festeni. De akkor is szeretne megismerkedni vele, ha a művész a képet bármilyen okból nem vállalhatja.

— Most ráérek, — felelte Pieter —, nagyon fáradt vagyok ugyan, de csak pénzkérdés az egész. Én ugyanis inkább lebeszélem róla őhercegségét, mert drága ember vagyok.

— A herceget a kérdésnek ez a része nem érdekli. Mint festő, magam is elmagyaráztam neki, ki vagy, de sajátmaga is tisztában volt vele. Londonban éppen eléggé ismerik hírnevedet. Mondd meg azt az összeget, amelyet lovasképért számítani szoktál, a herceg azt meg fogja fizetni. De jobb, ha rábízod. És most közöld velem, hogy el tudnál-e jönni még ma a herceghez. Ő ugyanis türelmetlen természetű ember. Megszokta, hogy amit kíván, az mindjárt teljesül.

— Elmegyek szívesen, de felvetem a kérdést, hogy nem volna-e hasznosabb a főméltóságú hercegnek idejönni. Itt, mint látod, kényelmes műtermem van, s a herceg azonnal megnézhetné a házban azt a képsorozatot, amelyet az anyakirálynénak festettem.

— Ennek aligha lesz akadálya, de előbb mégis csak neked kell tisztelegned nála. Mégpedig nem öt percig. A herceg nagyon szereti a társalgást. Különösen ha politizáló témát talál, akkor úgy belemelegszik, hogy nem akarja abbahagyni.

Valavès nagyot nevetett. A látogató megütődve pillantott rá.

— A barátom rajtam nevet, uram, — sietett

megjegyezni Pieter —, mert én ugyanilyen vagyok. Hány órakor parancsolja a herceg látogatásomat?

Megállapodtak az időben. Pieter pontosan ott volt. Már a folyosón ácsorgó lakájokat talált és rengeteg poggyászt. Kissé várnia kellett, míg Gerbiert előkerítették.

— Bocsáss meg, uram, rettentő rendetlenségben vagyunk. A herceg úr most jött haza és átöltözik. Légy türelemmel egy pillanatra.

Eltünt. Azzal az inassal együtt jött ki, aki a kezében lévő szappanos tál és egyéb holmi tanusága szerint most borotválta meg a herceget. Még pár pillanatig kellett várni. Aztán ott állt Buckingham herceg előtt. Azt csakugyan szép embernek lehetett mondani, afféle édeskés, túlpiros szájú, kissé puha szépségnek, akinek nagy, szép szeme állhatatlanságról beszélt, szája pedig mohó élvezetvágyról. Házikabát volt a hercegen, de azon temérdek igazgyöngy, mint valami miseruhán. Franciául szólalt meg.

— Isten hozott, uram. Igazán kedves, hogy felkerestél. Milyen nyelven beszélhetünk?

Pieter angolul felelt:

— A nyelv nekem körülbelül közömbös, főméltóságú úr.

— De a téma nem közömbös, mi? Foglalj helyet. Hallom, hogy nagyon szeretsz politizálni.

— Csak magamnak, herceg úr. Festő vagyok, de a hazám sorsa nagyon érdekel. Ebbe a sorsba pedig Anglia is beleszól. Ezért nagy megtiszteltetés nekem, hogy hercegséged meghívásra méltatott. Legalább Anglia egyik legelső emberétől hallhatom meg, hogyan ítéli meg Anglia a spanyol-németalföldi helyzetet.

— Ne vedd sértésnek, uram, de nekünk ez részletkérdés. A lényeg az angol-spanyol viszony. Az pedig e pillanatban, sajnos, nem jó. Királyom őfelsége nem olyan fogadtatásban részesült a spanyol ud-

varnál, amilyet szeretett volna. Felhatalmazlak, hogy ezt bárkinek elmondd.

Már benne is voltak a politika kellős közepében. Pieter oda irányította a beszélgetést, hogy hazája most háborúban van, s ezt a háborút a másik oldalon franciák és angolok fűtik. Franciaország azért, mert hatalmi versengésében gyengíteni érdeke Spanyolországot, Anglia ez okon felül még azért is, mert protestáns állam lévén, különben is Hollandia pártját fogja. Erre Buckingham herceg részletesen kifejtette, hogy ez rövidesen megváltozik. Az angol király azért van Párisban, hogy katolikus királylányt vegyen el, egyébként is eltökélt szándéka, hogy az angol politika katolikus-ellenes irányát teljesen leszerelje. Ami pedig a hatalmi versengést illeti, ott nem volna nehéz megtalálni az egyensúly bölcs nyugalmát.

— Velem mindig hamarabb fogtok elkészülni, mint Richelieuvel.

Pieter bámulta az új angol király legbizalmasabb tanácsadóját, aki egy festőművésznek az ismerettség első órájában szabadon nyilatkozik politikája alapvonalairól. Bámulta, de örvendett rajta.

— A háború Isten legsúlyosabb büntetése, herceg úr, — mondta végül, — és minden tisztességes és jó embernek azon kell dolgoznia, hogy visszajöjjön az emberiség aranykora, a béke.

— Ez kétségtelen. De a módját nem mindig könnyű megtalálni. Én a béke mellett vagyok. Ha lehet.

— Ez a „ha lehet" jelenti mindig a háborút, főméltóságú úr.

— Jól fogalmazod, — nevetett a herceg, — de hát a világ úgy van berendezve, hogy mindenki csak a más rovására tud élni. Emberek közt is így van, országok között is. Hanem látod, elpolitizáljuk az időt s a képről nem is beszélünk. Én szeretném

az ülést már holnap megkezdeni. Sajnos, az idő nagyon ki van számítva, csak keveset hiányozhatom királyom mellől. Lássuk csak feljegyzéseimet. Holnap reggel kilenc? Megfelel? Kitűnő. Akkor tehát megállapodtunk. A honoráriumot bízd rám.

Másnap elkezdték a képet. Gerbier is eljött a herceggel, s most már hárman politizáltak festés közben szakadatlanul. Pieter nagyon figyelt, s minden ülés után jegyzeteket csinált. Ez megérte a fáradságot, mert mint hamar kitűnt, az angol király Buckingham herceg korlátlan befolyása alatt állott. A spanyol eljegyzést is tovább akarta erőszakolni, sőt megesküdött Olivareznek, hogy nem vesz el mást, csak az infánsnőt, de Buckingham rá tudta venni, hogy az esküt könnyedén megszegje és visszatérjen a francia házasság tervéhez. Mást is meg lehetett tudni Buckingham hercegről, milyen hallatlan pompát fejt ki öltözködés dolgában. A műteremben egyszer sem jelent meg ugyanabban a ruhában, de ezek egyszerűen csak nagyon drága nappali öltözékek voltak. Huszonhét olyan öltönyt hozott azonban magával, amelyek legolcsóbbja is harmincötezer frankot ért, annak a díszruhának értékét pedig, amelyet az esküvőn szándékozott viselni, s amely tele volt szórva gyémántokkal, félmillió frankra tették. Pieter ezt a tékozló vonást is belefestette az arcképbe. És a többit is, amely beszélgetés közben kijött belőle: a fiatal herceg nagyon szeretett asszonyi kalandjairól beszélni, izgatottan érdeklődött a Medici-képek aktjainak eredetijei iránt, féktelenül hiú volt testi megjelenésére és szerette óriás vagyonát emlegetni. Viszont sok volt benne az egyéni kedvesség és hencegő hányivetiségében valami megbocsátandó kamaszság nyilatkozott meg. Mikor a kép kész lett, másnap nagy ládát cipeltek Pieter szállására a lakájok, alig bírták a lépcsőn. Ezüsttálak és asztaldíszek voltak benne, csupa remekbe

ötvözött tárgy. Ez volt a kép honoráriuma, De Maugis abbé, aki azonnal izgatott lett, ha értéket látott, nyomban hajlandó lett volna kétezer aranyat adni érte.

A képet megnézte az anyakirályné is Guéménée hercegnő társaságában, mielőtt elszállították. Meleg nap volt, a felséges hölgy erősen legyezte magát.

— Más évben ilyenkor már rég kimentünk Fontainebleauba. Most az esküvő miatt nem lehet. Te nem szenvedsz a melegtől, Rubens?

— Nem, felség. Másért szenvedek. Hogy még nem láttam Fontainebleau híres képeit. A palota le van zárva még.

— Ezen könnyű segíteni. Kapsz udvari fogatot és kalauzol valaki. A minap éppen Buckingham herceg volt kint az angol királlyal. Akarod holnap?

— Hálásan köszönöm, felség. Boldogan.

— Én is mennyire szeretnék kimenni! — sóvárgott bele a társalgásba a hercegnő.

Az anyakirályné nyomban engedelmet adott neki. Még aznap összeállították a társaságot: Guéménée hercegnő, Valavès, az abbé és Pieter. Másnap előállott az aranyos udvari hintó. Abban kényelmes ülés esett négy ember számára. Pieter a hercegnő mellett ült. És a rázós úton minduntalan hozzáért a szép asszonyhoz. Az pedig nem sietett elvonni magát vállok és térdök érintkezésétől. A fontainebleaui gyüjtemény nagy élménynek bizonyult: a képek sorában hemzsegtek a Rafaelek, a Lionardók és a Michelangelók. Ott volt a Gioconda is, amelyről már látott másolatokat, de az eredeti a maga utánozhatatlan, rejtelmes szépségével mindent felülmúlt. A társaság soká állott előtte. Voltaképpen az abbé lett volna a hivatalos vezető, de szerepét már a második képnél átvette Pieter. Itt ő volt otthon igazán, kísérői megejtetten hallgatták ékesszóló, lel-

kes magyarázatait. A szép hercegnő most hozzája fordult a kérdéssel:

— Mondd meg nekem, uram, mi a varázsa ennek a titokzatos képnek?

— Kérdésben a felelet. Az a varázsa, hogy titokzatos. Mit nem ismerünk, vonz bennünket.

Guéménée hercegnő mélyen a festő szemébe nézett.

— De néha az is vonz bennünket, amit ismerünk.

Pieteren remegő hullám szaladt végig. Amazok nem hallották ezt a pár mondatot, s Valavès nevetve jegyezte meg:

— Mulatságos dolgot beszélnek Buckingham herceg fontainebleaui látogatásáról. Ugyanúgy állt ez előtt a kép előtt, mint mi. De nem ilyen szerényen. Lajos királyhoz fordult, aki az angol királlyal együtt kihozta és így szólt: „Felség, én még sohasem szerettem volna úgy képet, mint ezt.“ Mire Lajos őfelsége kissé hűvösen így felelt: „Igen, ezt a képet sokan szeretnék.“

Aztán a társaság visszatért Párisba. Pieter az úton ideges nyugtalanságot érzett. Behúnyta szemét és úgy gondolt a mellette ülő asszonyra, mint valakire, aki nagyon távol van. Házassága óta most először vágyott idegen asszony után. Tizenhat éves együttélésük alatt nem csalta meg feleségét soha, még hosszabb utazásai alatt is lenézéssel fordult el az útszéli kalandoktól. De most érezte, hogy aligha tud küzdeni vágya ellen. Mindössze annyit tehetett, hogy a vak sorsra bízta a hűségét: nem nyujtotta ki kezét az asszony után. Várt. Ha a sors úgy akarja, úgyis minden beteljesedik.

Az esküvőre szinte mindennap érkezett valami új előkelőség külföldről. Az élet érdekes és izgalmas lett mindennap, új emberek új híreket hoztak messzi országokból. S a társaságot egy napon várat-

lan hír lepte meg: Móric herceg meghalt. Pietert a hír úgy megrendítette, hogy maga csodálkozott rajta legjobban. S mikor ennek okát kutatta lelke mélyén, ott mély, gyerekkorából eredő összefüggést talált, amely Szász Anna fiát vele, az antwerpeni emigráns Rubens fiával kötötte össze. Amúgy is felzaklatott idegei most minden benyomásra kétszeresen feleltek. Élénken felbukkantak benne gyerekkora különös kétségei származását illetőleg. Volt idő, mikor komolyan vívódott azon, vajjon ő is nem a szász hercegnő fia-é. Serdülő vívódásaiban Óraniai Móric valahogyan féltestvérévé változott, akinek személye különös módon érdekelte. De nem adatott találkozniok soha. Most már újra kell kezdeni az egész titkos tárgyalást a fegyverszünet érdekében. Móric herceg szerepét az öccse, Frigyes Henrik herceg veszi át, akiről eddig vajmi kevés szó esett. Vajjon ehhez is jó összeköttetés „a katolikus"? Otthon majd utána kell nézni gondosan, összeköttetést keresni, megbízható láncszemeket kutatni. De mindegy; ha sikerül, a béke minden fáradságot megér.

Az ünnepségek most már egymást érték, az uccákon késő éjszakáig szokott fennmaradni a tömeg, a kocsmákban, vendéglőkben nem lehetett széket kapni, a fogadókban minden szobát hetekre lefoglaltak. A nagy lakodalmi estélyt május nyolcadikán tartották meg. Ő is kapott meghívót. A királyi palota pazar forgatagában ember ember hátán tolongott, egy pillanatra látta Guéménée hercegnőt, de a túlzsúfolt tömegben mindjárt el is vesztette szem elől. Jó darabig kereste még, aztán erőt vett magán: mihaszna ődöng itt a véletlenre várva ahelyett, hogy szokása szerint idejében hazamenne és kialudná magát. Áttörte magát a színes sokaságon és hazament. Máskor nyomban elaludt, ha fejét letette a párnára, most még soká hánykolódott ágyában. Az az asszony nem ment ki eszéből.

Május tizenegyedikén tartották az esküvőt a Notre-Dameban. Pieter a Valavès társaságában már két órakor a kezdet előtt ott volt a templomban, így is alig tudtak meghívóik lobogtatásával utat törni a nézők sokaságán keresztül. A templomot káprázatosan feldíszítették, s hogy minél több ember beférjen, az oldalfalak mentén deszkákból ácsolt magas karzatokat rögtönöztek. Pieter és Valavès olyan helyet kerestek magoknak, ahonnan remélhették, hogy jól fognak látni. De még egy teljes óra hiányzott a kezdethez, s ők máris olyan szorongó tömeg közepébe kerültek, hogy ott nem láthattak semmit. Elhatározták, hogy felmennek valamelyik karzatra. Nagy üggyel-bajjal el is jutottak egynek a feljáratához. A katona, aki a lépcsőt őrizte, ismerte Valavèst és nagyot tisztelgett neki. Elnézte, hogy a két úr felmegy a karzatra, amely a követségek számára volt fenntartva. Itt is derékfájdító volt már a szorongás, de legalább magasan voltak és a korlát mellett is állottak; ha az oltárt nem is, de a főhajóban való felvonulást jól láthatták innen. A hőség tűrhetetlen volt, a karzatra még mindig szorultak fel most érkezők, a lépcsőfokokon egymásba fogódzkodva kapaszkodtak. Végre megszólalt az orgona. A templom népe izgatottan mozgolódni kezdett: jön a menet. S jött a legkáprázatosabb felvonulás, amelyet Pieter valaha látott. A tündöklő ruhákban lassan lépkedő alakok tündérmesébe való képet adtak. Az angol király, a francia király, az anyakirályné, a királyné, az orléansi herceg, Bourbonok, Habsburgok, Mediciek, Stuartok ivadékai haladtak ott emberfeletti rangjuk gyémánttá fagyott büszkeségében. A véget nem érő nászmenet minden tagját halk moraj bámulta meg, mikor Buckingham herceg haladt a sorok között tetőtől-talpig gyémántba öltözve, elhülő ámu-

lat kísérte lépéseit. Az orgona búgva töltötte meg az ősi hajót.

S ebben a pillanatban Pieter recsegni és szakadni érzett valamit. Ösztönösen megragadta a korlátot. Melette megszűnt a tolongók szorítása. Dörömbölő zuhanás hallatszott, s rögtön utána több ember rémült ordítása, amely túlkiáltotta az orgonaszót. A karzat nem bírta el a rákapaszkodottak súlyát, pontosan Pieter mellett eltört az egyik tartó oszlop, s az ott állók egy csoportja alatt a gerendák a földszintre zuhantak. Egy pillanat alatt sikoltozás, tolongás, vak zűrzavar támadt a templom e részén. De az orgona hirtelen felerősített hangja elnyomta a lármát és jajgatást. Pieter erősen kapaszkodva nézte, mi történik alatta: véres emberek kapaszkodtak ki az összetört deszkák alól, nem lehetett tudni, hányat ütött agyon a karzat, vagy egyáltalában meghalt-e valaki. A lépcsős rész épen maradt. Mivel Valavès közvetlen Pieter mellől zuhant le, ő utat tört szomszédai között és emberek fején, vállán, hátán keresztül leverekedte magát a templom talajára. Itt már katonák voltak ekkor, akik alabárdjaik kiméletlen nyéldöféseivel szorították vissza a népet a baleset helye mellől. A deszkadarabokat az emberek feje felett adták tovább, a deszkák mintegy úsztak az embertenger színén a kapu felé. Egy ájult embert most vittek kifelé már, ez a karzat alatt állott és a leszakadt alkotmány a rajta állókkal együtt a fejére zuhant. Nem lehetett tudni, él-e még. Közben szólt az orgona, az esküvő tovább folyt. Ott az oltárnál bizonyára nem is tudtak erről a balesetről. Pieter most pillantotta meg a véres homlokkal feltápászkodó Valavèst. Odanyomta magát és hóna alá nyult.

— Vagy kitörtem a bokámat, — mondta az sziszegve —, vagy kimarjut.

— Kapaszkodjál erősen belém, kiviszlek

Kitámogatta a katonák által kierőszakolt ösvényen a sokaságon át. Kint nagynehezen eljutottak a várakozó kocsikhoz. Pieter besegítette barátját és megindultak, lépésben, amennyire a tömegben lehetett. Valavès nyögve, fogát csikorgatva tapogatta bokáját, Pieter résztvevő kérdéseket tett. De nem oda figyelt. Egy sugárzó képet látott, amely nem akart elmúlni emlékezetéből. A hercegnőt látta, amint színes ékkövektől ragyogó almazöld díszruhájában, szép vörös fejét magasra tartva lépked a menetben.

Valavès baja csak könnyű ficamodás volt, két napig feküdt vele, aztán felkelhetett. Volt két barátja, bizonyos Dupuy-fivérek, Pieter ezekkel is melegen összebarátkozott. Többnyire négyesben járták a naponta zsúfolódó parádékat és népünnepélyeket. Később öten lettek, mert a legmámorosabb lakodalmi néphangulat közepette megérkezett Párisba Barberini, a pápa unokaöccse, hogy a pápai állam nevében sürgősen tárgyaljon Veltlin sorsáról Richelieuvel. Ennek a Barberininek titkára, Cassiano del Pozzo lovag, ugyancsak Peiresc és Valavès barátja volt, mert ennek a testvérpárnak Európa minden pontján volt barátja, művelt, okos és kellemes. A két Dupuy, Valavès, Cassiano és Pieter most már ötösben járták a tomboló Párist és Pieternek gondja volt rá, hogy kedélyes beszélgetés közben minden fontosat megtudjon a Szentszék veltlini politikájáról.

Most már tulajdonképpen mehetett volna haza. Folyton voltak arcképrendelései, de megtehette volna, hogy ezeket ne vállalja. Csakhogy most nem tudott elmozdulni innen. Gyakran találkozott a hercegnővel, vonzóan és kellemesen beszélgettek, de ő vonakodott egyetlen udvarló szót kiejteni. Ez a makacs tétlenség volt már egyetlen fegyvere ingadozó hűségének.

Egy napon lefekvés előtt lement a palota kertjébe. Járkálni akart még, mielőtt aludni tér. A nyírott bokrok egy fordulójánál asszonyi alakot pillantott meg az este homályában. Nem merte megismerni. De az ráismert. Köszöntés helyett halkan felkacagott.

— Hercegnő... milyen véletlen...

— Kellemes véletlen. Képzeld, elvesztettem a komornámat. Ülj le velem erre a lócára és segíts várni. A dolog úgy történt, hogy az anyakirálynő ma kiköltözött Fontainebleauba. Engem megkért, hogy egy és más holmiját szedjem még össze. Soká dolgoztam és gondoltam, sétálok egyet. Az a buta leány valahol elmaradt mellőlem. Talán lesz annyi esze, hogy megkeres.

Pieter hallgatott. Májusi este volt, virágok szagától nehéz. És már sötétedett.

— Mondd, Rubens, te félsz tőlem?

— Nem tőled félek, asszonyom. Magamtól félek.

— S magadtól miért félsz? Mi történhetik?

Pietert vad düh fogta el. Átkapta a hercegnőt, de olyan erősen, hogy az ijedten felnyögött a fájdalomtól. A nyögés aztán halkabbá, kéjesebbé változott. A férfi szinte haraggal csókolta a száját, mintha bosszúját töltené ki rajta. A hercegnő teljesen elernyedt. Egyetlen mozdulata sem védekezett már. Halkan, csiklandóan suttogta.

— Látod, milyen csacsi vagy? Ezt már régen megtehetted volna. Nem kár az időért?

— Most már én is tudom, hogy minden percért kár.

— De miért is voltál eddig olyan mamlasz? Hiszen láthattad, hogy tetszel nekem.

— Megmondom, asszonyom. Szeretem a feleségemet.

A hercegnő kacagott maga elé a levegőbe.

— És? Hiszen én is szeretem a férjemet. Ezen

csak nem múlik. Inkább azt hiszem, hogy féltél a rangomtól. Ti, polgáriak, nemcsak Vénusznak neveztek minket, de valóban azt hiszitek, hogy ambróziát eszünk és nektárt iszunk. Nem, kedvesem. Nekünk is vannak földi ösztöneink. S ha Vénusz megtette néha, mi is leereszkedünk.

Pieter megrezzent. Keze szorítása, amellyel a hercegnő vállát fogta magához, elernyedt.

— Bocsánat, asszonyom, te ezt leereszkedésnek fogod fel?

A hercegnő meglepetten fordult a homályban a férfi felé. Annak keze ettől a mozdulattól lesiklott róla.

— De furcsa vagy. Nem akarlak megbántani, de minek fogjam fel? Én nem vagyok gőgös, szobalányban is meglátom a csinosat, lakájban is a kedveset. De hát rangkülönbség mégis csak van a világon, ezt nem tagadhatjuk. Mondd, muszáj néked éppen most éppen erről beszélni?

— Lakáj, szobalány... ez mulatságos.

Ebben a pillanatban a kavicson lépések ropogása hallatszott. A hercegnő csak keze érintésével adhatott jelt Pieternek, hogy hallgasson, hátha a közeledő komorna a sötétben nem látja meg őket. De Pieter hangosan a lépések felé szólott:

— Úrnődet keresed, leány? Itt van.

És máris felkelt. Mialatt a komorna odajött, hangos szóval, udvariasan jóéjszakát kívánt. Hátában érezte a meghökkent hercegnő utána küldött pillantását. De csak sietett, majdnem futott, mintha kergették volna. Egyenesen a szobájába. Leült ágya szélére és tenyerébe tette forró arcát. Lakáj, szobalány... Vad kárörömmel becsmérelte sajátmagát: úgy kell, úgy kell. Majd mélyet sóhajtott önérzete kínjában. Hogyan juthatott ide ő, aki egész életében nemcsak büszke volt, hanem olyan büszke is volt büszkeségére? Hol történt a hiba? Felkelt és

kiment a folyosón a galériáig. Az most nem úszott fényben, mint eddig minden este. Az anyakirályné kiköltözött Fontainebleauba, csak egy-két gyertyacsillár égett a földszinten, kísérteties félhomályban hagyva a képeket. De ő kívülről tudta valamennyit. A Medici Mária tömjénes istenítésének ábráit. S mint a villám csapott bele a szívébe az elmebajos Vorsterman két szava: dagályos és nagyképű. És borzalommal felelte önmagának: igaz. Ezek a képek pompásak és pazarok, óriási festeni tudás csinálta őket, kompozíciójuk mesteri, de dagályosak és nagyképűek. Miért? Pénzért. Igy követelte tőle a rendelő fantáziája, s ő engedelmes kiszolgálója gyanánt a fejedelmi fantáziának megszolgálta a pénzt. De görnyedő alkalmazottként kiszolgálni, aztán a férfi fennhéjázásával egyenrangú megbecsülést követelni amattól a világtól, ezt egyszerre nem lehet.

Gyűlölettel nézte az alig kivehető képeket és a merénylő Vorsterman vad arckifejezése nem akart elmúlni képzeletéből. Szeretett volna késsel nekimenni a nagy vásznaknak és a tigris haragjával hasogatni, rontani, marcangolni őket. Aztán fújt egyet, megfordult és ment vissza a szobájába. Rubens, szolgáld ki a nagyurakat, munka után pedig maradj a magad világában.

Most jött haza a kis festőinas, Van Egmont, aki kimenőt kapott. A műteremben szokott aludni, most ott járkált és matatott, nesze áthallatszott a töprengő mesterhez. Ő benyitott hozzá.

— Úgy készülj, fiam, hogy holnap négykor felkeltelek, csomagolni kell. Utazunk.

— Igenis, mester. Jó éjszakát.

— Jó éjszakát.

Másnap végigszaladta azokat, akiktől illett elbúcsúznia. Valavèsnél járt és mialatt ölelkezve búcsúztak, háromszor is elmondta, mennyire sajnálja,

hogy Peiresc ezúttal nem volt Párisban. Elköszönt a Dupuy-fivérektől, Cassiano lovagtól, De Vicq bárótól, De Maugis abbétől. Az első postakocsival indult haza. Az a katona, aki a határon megnézte az útlevelét, neve láttára tisztelgett és így szólt:

— Hallottad a nagy győzelmet, uram? Spinola seregei bevonultak Bredába. Az erőd megadta magát.

IV.

A főhercegasszony nem is volt Brüsszelben. Kevéssel Pieter érkezése előtt elutazott Bredába megszemlélni az elfoglalt erődöt. Csak Peckius volt ott, akinek jelentést tehetett. Ezt Buckingham herceg és Gerbier különösen érdekelték.

— Nem jó jelentéseim érkeznek Londonból, — mondta —, Angliában valami bűzlik. Ennek az összeköttetésnek még jó hasznát vehetjük. Mindenesetre tartsd fenn az érintkezést azzal a titkárral. És ápold tovább a levelezést párisi barátaiddal.

— Ez utóbbit már elintéztem. Az a két barátom, akitől eddig beszereztem a legfontosabb értesítéseket, vidékre költözött. De szereztem egy új barátot, neve Dupuy Pierre. Azzal megállapodtam, hogy hetenkint váltunk levelet.

— Helyes. Minderről Antwerpenben tehetsz jelentést őfenségének. Utiterve az, hogy Bredából jövet megáll Antwerpenben. Kétségkívül értesíteni fog. Most hazamégy?

— Még ma. Csak még Chifflet doktorral beszélek, mert megkértem, hogy távollétemben érdeklődjék a feleségem iránt.

Chifflet doktor csak jó híreket tudott mondani. A betegről állandó jelentést tétetett magának antwerpeni megbízottjával. A fájdalmak megszűntek, vagy legalább is sokkal ritkábban térnek vissza.

A vörösbor, meg az ezüst-gyógymód, úgylátszik, használt. Pieter megkönnyebbülten indult haza. Elhatározta, hogy Guéménée hercegnővel való esetét azonnal meggyónja Ophoviusnak. Most már úgy nézett vissza arra az estére a Palais Luxembourg kertjében, mint valami furcsa álomra, amely a valóságban nem is történt meg.

Bellát azonban nagyon rossz színben találta. Az asszony hirtelen öregedésnek indult, pedig még jóval innen volt a negyvenen. De negyvennek látszott megnyúlt arcával, foltossá lett arcbőrével, fáradt tekintetével. Pieter sokáig faggatta betegségéről, az asszony makacsul azt hajtogatta, hogy sokkal jobban van, a fájdalmak sokkal ritkábban támadják meg, s akkor sem olyan elviselhetetlenek, mint azelőtt. Annál pompásabb színben találta a két fiút. Mind a kettő megnyúlt az elmult négy hónap alatt. Apjuk azonnal levizsgáztatta őket nyelvtudományi haladásukból, egymásután fordította spanyolra, franciára és németre a szót. A két gyerek jól vizsgázott. Látni lehetett, hogy mestereikkel szorgalmasan gyakoroltak.

— Jól van, fiúk, jutalmul lefestelek benneteket.

Rég nem festette már a két gyereket, arcképet különben is keveset festett róluk, inkább putto-modelleknek használta őket, mikor még kisebbek voltak. Most tetszetős, szép festményt akart a két fiúról együtt. Felvétette velük legszebb ruhájukat. Albert felvette sötétzöld selyem ünneplőjét, amelyből fehér hasítékok villogtak, fejére széles karimájú, egyik oldalon felcsapott fekete kalapot tett, félkezére felhúzta a prémszegélyes barna kesztyűt, kezébe a piros latin nyelvtant vette. Nicolaas a sárgahasítékú világoskék selyemzubbonyt kapta, a bő barna nadrágot, sárga topánt, dúsan kötött térdcsokrot, két kedvenc játékát volt szabad kezébe

vennie, egyik kezével a megkötött lábú eleven csízet tartotta, másikban csengős játékát.

De a képet magas látogatás szakította félbe. A főhercegasszony megérkezett Antwerpenbe és nem is egyedül: Spinola márki vele jött Bredából. Pieter azonnal izenetet kapott, hogy őfensége és a márki holnap délelőtt fel fogják keresni. A műtermet virággal díszítették fel, Snijders, Wildens, Van Uden, Tulden, Moermans, Van Egmont meg az inasok ünneplőt öltöttek. A mester a mondott órában kiállt a kapuba feleségével és két fiával, Bella nagy bokrétát tartott a kezében. A kaputól a műteremig szőnyegekkel terítették le az utat. A főhercegnő habsburgi pontossággal érkezett. Ekkorra már járókelők verődtek össze a ház előtt, akik kitalálhatatlan módon tudták, hogy ide magas látogató érkezik. Az udvari fogat gyors ügetésből hirtelen mozdulatlanságba merevedett a kapu előtt. A lakáj, mint a nyúl pattant le a kocsi mellől, kitárta a kocsiajtót és villámgyors mozdulattal lecsapta a hágcsót. S a gyerekek nagy csalódására, akik aranyba és ezüstbe öltözött tündérkirálynőt vártak, koronával a fején, leszállt a hintóból egy idős, kövér klarissza apáca, de az utána kiszálló alak már kielégítette képzeletöket, mert Spinola márki ezúttal is csiszolt mellvértet hordott s a fején sisakot. A család mély udvari bókot vágott ki, amelyet a gyerekek előző este külön is gyakoroltak.

— Isten hozta fenségedet. Legyen szabad feleségemet és fiaimat alázattal bemutatnom.

A főhercegnő nyájasan mosolygott és a család mindanégy tagjának különös kitüntetésképpen csókra nyujtotta a kezét.

— Hallottam, hogy gyengélkedtél, asszonyom. Jobban vagy már? Ó milyen szép virág, nagyon köszönöm, Spinola, vedd át.

— Köszönöm, felség, jobban vagyok.

Pieter aggódva figyelte feleségét, nem lesz-e valami hiba. De Bella tökéletesen viselkedett, semmi elfogódottságot nem mutatott, tiszteletteljes volt, nyugodt és természetes. Más asszony elájult volna az izgalomtól, hogy így beszélhet II. Fülöp leányával, III. Fülöp nővérével, IV. Fülöp s a francia király nagynénjével, a császár unokatestvérével. „Kitűnő asszony", — dícsérte meg magában Pieter a feleségét. A főhercegnő a gyerekeket nézte.

— Milyen jól sikerült két fiú. Boldog lehetsz, asszonyom, nekem a sors ezt nem adta meg. Talán menjünk beljebb.

— Azt gondolom, fenség, talán nézzük meg a gyüjteményeimet, aztán menjünk a műterembe.

Elől lépkedett Pieter a főhercegasszony balján, utána Spinola márki, a híres hadvezér, Bella balján, mögöttük illedelmesen a két fiú, egyenes tartással, katonásan lépve, ahogy apjok tanította őket. Mikor felértek a lakásba, a két fiú az apa egy szemmozdulatára elkanyarodott a gyerekszoba felé. Ők négyen végigmentek a lakáson, Spinola különösen a képeket nézegette, a főhercegné inkább a régiségeket, de még inkább a berendezést, az asztalterítő és a függöny anyagát megtapintotta két ujja között, az üvegből való ablakot, mint polgári háznál ritkaságot, megkopogtatta. De a múmia szerfelett kivívta érdeklődését. Ezt sokáig nézte, meg is fogta, bár előbb gondosan megkérdezte, hogy nincs-e mérgező hatása. Pieter hol a fenséghez, hol a márkihoz fordult és buzgón magyarázott. A szalonban édesség, gyümölcs, csemege várta őket. Izabella nem sokat kérette magát; derekasan nekilátott, három pohár almabort is megivott és folyton a hőségről panaszkodott.

— Megdícsérlek, asszonyom, minden kitűnően van készítve. A flamand asszonyhoz kevés van fogható Európában. Mind jó anya, jó feleség, szorgal-

mas, kitűnően értitek a háztartást és vallásosak vagytok.

Bella most pirult el először, mint mindig, ha szemtől-szembe megdícsérték. A főhercegnő Pieterhez fordult.

— Most pedig te következel, Rubens. Meglepetést hozunk nekcd: mindkettőnket le fogsz festeni.

— A legnagyobb megtiszteltetés rámnézve, fenség.

— De a dolog nem ilyen egyszerű. Én még csak ráérek, mondjuk, háromszor ülni, de Spinola délután már megy tovább. Őt tehát le kell festened most mindjárt, egyszeri ülésre.

— Nem használ a képnek, de megpróbálom.

— Hát akkor menjünk abba a híres műterembe. Remélem, hogy ott festés közben zavartalanul beszélgethetünk is.

— Gondoskodom róla, fenség.

Felállottak. Spinola kezet csókolt Bellának, Bella kezet csókolt a főhercegnőnek. Most már csak hárman mentek a műterembe. Pieter magához intette Snijderst és halkan kiadta a rendelkezést, hogy délig mindenki szabad, mindenki menjen sétálni, a modellek se maradjanak. A dobogón Spinola, mellette a főhercegnő kapott egy-egy karosszéket, a munka megindult. S vele a beszélgetés is. Spinola elmondta, hogy az ostrom nagyon nehezen ment, túlsok volt az esőzés, azonkívül a várbeliek igen nagy tartalékokkal rendelkeztek. De hosszú és keserves munka árán mégis sikerült. E pillanatban már spanyol katonaság bontja le az összelőtt falakat, Breda erődje el fog tűnni a föld színéről.

— Hogyhogy, márki úr? Hát nekünk nem kell az erőd?

— Nem. Mi nem akarjuk mérgesíteni a helyzetet, s ezt fontos is tudnod tárgyalásaidnál: területi foglalásoktól tartózkodunk. A határt sehol sem

nyomtam beljebb, pedig megtehettem volna. De nekem első a fegyverszünet. Szeretnék egy fel nem bőszített ellenféllel tárgyalni.

— Úgy van, — szólt közbe Isabella, — a mi célunk nem a hódítás, hanem a béke. Tudd meg, Rubens, hogy nekem mindegy, mit papol Della Cueva, még az is mindegy, hogy Olivarez milyen diadalmas hódítások terveivel szédíti a királyt. Én a lelkem mélyén lemondtam Hollandiáról. Nem akarok mást, mint Flandriának és Brabantnak nyugalmat és virágzó békességet. Akik itt vagyunk, ebben mindahárman egyetértünk. Csak már most az a kérdés, hogy Móric herceg halálával milyen új helyzet állott elő. Kérdés, hogy Frigyes Henriknek mennyi súlya van a Rendeknél. Mi van a katolikussal?

— Örömmel állapítottam meg, fenség, mihelyt hazajöttem, hogy őt tovább is kitűnően tudjuk használni. Frigyes Henrik herceggel még talán jobb viszonyban van, mint Móriccal volt. Az érintkezés azonban egyre bonyolultabb és veszélyesebb. A határon szinte lehetetlen átjutni. Ezért csak levelezni lehet. A leveleket elfoghatják. Ezért titkos jelírásban állapodtam meg a katolikussal: a személyeket és városokat számokkal jelezzük. Például azt írom neki, hogy „tegnap alkalmam volt 13-ban járni és ott megismerni 26 és 3 véleményét". Ő ugyanúgy ír nekem. A dolog folyik, mihelyt valami lényeges eredményem van, azonnal jelentem.

Ezalatt folyton festett, mintegy gépiesen. A vásznon már alakult a páncélos vezér alakja.

— A levelekkel is nehéz lesz, — szólt a dobogón ülő Spinola, — a hollandok most új helyeket erősítenek és hogy ne támadhassam őket, rendes szokásuk szerint a határ jó részét elárasztották vízzel. Meg kell adni, hogy ezt nagyon ügyesen csinálják. De térjünk a főtárgyra, mit végeztél Párisban.

Pieter mindenekelőtt beszámolt a Zweibrücken-

Neuburg herceg kútba esett közvetítéséről. Aprólékos részletekkel mondta el. A hercegnő bólintott.

— Keményen ráírtam a hercegre. Ő pedig tart tőlünk Jülich miatt. Azonnal hazatért német földre. Én nem bánom, ha közvetít, de ne a franciák szája íze szerint dolgozzék, hanem a mi szándékunk szerint. Nagyon jól és okosan jártál el, Rubens. Ha arra kerül a sor, hogy a herceggel ezt a kérdést letárgyaljuk, ezt rád fogom bízni. Vagy ő jön ide, vagy te mégy Zweibrückenbe, vagy találkoztok valahol, szóval te fogsz tárgyalni vele. De folytasd, mi volt aztán.

Az udvari szövevények, a galéria-bemutatás, az esküvői események részletes beszámolója következett. A Notre Dame-beli karzat leszakadásánál a főhercegnő felsikoltott. De most következett Buckingham herceg. Pieter pontosan elmondta beszélgetéseit vele és Gerbiervel. Koronként belepillantott az asztalra készített jegyzeteibe, aztán visszament a vászonhoz, megfeszített figyelemmel festett és folyton beszélt. Kifejtette, hogy Buckingham végzetes lehet az angol politikára, mert sikervágyó, etikát nélkülöző, meggyőződéstelen ember, állam férfinak egyáltalában nem alkalmas és a királyra csakugyan nagy a befolyása. Peckius máris gyanus jeleket sejt Anglia részéről.

— Peckiusnak teljesen igaza van, — jegyezte meg Spinola, — meg vagyok győződve, hogy az új angol király Párisban alaposan összeszövetkezett Richelieuvel és a hollandokkal. Minden jel arra mutat, hogy a háború rövidesen tízszeresre fog dagadni. Mialatt mi itt a békén dolgozunk. Hát majd meglátjuk, ki az erősebb: az egyik oldalon a spanyol-német Habsburg-hatalom, a pápaság és az egész katolicizmus, vagy a másik oldalon Anglia, Franciaország, Hollandia és az egész protestantizmus. Veltlinben Richelieu kerekedett felül, Bredá-

ban mi és pfalzi Frigyest mindeddig nem sikerült visszaerőszakolni a cseh trónra. Most már szerintem nem is fog sikerülni. Ferdinánd császár végleg rendet teremtett a cseheknél.

Pieter festett és nagyot sóhajtott.

— S mialatt a keresztény világ két fele eszi egymást, a török lassan, de biztosan kezdi megenni a verekedő Európát.

— Eh, a török, — legyintett Spinola, — a törökkel nem kell törődni. Arravaló Magyarország. Ez legyen a legkisebb gondod. Mennyire vagy a képpel? Mert ez a mellvért, amelyet csak a te kedvedért vettem fel, már nagyon melegít.

— Éppen kész vagyok, kegyelmes uram. Felkelhetsz és megnézheted.

Odalépett a főhercegnő is. Spinola megcsóválta a fejét.

— Hát ez igazán bámulatos. Mennyit dolgoztál rajta?

— Két és fél órát. Most harangozzák a delet.

— Nagyszerű. Bár az én várostromaim ilyen gyorsan mennének.

— Ha én a seregemmel dolgozhatom, — nevetett Pieter, — még gyorsabban megy.

Az előkelő vendégek készülődtek. Spinola még körülnézett a műteremben.

— Mi minden szép készül most nálad?

Pieter sorra megmutogatta a készülő vásznakat. Egy Meduza-fő, furcsa férgekkel, kígyókkal, skorpiókkal, szalamanderekkel. „Páris ítélete", három szép akt puttókkal, Páris királyfi a fa tövében méregeti az istennőket, mellette áll Merkur és magyaráz neki. „Meleager és Atalanta", vadászkép, vaddisznóval, kutyával, kürtölő szolgával s egy félmeztelen, nagyon szépkeblű nővel.

— Szép mesterség ez, hiába, — mondta Spinola, — elnézném napestig, de engem hív az én mester-

ségem. Délután már megyek tovább, elintézek egyetmást és sietek vissza a táborba. Várom híreidet, Rubens. A képet küldd Brüsszelbe, intézkedem, hogy onnan Genovába továbbítsák.

— Délután pedig én következem, — szólt a főhercegasszony, — jó lesz négy óra, Rubens? De csak egy órát érek rá.

— Fenséged parancsa szerint. Négytől ötig.

Elmentek. Isabella pontosan négykor megint ott volt. Most sem hordott egyebet klarissza-ruhájánál, így óhajtotta magát ábrázoltatni. Pontosan egy órát politizáltak az üres műteremben. De a másik két ülés már nem itt folyt le. Maga a főhercegné vette észre, hogy miatta a munka megakad. Ez ellen tiltakozott és a festést maga rendelte a művész magánlakására.

— És legyen ott a feleséged is, nagyon kedves személynek látszik, szeretnék vele beszélgetni. Már eleget politizáltunk.

Így történt. Egy állványt felvittek a legjobban megvilágított szobába. Bella leült a főhercegné közelébe és házi munkát vett az ölébe.

— Mi az, amit dolgozol, asszonyom?

— Javítom a fiam harisnyáit. Nem lehet győzni őket harisnyával. Olyan vásottak, hogy az kimondhatatlan. Reggel felöltöztetem őket, délben már mind a kettőnek ki van valamije valahol szakadva.

— Járnak iskolába?

— Most már mind a kettő, fenség. Igen jól tanulnak, csak az a panasz rájuk, hogy sokat verekszenek.

— Pedig az apjuk nagy békepárti. Ahelyett, hogy párbajozna, mint nemes embernek dukál. Igaz, Rubens, a címerhez jelmondat is kell. Választottál már családi devizát magadnak?

— Választottam, fenség. „Omnibus omnia.“ Mindenkinek mindent.

— Érdekes. És hogy érted ezt?

— Úgy értem, fenség, hogy senkitől sem szabad megtagadnom semmit, amit adni módomban áll. Fenségednek hódolatot és ragaszkodást. Barátaimnak segítséget. A hazámnak hűséget és fáradságot. Istennek hitet és áhítatot. A szegényeknek alamizsnát. A szenvedőknek jó szót, vigasztalást. A képrendelőknek pontos és tisztességes munkát. Mindenkinek mindent. Ha majd egyszer meghalok, nem szabad teljesítetlen kötelességet hagynom magam után. Erre tanítom fiaimat is.

A főhercegnő Bellához fordult:

— Asszonyom, tudd meg, hogy a te urad akkor is nemes volt, mikor még nem kapta meg az armálist a királytól.

— Ő a legnemesebb ember a világon, fenség. Bocsánat, Pieter, tudom, hogy nem szereted, ha előtted beszélek így. Kiszaladt a számon.

Három ülésre készen lett a kép. A főhercegné úgy rendelkezett, hogy mivel a képnek száradnia kell, Pieter személyesen hozza Brüsszelbe, addig úgyis lesz jelenteni valója. Búcsúzáskor mégegyszer érdeklődött Bella egészsége iránt. Meglátszott rajta a derék emberi jóság is, de az az igyeket is, hogy kedvenc emberét minden módon kitüntesse. Aztán elutazott, városszerte nagy izgalmat hagyva hátra, hogy egész Antwerpenben csak egy asszonnyal beszélt, s annak a házánál süteményt és almabort is fogyasztott. Pieter is elismerte Bellát a maga módja szerint, rubingyűrűt vett neki, minden különösebb ok nélkül, csak mert annyira tetszett neki az asszony természetes emberi nyugalma és elfogulatlansága a főhercegasszonnyal való érintkezésben, valami kedveskedési és ajándékozási ösztön vett erőt rajta. Aztán műterme dolgai után nézett. Még a kormányzóné távozásának napján az estebédnél homlokára ütött és így szólt:

— Megvan! Angyalom. Küldj át Fourmentékhoz még ma este, hogy Helen holnap reggel jöjjön el hozzám, bármilyen korán.

— Elintézem angyalom. Minek kell neked Helen?

— Már régóta tartozom egy fontos rendelőnek „Mária nevelése" című képpel. Ehhez olyan tizennégy év körüli leánykára van szükségem. Már három napja töröm a fejem, ki legyen és éppen Helenre nem gondoltam. Pedig ő tökéletes modell hozzá. Milyen most? Rég nem láttam.

— Nagyon csinos. Sőt ez talán kevés is. Nagyon szép az a gyerek. Kicsit el van kényeztetve. De nem csoda. Ő a legkisebb, az egész család dédelgeti.

Másnap reggel hét után beállított Fourment Helen. Öreg dajkája kísérte, aki már húsz éve szolgált Fourmentéknál. Helen most volt tizenegy éves. Bella talán takarékoskodott a jelzőkkel: nemcsak hogy nagyon szép volt, hanem gyönyörű. Nem lehetett semmi kétség, hogy ilyen szép leányka nincs még egy Antwerpenben. Kivált színei voltak szépek. Hamvasszőke haja a legnemesebb árnyalatú, lehelletszerű bőre áttetszően fehér, nagy szeme sötétkék, finoman rajzolt szája bíborpiros. És meglepően fejlődött, legalább tizennégynek látszott. S a képen idősebbnek is lehetett festeni.

— Bella néni üzente, hogy beszélni akarsz velem, Pieter bácsi.

— Beszélni is akarok veled, kicsikém, de főként le akarlak festeni. A dada üljön ott le szépen a sarokba, te pedig állj ide. Hogy megnőttél, te gyerek, nem is vagy te már gyerek, hanem kisasszony.

— Igen, a személyzetnek mondtam is, hogy úgy szólítsanak.

— Mondom, úgy-e. Fogd ezt a könyvet és vedd a balkezedbe. Kinyitva. Kicsit fektesd a csuklódra. Úgy. A másik kezeddel nyúlj az innenső vállad felé.

Ne fogd meg a válladat, így nem jól van, csak úgy érintsd meg könnyedén. Most jó. Hajolj a fejeddel kicsit előre és nézz rám. Nem, ez nem jó. Tégy úgy, mintha most olvastad volna ezt a könyvet, de rámnéztél, mert megszólítottalak. Kitűnő.

— Mit akarsz festeni, Pieter bácsi?

— Szűz Máriát, fiacskám. Mikor még egészen fiatal. Mondjuk, mikor már kezd nagylány lenni. Van kedved hozzá?

— Van, — felelte élénken Helen, felvillanó szemmel, — de meg lehet majd ismerni?

— Remélem. Egy kicsit nagyobbra is festelek, mintha tizenöt éves volnál, jó?

— Nem lehetne tizenhatnak?

— Valami olyannak. Most ráérsz?

— Csak keveset, mert mindjárt menni kell az iskolába az apácákhoz.

— Úgy. Délután van iskolád?

— Délután nincs.

— Jól van, akkor most eredj iskolába és ha ettél, rögtön gyere át. Mamádnak mondd meg, hogy kezeit csókolom és le foglak megint festeni. Emlékszel, mikor először lefestettelek? Mikor még egészen kicsi voltál?

— Nem, arra nem emlékszem.

— Nem baj, erre majd fogsz emlékezni. Dada, mehettek az iskolába. Viszontlátásra.

Korán ebéd után már anyjával jött a gyermek. Pieter azonnal beállította és vázolni kezdte a képet. Ahogy az első vonalakat húzta, gondolt egyet. Az anyát is felhasználja. Az tizenegy gyereke és unokái ellenére szép asszony volt ma is. Legfeljebb őt fiatalabbra festi néhány évvel, mint leányát idősebbnek. Fourmentné szívesen vállalkozott a szerepre, sőt bizonyos lámpalázzal ült bele a karosszékbe. Nem volt tréfadolog, hogy Rubens-képre kerül. Pieter megmagyarázta neki a tárgyat, a testtartást,

a mozdulatot: félkézzel átkarolja a mellette álló gyermeket és felnéz a levegőbe, mert éppen két angyalka lebeg alá az égből, akik a Szűz feje fölött virágkoszorút tartanak. Anya és leánya engedelmesen követett minden utasítást, valósággal alakították szerepeiket, mint a színészek. És Pieter gyorsan járó kézzel, gyakorlott lendületű mozdulatokkal dolgozott. Közben beszélgettek.

— Emlékszel, Pieter, mikor legelőször jöttem ide Helennel?

— Hogyne emlékezném, de ez a gyerek nem emlékszik.

— Bizony még egészen kicsi volt. Most is előttem van, milyen édes volt itt pőrére vetkeztetve.

— Mama, — szólalt meg a gyerek szemrehányó szégyennel és mélyen elpirult.

— Jó, jó, ne hallgass ide. Másnap aztán Daniel is eljött. Akkor látták egymást először Clarával. Nagyon jól megvannak, hálistennek. Bella hogy van?

— Köszönöm, sokkal jobban.

— Hát már ideje, hogy javuljon. A minap, mikor eljött hozzánk, nagyon rossz színben volt. Még mondtam is, ugye, Helen, hogy biztosan agyondolgozza magát a háztartással. És még azok a gyomorfájásai. De azt mondja, hogy azok már sokkal ritkábbak. Nem zavar, ha munka közben beszélgetünk?

— Sőt ellenkezőleg, úgy jobban tudok dolgozni.

— Nem hallottál Grotiusról semmit? Nem láttad most Párisban?

— Nem, egyszer sem találkoztam vele. Azt hallom, hogy visszavonultan él. Ti hogy vagytok? Mit csinál Susanna?

Így beszélgettek családi dolgokról. Mondanivaló akadt bőven, az egész festési időre futotta, míg Pieter mind a tizenegyet végigkérdezte, s az anya mindről beszámolt. Mikor az ülést befejezték, Fourmentné bejelentette, hogy felmegy a gyerekkel Bel-

lát meglátogatni, ezt De Vosnéval már délelőtt megbeszélték, az is idejön uzsonnázni. Pieter más munkához fogott. Este pedig megkérdezte fiait:

— Játszottatok Helennel, fiuk?

— Azzal nem lehet játszani, — felelt a kisebbik, — folyton nagyoskodik, adja a kisasszonyt és nyafog. És összeveszt ünk. Ha megint okoskodik velem, megpofozom.

Pieter az asztalra ütött.

— Nicolaas! Egy nőt megütni!

— Hát igaz is, azt mondta nekem, hogy taknyos. Még Albrechttal sem akaródzott neki játszani. Hát ő micsoda? Ő nem taknyos? Jól van, nem pofozom meg, ha megtiltod, de rá sem fogok nézni.

Bella nyomban fia pártjára állott:

— Van valami abban, amit Nicolaas mond. Az a gyerek túlságosan adja a nagyot. Olyanokat beszél, hogy őt csak a felnőtt ember érdekli, hallottál már ilyet? És hogy ő csak olyanhoz fog feleségül menni, akinek kastélya van. Tizenegy éves. Mit nevetsz?

— Majd később megmondom.

Meg is mondta, mikor a gyerekek lefeküdtek.

— Azon mosolyogtam vacsoránál, Bella, hogy mikor ez a kis Helen négyéves volt, féltékeny voltál rá. Úgy látom, még mindig féltékeny vagy. Mit fogsz csinálni hét év mulva, mikor tizennyolc éves lesz?

— Nagyon egyszerű, — nevetett Bella, — akkor még féltékenyebb leszek.

A másnapi ülésre a dada kísérte el a kislányt, mert a mamára egyelőre nem volt szükség. A gyermek jódarabig kíváncsian nézte az inasok jövés-menését, a festők munkáját, hallgatta beszélgetésöket, de aztán elúnta.

— Mondd, Pieter bácsi, igaz, hogy te ismered a francia királyt?

— Igaz.

— És a királynét is ismered? Mondd, a királyné szebb, mint én?

— Nem szebb és nem is csúnyább, — felelt Pieter komolyságát megőrizve, — másféle.

— És igaz, hogy most már te is nemes ember vagy, mint mink?

— Igaz. De miért kérded ezeket?

— Mert én nagyon szeretnék királyné lenni, de tudom, hogy az lehetetlen. Hát akkor legalább nemes emberhez megyek.

— Mondd, kicsikém, neked mindig a férjhezmenésen jár az eszed? A városban azt hallottam, hogy csak olyanhoz mégy, akinek kastélya van.

— A városban? Biztosan Nicolaas pletykázta. Én Nicolaast nem szeretem. Olyan gyerekes.

— És Albrechtet szereted?

— Őt szeretem, de nekem nem elég nagy.

— Miért nem elég nagy? Éppen annyi idős, mint te.

— De ő fiú. A fiúnak sokkal idősebbnek kell lenni. Én csak sokkal idősebbhez megyek.

— Itt van ni! Mondom, hogy nem jár máson az eszed, mint a férjhezmenésen.

Helen megütődve nézett rá.

— Persze. Hiszen öt év múlva már férjhez mehetek. Ezen most már gondolkozni kell.

Pieter szeretett volna felugrani a dobogóra és az elkényeztetett, hiú kis szépséget össze-visszacsókolni. De nem akarta a maga részéről is kényeztetni. Dolgozott tovább. A gyermek aktjára gondolt. Elragadónak gondolta, finomnak, gyengédnek, habosan fehérnek. Nagyon szépet lehetne róla festeni, áhítatosan tisztát, légieset, gyermeket még, de már a leendő nő sejtelmes ígéretével. Kár, hogy erre polgári szempontok miatt gondolni sem lehet. A gyereknek is ártalmára volna, túlkorán felkeltené

benne női volta tudatát, s mivel éppen eléggé tisztában van már szépségével, elviselhetetlen, szemtelen kis lénnyé tenné. Csak maradjon ő ruhájában a Szűz modelljének.

Egy hét alatt elkészült a boszorkányos gyorsasággal dolgozó mester képe. Munkatársai is segítettek rajta, Wildens sokat festett a ruhákból, Mcermans a hátteret csinálta. Mikor Pieter hálálkodva búcsúzott kislánytól és anyjától, a gyerek nagyon szomorú lett.

— Most már vége? Én úgy szerettem idejönni. Mama, hadd jöhessek el máskor is.

— Hogyne, lányom, jöhetsz a fiúkhoz játszani, amikor akarsz.

— De én nem akarok a fiúkkal játszani. Én ide akarok jönni Pieter bácsihoz.

Pieter megsímogatta a bársonyos, szépséges arcocskát.

— Bármikor jöhetsz, mikor mamád, vagy a dada elkísér. Most csókolj meg!

A gyerek durcásan rántott egyet a vállán.

— Nem. Azt nem!

— Miért nem? Nem szeretsz már? Valaha nagyon szerettél.

— Most is nagyon szeretlek, de most már nem vagyok kicsi. Én most már fériakkal nem csókolódzhatok. Nézd meg a képen, milyen nagy vagyok.

— Látod, — nevetett Pieter, — erre nem is gondoltam. Teljesen igazad van. Mást nem lehet tenni, minthogy kezet csókolok neked.

Szertartásosan kezet csókolt a leánykának. Az nyomban vállalta. Előkelően nyujtotta felfelé a keze fejét, szemöldökét magasra húzta. Olyan szemtelen volt, hogy nyakon kellett volna ütni, de olyan édes, hogy csakugyan meg kellett volna csókolni. Kézcsók után büszkén kilibegett és nem nézett vissza. Anyja

azonban visszanézett, hogy leánya szerinte elragadó viselkedésének sikerét egy pillantással leolvassa. Pieternek pedig az jutott eszébe, hogy ezt a gyermeket Van Dycknak is le kellene festenie.

Mostanában a szokottnál is gyakrabban jutott eszébe tanítványa. Van Dyck ritkán, de rendszeresen írt neki Itáliából, beszámolt tanulmányairól, arcképrendeléseiről, elragadtatásairól. Sokat jöttment, legutóbb Palermóból írt hosszú levelet, s közölte, hogy Franciaországon keresztül lassacskán készül hazafelé. Pieter írt Peirescnek és nagyon melegen beajánlotta. Itthon is kezdte mondogatni, hogy Van Dyck hazajön, emlegette szerzeteseknél, Rockoxnál és más fontos helyeken, hogy a talajt előkészítse számára. Másról is kellett hasonlóképpen gondoskodnia. A boldogult Brueghel Jan fia éppen most érkezett haza itáliai hosszú évei után. Ez is festő volt és Pieter volt a gyámja. Már csak erre a fiúra és az itthonmaradt kisebbekre kellett gondolnia, három leány annakidején napokon belül utána halt az apának. Ifjabb Brueghelnek elsősorban pénz kellett, hogy műtermét berendezhesse, s aztán ha már némi gyökeret vert, megházasodhasék, mert jövendőbelijét már régen kinézte, a festő Goetkint Sara leányát szándékozott elvenni. Pieter gavallérosan segített a műtermet berendezni és mindjárt szerzett egy-két rendelést a fiatalembernek. Közben Brüsszelt is megjárta, mert híreket kapott a katolikustól. Brüsszelben viszont ő kapott riasztó híreket. Anglia a Peckius és Spinola balsejtelmeit igazolta, mert nyílván szövetkezett Franciaországgal és Hollandiával. Bizalmas jelentések jöttek, hogy az angol tengeri haderő készülődik Spanyolország megtámadására, hogy ugyanakkor a hollandok szárazföldön döntő csapást mérjenek Spinola seregeire. Pieter mélyen lesújtva ment haza Antwerpenbe. Míg ő egy helyi béke gyenge kis

gyertyafényét igyekezett meggyujtani, azalatt egész Európában kitörőben volt az orkán.

Ekkor értesitést kapott, hogy a főhercegné fontos megbeszélések céljából Dunkerqueben várja. Hogy a kormányzóné Dunkerqueben tartózkodik, az bárki előtt természetesnek tetszhetett: ez a város volt Spanyolország legfontosabb hadikikötője Anglia felé, s ha az angol flotta támadásától lehetett tartani, a dunkerquei hajógyárnak éjjel-nappal dolgoznia kellett. Pieter a kikötő egyik épületében találta meg a fenséges apácát. Egész irodájával ideköltözött és sarkallta a hajógyárat, amely az egységeket lázas iramban építette.

— Köszönöm, hogy itt vagy, Rubens. Eljött az ideje annak, amiről egyszer már beszéltünk: téged bízlak meg, hogy tárgyalj Zweibrücken-Neuburg herceggel. Néhány levelet váltottam vele, a levelezés másolatát megkapod. De levélben nem tudok vele boldogulni. Értesd meg vele, hogy nekem rendkívül kellemetlen, ha a franciákon át akar Hollandiára hatni. Ez először is kilátástalan, másodszor növeli a franciák befolyását. Az én kívánságom az, hogy ennek az egész kérdésnek hagyjon békét. Bízza ezt miránk. Hogy hozzájuthat-e Jülich birtokához, az más kérdés. Ez az igénye egyéb problémák olyan láncolatával van összefüggésben, amelyet nem tudok levélben neki megmagyarázni, de levélre az ilyet bízni nem is akarom. Rád sokkal inkább.

A főhercegné kerek félóráig magyarázta, mit kell mondani a hercegnek és mire kell rávenni. Pieter kialudta magát és másnap útra kelt. Borús szeptemberi időben rázta a kocsi Németország felé. Az utakat járhatatlanná tette a sok esőzés, lóváltást a postaállomásokon aranyért sem lehetett kapni. Nagy kínlódás után végre elérkezett a német határon egy istenhátamögötti kis faluba. Ide tűzték ki találkozóját Zweibrücken-Neuburg herceggel. Az

egy napot késett. Végül mégis betoppant a nyomorúságos fogadóba. Ennek egyetlen vendégszobájában folyt le a találkozás, amely ebédutántól estig tartott. Az alkuban Pieter győzött. Estére holtfáradt volt ugyan és berekedt, de a herceget az egész vonalon minden pont teljesítésére rá tudta venni. Másnap megint nekivágott a gyötrelmes útnak. Alig állt a lábán, mikor Dunkerquebe megérkezett. De lábon tartotta az az öröm, hogy teljes sikert jelenthet.

— Mégis csak te vagy az én emberem, Rubens. Nem is tudom, mihez kezdenék ilyen dolgokban nálad nélkül. Pedig ezer egyéb dolgom van.

— Mi újság az angolok körül, fenséges asszonyom?

— Csakugyan támadni készülnek. A csatorna minden jelentés szerint nyüzsög az angol és hollandi hajóktól. Mi itt éjjel-nappal dolgozunk. Huszonegy hajóm felvitorlázva, ágyúkkal megrakva készen áll, bármely pillanatban indulhatnak, ha szükséges. De egész biztos, hogy a tengeren fegyveres angol és hollandi hajók várnak, hogy ágyutűzzel fogadják az enyéimet. Csak a jó Isten tudja, hogy mi lesz. Mindenesetre kiadtam a parancsot a flottának, hogy ahol egy hollandi halászbárkát meglátnak, rögtön süllyesszék el. Ne ijedj meg, a parancsban benne van, hogy a halászokat előbb a fedélzetre kell venni. A kérdés az, hogy az angolok, ha csakugyan támadni fognak, így, hadüzenet nélkül, hol támadnak. Hogy az angol flotta e pillanatban hol van, senki sem tudja biztosan.

— És hogyan állunk a szárazföldi háborúban, fenség?

— Jól. Bár sokminden van, ami elkedvetlenít. Tilly a dán királlyal verekszik, de nem mindig szerencsésen. Megtörtént, hogy egy sereget három-

négyszáz emberenként szétosztott a falvakba. A lakosság ezeket a zsoldosokat mind lemészárolta, egy sem menekült közülük. Most új sereget kell toborozni, s a katona folyton drágább. Aztán nagyon haragszom erre a Wallensteinra. Hiszen nem mondom, ügyes hadvezér és sokat használ a császárnak, de rettenetes dolgokat csinál. Az embereinek szabad rablást ad zsold helyett és minden helységet, ahol átvonul, kifosztás után az utolsó kunyhóig feléget. Az ilyen ember nyerhet nekünk egy-két csatát, de gyűlöletessé tesz bennünket mindenütt és az ellenséget úgy elkeseríti, hogy békülésről aztán szó sem lehet. Mit mondjak neked? Egész Európa megőrült! A hugenották vezetője, az a Rohan, ravasz hadicsellel elcsalta a királyi flottát és saját flottájával támadta meg XIII. Lajost. La Rochellet elfoglalta. Most a királyi csapatok rámentek és szorongatják. A mi királyunk megparancsolta Feria hercegnek, hogy támadja meg Savoyát. Feria el is indult Milánóból, de bár ne indult volna, mert folyton megverik. Veltlinben még mindig nincs rend. Megkergült az egész világ, Rubens és mi következik belőle? Szörnyű nyomorúság mindenfelé; a földeket nem művelik, a kereskedés megbénul. Katolikusok és protestánsok egyformán éhen fognak halni. Rossz időben születtünk, mondhatom neked. Most menj haza kedves családodhoz és gondoljatok rám, aki itt ülök olyan árván, mint a kisujjam. Néha kinézek az ablakon a tengerre és nem tudok mást, csak sóhajtozni.

Pieter mély részvéttel csókolt kezet és megint nyakába vette az országútat. Brüsszelben megkereste Chifflet doktort, hogy magával vigye Antwerpenbe, mert felesége állapota még mindig nyugtalanította. Chifflet összecsapta a kezét:

— Hol jársz már, a jó Isten áldjon meg! Egy hete kerestetlek mindenütt. Lóhalálában szaladj

Antwerpenbe, szedd össze a családodat és menekülj ide. A lakosság még nem tudja, de én már tudom: Antwerpenben kitört a pestis!

Nem is köszönt, úgy rohant el az orvostól. Lélekszaladva sietett Antwerpenbe. Bella derűsen fogadta, nem volt semmi különösebb újság, a gyerekek jól voltak.

— Bella, azonnal szedj össze minden legszükségesebb háztartási holmit. Amilyen gyorsan lehet, sietünk Brüsszelbe. Nem hallottad, hogy itt járvány van?

— Hallottam valamit, hogy a múlt hét óta sok a ragályos beteg. De nekünk semmi bajunk. Miért?

— Pestis van a városban. Amilyen gyorsan lehet, kapkodj össze mindent. A gyerekek ki ne tegyék lábukat a házból! A kaput be kell csukni, idegen nem jöhet be. Én szaladok apádhoz, aztán a húgodhoz, aztán Philips gyerekeihez, aztán társzekér után nézek. Siess!

Este tizenegyre lettek kész a hevenyészett csomagolással. Két cselédet felraktak a hatalmas társzekérre. A házaspár és a két fiú felszállt a hintóba. Pieter percenként sürgette az indulást. Végre megrándult a hintó, a két fehér paripa kifordult az utcára. A két fiú felriadt szendergéséből, mert elaludtak az indulásra való várakozás közben.

— Apám, — kérdezte ásítva Albrecht —, miért megyünk el innen?

— Mert súlyos betegség van a városban, fiam. Nem akarom, hogy megkapjátok.

Szünet következett. A hintó már kifordult az országútra. Akkor Nicolaas szólalt meg:

— Apám, honnan jön a ragályos betegség?

— A jó Isten küldi, fiacskám, büntetésül, mert az emberek gonoszak és bántják egymást.

V.

A pestis és a háború összefüggése nagy szeget ütött a gyerekek fejébe, kivált Albrecht, a nagyobbik, szeretett volna végére járni a dolognak. Napközben megvoltak magoknak a gyerekek, nagyon tetszett nekik, hogy a főhercegi palota egy mellékszárnyában kaptak ideiglenes szállást, új iskolába jártak, új pajtásokkal barátkoztak. De este mindig együtt ült és beszélgetett a család. Ilyenkor Albrecht kérdésekkel ostromolta apját.

— Apám, miért van háború?

— Mert az emberek rosszak, fiam. Mohók és kapzsik; el akarják venni egymástól, amijük van.

— És a háború nagyon nagy bűn, ha már Isten pestist küld miatta?

— Nagy bűn, fiam. Nincs nagyobb bűn, mint másnak az életét elvenni. Az élet a legfőbb jó, Isten adja és csak neki szabad elvenni.

A gyerek némely válaszon hosszasan gondolkozott, aztán megint megszólalt.

— Apám, ha jön a rossz ember és el akarja venni a jó ember házát, azt hagyni kell?

— Dehogy kell. Ami a tied, azt ne engedd soha. A másét ne vedd el, de a magadét ne add.

— Igen, de ha a rossz ember karddal és puskával jön?

— Akkor te is fogjál kardot és puskát.

— És ha ő meg akar ölni, akkor inkább én öljem meg őt?

— Úgy van.

— De az előbb azt mondtad, hogy másnak az életét elvenni a legnagyobb bűn. Akkor ez hogy van? Jön a rossz ember karddal és puskával és meg akar ölni, hogy elvehesse, amim van, de én védeke-

zem és előbb megölöm és akkor Isten megbüntet és pestist kapok? Ez igazság?

— A védekezésért Isten nem büntet meg, fiam. Védekezni mindenkinek joga van. A háborúban is így áll a dolog: aki védekezik, az nem hibás. Ő csak élni akar, amihez joga van. Az hibás, aki rátámad a másikra. De még így sem pontos, amit mondok, mert lehet védekezni támadással is. Mondjuk így: az a hibás, aki a háborút akarja és az a jó ember, aki nem akarja, de ha belekényszerítik, akkor védi magát.

— És ebbe a háborúba belekényszerítették a spanyolokat, apám?

Pieter zavarba jött. A világon senki más nem tudta zavarba hozni, csak ez a két fiú, különös kérdéseivel.

— Azt nem tudom, fiam. Csak a spanyol király tudná megmondani.

Pedig jól tudta, hogy ezt a háborút a spanyol kormány akarta, részint az Indiákon vállalkozó tőke, részint a protestáns-ellenes klérus nyomása alatt. Hogy a spanyol kormánynak az örökség törvényes jogán van igénye Hollandiára, azt mindenki csak a dolog címlapjának tekintette. Különben is a múló évek e tekintetben változtattak már a Pieter gondolkodásán. Az örökösödés joga felől már nem hordott magában olyan szilárd meggyőződést, mint valaha. De mindezekről nem beszélhetett fiának. Nem mondhatta el, hogy a spanyol király nagyon is akarja a háborút, viszont aki az ő nevében kormányoz itt, Isabella főhercegasszony, egyáltalában nem akarja, sőt mindenáron ellene dolgozik csak éppen igyekszik Spinolával és flottával megállni a helyét, ha már muszáj.

Alig költöztek át néhány napja Brüsszelbe, már izgalmas hír érkezett: Anglia szint vallott és az angol flotta megtámadta Spanyolországot. Nem

Dunkerquet választotta ki erre a célra, hanem Cadiz kikötőjét és erődjét. Az első hírek ellentmondtak egymásnak, de néhány nap multán kialakult a cadizi csata tiszta képe: Anglia hatezer embert tudott partra tenni Cadizban, csakhogy a cadizi helyőrség kitört az erődből. Egy hetvenéves spanyol katona, Don Gyron, kapitány, ötszáz muskétással megtámadta a hatezer angolt és úgy megverte őket, hogy azok hanyatthomlok szaladtak vissza hajóikra és elvitorláztak. Hatszáz angol maradt a parton a sikertelen partraszállás áldozataként.

Ez nagy hír volt és Brüsszel örömben úszott. De a jövendő nem mutatkozott felhőtelennek. A kancellária hírei naponta tudtak valami aggasztót jelenteni. Az Indiák felől aranyat szállító spanyol hajókat vártak, s híre járt, hogy az angolok már lesben állnak a tengeren. Don Mexia, akit a spanyol király a szárazföldi és tengeri haderő főparancsnokává nevezett ki, hivatalosan közölte ugyan a kancelláriával, hogy az aranyhajók bántatlan hazatérése biztosítottnak tekinthető, de ebben a palota egyetlen hivatalnoka sem tudott hinni. Aztán az a riasztó hír is megjött, hogy Buckingham herceg szövetkezett az algiri mórokkal s ezeken keresztül Törökországgal, hogy az izlám hatalmas támadást kezd Spanyolország ellen és vissza fogja állítani az európai mór birodalmat. De nemcsak ezt szervezte meg Buckingham. Hágai titkos megbízottak jelentették, többek között a katolikus is, hogy a herceg személyesen odaérkezett és fegyveres szövetséget kötött a Generális Rendekkel Spanyolország ellen. A szerződés szövege szerint a fegyveres megállapodás mindaddig érvényes, míg a spanyol király Hollandia önállóságát és függetlenségét fenyegeti, de legalább tizenöt esztendeig.

Mikor ez a hír megjött, Brüsszelt már nem ez a csapás tartotta izgalomban, hanem más: itt is fel-

bukkant a pestis. Sokan özönlöttek ide félelmükben Antwerpenből, nyilván azok hurcolták be a betegséget. Pieter ezt is Chifflettől tudta meg. Egy percig sem habozott, annyira féltette gyermekeit, hogy rögtön elhatározta: Waterlooba, vagy más ilyen névtelen kis helyre költözik s ott várja meg a ragály elvonulását. Három embert fizetett meg, akik kora reggel elmentek a környékre alkalmas lakás után kérdezősködni. Laeken mellett döntött. Kapkodó csomagolás után költözött oda.

Műterem-munkáról szó sem lehetett. Emberei szétszóródtak, holmija hiányzott, az a rengeteg fegyver, ruha, páncél és egyéb kacat, amelyet a nagy képek festéséhez használt, mind Antwerpenben maradt, könyvtárával együtt, amelyre festés közben minduntalan szüksége volt. Csak maga festegetett, mert munka nélkül nem tudott élni. Megint lefestette Bellát. Az asszony felett bizony gyorsan szállott az idő, megint éveket öregedett egy év alatt. De a szeretet és gyengédség vezették az ecsetet, a kép kíméletesebb lett a valóságnál. Kemény december volt most, a házból alig lehetett kimenni a hófúvások miatt. Az esték már délután négykor elkezdődtek, mikor világot kellett gyujtani. Sok idő maradt levélírásra és olvasásra. Brüsszelben vásárolt még össze minden kapható könyvet. Többek között Leonardo sokat emlegetett művének egy kompilált kiadását olaszul. Ezt bújta legszívesebben és szíve mélyéből gyönyörködött a nagy kartárs tarka, ezer színnel játszó bölcsességében. Ezt a könyvet annakidején csak hallotta emlegetni Itáliában, de nem olvasta. Most nekiült ceruzával a kezében és rajzolta, amit olvasott: perspektivikus tételeket, sugarakról, felületekről, szemtengelyekről szóló megállapításokat, amelyek olykor meglepték. „A négyszögletű tükör a ráeső fényt köralakban veti vissza a szemközti falra." Vagy: „Őrizkedjék a festő a vízfelületen tük-

rözött tárgyak tükörképét ugyanolyannak festeni, mint a tárgy maga, mert a vízfelület is lát, mégpedig másként, mint az emberi szem." És sok mulatságos kísérlet: „Állíts fel két égő gyertyát egymástól harmadfél rőfnyire és nézd meg őket kétszáz rőfnyi távolságból: csak egy fénypontot fogsz látni." Olyan figyelmeztetés, amelyre aligha gondol festő: „Dél óráján a legkisebb az emberi pupilla." Majd olyan tanácsok a festőnek, amelyeket csak szakember érthet igazán. „A kis műterem a kellő útra viszi a szellemet, a nagy műterem eltéríti onnan. Puszta szabályokkal nem lehet kompozíciókat alkotni, legfeljebb a kompozíció hibáit kijavítani. A festő, aki csak a természet után szemmértékkel fest, olyan, mint a tükör, amely nem tudja, amit mutat. Ha kompozíciódon egyik alak eltakarja a másikat, rajzold meg előbb az eltakartat takaratlanul is. Az a festő, aki alakjait nem jól helyezi el, a rossz szónokhoz hasonlít, aki nem tud bánni a szavakkal. Vigyázz arra a porfelhőre, amelyet a nyargaló paripa ver fel, mert meglátni rajta a levegő áramlását: a levegő éppen olyan gyorsan siet betölteni a ló üres helyét, mint amilyen gyorsan fut a ló. Nem a szelet látjuk, hanem amit mozgat. A haladó ember mindig haladásának irányába helyezi nagyobbik részét teste súlyának. A füst színe a látóhatár alatt sokkal világosabb, mint ugyanazé a füsté a látóhatár fölött. Ha két tárgy ugyanazon irányban egyszeres és kétszeres távolságban van szememtől, a második feleakkorának rajzolandó, mint az első. A zöldet árnyékban múmia-színnel keverd, félárnyékban okkerrel, félfényben sárgával, fényben sok sárgával. Mennél sötétebb az égbolt, annál nagyobbaknak látszanak a csillagok." Bella ott ült mellette az asztalnál és varrogatott, az ajtó felől behallatszott a két fiú boldog sikongatása, akik melegen felöltözve a szélfúvásban is hógolyóztak. Pieter letette a könyvet, ha elúnta

és életére gondolt. Milyen szépen lehetne élni, ha nem volna háború és pestis. Otthona szép és gazdag. Van még hét háza Antwerpenben, bőven vannak városi kölcsön-papírjai és egyéb értékei, s ha a munka rendesen folyik, még mindig dől a pénz a házhoz. Bella már egyik leggazdagabb asszonya Antwerpennek, a két fiúnak sohasem lesz gondja életében. És ime: itt kell senyvedni egy rosszul berendezett falusi házban műterem nélkül, szüntelenül aggódva a rokonokért, akik felől nem lehet hírt kapni. De a kandallóban vígan ropog a tűz, az ebéd jó volt és mindnyájok meztelen élete megvan. És élni jó.

Végre februárban Brüsszel megtisztult a járványtól. A Rubens-család visszamerészkedett. A főhercegasszony is visszatért már. Megint hosszasan beszélgettek a politikáról s a legújabb hírekről. A dühöngő háború most már meghozta azt a nyomort a német államokban, amelyre eddig nem volt példa. A városok úgy elnéptelenedtek, hogy hajdan virágzó helységekben most csak tizenöt-húsz család lakott, utcák egész sorai állottak lakatlanul, a lakók elszéledtek kéregetni. Éhinség volt mindenütt. A császár emberei új és új adókat vetettek ki, de azokat nem lehetett behajtani, még a legnagyobb kegyetlenséggel sem. Némely helyütt megkorbácsolták azokat, akik nem tudtak fizetni, Aschersleben-ben több ilyen adónemfizető belehalt a testi büntetésbe. A felégetett falvakban a romok deszkamaradékait fűtötték fel, Halberstadtban annyira nem volt fűtőanyag, hogy az ottmaradottak lebontottak harminc jó, de lakatlan házat és azt használták egész télen tüzelőnek. Ilyen nyomokat hagyott maga után Wallenstein, Tilly, Mansfeld és a dán király egyaránt, a polgárt mind a két párt zsoldosai egyformán sanyargatták, kirabolták és felgyujtották.

— Már nyolc éve tart, — sóhajt Isabella, — mikor lesz ennek vége?

— Ha az angoloknak és franciáknak megjön az eszük, — felelte Pieter, — akkor legalább itthon nyugtunk lesz.

— Nem jön meg az eszük. Most még egymással is hajba fognak kapni, úgy látszik.

— Úgy van, én is úgy nézem, fenség.

Pieter pontos értesítéseket kapott Párisból. Richelieunek sikerült elintéznie a hugenottákat, a felkelés megszűnt. Rohan maga királyi kegyelmet, sőt hogy az udvar hívévé váljék, hercegi címet kapott, ő azonban, mint egyetlen konok hugenotta, a maga részéről nem ment bele a békébe, hanem Angliába szökött, hogy ott Lajos király ellen dolgozzék. A veltlini kérdést szerették volna felújítani, de hiába: a tehetséges Richelieu mindent elért, amit akart, a Habsburgok kénytelen-kelletlen belementek abba, hogy elvesztették a milánó—tiroli átjárást. Buckingham azon vette magát észre, hogy tervei közül hirtelen kiesett a francia-spanyol és francia-német feszültség. Dühében, hogy nem árthat eléggé a spanyoloknak, összezördült Richelieuvel, s ez megint a katolikus párt javára billentette a mérleget. De a háború folyt, az angol flotta lesben állott, Algir felől a mórok fenyegettek, a hollandok flamand határszéli várakat ostromoltak. És Richelieunek kevésbbé lehet hinni, mint valaha.

De legalább február végére teljesen megnyugtató hírek jöttek Antwerpenből: a járvány ott is megszűnt. Haza lehetett menni. Pieter feleségére bízta a felkészülést, maga még egyszer elszaladt Dunkerquebe, hogy Spinola márkit értesítse a katolikus legfrissebb jelentéseiről. Azt tervezte ugyanis, hogy ha most megint hazajut Antwerpenbe, alaposan kiélvezi otthonát és a rég nélkülözött rendes munkát, megül családja körében és jó darabig nem megy sehová. Éppen csak beszélt Spinolával, máris visszatért. Mialatt Bella az utolsó

ládákat csomagolta, ő még sebtiben megírta rendes heti informáló levelét Valavéshez, olaszul, ahogy szokta.

A hollandok minden előzékenység ellenére, amellyel a fenséges asszony és Spinola márki a hadifoglyokat kezelték, szokott kegyetlenségökkel azt a hatvan emberünket, aki spanyol zászló alatt futó, de magánhajókon szolgált, megfogván kettőt-kettőt egymás hátához kötöztek és a tengerbe dobtak, amint hogy ilyen holttesteket Dunkerqueben magam is láttam. Feltettem, hogy e spanyol hajók tulajdonosai parancsot kapnak hasonló számú hollandival ugyanígy eljárni, de ez a parancs nem jött ki. Innen is látszik, hogy a mi oldalunkon mennyi a türelem és önmegtartóztatás. Azt mondják, hogy a király a márkit a tengeri haderő admirálisává nevezte ki, de én nem vettem észre, hogy ezt a címet használta volna, bár ennek az állásnak munkakörét teljesen betölti. Egy hajónk a mardicki kikötőben tönkrement, még pedig két hol land árulása folytán, akiknek az infánsnő megkegyelmezett és spanyol szolgálatba fogadott. Ezek köszönetül meggyujtották a puskaport és leszöktek a hajóról. Ötven ember a levegőbe repült. A kapitány és hét-nyolc ember megmenekült, mert a levegőbe repültek ugyan, de a tengerbe estek. Történt még valami, kevésbbé tragikus és majdnem mulatságos, amit okvetlen el kell mondanom. Egy hollandi szökevény átjött Dunkerquebe és elmondta, hogy odaát megúnta a szolgálatot, mert rosszul bántak vele. Ezért bosszút akar állni, mondotta, s közölte, hogy Seeland egy bizonyos pontján jó fogást lehetne csinálni. Hittek neki és egy kisebb fegyveres hajót bíztak rá elegendő matrózzal és katonával. Elindult Seeland felé. Útközben na-

gyobb hajóval találkozott, amely az Orániai herceg zászlaját és címerét hordta, s egyenesen feléje tartott. Ő erre a legénységet a fedélzetre rendelte, mintha meg akarná kezdeni a harcot, de amazoknak, akik azt kiabálták, hogy Rotterdamba valók, visszakiáltott, hogy jöjjenek át, érdemes lesz. Azok át is jöttek. De ekkor kitűnt, hogy a nagy hajó csak hadicselből hordta a hollandi címert, és Dunkerqueből való spanyol hajó, kevéssel azelőtt indult el onnan. A szerencsétlen árulót kinevették, kigúnyolták és őt, valamint cinkosát, a kormányost, visszahozták Dunkerquebe. Még egy érdekes dolog történt nemrégen, amiről még bizonyára nem értesült. Egy fontos flandriai, de most hollandi uralom alatt álló terület, Isendyck, kormányzója bátor és okos ember, legalább mostanig annak tartották. Saját személyében, kereskedői álruhában eljött Gravelingenbe kémkedni, de ráismertek és mostanáig őrizetben tartották. Most szabadon bocsátották, bár a haditanács már azt is enyhe büntetésnek tartotta, ha a személyéhez mért váltságdíjat behajtották volna rajta. Eljárását mindenki hallatlan vakmerőségnek tartja. Azt hallom, hogy még több hajót építünk és a királynál kísérlet történik, hogy tartson hatalmas flottát Dunkerqueben, mert látnivaló, hogy már ilyen kevés hajó is nagy eredményeket ért el és nagy zsákmányokat ejt, legutóbb is török hajót fogtunk és hoztunk be Dunkerquebe. Egyébként itt Spanyolország és Franciaország között súlyos szakadástól tartanak, ami nehezen oltható tűzvész lenne. Bizony jobb volna, ha azok a fiatalemberek, akik ma a világot kormányozzák, barátságos viszonyt akarnának fenntartani ahelyett, hogy szeszélyeikkel az egész keresztény világot nyugtalanítják. De azt

kell már hinni, hogy az ég akarja így, az isteni akaratban pedig meg kell nyugodni. Ezzel zárom levelemet, egész szívemből csókolom a kezedet és ajánlom magam jóindulatodba. Alázatos szolgád Rubens Pietro Paolo.

Nagy érzés volt öt hónapi távollét után megint bevonulni házába a Wapperen, összegyüjteni régi embereit a műteremben, saját hálószobájában aludni, saját ebédlőjében enni, örülni könyveinek, lovainak, barátainak. A pestis egyébként nem művelt valami nagy pusztítást, inkább a szegényebb néposztályokban végezte azt is. Jóismerős, vagy rokon nem esett áldozatul a járványnak, amely kisebb maradt az ijedségnél. De mégis pestis volt és mégis csak voltak halottai.

A legelsők egyike, akikkel a hazatérő Pieter beszélt, nem volt más, mint Van Dyck. December óta itthon volt már, a járvány ideje alatt nem mozdult ki lakásáról. Most, hogy mestere hazatérését meghallotta, első dolga volt hozzásietni. Megemberesedett, lesült, huszonhét éves férfi lett abból a szeszélyes, leányos sihederből, aki annakidején beállott a Rubens-műterembe.

— Ülj le és mesélj, — unszolta mestere a hangos és örvendező viszontlátás után, — de mennél részletesebben.

Anton elmondotta külföldön töltött hat esztendejét. Vanni lovaggal először Genovába ment, ahol megállt néhány hétre, mert az ott lakó flamand nagykereskedők, a De Wael-fivérek nem engedték tovább. Mestere ajánlóleveleinek sok hasznát vette, akit különben nagy szeretettel emlegettek az előkelő házak. Aztán hajóra ült és Civita Vecchiába vitorlázott, hogy Rómába jusson. De itt kevés ideig maradt, a vágy nem hagyta békén, hogy mennél hamarabb meglássa Velencét. Útközben megállt a

firenzei udvarnál Pieter ajánlólevelével és lefestette a nagyherceg nagybátyját, Medici Lorenzót, aki gazdagon megajándékozta. Velencében aztán boldog révülettel adta magát Tizián varázsának. A pénze azonban elfogyott. Nem tudott segíteni magán, összeköttetések hiányában nem tudott hazulról pénzt küldetni magának, ennélfogva visszament Genovába, ahol mestere nevének segítségével bő arckép-rendelést remélhetett. Mantuába is elvetődött, ugyancsak Pieter levelével, lefestette Fernando herceget és ugyanabban a szobában lakott, ahol valaha mestere. Ismét Róma következett és itt végre megfestette azt a képet, amely itáliai hírét megalapította: arcképet csinált Bentivoglio bíborosról. Ez a kép megnyitotta előtte a gazdag arisztokrata-palotákat. Colonna Carlo herceget festette és hosszú sorát a nagyuraknak.

— Hogyan éltél? Milyen társaságba jártál? Voltál festőkkel együtt?

— Nem sokat. Megmondom őszintén: ők engem nem szerettek. Én nem tudok lemondani arról, hogy gondosan öltözködjem, gyerekkoromtól kezdve megszoktam, hogy két-három inas szolgáljon ki és szeretek jó társaságba járni. Ez nekik nem tetszett. Csúfnevet ragasztottak rám, úgy hívtak, hogy „il pittore cavalieresco". Irígyeltek, idegenkedtek tőlem én fenekedtek rám. Különösen az ottani flamandok társasága, a Schilderbent, nem állhatott. Kezdettől fogva nem jártam közéjük, mert ezek ott erősen isznak, délben kelnek és nem dolgoznak semmit.

— Akárcsak az én időmben.

— Sok kellemetlenségem volt velök. Azt tapasztaltam, hogy akinek sikerei vannak, jól keres, amellett rendesen mossa a fogát és a körmeit és jó társaságba jár, azt kinevezik tehetségtelennek. Rólam is egyöntetűen megállapították, hogy nincs tehetségem. Meg is utáltatták velem Rómát. Két évig

bírtam, de aztán megúntam a sok kellemetlenkedést és elköltöztem Genovába. Itt aztán megtelepedtem. Úgyszólván mindenkit lefestettem a városban, aki számít. Rólad nagyon sok szó esett, hiszen annakidején meg is írtam, ki mindenki üdvözöl. Egyidőre Torinóba rándultam ki, aztán összeköttetésbe jutottam a savoyai házzal.

— Ah, Savoyáék... Vincenzo herceg leánya egy Savoyaihoz ment nőül... és még előbb Ventosillában láttam Emanuel Philibert herceget...

— Éppen ő hívott meg engem, hogy töltsek vele egy nyarat Palermóban. Szívesen mentem oda. Ő volt a sziciliai alkirály már akkor, remek palotában lakott, isteni kertben ettem a fáról a narancsot. Gyönyörűen kezdődött az egész. Akkor Palermóban kitört a pestis. Szegény herceg volt az első halottak egyike. Visszamentem Genovába. Most másfél esztendeje. Festettem tovább. A Durazzo-, Spinola-, Balbi-, Brignole-, Sale-családokban alig akadt valaki, akit le ne festettem volna. Különösen gyerekeket. Nem tudom, miért, de rámkaptak, hogy gyerekeket fessek. Tavaly ősszel aztán egyszer csak azt éreztem, hogy elég volt. Legyőzhetetlen honvágy támadt bennem, de olyan, hogy éjszaka nem tudtam aludni, felkeltem, kimentem és céltalanul kódorogtam az uccákon. Mit kínlódom itt, kérdeztem magamtól. Egy szép napon felkerekedtem és elindultam. Hajón szerettem volna menni, de a háború miatt akkor már a genova—marseillei vonalon nem közlekedtek a hajók. Ezt különben írtam is neked. Nekivágtam a szárazföldnek. A te szíves ajánlóleveleddel megálltam Peirescnél Aix-en-Provence-ban. Ezért igazán hálás vagyok neked. Peiresc egyszerűen remek ember. Igen meleg barátságot kötöttünk.

— Tudom, írta. Te is nagyon tetszettél neki.

— Tőle számos levelet kaptam párisi címekre,

úgyhogy rövid párisi tartózkodásom igen jól telt el. Aztán hazajöttem, de Brüsszelben nem álltam meg, s így elmulasztottalak. Itthon hallottam csak, hogy a járvány miatt odaköltöztél. De most végre itt vagy és örvendhetek neked.

— Mint én neked, Anton. És most? Itthon maradsz? Én azt tanácslom, hogy telepedjél le itthon. Mindenünnen szörnyű nyomor hírét hallani, mi itt aránylag, a drágaságot leszámítva, még elég jól megvagyunk.

— Ez az én szándékom is. Úgy látom, hogy rendelések miatt nem kell félnem. De ha nem lesz, az sem baj, majd elfestegetek magamnak. Már javában dolgozom különben. Szegény apámnak még halálos ágyán megígértem, hogy a domonkos apácáknak, akik ápolták, festek valamit. Most ezt az adósságomat rovom le. Már majdnem kész a kép. Krisztust festem a kereszten. Szent Domokos és sienai Szent Katalin állnak a feszület lábánál, meg egy angyal lefelé tartott fáklyával. Szeretném, ha eljönnél és megnéznéd. Egy vázlatom is van, azt is látnod kell. Nem akarsz nálam enni Rubensné asszonnyal? Illetve, bocsánat, Donna Bellával? Szívből gratulálok nemességedhez. Szóval eljöttök? Holnap jó lesz?

— Köszönöm, szívesen, Bella is nagyon fog örülni. Mi a vázlat?

— Ugyancsak feszületet festek. Dendermondéban van egy kapucinus templom, annak az oltárára rendelték. Szegény kis Clara, hallom, nincs többé. Szívből meggyászoltam. De talán jobb így. Hogy vannak a fiúk?

— Köszönöm, jól, majd megnézed őket. Bámulni fogsz, milyen nagyok. Hanem hallgass ide: jó volna neked Brüsszelbe menni. Kezdő műteremnek nincs hasznosabb, mint az udvari tekintély. Még ma írok a fenséges asszonynak. Most gyere át, nézd meg a gyerekeket.

Bella nagy örömmel fogadta a rég nem látott kedves barátot. S mialatt sokáig szorongatták egymás kezét, Pieter valami különöset látott az Anton arcán. Bármilyen jól nevelt és kitűnő modorú világfi volt is Van Dyck, nem tudta eltitkolni a megdöbbenést Bella láttán. Csak egy pillanatig suhant ez át arcán, de a pillanat Pieternek elég volt. Csakugyan ennyire leromlott Bella? Ő minden áldott nap látja, nem tudja eléggé megítélni. De ha annyira leromlott, hogy hosszú idő után visszatérő ismerős meghökken tőle, akkor ez nincs rendjén. Hiszen Bella még nem öreg. Ennek az asszonynak valami baja van. Mikor este a gyerekek lefeküdtek, s ők kettesben maradtak, megkérdezte:

— Mondd, Bella, mi van azokkal a te fájdalmaiddal? Teljesen megszűntek azok?

Erősen figyelte. Bella megrezzent, mint akit rajta kaptak valamin. De aztán nyugodtan felelt:

— Köszönöm, nem szűntek meg teljesen, de most már nagyon ritkák.

— Igazat mondasz te nekem, Bella?

— Persze, hogy igazat, angyalom. Miért hazudnám?

— Hát jó. De ha megint fáj, nagyon kérlek, szólj. Ez már régóta húzódik. Megint csak elő kellene venni az orvosokat.

— Ahogy kívánod, angyalom. De nincs okod aggódni, nem lesz nekem komoly bajom.

Pieter nem erőszakolta tovább a dolgot, de elhatározta, hogy az asszonyt figyelni fogja. Ettől kezdve gyakrabban és részletesen faggatta, hogyan érzi magát, nincsenek-e fájdalmai. Írt Chiffletnek, ha megint Antwerpenben jár, okvetlen nézzen be hozzá. A levélre nem kapott választ és később tudta meg, hogy Chifflet nincs többé Brüsszelben, a főhercegasszony elküldte Spanyolországba, hogy a gyengélkedő IV. Fülöpnek kedveskedjék. Beérte

tehát kevésbbé híres orvossal. Antwerpenit hívatott, azt, aki Chifflet kérésére már járt Bellánál. Az megint megvizsgálta az asszonyt, de semmi újat nem tudott mondani. Csak hümmögött, igen tudományos arcot vágott, s az eddigi gyógymód folytatását ajánlotta. Pieter türelmetlen lett és még egy orvost hívatott. Azzal sem ment semmire, bizonytalan általánosságokat kapott tőle csupán. Bella türelmesen alávetette magát minden vizsgálatnak és bármit írtak elő neki, pontosan megcsinálta. Pieter nem tehetett egyebet, mint hogy belenyugodott az orvosok tehetetlenségébe.

A műteremben derekasan folyt a munka. Volt egy rendelése, amelyet mindenféle akadályok már évek óta minduntalan megzavartak és függőben tartottak: az antwerpeni katedrális számára kellett Mária mennybemenetelét megfestenie. Hol a rendelő kanonoki testületben kezdtek vitatkozni a kép elhelyezéséről, hol közbejött Pieter valamelyik külföldi útja. De most már sem a festő, sem a templom nem akarta tovább halasztani a dolgot. A vázlat régen megvolt, most már csak fel kellett állítani a nagyvásznat a templomban és megkezdeni a munkát.

Éppen az állványt ácsolták a templomban Pieter személyes felügyelete alatt, mikor jelentették neki, hogy az erőd egy katonája keresi.

— Mit kívánsz tőlem? — kérdezte spanyolul a katonát, aki a sekrestyében várakozott rá.

— A parancsnok küldött, uram. Letartóztattunk egy embert a holland határon. Ez folyton rád hivatkozik és mindenáron téged kíván látni. A parancsnok üdvözöl és kéri, hogy fáradj oda.

— Megyek veled.

Az erőd irodájában udvariasan megköszönték jövetelét, hellyel kínálták és odahozatták a foglyot

Azonnal ráismert. Személyesen még nem találkozott vele ugyan, de Hágában már látta az utcán.

— Wouwer, te vagy az?

— Áldjon meg az Isten, uram, hogy eljöttél. És milyen szerencse, hogy tudod kilétemet. Kérlek mindenre, ami kedves neked, szabadíts ki innen.

— De hát mi történt veled?

— Egy rokonom halt meg itt Antwerpenben és hagyatéka miatt ide kellett jönnöm. Szórakozottságomban elfelejtettem, hogy útlevélre van szükség. A holland oldalon nem volt semmi baj, a mieink jól ismertek engem, szó nélkül átengedtek. Nyugodtan átjöttem a határon, s mikor flamand területre értem, spanyol katonák kérték tőlem az útlevelet. Mikor nem tudtam felmutatni, nem is hallgattak rám tovább, letartóztattak, egy csőcselékkel már megrakott szekérre tettek és lándzsák között szállítottak ide. Ami pénz volt nálam, azt útitársaim ellopták tőlem, de a pénzzel együtt írásaim is eltűntek. Két napja rimánkodtam itt, hogy engedjék igazolni magamat. Legyintettek és kinevettek. Elismerem, hogy én vagyok a hibás, de hogy börtönben tartsanak és ne álljanak szóba velem, az mégis túlkemény megtorlás szórakozottságomért.

Pieter a parancsnokhoz fordult

— Uram, ez Wouwer, Hollandia egyik legnagyobb festője. Ügyét magánál a fenséges asszonynál fogom elintézni. Addig engedd meg, hogy saját személyemmel álljak jót érte és felelősségemre engedd szabadon.

A parancsnok fejét vakarta.

— Neked mindent megtennék, uram, de ez a szabályok ellen való. Talán azt megtehetném, hogy lakásodon internálom. De lakásodat elhagynia nem szabad, csak naponta egyszer, mikor ide kell jönnie és jelentkeznie.

— Köszönöm. A brüsszeli rendelkezést rövide-

sen megkapod. Jer velem, Wouwer. Van pogygyászod?

— Mindenem elveszett. Az van, amit rajtam látsz. De már ez az ing is olyan piszkos, hogy ragad rajtam.

— Ne törődjél semmivel, minden meglesz.

Hazavitte a hollandi mestert, fürdőt rendelt neki és adatott neki minden szükségeset saját ruhatárából. Mikor Wouwer újjászületve, megfésülködve kilépett a fürdőszobából, bevezette Bellához, bemutatta, aztán szó nélkül bevitte képei közé. Wouwernek szeme-szája elállott: a szobában nem volt más, csak Wouwer-kép, számszerint tizenhét. Ott volt az „Egymás haját ráncigáló részegek", a „Verekedés", amelyen egyik a másik torkának esik, a „Három marakodó", ahol fazekakat vágnak egymás fejéhez, a „Táj", ahol cipőmadzagját kötözi a paraszt. És még tizennégy másik.

— Ennyi képemet őrzöd? — kérdezte Wouwer elhűlve.

— Nagy tisztelője vagyok tehetségednek, uram. Apránként vásároltam ezeket, van, amelyért saját festményemet adtam, van, amelyet Hágában szereztem. Jó társaságban vagy, ne félj. Nézd meg többi képemet is, általában érezd úgy, mintha magad házánál volnál.

Wouwer a Van Eyck, Tizián, Holbein képei között egyik ámulatból a másikba esett. Pieter vendégszobát adott neki és komolyabb összeg pénzt, hogy a legszükségesebb ruhaneműt beszerezhesse. Másnap pedig hintóval küldte el az erődbe jelentkezni. Mindaddig ott tartotta magánál, míg hagyatéki ügyét el nem intézte.

Napközben Wouwer, ha dolgaitól ráért, elment a templomba, hogy munkáját szemlélje. Pieter megkérte a kanonokokat, hogy a Notre-Dameot zárják le, míg a kép el nem készül, mert a világítás kér-

dése miatt fontos a helyszínén festenie, a közönség bámészkodása pedig zavarja. A templomot bezárták. Pieter és munkatársai ott dolgoztak a néma hajóban, Wouver ült mellette, és hollandi festészetről beszélgettek.

— Miért szeretsz mindig verekedőket festeni?

— Mert érdekel a verekedők arckifejezése. Sőt egész testök kifejezése, amely más, mint a normális emberé. Megfigyelhetted, hogy a verekedő ember minden izma megfeszül, az is, amelyet nem használ. Arca pedig a beszámíthatatlan dühöt mutatja. Szerintem minden verekedő elmebajos. Legalábbis addig, amíg verekszig.

— Tehát akkor a háború is elmebaj.

— Feltétlenül.

— Ebben egyetértünk.

Mihelyt a körvonalakat felrakták a vászonra Pieter magával hozta Bellát, hogy ráfesse a képre egyik szent asszony alakjában. Ezen az alakon kezdte a festést. A kompozíció közepén az ég felé lebegő Szűz alatt volt a Bella helye, a legjobban megvilágított helyen. De csak egyszer ülhetett az asszony. Másnap panaszkodott, hogy nem jól érzi magát, ágyban marad. Pieter másik alakon folytatta a festést. Egész nap dolgozott most már a templomban, odarendelte azokat, akikkel beszélni akart, odahozatta leveleit. Délben ott evett valami keveset az állványon, csak alkonyatkor ment haza. A Bella betegágya mellett terítettett, odajöttek a gyerekek is, akik étkezés után visszavonultak. A házaspár kettesben maradt. Pieter elmesélte a nap történetét és elmondott minden ujságot, ami akár hallomás útján, akár levélben eljutott hozzá. Elmondta azt a döntő csatát, amelyet Tilly véresen vívott meg Mansfelddel a dessaui hídfőnél. Tilly fényesen győzött, Mansfeld hanyatthomlok menekült Magyarország felé, ahol nyilván Bethlen Gá-

bortól remélt erősítést. Aztán Párisból jöttek feltűnő és izgalmas hírek. Medici Mária és Richelieu között kitört a háborúság. A bíboros most már nyiltan színt vallott ama szándéka mellett, hogy korlátlanná teszi a királyi hatalmat XIII. Lajos kezében. Az anyakirályné belebetegedett a rettenetes csalódásba. Dúlva-fúlva szervezte a Richelieu-ellenes pártot, s csakhamar egy követ fújt a fiatal királynéval és Gaston herceggel a király ellen. De Richelieu sem maradt tétlen, jól megszervezte a maga őrségét a társaságban, s állítólag sikerült egy merénylet-tervet idejekorán felfedezni. A résztvevőket kíméletlenül büntetni készül. Most ő az úr Franciaországban és egész biztosan forral valamit Spanyolország ellen. Bella mindezt türelmesen hallgatta, pedig a politika nem nagyon érdekelte. De akármit beszélt az ura, odaadó áhítattal nézte a beszélőt. Ma még jobban rajongott érte, mint menyasszony korában. Szüleit, nővérét, az egész Fourment-rokonságot, Philips özvegyét mind megkérte, hogy csak nappal jöjjenek őt látogatni, az este maradjon kettejük meghitt együttléte.

Reggel nem látták egymást, mert Pieter most is mindennap négy órakor kelt, elment lovagolni, misét hallgatott és elkezdte a munkát. De egy napon, mikor elment volna, Bella gyenge hangját hallotta. Az asszony ébren volt és szólította.

— Pieter, ne menj el.

— Angyalom, dolgoznom kell.

— Most ne dolgozzál. Nagyon rosszul vagyok. Maradj mellettem. Most már ne mozdulj el mellőlem, míg meg nem halok. Már nem soká tart.

Ő megdöbbenve, falfehérré válva nézett az asszonyra. Az férje kezéért nyúlt, arcához szorította és sírni kezdett.

— Félrevezettelek, Pieter. Azok a fájdalmak nem múltak el, sőt mindig erősebbek lettek. Az or-

vosoknak szót fogadtam, mindent elkövettem, nem használt semmit. Miért keserítettelek volna? Most már meg kell mondanom, mert érzem, hogy végem van. Maradj mellettem. És arra is megkérlek, hogy a fiúk maradjanak el az iskolából, legyenek ők is mellettem egész nap.

Pieter csengetett. De a cselédek még aludtak, nem jött senki. Kinyitotta az ablakot és lekiáltott a lovásznak, aki már a lóval várta odalent:

— Ülj a lóra magad és nyargalj azonnal orvoshoz. Költsd fel, jöjjön ide azonnal. De feltűnést ne csinálj.

Becsukta az ablakot és visszaült a beteghez.

— Bella, jól ismerjük egymást. Ne hazudozzunk. Rosszul tetted, hogy eddig is félrevezettél. Ha mondod, hogy komoly a baj, akkor tudom, hogy komoly. Egyre kérlek: akarjál mindenáron gyógyulni. Minden erőd megfeszítésével akarjál mindenáron élni.

— Hiszen úgy szeretnék, — mondta halkan, sírva Bella, — a gyerekekért, érted, veletek. Olyan szép életem volt eddig és olyan szép még így is, még most is... ó, most nagyon fáj. Most nem beszélek. Harapnom kell az ajkamat, úgy jobban bírom.

Pieter megrendülten, némán ült és várt. Kisvártatva Bella gyenge hangon újra megszólalt:

— Hányszor virrasztottam át órákat melletted, míg te olyan egészségesen aludtál. Haraptam az ajkamat és hallgattam, hogyan lélegzel.

— Miért nem költöttél fel? Igazán haragszom rád.

— Angyalom, mit tehettél volna? Hiszen így is olyan gondos voltál, figyelmes és gyengéd. Orvost hivattál volna, s az mindig csak ugyanazt mondta volna. Így legalább kialudtad magad, tudtál dolgozni és nem kellett magadat még az én bajommal

is emészteni. Hiába haragszol, így jobb volt. Most megint nagyon fáj. Fogd a kezemet.

Végre-valahára jött az orvos. Megtapogatta a beteget, kikérdezte. Aztán habozva mondotta:

— Meg kellene próbálnunk az ezüst helyett aranyat...

— Mit habozol, uram? Ha egy mázsa arany kell, az is meglesz. Csináld meg az orvosságot magad. Nagyon siess.

Később felkeltek a gyerekek. Apjuk közölte velük, hogy nincs iskola. Anyjok beteg, mellette kell ülni és illedelmesen, csendesen viselkedni. Mikor felöltöztek, bent reggeliztek hatalmas étvággyal a beteg mellett. S ott maradtak egész nap, csak délután mentek ki a levegőre másfél órára. Pieter leszaladt a műterembe, intézkedett az itteni és a templomi munkáról, aztán sietett vissza a beteghez. Napközben sok látogató jött, azokat megkérték, hogy csak pár percig maradjanak. Bella öreg szülei és huga egy félórát kaptak. Jött az orvos az arannyal. Fanyar, furcsa folyadék volt ez, zavaros és nem bizalomgerjesztő. Bella engedelmesen megitta. Aztán jött Ophoven. Pieter megkérte, hogy Antwerpen összes templomaiban mondasson misét mindennap Bella felgyógyulásáért, hogy mibe kerül, az nem számít. Éjszaka Pieter halkan megszólalt:

— Bella, ne tetesd magad. Én tudom, hogy nem alszol. Csak miattam úgy teszel. De én nem tudok aludni.

— Add ide a kezed. Ha fogom, talán elalszol. Nekem most nincs fájdalmam.

Másnap Pieter még egy orvost hozatott. Harmadnap még kettőt, most már négyen lábatlankodtak a beteg körül. Eret vágtak rajta és köpülyözték. Megpróbálkoztak piócával is. Egyik orvosnak csodatevő fekete pirulája volt, másiknak Egyiptomból való teája. Bella szorgalmasan bevett mindent és

hagyott magával csinálni mindent. Szemmellátható-an rosszabbul lett, óráról-órára. A Brant-szülők a másik szobában sírdogáltak, a gyerekeket sétálni küldték. Pieter egyszer csak mellen ragadta az egyik orvost és üvöltve ráordított:

— Hát mentsétek meg, ember! Csináljatok akármit, de mentsétek meg! Mind a négyen gazdagok lesztek!

Az orvos sápadtan remegett és megingott. De nem szólt. Pieter eleresztette és erőtlenül székre omlott.

— Bocsássatok meg, — mondta suttogva —, kezdem elveszteni az eszemet.

Az utolsó éjszakán a másik szobában már ott virrasztottak a szülők. Bella éjfél tájban megszólalt:

— Pieter... nekem most már nemsokára nagyon nehéz lesz a beszéd... félek, hogy nem tudom elmondani... fogd meg a kezemet... köszönöm neked az életemet, a gyerekeket, köszönöm neked, hogy egyetlen pillanatom nem volt melletted, mikor boldog ne lettem volna... akármi lesz életedben, engem ne felejts el soha... nézz most a szemem közé és soha, soha ne felejtsd el ezt a pillanatot... megígéred? Most csókolj meg.

Pieter megcsókolta. Bella még elhalóan suttogta:

— Drágám... szerelmem...

Aztán csak fogta az ura kezét és mozdulatlanul feküdt, halkan szedve a lélegzetet, behúnyt szemmel. Másnap reggel Ophoven az utolsó szentségben részesítette. A haldokló a gyerekeket kívánta látni. Mind a kettő letérdelt az ágy mellé és sírt. Az anya mind a kettőnek megsimogatta a haját, szólni is szeretett volna, de ahhoz már nem volt ereje. Még órákig feküdt így, csendesen szedve a lélegzetet, mozdulatlanul. Aztán egyszer nem volt többé.

Most következett a borzasztó gyötrelem. A részvétlátogatások fogadása. Ötvenszer ugyanazok a

mondatok, amelyekre ugyanazt kellett felelni. A komor pompájú temetés, amelynek méltónak kellett lennie a Rubens-névhez és Rubens-vagyonhoz. Pénzosztás a szegényeknek. Pénzosztás otthon a személyzetnek. A régi hagyományok szerint pénzosztás a Lukács-céh és a Romanisták személyzetének. Az egyházi énekkar. A papi segédlet. A két fiú vígasztalása. Két halotti tor rengeteg vendéggel, részvétszónoklatokkal, egyik a céheknek, másik a városházának. Megbeszélni a karmelitákkal az évi gyászmise alapítását. Mindez zagyva ködként ülte meg félig öntudatlan fejét, s az egész éppen idejében fejeződött be, mert most már nem győzte volna idegekkel.

Három napig bevette magát a lakásába és nem beszélt senkivel, csak jött-ment, leült, kinézett az ablakon, megint leült és mereven nézett maga elé. Aztán elhatározta, hogy munkával próbál magán segíteni. Újra elkezdte a katedrális oltárképét és a Bella abbahagyott arcát festette. Az oly jól ismert, kedves arc minden ecsetvonásánál össze kellett szája t harapnia. Napokig dolgozott így, kábultan, mintegy más, tompa, öntudatlan világban élve. Akkor leveleihez nyúlt, mert most már illett felelnie a részvétnyilatkozatokra. Legelőször párisi barátjának, Dupuy Pierrenek, a levele akadt kezébe. Bemártotta a lúdtollat és válaszolt rá:

Méltóságos, tiszteletreméltó uram, — igazad van, mikor a sors szükségességét helyezed szemem elé, amely nem alkalmazkodik vágyainkhoz és szenvedélyeinkhez és mint a legfőbb akarat megnyilvánulása nem tartozik nekünk utairól számot adni. Az ő dolga, hogy korlátlanul uralkodjék minden dolgok felett, a mi dolgunk szolgálni és engedelmeskedni; más nem marad hátra, mint ezt a szolgálatot a lehető legtisztes-

ségesebbre és lehető legkevésbé keményre formálni, miközben az ember önkéntesen alája veti magát. De egyelőre ezt a feladatot nagyon nehéznek, szinte kivihetetlennek találom. Te okosságodban az időre hivatkozol és én hiszem is, hogy ami az értelemnek nem sikerül, ennek sikerülni fog. Mert nem vágyom sztoikus egykedvűséghez eljutni, azt sem hiszem, hogy azok az érzelmek, amelyek tárgyukkal annyira összhangban vannak, férfiemberhez nem illenek. Azt sem hiszem, hogy a világ dolgai mind közömbösek. Valóban jó élettársat vesztettem el, akit joggal lehetett szeretni, sőt nem lehetett nem szeretni, benne a női nem egyetlen rossz tulajdonsága sem volt meg. Sem szeszélye, sem gyöngéje nem volt, csupa jóság volt és gyengédség, jótulajdonságai miatt életében mindenki megszerette, halálában mindenki megsiratta. Ekkora veszteség méltó a nagy fájdalomra, s mivel minden szenvedésre a feledés az egyetlen orvosság, kétségtelenül csak ettől várhatom egyetlen vígasztalásomat. De milyen nehéz lesz a fájdalmat egy olyan lény emlékétől elvonni, akit szeretni és tisztelni fogok mindhalálig. Azt hiszem, utazni volna jó nekem, mert ez eltávolítana azoktól a tárgyaktól, amelyek újra és újra felidézik nagy fájdalmamat...

Itt már nem tudta tovább írni, letette a tollat és sírva borult az asztalra. Anyja temetése óta most sírt először.

VI.

A politika dolgai egyre jobban bonyolódtak. Elszigetelt háborúk új vonatkozásokat kaptak és szerves részei lettek egész Európa izgalmának. Gusztáv

Adolf svéd király a dánokkal, lengyelekkel, oroszokkal harcolt, egyes német helyeken parasztlázadások törtek ki, piciny tartományok hirtelen fordulattal rendkívüli fontosságot nyertek, a számtalan elemből álló kép folyton változott. A katolikus útján folytatott titkos tárgyalások ellanyhultak, mert az Orániai párt súlya Hágában igen megfogyatkozott, nem látszott valószínűnek, hogy ezen az úton kellő nyomatékkal lehet a békesség érdekében dolgozni. Ehelyett Pieter számára új tárgyalási lehetőség kínálkozott: a főhercegnő is úgy vélte, hogy Buckingham hercegnek inkább hasznát lehetne venni, ha a béke elérésére valami mód kínálkoznék. Pieter gondosan fenntartotta a levélbeli érintkezést Gerbiervel, egyelőre csak általánosságokat írt neki, a levélváltásról beszámolt az udvarnál és várta a parancsot, hogy mikor lépjen fel valami szabatos, pontokba foglalt ajánlattal.

A katedrálisban már befejezte a Mária mennybemenetele oltárképét. Bella felejthetetlen arca ott tündöklött a kép közepén a sugárözönben. Ő visszaköltözött munkájával a műterembe. Oda toppant be egy délután apósa.

— Itt a nagy baj, — mondta izgatottan, — a hollandok a nyakunkra jönnek.

— Miért? Mit hallottál?

— Hogy rengeteg hajót készítettek elő, azokkal feljönnek a Scheldén és el akarják foglalni Antwerpent. Ha ez igaz, akkor jaj nekünk. Összelövik a várost.

— De honnan veszed ezt a hírt?

— Az egész város beszéli. Csodálom, hogy nem hallottad. Azért jöttem, hogy megbeszéljem veled, mit kellene csinálni. Nem gondolod-e, hogy falura kellene küldeni a gyerekeket?

— Nem hiszem, hogy ilyen komolyan fenye-

getne a dolog. Brüsszelből biztosan kaptam volna valami hírt.

Mialatt beszélgettek, belépett Van Dyck. Izgatott volt és rosszkedvű.

— Eljöttem megkérdezni, hogy tudsz-e valamit, uram. Az egész város beszéli, hogy a hollandok meg akarják támadni Hulstöt. Hajóik már gyülekeznek a Schelde torkolatánál. Ha pedig Hulstöt megtámadják, akkor mi sem vagyunk messze a bajtól.

— Te Hulstöt hallottad? Apósom éppen most ujságolja, hogy Antwerpenről van szó.

— Nem, nem, egész biztosan Hulstöt támadják.

Tanácstalanul tanakodtak, senki sem tudhatott biztosat. Van Dyck nagyon haragudott.

— Ez mégis disznóság. Mi közöm nekem az egészhez? Miért nem hagynak engem dolgozni? Most megyek haza és festek. És ha egy ágyúgolyó felgyujtja a házamat, akkor én... én... nem tudom, mit csinálok.

— Semmit sem csinálhatsz, Anton. Mit csinálsz az orkán ellen? Menj haza festeni, én is festek.

Pieter nem hitt az Antwerpen elleni támadásban. A főhercegné ügynöki rendszere jól volt kiépítve, Spinola gyors és megbízható jelentésekkel dolgozott, alig volt hihető, hogy egy ilyen feltűnő készülődésről Brüsszel ne tudott volna. S ha igen, akkor tizen is voltak ott a palotában, akik őt nem hagyják hír nélkül. Dolgozott tehát nyugodtan. De másnap még erősebben és még izgatottabban szivárgott széjjel a mende-monda: jönnek a hollandok. Még mindig nem hitte. Harmadnap hírt kapott Brüsszelből: a hollandok eddig ismeretlen szándékkal felsorakoztatták hajóikat a Schelde torkolatánál, Spinola a partok védelméről már intézkedett.

Itt volt tehát a háború a közvetlen közelben. Ezelőtt nyolc esztendővel kezdődött az európai

nyugtalanság a prágai protestánsok lázadásával. Azóta számtalan ember meghalt fegyvertől, vagy éhen halt, vagy vízbe fúlt, számtalan helyen lobbant fel a pusztító gyujtogatás tűze, a szörnyű nyomorúság hulláma végigsöpört az országokon, de Antwerpenig nem jutott el a vér és láng démona. Most itt van. Jóakaratú emberek évekig dolgoztak, hogy a bajt továbbra is eltávoztassák, hiába dolgoztak. A tűnődőn a tehetetlenség fáradt fájdalma hatalmasodott el. Hiába minden, egy ember nem tehet semmit a világegyetem ellen, vállat von és karját ernyedten leereszti. Marad a helyén és vár. A gyerekeknek nem történhetik bajuk, majd nem szabad kimenniök a házból, ágyúgolyó nem érheti őket. S ha megtörténik az a nagyon piciny százaléknyi eshetőség, hogy a petárda felgyujtja a házat, még mindig lehet menekülni.

Másnap már reggel hat órakor perzselően sütött az augusztusi nap a városra. Pieter végiglovagolt a Schelde partján. Semmi különöst nem lehetett észlelni, legfeljebb odaát a citadella körül volt valami élénkség, szekerek jöttek-mentek ott, az erőd nyilván parancsot kapott, hogy készülődjék az ostrom lehetőségére. De mikor hazafelé poroszkált, az uccán meglátta Snijderst.

— Mester, — kiáltott az —, a toronyból már látni a holland hajókat, jönnek felfelé a Scheldén.

Pieter megfordította a lovat és ügetett a székesegyház felé, felmászott a toronyba. De a Snijders híre vakhírnek bizonyult. A Scheldén nem látszott semmi, vonala ezüstösen húzódott a tenger felé és beleolvadt a látóhatárba. Ő tehát lejött a toronyból. Amint kilépett az uccára, elvonuló katonaságot látott maga előtt. Lépteik keményen csattogtak a kövezeten, soraik olykor megszakadtak, hogy nehéz, dübörgő ágyú váltsa fel őket. Egy pap lépett melléje.

— Ezek Callo felől jönnek, Uram, a Guzman alvezér táborából. Vonulnak a tenger felé.

Tikkasztó volt a hőség, a menetelő katonák lihegve törölgették kabátjuk ujjával verejtékező homlokukat. Pieter érdeklődve nézte a tovatűnő arcokat. Katonák, gondolta magában. Milyen különös mesterség. Ugyanabban a zsoldoskabátban lehet valaki a legaljasabb rabló és közönséges gyilkos és lehet fenkölt hős, aki előtt térdet hajt a történelem. Vajjon ez arcok közül melyikre van felírva a közeli halál? Figyelte az egyes arcokat és úgy próbálgatta rájok a halál gondolatát, mint aki a ruhához illő termetet keresi. Elképzelte az erős, egészséges férfiakat a mezőn fekve, holtan, a kitépett combjuk csonkjából ömlött vér saras tócsát csinált körülöttük. Összerázkódott és indult haza.

Snijderst leszidta, miért ugrik be minden esztelen álhírnek, de meggyőződés nélkül. Ezen a napon nem lehetett dolgozni, a kilinceset izgatott látogatók adták egymás kezébe. Mind azért jött, hogy az udvarhoz bejáratos embertől halljon valamit, s mind hozott valami hírt. Egyik azt ujságolta, hogy négy ezred van útban a veszélyeztetett terület felé, ő maga látta Baglionit, a vitézségéről nevezetes öreg kapitányt, százada élén menetelni. A másik azt hozta hírül, hogy a város végénél összeláncolt hajókból éppen most verik a hidat a katonák. A harmadik fent járt a toronyban és saját szemével látta a távolban a holland hajókat.

— Ugyan ne beszélj zöldeket, magam is fent voltam, a szemem olyan, mint a sasé és nem láttam semmit.

— Mikor voltál ott?

— Reggel hat óra tájban.

— De én most délután. Menj csak fel, meglatod magad is.

— Enyje, az ördög vigye el ezt a sok szóbeszé-

det, jól van, felmegyek. De ha megint becsaptok, nagyon összeszidlak.

Elsietett hazunnan és megint felmászott a toronyba. A hírhozók nem tévedtek. Egészen messze az ezüst csík szinén szabad szemmel is meg lehetett látni a hajókat. Mérges vízibogarak gondolatát keltették, amelyek lassan siklanak errefelé a vízen, hogy a tűzvészt és vérengzést hozzák magukkal. Sokáig nézte ezeket a távoli pontokat, amelyek mozdulatlanoknak látszottak. De lassú mozgásuk víz ellenében innen nem látszhatott. Mi lesz Antwerpennel? Hirtelen megsajdult a szíve, a sok épület között az új jezsuita templomra gondolt. Annak homlokzatát ő rajzolta. S úgy érezte, hogy védően kellene kiterjesztenie kezét a templom felé: ezt hagyják, ezt az egyet ne bántsák.

Most oldalt pillantott: emberek jöttek melléje. Megkérték, hogy menjen haza innen: katonák voltak. Különös alakú, felismerhetetlen szerszámaik voltak. És kezdtek nyomban berendezkedni.

— Mit csináltok? — kérdezte Rubens.

— Éjjel fényjeleket kell adnunk a seregnek, most felszereljük a gépeket. Ne vedd rossz néven, uram, de itt láb alatt vagy.

Lent mar katonák őrizték a toronylépcső alját, nem volt szabad felmenni senkinek. Az uccákon zsúfolt nép. Mindenki eléjött otthonából, hogy halljon valamit. Sok asszony sírt az aggodalomtól. Ismeretlen emberek megálltak egymással izgatottan beszélgetni. Később, estefelé, már ágyúdörrenés hallatszott, s ez szívbobogtató riadalmat keltett. Az ágyúszót több más követte. Az emberek kétségbeesve szaladtak be idegen kapuk alá és soká nem merészkedtek előjönni, hogy hazatérjenek. De kitűnt, hogy ezek a lövések csak a helyőrség előkészületeihez tartoztak: a citadella adott le ágyúlövést, s erre minden erődnek külön felelnie kellett. Pietert éjszaka is

ágvúlövés ébresztette fel. Kinézett a hőség miatt nyitva hagyott ablakon: a székesegyház tornyában valóban dolgoztak a fényjelek. Ismeretlen jelentésű fények hol kigyultak, hol elaludtak.

Másnap reggel minden templom körül zsúfolt tömeg szorongott. Az emberek riadt félemmel mentek misére, hogy a város menekvéséért imádkozzanak, a miséről kijövet pedig képtelenek voltak hazamenni. Híreket vártak azoktól, akik feljutottak valamelyik toronyba és figyelték az ellenséges hajók mozdulatait. Minden mozdulat híre nyomban lejutott a tornyokból az uccákra és pillanatok alatt felszívódott a városba, mint forró homokba a kiöntött víz. Pieter óráról-órára értesült az ellenség mozdulatairól. A hollandok Lillónál elérték a folyó kanyarúlatát, ott a saftingeni öböl felé fordultak. Tehát nem Antwerpen, hanem Hulst ellen vonultak. Antwerpen negyvenezer lakójának szívéről nehéz kő esett le. De ha ez nagy könnyebbség volt is, csak a veszedelem elodázását jelentette. Mi lesz, ha Hulst az ellenség kezébe kerül? Akkor a hollandok megvetették lábukat Flandriában és Antwerpennek belátthatatlan ideig rettegésben kell élnie, hogy végzete mikor teljesedik. De új hír jött: Hulst sem kell nekik, jóval előbb megállottak. A nagy flotta élén négy csatahajó haladt és egy gálya, amely csak nemrég épült Dunkerqueben, de a hollandok az ostendei kikötőből ügyesen elrabolták. Kieldrecht erődje volt tehát a cél, ahol a vízen megállapodtak. Mi lesz Kieldrechttel? Voltak, akik tudták, hogy az erőd igen kicsi és összesen két szakasz vallon katona az őrsége. Ezek szilárdan épült őrtoronyban tudnak védekezni.

A hollandok minden akadály nélkül partra tudták szállítani legénységüket, amely az erődöt azonnal megtámadta. De éppen ezt a partrészt védte Baglioni kapitány. Hat ágyút még az éjjel felállított a

mezőn és gyalogságát is rendben felállította, de ugyanakkor az egész síkon arányosan elosztotta a környék felfegyverzett parasztjait is. Ugyanekkor hirtelen megállt a szél, amely eddig a tenger felől a szárazföld felé áramlott. Igy a víz sodra lassan vinni kezdte a hajókat a tenger felé. Baglioni megnyitotta az ágyútűzet, több golyója beletalált az erőd ellen vonult csapatokba. A holland katonaságot tehat az a veszedelem fenyegette, hogy hajóik ott hagyják őket a spanyol tüzőrség és gyalogság martalékául. Ott hagyták az erődöt és Baglioni ágyúinak állandó tűzében hanyatthomlok menekültek vissza a hajókra, hogy kifussanak a tengerre. A tornyokból látni lehetett, amint az ezüstsávon a pontok lassan távolodnak. Két bárkájuk ott is maradt, az egyik megfeneklett, a másikat az erőd egy ágyúlövése felgyujtotta. A megfeneklett hajó tele volt munícióval, az égő hajón, amelyet sikerült eloltani, huszonnyolc lovat hagytak. Kora délután az egész támadásnak vége volt.

De Antwerpenben az ucca népe nem nyugodott meg. Szájról-szájra járt, hogy a hollandok csak ideiglenesen vonultak vissza. Az éj elmúltával ismét jönnek Kieldrecht ellen. Még egy izgalmas éjszaka következett. Voltak, akik le sem jöttek a tornyokból, hanem ott töltötték az éjszakát, hogy helyöket más el ne vegye. De ezek oktalanul rontották el pihenésöket. A holland flotta nem tért vissza. Antwerpen megmenekült. S az ujjongó öröm kellős közepén még egy nagy újságot tett közhírré a polgármester: Tilly a braunschweigi Lutternél hatalmas győzelmet aratott Keresztély dán király serege felett. A fenséges asszony tehát elrendeli, hogy Flandria és Brabant minden városában Tedeum legyen és örömtüzeket gyujtsanak.

Pieter is elment két fiával a Tedeumra. Körötte minden arc a menekvés örömének fényében ragyo-

gott. Ő komoran ült a helyén. Gondolatai a magok útját járták. A lutteri csata járt eszében, amelyről leírást kapott. A dán király serege kitűnő stratégiai helyen táborozott domb és mocsár között. Nem lehetett hozzáférni. Ő azonban verekedő kedvében otthagyta jó helyét és kivonult a nyilt mezőre, hogy felvegye a harcot. Seregét rettenetesen elpusztították. Vér, vér és vér. Halottak, fogcsikorgatva ordítozó sebesültek. Tedeumnak akkor kellene lennie, mikor azt lehetne ünnepelni, hogy mindenki kibékült mindenkivel. Fülében csengett az a német versike, amelyet a minap hallott egy külföldi látogatójától:

Lutrisch, päpstisch und kalvinisch,
Diese Glauben alle drei
Sind vorhanden, doch ist Zweifel,
Wo das Christentum dann sei!

Az az ösztön, hogy mindenáron tegyen valamit a békességért, nem hagyta nyugodni: Akárhogy mérlegelte, sajátmagát alkalmasnak tartotta erre: a főhercegnő szolgálatában gyakorlott politikai ügynökké képezte ki magát, ismerte a formulákat, a diplomácia nyelvének szakkifejezéseit, nyelvtudása bárkivel való tárgyalásra képesítette. Jó összeköttetései voltak. Hírneve bárhol külön érdekességet adhatott fellépésének. Értesültsége olyan volt, mint bármely hivatásos diplomatáé. Amellett megvolt benne az alku szívóságának és a rábeszélés erejének adománya. Miért nem engedik oda, hogy az asztalhoz ülhessen azokkal, akiktől háború és béke függ, hogy rájok menjen, mint egy lovasroham és folyamként áradó mondataival lenyargalja őket, míg a béke okmányát alá nem írják?

Elutazott Brüsszelbe, kihallgatást két a főhercegnétől. Rögtön rátért a tárgyra: el szeretné kez-

deni a dolgot Gerbiervel. Buckingham hercegnek rendkívüli befolyása van az angol királyra. Ha Buckinghamet rá lehetne venni, hogy eloszlassa az angol-spanyol feszültséget, akkor Hollandia elvesztené politikája egyik főpillérét, elvesztene egy protestáns nagyhatalmat és ennyire meggyengülve bizonyára hajlandó volna tisztességes feltételekbe belemenni. A főhercegné végighallgatta, folyton bólingatva helyeselt s végül így válaszolt:

— Igen, ez jó, de még nincs itt az ideje. Majd szólok.

Ezzel be is fejezte a tárgyat, erről nem lehetett többet beszélni. Volt neki más panaszkodni valója.

— Annyi gondom van, Rubens, hogy nem tudok aludni: nincs pénzem. Rég mondogatom már neked, mennyibe kerül ez az átkozott hadvezetés. Nincs nap, hogy Tilly, Spinola és a többiek sürgős pénzt ne kérnének tőlem. Honnan vegyem? Nincs, nem tudok adni. Mikor a hollandok behatoltak a Scheldébe, a legutolsó percben egy millió hatszázezer tallért kaptam Olivareztől. Egy szempillantás alatt elolvadt. Úgy el vagyok adósodva, hogy ez már szégyenletes. Ha pénzhez jutok, szét kell fizetnem kamatokra. Fuggerék és a többiek harminc-negyven százalékot vesznek. Már minden jövedelmünket zálogba tettem. És ugyanígy van vele a király is. Annyi adóssága van, hogy az ember megijed, ha hallja. Ő is minden jövedelmét rég zálogba tette és örül, ha a kamatokat fizetni tudja. Egyetlen szalmaszálba kapaszkodnak mindnyájan: a perui hajókba. Perutól két portugál hajónk indult el, megrakva arannyal. Nyolc millió van rajtuk, Rubens, nyolc millió vert aranyban. Abból magának a királynak két millió a magánigénye, hat millió állami pénz. Odahaza egyebet sem csinál az egész udvar, mint hogy ezt a két hajót várja. És az udvar kimondhatatlanul retteg, hogy az angolok rajta ütnek a pén-

zen. A király akkora kíséretet rendelt a két hajónak, hogy az maga külön flotta. A két kapitány parancsot kapott, hogy ha az angolok megtámadják őket és látják, hogy elvesztek, vessenek tűzet a puskaporos hordókba. A pápa külön brevét küldött, amelyben előre felmenti a két kapitányt az öngyilkosság másvilági következményei alól. Egész éjszakákat virrasztok keresztül, várom ezt a két hajót. És a két hajó nem jön. Mit csinálok addig? Muszáj dekrétumot kiadnom, hogy a kamatlábat leszállítom négy százalékra, vagy ötre. Ebbe sokan tönkre fognak menni, tudom. És magam sem jutok vele lélegzethez, csak halasztom a fuldoklást.

— Fenség, ez mind, mind a háború. Rájöttem, hogy a háború még rossz üzlet is. Nem lehet bekeresni, amibe kerül. Békét kell csinálni, fenséges asszonyom, békét mindenáron.

— Nincs nagyobb vágyam.

— Nem lehetne mégis ezzel a Gerbiervel megpróbálkoznom?

— Már mondtam, hogy nincs itt az ideje. Az összefüggéseket és a király igazi szándékait én ismerem, nem te. Szokatlan dolog, hogy vitatkozol velem.

— Hódolattal bocsánatot kérek, fenség, már nem is vitatkozom.

De csak hangosan nem vitatkozott, magában tovább engedetlenkedett. Megpróbálkozott Spinola márkinál is, ez ugyanúgy válaszolt, mint a főhercegné. Az időpont nem alkalmas. Ezek ketten tudtak valamit, amit nem mondtak meg neki. Spinola is azonnal más tárgyra tért: beavatta nagyvonalú csatornatervébe. Spinola nagy csatornákat akart ásatni és az egész ország vízrendszerét megváltoztatni. Egyrészt azt akarta elérni, hogy serege vonulásainak ne legyen annyi akadálya, mert a hadmozdulatok kellő hídak hiányában lépten-nyomon meg-

akadtak. Vízi járómű sem volt elég, hogy hajóhídat építhessenek. Egész sor kis folyó vízét el akarta tehát vezetni az útból. Másrészt a Meusetől Herrenthalig is csatornát akart húzni, hogy ezzel a hollandok kereskedelmi útjait elvágja a német tartományoktól. Spinola lelkesedve magyarázta ezeket a terveket, másról nem akart beszélni. És Pieter, aki azért ment Brüsszelbe, hogy megbízást kapjon Buckingham herceg megpuhítására, dolgavégezetlenül, kedvetlenül tért haza Antwerpenbe.

Otthon családi ünnepség várta: a Fourment-lányok közül megint eljegyeztek egyet. Az ötödik leány volt ez, Catarina, akit már régóta kerülgetett egy jómódú, jóképű fiatalember, Hanneart Pieter. Családja ellen nem lehetett kifogás, anyagilag sem volt hiba, Catarinának tetszett a fiú, az eljegyzésnek nem volt semmi akadálya. Ezt szűk családi körben tartották meg Fourmentéknál, de ez a szűk családi kör ötven embert jelentett. Pieter az utolsók között érkezett, mert míg napvilág állott rendelkezésére, nem akarta abbahagyni a festét. Ahogy sorra köszöngetett mindenkinek, egyszerre csak hátrahőkölt: Helen, mint érett leány állt előtte. Magas volt, sőke és szebb, mint valaha. Termete már kiformálódott, egészséges, telt csípőjén izgatóan feszült a ruha és ujjasának szabása elárulta a fejlődő kebleket. Feltűnően szép lány volt, olyan, akinek az uccán ámulva utána szoktak fordulni a férfiak.

— Még ilyet, Helen, nem lehet rádismerni: valóságos hölgy lettél.

— Mindenki mondja, Pieter bácsi.

— De hogyan nőttél meg így máról-holnapra?

— Nem csak egy napig tartott. De te olyan ritkán jössz hozzánk, hogy a változást jobban észreveszed. Remélem, ma este kárpótolsz és sokat beszélgetsz velem.

— Mással nem is akarok beszélni, csak veled.

Helen modorban is teljesen más lett. Úgy beszélt, mint az eladó lányok szoktak. Pieter csodálkozva és gyönyörködve nézte, s míg nézte, azt számolgatta, hogy a leány hány éves. Ugyanabban az évben született, mikor Albrecht, tehát most tizenhárom éves. Bámulatos, mennyire fejlett ehhez képest: bárki tizenhatnak mondaná. Helen került-fordult, házikisasszonykodnia kellett, de látszott, hogy ezt nem nagy meggyőződéssel csinálja. Nem igérkezett háziasszonytípusnak, s ha kiskorában királyné akart lenni, akkor most nem lehetett egészen kinevetni ezt a szándékát. Valóban el lehetett képzelni valami díszmenet élén haladva, vagy aranyos hintóból kikacsintva sugárzó szépsége tudatában.

— Gratulálok a családi örömhöz, — mondta később Fourmentnénak Pieter, — de gratulálok Helenhez is. Bámulatos, hogyan kifejlődött.

— Igen, már nagylány úgyszólván. Az én lányaim mind ilyen gyorsan fejlődtek. Helent idestova férjhez lehetne adni.

— Tizenhárom éves, ugy-e?

— Annyi. A te nagyobbik fiaddal egyidős. Jól emlékszem még, mikor szegény Bellával egyszerre vártunk babát. Az enyém két hónappal előbb jött. De hát te hogy vagy, Pieter? Megvigasztalódtál már úgy ahogy?

— Köszönöm kérdésedet, egyszer minden seb elkezd hegedni. De az én fájdalmamnak csak az élessége szűnt meg, a mélysége nem.

— És mit csinálsz az életeddel? Nem akarsz újra megházasodni?

— Erre egyáltalában nem gondoltam.

— Pedig gondolnod kellene rá. Bocsáss meg, ha beleszólok, de azt a két fiút mindnyájan nagyon szeretjük. Kicsik még, nehéz nekik anya nélkül felnőni.

Pietert ez a beszélgetés kissé türelmetlenné tette.

— Megvagyunk mi hárman nagyon jól. És Bella

olyan tökéletes anya volt, hogy helyette igazán nem adhatok mostohát a gyerekeimnek. Hol találhatnék csak hozzáfoghatót is? De hagyjuk ezt, asszonyom, a fájdalmam még friss. Az új házasság gondolata nekem olyan, mintha csúnyán vétenék az emléke ellen. Ki az a fiatalember, aki Elisabeta lányod körül legyeskedik?

— Az a fiatal Picquery. Picquery Nicolaas. Nagyon tetszenek egymásnak. Ha Catarina lakodalmát jövő tavasszal megtartjuk, most már ő van soron. Ideje, Elisabeta már tizenhét éves.

— Szép népes család vagytok, asszonyom. Hány férjes leányod is van már? Ugy-e négy?

— Annyi. Clara, a Van Heck Pieter felesége. Johanna, a De Groot Balthasar felesége. Susanna, a Lunder Arnold felesége. Maria, a Moens Hendrik felesége. Aztán jön Catarina, aki ma lett menyasszony Hanneart Pieterrel. Aztán Elisabeta, aki Picquery Nicolaasné lesz, ez már körülbelül bizonyos. Most már csak Helen a gond. Adná Isten, hogy valami rendes, derék fiatalembert találjunk neki.

— Találtok, minden ujjára kettőt. Hiszen van mit aprítanotok a tejbe és ez a Helen olyan szép, hogy az embernek tátva marad a szája. Én mondom, a festő. Ki ne találjon férjet, ha nem az ilyen?

Helen éppen ott ment el mellettök.

— Gyere, gyere, — szólt rá az anyja, — és légy büszke. Pieter bácsi éppen most dicsért meg, hogy milyen csinos vagy.

— Nem jól neveled a gyermekedet, — mondta Pieter mosolyogva, — nem szükséges annyira tudnia, hogy szép.

A leány szemrehányó arcot vágott, de a szeme kacagott.

— Még ezt az örömet is sajnálod tőlem, Pieter bácsi? Látod, ez nem szép tőled.

Az anyát közben elszólították. Ők leültek egymás mellé.

— Annyira örülsz, ha dicsérik a szépségedet?

— Nagyon. Reggeltől estig nem únnám meg.

— És nem félsz, hogy hiúnak tartanak?

— Nem félek. Én mindent szeretek és mindennek örülök, ami szép. Imádom a szép ruhákat, a szép ékszert, a szép bútorokat. Ha látok nőt, vagy férfit, aki nagyon szép, mindjárt megszeretem. Minden szépségnek örülök, csak éppen annak ne örüljek, hogy szép vagyok?

— Ez igaz, — nevetett Pieter, — és szorgalmasan nézed magadat a tükörben.

— Hogyne. Nagyon sokat. Külön a hajamat, a szememet, a számat, a bőrömet. Másnak ezt nem merném elmondani, de neked igen, mert te nagy művész vagy. Este sokáig nézegetem magam és minden este külön kíváncsi vagyok. Ha reggel felébredek, legelőször annak örülök, hogy szép vagyok. Szeretném, ha mindenki szép volna. Ha nem volna, csak szép gyerek és a fiatalok közt is csak szépek volnának és még a koldusasszony is galambhajú, finom szép öregasszony volna. Mindenki nagyon szép ruhában járna, s nagyon szép palota volna minden ház, az uccákon csak gyönyörű hintók mennének és egész évben csak szép idő lenne és mindig sütne a nap.

Pieter szomorúan mosolygott.

— És ehelyett rosszkedvű, fáradt emberek vannak a világon, sok helyen éhenhalnak a lakosok és háború van.

— Pieter bácsi, miért beszélsz így? Neked nem volna szabad erre gondolni, mindig csak gyönyörű tájakra, szentekre és angyalkákra.

— Jó volna, fiacskám. De van bennem egy nagyon nagy hiba. Túlságosan józan vagyok.

A leány ránézett. Engedelmesen ismételte a szót.

— Józan. Igen.

De látszott arca kifejezésén, hogy ezt nem érti. A beszélgetés megakadt, ez a furcsa szó mintegy kettéhasította. Aztán Daniel ült oda a feleségével mellékjök.

— Adj nekünk is pár percet, Pieter, — mondta az ifjú Fourment, — a temetés óta jóformán alig láttunk. Nagyon búsúlnak még a gyerekek az édesanyjok után?

Helen illedelmesen felkelt és ment tortát kínálni a vendégeknek. Pieter utána tekintett, majd kisvártatva válaszolt a kérdésre.

— Lassanként megszokjuk a fájdalmat mindahárman, akiket itt hagyott. Minden délben és mindes este emlegetjük őt. Mintha csak a szívemet hasogatná az a két fiú. De azt hiszem, így jobb. Eleinte vonakodtam egyik szobából a másikba átmenni, mert ott mindig új tárgyakat láttam, amelyek őt juttatták eszembe. Már arra gondoltam, hogy átrendezem a lakást, akkor talán nem szenvedek annyira. De mikor gondolatban hozzányultam a bútorokhoz, olyan érzésem volt, mintha még élne és ki akarnám üldözni az otthonából. Most már biztos, hogy minden úgy fog maradni, ahogy volt.

A Bella húga, Clara zsebkendővel törölgette a szemét.

— Daniel a megmondhatója, hogy én is így vagyok vele. Folyton eszembe jut és folyton emlegetem. Másokkal is mindig beszélek róla.

— Érdekes, — bólintott Pieter, — Van Dyck Antont olyan furcsának találtam, mikor az édesapja meghalt és nem volt hajlandó másról beszélni, csak a halottról. Külön felkeresett embereket, üzletfeleket, szállítókat, iparosokat, akikhez egyébként semmi köze nem volt, csak azért, hogy apjáról beszélhessen

velök. Most már én is kezdek hozzá hasonlítani. A minap eljött hozzám Ophoven páter búcsúzni. Püspök lett Herzogenbuschban, kárpótlásul kapta a nyolc hónapért, amit börtönben töltött. Jó félóráig nem is beszéltünk másról, csak Belláról.

Szünet következett. Néztek magok elé és az elköltözöttre gondoltak. Ekkor Clara megszólalt.

— Én mégis azt mondom neked, Pieter, hogy házasodjál meg. Ne kapd fel a fejedet és ne haragudjál; a szüleimmel is többször beszéltünk már erről. Te tudod legjobban, hogy ők Bellát mennyire szerették. De ők maguk mondták, hogy aki meghalt, azt többé visszahozni nem lehet. A gyerekeknek anya kell. Te olyan borzasztó sokat dolgozol, nem is érhetsz rá folyton utánok nézni...

— Ne folytasd, Clara, nekem erről fáj beszélni. Ráérünk. Majd lesz alkalmam apáddal találkozni.

Átült egy másik társasághoz. Nagyon nem szerette, ha mások beleszólnak érzelmi dolgaiba, ezt még legközelebbi rokonaitól sem vette szívesen. A nősülés beszédtárgya kínos volt neki. Igyekezett másra gondolni. Megkereste tekintetével Helent, hogy a festő szemével gyönyörködjék benne. Ahogy az emberek között jött-ment, azt lehetett volna mondani róla, hogy nem is jár, hanem felvonul. Volt benne valami ösztönösen pompázó, valami dús és öntudatlanul méltóságteljes. Bámulatos, mondogatta magában Pieter újra és újra, ez a leány tizenhárom éves. Valóban, akár ma férjhez lehetne adni, dereka az érett nők erejével nyúlik a magasba. Vajjon három-négy év mulva, ha majd csakugyan férjhezmegy és csakugyan felnőttnek lehet tekinteni, kié lesz ez a gyönyörű gyermek? Ki való ehhez? Valami olyan fiatalember, aki most körülbelül húsz éves, hét esztendő a leghelyesebb korkülönbség. Nagyon gazdagnak kell lennie, mert ez a leány fényűzésre született, szépségének keret kell, a drágakövet nem lehet bá-

dogba foglalni. Előkelő is legyen az a fiatalember, hogy ez a szépség méltó emberek között üljön az asztalnál és a fényes hintóban. Nem is lehetetlen, hogy valami udvari embernek, vagy erre vetődő arisztokratának a szeme megakad rajta. Fourmenték nemes emberek, vagyonosak. A közeli Rubens-rokonság is csak emelte tekintélyöket. Férjhez fogom adni, — mondta magában hirtelen támadt örömmel. Egyszerre őszinte apai szeretetet érzett Helen iránt. Legjobban szerette volna most rögtön elkérni a szüleitől és örökbe fogadni, hogy elhalt leánya helyett leánya lehessen. Ott volna körülötte az otthon csendes óráiban, mikor a munka után fáradtan felmegy a műteremből, nem két gyerek várná az asztalnál, hanem három, ő megsimogatná az arcát mind a háromnak, beszélgetne velök, gyönyörködnék a leány csacsogásában, nem is figyelne arra, amit mond, csak szép arcát és puha mozdulatait figyelné. Aztán szépen fiatalembereket hozna a házhoz, gondosan kiválasztott gazdag, előkelő fiatalembereket, nemes családból való testőrtisztecskét, vagy olyat, mint Van Dyck. Nem, Van Dyck huszonhét éves már, tizennégy év korkülönbség az sok. Igaz, hogy közte és Bella között is jóval több volt a különbség hét esztendőnél, de az ő esete minden mástól különbözik; millió pár közül egy találkozik úgy, mint ő és Bella találkoztak. Egyszóval a húszévesek közül egyik szép lassan megtetszenék Helennek. Milyen öröm volna, lakást keresni nekik, bútorok kiválasztásával passziózni, a kelengye finom darabjait saját rajzai után hímeztetni. De minek lakást keresni, ott lakhatnának nála Bella és a húszéves, a ház elég nagy hozzá... Felrezzent ebből a félig tréfás álmodozásából és még mindig a leányt nézte, aki most magasra emelte a gyümölcskosarat, mint a híres képen Lavinia, s mellén a mozdulattól megfeszült a ruha szövete. Elmosolyodott saját gyerekségén és búcsúzni kezdett a társaságtól.

Pár nap mulva meglátogatta apósát és anyósát. Félrevonult Branttal és szobahozta, amit Clara mondott.

– Nézd, — mondta az öregnek, — meg akarlak kérni, hogy jó ideig ne beszéljünk nősülésemről. Bella nekem olyan élettársam volt, hogy pár hónappal a halála után már utódáról gondolkodni nekem szentségtörésnek tetszik. És általában nem is tudom, illő-e egyáltalán valaha is megnősülnöm. Negyvenkilenc éves elmultam rövidesen, belépek az ötvenes számokba. Kit vehetnék el? Fiatal leányt nem, nevetségessé nem teszem magam. Vénkisasszony nem kell. Özvegyet vegyek? Fonnyadtat, akinek nagy gyerekei vannak, s az enyéimet háttérbe igyekeznék tolni? Nem, nem, a fiúk majd felcseperednek, a személyzetem kitűnő, s én otthonülő ember vagyok, aki szeret a fiaival együtt lenni. Nem házasodom meg.

— Ahogy gondolod, Pieter, más ebbe nem szólhat bele. Mi csak azért gondoltuk, mert változatlanul kedves fiunknak tartunk téged és a jövőd, meg a fiúk jövője nekünk nem közömbös.

— Ezt szívből köszönöm, apámuram. De nagyon kérlek, ezt a kérdést még hosszú ideig ne emlegessük.

— Úgy lesz, Pieter. Nem szólunk róla.

Mikor eljött, járkált egyet a városban. Mikor végigment az Everdijstraaton, megütötte a szemét, hogy ott egy házat lebontottak. Jobban odanézett, akkor látta, hogy ez volt mesterének, Van Noortnak a háza volt, aki itt lakott együtt vejével, Jordaenszszal. Igen, igen, hallotta is, hogy az augusztinusok vették meg a házat, hogy lebontsák és helyén rendházokat szélesíthessék, Van Noorték pedig a Hoogstraatra költöztek. A hírt, mikor hallotta, elereszttette füle mellett. De most, hogy a lebontott ház telke előtt megállt, fiatalsága emlékei kapták el szívét. A telken még kirajzolódtak a lebontott szobák alapvonalai. Pontosan emlékezett, hol volt a műterem.

hol ment át mindig Van Noort Ádám söröskancsóval kezében rendet csinálni a sivító gyerekek között, hol állott az a sötét kis szoba, ahol a csinos szakácsnőhöz besurrant, s hol volt a félszer, ahol a faluról jött rokonleánnyal csókolódzott. Annak már több, mint harminc esztendeje. Az idő múlik, s kissé kényelmetlen, hogy az ember életkorából már ekkora távolságok kitelnek.

Bandukolt tovább és ifjúkori kalandjai futottak végig emlékében. A mantuai színésznő jutott eszébe. Vajjon hol van és él-e még egyáltalában? Milyen kedves volt, mikor vonakodott aktot állni kedvesének. Ebben a pillanatban Pieter megállt. Villámgyorsan meghökkenő megismerés ébredt fel benne. Mert a színésznőről Erica, a római modell jutott eszébe és most egyszerre megtudta, hogy öntudatlanul kinek a hasonlóságát kereste már régóta Helenben. Igen, Helen arra az elszánt és érzéketlen szépségre emlékeztette. Semminő tulajdonságában, csak megjelenésében. Még most is maga előtt látta a tökéletes szép fehér testet, amelyet nemtő gyanánt festett a Vincenzo herceg számára készülő képre. Teljesen ilyen lehet Helen aktja.

Egyszerre bősz vágy fogta el, hogy a Helen aktját lefesthesse. Lassan megindult megint és ezt a gondolatot forgatta magában. Maga elé állította a viruló gyerekleányt, amilyennek elképzelte, tagjai arányos építését, vonalait, bőre vakító színét, fején a dús haj ragyogó szőkeségét. Keze ösztönösen megmozdult, mintha máris vázolni akarná lendületesen húzott, hosszú, biztos vonásokkal. Hallatlanul gyönyörködött a maga elé képzelt képben. De ez a festmény nem valósulhat meg soha, képtelenség, hogy Helen neki aktot álljon. Most ki van zárva, hogy anyja-atyja, később ki lesz zárva, hogy a férje megengedje. El kellene rabolni, elvinni valami idegen városba, és ott azonnal festeni, festeni, festeni.

A fiúk már várták otthon. Leült velök beszélgetni.

— Mit csináltatok délután, gyerekek? Jól ment az angol lecke?

— Jól ment. Aztán játszottunk.

— Mit játszottatok?

— Hogy mit kívánnánk, ha jönne a tündérkirályné és azt mondaná, hogy egy kívánságunkat teljesíti. Én azt kívántam, hogy szárnyaim legyenek, mint a madaraknak és tudjak a házak felett röpködni, ha kedvem van. Nicolaas pedig egy nagy hadihajót kívánt a Scheldén és ő szeretne a kapitány lenni.

Pieter helyeselte a két kívánságot. Aztán rögtön felelt ő maga is a kérdésre, nem hangosan, csak önmagának:

— Húszéves szeretnék lenni.

Ekkor riadtan homlokára kapta tenyerét és csodálkozva nézett a semmibe. Megijedt önmagától.

VII.

Sehogysem tudott belenyugodni, hogy nem kezdhet tárgyalásokat Buckingham herceggel. Úgy érezte, hogy nagyon áldásos dolgot tudna csinálni, ha engednék. A főhercegasszonyt már nem próbálhatta meg, Spinolát hasonlóképpen nem. Peckius pedig Spinola fellépése óta elveszítette minden súlyát. Sokáig töprengett, mit csináljon. Fegyelmezett természete és a főhercegasszony iránt való tisztelete harcolt a tettvágyával. S a tettvágy győzött. Irt Gerbiernek, hosszasan kifejtette neki, hogy nézete szerint hogyan lehetne az angol-spanyol viszonyt barátságosabbá tenni, s kifejtette azt is, hogy ez milyen előnyökkel járna Angliára. Felkérte Gerbiert, hogy mindezt terjessze Buckingham herceg elé; ha a herceg a felvetett gondolatokat érdemeseknek tartaná, ő hajlandó

volna a brüsszeli kormánynál egyengetni a békés megegyezés útját. Pieter úgy okoskodott, hogy ha kedvező választ kap és elkezdenek az egyelőre csak általánosságban tartott és nyers terv részleteiről beszélni, abból kisülhet valami kézzelfogható, s ha már fel tud mutatni valami eredményt, azzal léphet a főhercegnő elé, hogy angol oldalról kezdeményezték a dolgot, nyilvánvalóan érdemes tovább folytatni. Ha pedig Buckingham herceg nem mutat érdeklődést, akkor egyszerűen semmi sem történt. Elküldte a levelet és várta a választ.

A válasz megjött: Buckingham herceget nagyon érdekelte a flamand festőművész elképzelése. Most már részletesebb leveleket kezdtek váltani. A dolog haladt. Végül eljutott oda, hogy a személyes találkozás most már jobbnak mutatkozott, mint a levelezés. Gerbier azt írta, hogy december második hetében partra száll Franciaországban, jó lenne Calaisban találkozni, az nem feltűnő hely, nyugodtan tárgyalhatnak.

Pieternek ez az idő alkalmas volt, mert egyelőre a hagyaték teljes jogi rendezése foglalta el. A törvényes rend szerint nem lehetett fiainak gyámja, a törvény az anya halála esetére a hátramaradott gyermekeknek külön gyámot rendelt, hogy azok a gyermekek érdekeit az apával szemben is képviseljék. Ebben az esetben mindez csak formaság volt, Pieter és fiai vagyoni viszonya magától adódott. Gyámokká a két Brant-fiút rendelte a hatóság, tehát két nagybácsi gyámkodott forma szerint a két gyerek felett. De mindezzel sok jogi formaság és hercehurca járt, amelyeket nem lehetett kikerülni. Hercke és Guyot közjegyzők csinálták meg a szerződést, amely szerint „az egész vagyon egyenlő arányban megosztatik Rubens Pieter Paul, őfensége udvarának nemese és fiai között, úgy hogy egyik fél sem tarthat vissza egyoldalúan vagyontárgya-

kat; a fentemlített Rubens Pieter Paul nem tarthat meg magának a vagyonból eredő semmi külön jövedelmet, de kizárólag saját tulajdonában tarthatja minden ruháját és fehérneműjét, személyes használatra szolgáló értéktárgyait, hátaslovát a teljes szerszámmal, fegyvereit és gyűrűit, kivéve azokat, amelyek az üveges szekrényben az agátkövek mellett találhatók, amelyekről a közjegyzők jelenlétében külön leltár készült." A szerződés aztán felsorolta a felezendő vagyontárgyakat, az apa lakóházát és még hét más házat, készpénzt, értékpapírokat, követeléseket, régebben rendelt és szállított képek még ki nem fizetett vételárát, azonban mindebből felezés előtt le kell vonni az anya halála napján fennállott tartozásokat, a keretező követelését és más kifizetendő díjakat, például a rézmetszetek kiadásához szállított papíranyag fejében a papírkereskedőnek 64, rézmetszésért Rickemansnak 900, Pontiusnak 300, egy tájkép vételára fejében Ryckaert festőnek 250, egy csendélet vételáraként De Vos Paulnak 310 forintot. A szerződést aláírták a gyámok és az apa, a közjegyzők pedig jelentősen egymásra néztek: ez aztán vagyon, egyik legnagyobb Antwerpenben.

A gazdag festő minden hivatalos dolgát rendbehozván, most már készülődött Calaisba. Az udvarnál mellékesen bejelentette, hogy egy-két hétre egy nagyobb képrendelés dolgában elutazik. Aztán felült a postakocsira. Calaisban, abban a fogadóban, amelyet levél útján kijelöltek egymásnak, Buckingham herceg titkára helyett levél várta Pietert: Gerbier nem jöhet még, az utolsó pillanatban közbejött valami, csak egy hét múlva érkezhetik. Most már nem volt érdemes visszafordulnia, a hetet ott várta meg Calaisban. Akkor megint levél jött Gerbiertől, amelyben megint csak kimentette magát és újabb haladékot kért.

A kényszerű várakozás ideje alatt a magával

hozott könyveket olvasgatta, rajzolgatott vázlatkönyvébe, ha valami figyelemreméltót látott, azonkívül sokat mozgott. A zimankós téli időben nem kívánta a lovaglást, de órákat sétált a városka utcáin s még inkább a tengerparton, meg-megállt a kikötő rakodópartján, kibámult a messzi tengerre és sorsa felől gondolkodott. Féléve vesztette el Bellát és sebe még mindig frissen égette. Maga elé idézte tizenhét esztendei házaséletök apró emlékeit, jelenetek, beszélgetések, az emlékezésbe beleragadt köznapi pillanatok futottak el sorban előtte, s minden emlékének kompozíciójában ott világított a szelíd, kedves, csendes lény végnélkül való hűsége és jósága. Ha a jövőre gondolt, csak jelenlegi életformáját látta ott: munkás életet két sikerült, jól tanuló, szépen fejlődő fia körében.

De a hűvös ésszel átgondolt elvek és megállapítások között folyton ott bujkált egy bolondító fehér test. Helen nem ment ki a fejéből. Ezt a lidércesen csalogató ábrándot minduntalan megfogta, mint a pillangót és maga elé tette, hogy színesen verdeső szárnyaival ott vergődjék a józan meggondolás hálójában. Mi értelme van tűnődni erről a gyerekleányról? Tizenhárom éves múlt mindössze, ártatlanul fakadó bimbó, csúnya dolog volna érzéki gondolattal még csak közeledni is hozzá. Nagy művészi gyönyörűség volna festeni, az igaz, részegen élvezni a vásznon a habtest Istentől való színének és vonalainak égi szépségét, de erre komolyan még csak gondolni is hóbort. Szűnj meg, kósza ábránd, múlj el, a józan ész fénye rádtekint, csaló árnyéknak bizonyulsz és nem vagy sehol. Az ábránd elröppent, de egyszer megint csak ott lebegett a józan gondolatok hátterében, eltűnve, majd megint elévillanva a testszín édes kísértésével.

Hosszú várakozás után harmadik levél jött Gerbiertől: egész terve megváltozott, más úton kell a

kontinensre utaznia, ezerszer bocsánatot kért, de nem tehet másként, ura mindig új és új rendelkezésekkel borítja fel terveit. Pár napon belül Párisban kell lennie. Remélni sem meri, hogy ott találkozhatnának, de ha lehetne, öröme annál nagyobb volna. Legalább személyesen kérhetne elnézést a sok kényelmetlenségért. Pieter először haragra gerjedt. A haragot nem sokára kitombolta. Aztán döntött: csak azért is elmegy Párisba. Ha már ennyi időt belefektetett vállalkozásába, fut a pénze után, mint a konok kockajátékos. Pedig útlevélről sem gondoskodott. De legutóbbi igazolását elfogadták a határon, zavartalanul átengedték.

Peiresc és Valavès nem voltak Párisban. A régi társaságból csak Dupuy Pierret találta meg. Az nagyon megörvendett neki és élénken tudakolta útja célját.

— Politikai megbízásom van, — felelte Pieter, — amelyről nem szabad beszélnem.

Dupuy jónevelésű nagyvilági ember volt, nemcsak hogy egy szót sem kérdezett többet, hanem Pieter egész párisi tartózkodása alatt sohasem tette szóvá, hogy barátjának mi a munkaterve, mi a napi időbeosztása, hol járt és kivel találkozott. Sokat érintkeztek különben, Pieter rendesen a királyi könyvtárban kereste fel, amelynek most Dupuy volt a valódi igazgatója, mert névleges igazgatója egy De Thou nevű ifjú volt, Dupuy tanítványa, aki ezt a rangját apja vagyonával együtt végrendeletileg örökölte, de könyvtárigazgatásról fogalma sem lévén, tanárával helyettesítette magát. A könyvtárban töltött órák izgalmasan érdekes híranyaggal szolgáltak. Páris teljes élete Richelieu körül forgott. A merényletterv, amelynek egyes részletei levél útján megérkeztek volt Antwerpenbe, most összefüggően tárult ki a hallgató előtt. A dolog akkor kezdődött, mikor Medici Mária és Richelieu még igen jóviszonyt tar-

tottak fenn. Baráti körükhöz tartozott a szép Montpensier-leány is, a Bourbonok rokona. Az anyakirályné és a bíboros már régóta sanda szemmel nézték Gaston herceg szerepét: az ifjú orléansi herceg sem a király mellé nem akart állani, sem az ő érdekkörükhöz nem akart csatlakozni. Elhatározták tehát, hogy Gaston feleségül fogja venni az egyébként dúsgazdag Montpensier kisasszonyt. Ebből támadt az egész ribillió. A Montpensier-leányba ugyanis halálosan szerelmes volt Soissons gróf, Anna királyné erős híve. Ez a gróf nagyon megijedt, hogy elveszti szerelmét és teljes erejéből elkezdett szervezkedni a házassági terv ellen. Anna királyné és bizalmas barátnője, Chevreuse hercegnő, a Soissons gróf pártjára állott és annál erősebben dolgoztak a házassági terv ellen, mert remélték, hogy Richelieu, aki most már mindenkinek kényelmetlen lett, bele fog ebbe az ügybe bukni. Mind a két párt egyetlen embert igyekezett mindenáron megkörnyékezni: ez D'Ornano ezredes volt, a Gaston herceg nevelője. Richelieu kineveztette marsallnak. De a másik párt részéről megjelent a küzdőtéren Condé hercegné és elszántan kacérkodni kezdett az ezredessel. Ez nem volt fából, vadul beleszeretett Condé hercegnőbe és elfordult Richelieutől, aki marsallá tette. A bíboros nem sokat teketóriázott, mikor látta, hogy a dolgok ennyire elfajultak: elfogadta D'Ornano ezredest és a Bastilleba csukatta. Az anyakirályné pártja meghökkent: ha ez így megy tovább, nekik végök van. Elhatározták, hogy Richelieut elteszik láb alól. Ekkor már az egész előkelő világ két pártra oszlott, s alig maradt valaki, aki meg tudta volna őrizni pártatlanságát. IV. Henrik természetes fia, Vendome herceg, a bretagnei kormányzó, az anyakirályné hoz állott. Csatlakozott hozzájok egy Chalais nevű előkelő úr is. Ez aztán meggondolta magát és az egész merényletet elmondta a bíborosnak. Richelieu nem ismert

kíméletet. Az anyakirálynét nem bánthatta, de már Vendome herceget börtönbe záratta. Még egész sereg feltűnő letartóztatás történt, s a történet véres csattanója az volt, hogy ugyanaz a Chalais, aki a merénylet tervét Richelieunak leleplezte, szeretője, Chevreuse hercegnő, hatása alatt folyton megváltoztatta pártállását, végül Richelieu elfogatta és lefejeztette. Gaston herceg feleségül vette Montpensier kisasszonyt, de Richelieu maradt az úr Franciaországban.

— Az egész történet egy részlete felkeltette figyelmemet, — jegyezte meg Pieter, — és pedig a Condé hercegné szerepe. Még jól emlékszem, milyen európai botrány volt, mikor fiatalasszonykorában Brüsszelbe menenkült férjével IV. Henrik túlságos hódolata elől, mint megtámadott ártatlanság. Már akkor gyanakodtam, hogy a baba-asszony, akit magam is láttam, inkább dicsekszik, semmint panaszkodik. Ime, most látni, milyen fából faragták.

— Igen kacér asszony, ez köztudomású Párisban.

— Halottam. S ha most visszanézek a régi botrányra, nem tehetek róla, de abból számomra IV. Henrik jön ki rokonszenvesen. Öregedő férfi, megtetszik neki egy igen csinos fiatal nő, minden módon fut utána. Régi történet. Nem tudok felháborodni az öreg huncuton. Festettem régi képek nyomán az arcát és figyelmesen tanulmányoztam. Kecskeszakállas öreg lator, agyafúrt és mulatságos. A szemében ravaszság és humor csillog, arckifejezésében igen sok az egyéni kedvesség. Mikor magam elé képzeltem és lefestettem, határozottan megszerettem. S mikor az anyakirálynét megismertem, sok mindent meg tudtam érteni: nem lehetett tréfa ilyen asszony mellett élni.

— Mondtad egyszer, hogy Henrik-sorozatot is kell festened.

— Úgy van. A Palais Luxembourg másik szárnyában van egy galéria, pontosan olyan, mint amelyet

már telefestettem. Az eredeti terv szerint ezt is tele kell festenem a párhuzam kedvéért. IV. Henrik életéből kell vennem a tárgyakat. A napokban akarok jelentkezni az anyakirálynénál, hogy a továbbiakat megbeszéljük.

Végre befutott Gerbier. Ugyanabban a fogadóban szállt meg. Már az első nap bezárkóztak a Pieter szobájába és egy egész délutánt végig beszélgettek. Sok írás és jegyzet feküdt előttük az asztalon. A hosszú beszélgetés lényege az volt, hogy Buckingham herceget nagyon érdekli a spanyol-angol megértés terve, de csak mint részlete egy sokkal nagyobb tervnek. Buckingham herceg több évre szóló békeszerződést szeretne létrehozni négy állam: Anglia, Spanyolország, Hollandia és Dánia között. Terve érdekes, gazdag és rengeteg összefüggést rejt magában. Anglia, ha a béketerv sikerül, erősnek érezheti magát Richelieuvel szemben, Spanyolország pedig, amelynek Richelieu esküdt ellensége, Flandriával közrefoghatná az egyre fenyegetőbb francia hatalmat. A dán király kitűnően egyensúlyozná protestáns voltával a szövetség vallási egyensúlyát, Hollandia biztosítottnak tekinthetné a spanyol hatalom felé eső határait. Természetesen számtalan megvizsgálandó mellékkérdés merül fel. Spanyolország és Hollandia tisztáznák tengeri kereskedelmök vetélkedésének határait. Spanyolország tisztázná, milyen álláspontot foglal el Ferdinánd császár az egész tervvel szemben. Anglia tisztázná saját területén a katolikus vallásgyakorlat kérdését, különös tekintettel arra, hogy a királyné, XIII. Lajos húga, katolikus. Hollandia tisztázná Spanyolországhoz való közjogi viszonyát és módot keresne, hogy függetlensége elismertessék Spanyolország tekintélyének sérelme nélkül. Tisztázni kellene a Veltlin-kérdést, Savoya és Spanyolország viszonyát, nem feledve, hogy a savoyai uralkodónak XIII. Lajos másik húga

a felesége. És még tizenöt hasonló kérdés, amelyek átbeszélése külön-külön legalább egy órát kíván.

Pieter elemében volt. Akivel beszélgetett, az Buckingham herceg szócsöveként tárgyalt. Buckingham pedig az angol királyt jelentette. Közvetve tehát mindannak lényege, amit mondott, az angol király elé volt kerülendő. Végre szabad érvényesülést adhatott külpolitikai műveltségének és ritka értesültségének. Akivel beszélt, az sem esett a feje lágyára: Gerbier hasonlóképpen ismerte az anyagot, Buckingham herceghez minden európai udvarból befutottak a tudósítások. Brüsszelben is volt valakije, ezt Gerbier nem egy túlságosan jól értesült megjegyzése elárulta. Pieter roppant szerette volna tudni, hogy ki ez, de természetesen még csak meg sem kérdezhette.

— Tulajdonképpen mulatságos helyzet ez, — jegyezte meg beszélgetés közben, — két flamand festő üldögél egy párisi fogadó szobájában és világpolitikát csinál.

— Mindig mondom, — felelte nevetve Gerbier, — hogy egy emberfajta van, amely a világon mindenre alkalmas, és az a flamand festő.

Beszélgetés közben jegyzeteket készítettek, sorban felírták a megvilágítandó kérdéseket. Mindennap összeültek és pontonként tárgyalták. Amivel végeztek, azt a cédulán kereszttel jegyezték meg. A nap többi részében Pieter Dupuyt látogatta meg és más régi ismerőseit is felkereste. Valóban elment jelentkezni De Maugis abbéhoz is. Az nem vágott ragyogó arcot a látogatáshoz, mert rossz volt a lelkiismerete: még mindig sok pénzzel tartozott a galériáért. De Pieter nem mutatkozott erőszakos hitelezőnek, az abbé csakhamar megnyugodott. Azt azonban mindvégig hangoztatta, hogy nagyon rossz idők járnak, az anyakirálynét nyomasztó kötelezettségek terhelik és újabb húszezer tallér kötelezettséget vál-

lalni igen nagy felelősség. Az új sorozattal semmiesetre sem kell nagyon sietni. A kihallgatás időpontja felől értesítést fog küldeni.

— Vázlatokat azonban erről a sorozatról nem küldök, — mondta Pieter csípősen.

— Ahogy gondolod, uram, — felelte az abbé megkönnyebbülten, mert Pieter megjegyzése azt jelentette, hogy a Medici-vázlatok kényes kérdése el van temetve.

Pár nap elmult a Gerbiervel folytatott lankadatlan tárgyalások közben, s akkor megjött az értesítés, hogy az anyakirályné várja a művészt. Őfelsége igen rossz színben volt, egyébként is sokat öregedett a közelmult idők izgalmai közepette. Tokája megnőtt, szeme alja elsötétedett, nehezen és szuszogva mozgott. És hangulata egyáltalán nem volt napsugaras.

— Isten hozott, Rubens, — mondta rosszkedvűen, — örvendek, hogy látlak. Hallom az abbétól, hogy a második galéria anyagi vonatkozásait már elintéztétek.

— El, felség.

— Hát akkor csak kezdd el a munkát. Ugyanannyi képet, ugyanolyan méretekben.

— Az egyes képtárgyakra nézve nincs felségednek valami külön kikötése?

— Nincs. IV. Henrik már a történelemé. Válaszd ki a tárgyakat legjobb tudásod szerint. Mindenesetre derüljön ki a sorozatból, hogy a mi uralkodásunk alatt Franciaország sokkal dicsőbb és boldogabb volt, mint most, mikor egy erőszakos, elszánt és mindenre képes pap az úr az országban.

— Mély sajnálattal hallom, hogy felséged megvonta kegyét ő eminenciájától.

— Megvontam kegyemet? Kidobtam. Csinálja ő maga, ha tudja. Csak a királyt csodálom, aki még mindig nem ismerte ki ezt a veszedelmes embert. De majd rájön. Úrnődet, kedves rokonomat, minden-

esetre szívből üdvözlöm. Mondd meg neki, hogy én hű maradtam Spanyolországhoz.

— Hálásan köszönöm az üzenetet, felség.

Az anyakirályné felállott. Dühös volt, nyilván, mert Richelieut emlegette, akire annál jobban haragudott, mert nem sikerült megöletnie.

— Igaz, említettem Guéménée hrecegnőnek, hogy jössz hozzám. Azt mondta, hogy nagyon kedves ember vagy, de beszámíthatatlan. Valami bolondot mondtál neki?

— Alig hiszem, felség. Szerény művész vagyok és sohasem feledkezem meg a távolságról, amely ilyen magas hölgytől elválaszt.

— Azért látogasd meg, biztosan fog örülni.

— Talán terhére volnék, felség, azonkívül rendkívül el vagyok foglalva.

Az anyakirályné biccentett, a kihallgatás véget ért, sokkal hamarabb, mint mikor az ő élete folyását ábrázoló képekről tanácskoztak. Pieter visszatért a fogadóba. Mikor a falépcsőn könnyed és gyors lépteivel felsietett, hirtelen felszisszent: éles, égetően hasító fájdalmat érzett jobb térdében. Féltenyerével gyorsan a falhoz kellett támaszkodnia, különben elesett volna. Ott állt pihenve és csodálkozva, hogy mi érte. Ekkor eszmélt rá, hogy már két napja érez valami tompa fájást a lábában, csak nem törődik vele. Ez most nem olyan fájdalom volt, amelyet fitymálhatott volna. Próbált tovább indulni a lépcsőn, nem bírt. Jobblábát elviselhetetlen fájdalom hasogatta, ha ránehezdett. Várt még valamelyest. Valaki jött le a lépcsőn és jól megnézte. Szeretett volna haragosan rákiáltani, hogy mit bámul. Aztán nagy üggyelbajjal mégis csak elindult, folyton sántikálva, féltenyerével a falnak támaszkodva. Sziszegett és nyögött, míg eljutott szobájáig. Ott végigvetette magát az ágyon. Sértett csodálkozással nézett a mennyezetre. Mi ez? Hogyan történhetett ez vele, a makk-

egészségessel, akinek a római Faber doktor óta nem volt dolga orvossal? Helyzetét nyomorúságosnak és megalázónak érezte. De még mindig igyekezett reménykedni, hogy múló dolog az egész.

Később bekopogtatott hozzá Gerbier. Megfeledkezett bajáról és ösztönös mozdulattal talpra ugrott. Fel kellett kiáltania kínjában, visszahullott az ágyra.

— Mi lelt, uram?

— Fogalmam sincs. Restellem, hogy így fogadlak. Soha életemben nem voltam beteg és most cudarul fáj a lábam. Talán megbocsátod nekem, ha fekve maradok. Beszélgethetünk így is, az legalább eltereli a figyelmemet róla. Foglalj helyet.

Gerbier leült és elészedte írásait. Elkezdett Dánia és a németrómai császárság viszonyáról beszélni. Azt fejtegette, hogy Tilly véres győzelme után a dán királynak egyetlen erőssége csak az angol szövetség lehet. Barátja, Mansfeld, megverten menekült Magyarországra Bethlen Gáborhoz s valahol horvát területen meg is halt.

— Bocsáss meg, — szólt közbe Pieter kínzottan, — nem bírom. A fájdalom olyan erős, hogy nem tudom figyelemmel követni, amit mondasz. Hagyj itt engem, ne törődjél velem. Majd holnap folytatjuk. Nem tudom, mi lehet velem. Talán a csontjaim áthültek Calaisban. Ott nagy volt a hó és sokat sétáltam a kikötőben. Mást nem tudok gondolni.

— Ó, ezt őszintén sajnálom, hiszen miattam vesztegeltél Calaisban. Én most megyek és orvost hívok hozzád.

— Nem, nem, azt nem akarom. Majd elmúlik.

De Gerbier nem fogadott szót. Másfél órával távozása után beállított egy orvos. Bemutatkozott és megvizsgálta a lábfájós beteget aki még mindig úgy feküdt ott az ágyon ruhástul, sziszegett és nyögött.

— Köszvény, — mondta aztán röviden.

Pieter meg volt sértve.

— Hogy-hogy köszvény? Nekem sohasem volt köszvényem.

— Uram, a betegséget rendesen egészség előzi meg. Reméljük, hogy követi is. Azt tanácsolom, hogy vetkezz le és feküdjél rendesen az ágyba. A lábadat mennél melegebben kell tartani. Téglát fogunk melegíteni, azt gyolcsba csavarjuk és a térdedhez erősítjük. Kenőcsöt rendelek, amellyel a fájós részt erősen be kell dörzsölni. Kitűnő kenőcs, szarvastrágyából készült, rendszerint használ. Azonkívül teát is kapsz, amely erősen megizzaszt. Arra nagyon vigyázz, hogy éjszaka, ha kihűlt a kandalló, ki ne takaródzál. Bizony ebben a korban nagyon óvatosnak kell lenni:

— Miféle korban? Mit gondolsz te, hány éves vagyok?

— Harmincnyolc-negyvennek gondollak, uram.

— Na látod. Ötven leszek. De miért nevezed ezt úgy, hogy „ebben a korban"? Hát öreg vagyok én, vagy micsoda?

— Ingerült vagy, uram, de ez az erős fájdalommal jár. Holnap ugyanebben az időben ismét elnézek.

Pieter szeme szikrázott a haragtól, mikor az orvos elment. Magáért a fájdalomért is haragudott, külön haragudott önmagára, hogy beteg és nagyon haragudott az orvosra, aki őt gyámolítani való, törékeny öregnek kezelte. Szeretett volna talpra ugrani, mellét peckesen kidüllleszteni és az egész világnak odakiáltani, hogy hajlandó megbírkózni bárkivel. De ezt aligha tudta volna végrehajtani. Jobblába a legkisebb mozdulatra is azonnal tűrhetetlen fájdalommal felelt.

Teától, kenőcstől, izzasztástól másnap már könnyebben érezte magát, de lába még mindig nagyon fájt. Ágyban kellett maradnia. Levelet küldött Dupuynek, közölte, hogy beteg és a köszvényről szóló

bármilyen orvosi művet kért kölcsön a király könyvtárából. A könyvet maga Dupuy hozta el. Csak percekig maradt, mert dolga volt. Pieter elkezdte olvasni a könyvet.

Köszvénynek nevezzük a lábcsontok ízületei és ínszalagjai körül fellépő igen erős fájdalmat, amely leginkább tavasszal és ősszel szokott visszatérni. Itt a köszvény szabatos meghatározása a kérdés, amelynek útján minden más betegségtől meg lehessen különböztetni. Valóban egyszerű betegségnek lehet nevezni, amelynek rokona nincs. Bár, mint látni fogjuk, a test sok más részét is megtámadhatja, de akkor is csak köszvénynek hívjuk, bizonyos, hogy az a rész, amelyet legelőször támad meg, mindig a láb. Innen görög eredetű elnevezése: podagra, vagyis lábfájdalom. „Podagra a nevem, a lábaknak szoktam kijutni", — írja Luciánusz. Ha tehát a baj más részeket támad meg, görög nevét mindig könnyű megérteni, mert mindig az „agra" szó járul az illető testrész nevéhez. Ha a kezet bántja, kiragra, ha a térdet, gonagra és így tovább. Mint ugyancsak Luciánusz mondja: „A lábat, térdet és csípőcsontot, bokát, medencét, lapockát, kart, orrcsontot, kézfejet marja, rágja, égeti, fogja, gyujtja, főzi." De a köszvény kegyetlen neve sehogysem tetszik azoknak, akik az első fájdalmakat érzik, a friss köszvényes nevetve rekeszti ki a köszvény lehetőségét, mindenféle más okkal magyarázza fájdalmát, sőt baját rendesen eltagadja. Ezt már Auréliánusz is megállapítja, de hozzáteszi, hogy a beteg végül mégis csak megvallja szenvedését. Azonban eleinte tagadja, elhanyagolja s így a baj csak megerősödik. Szeneka azt mondta, hogy ezt csak férfiak kaphatják, a nők nem kapnak podagrát

és nem kopaszodnak. Hippokratész ugyanígy vélekedik, sőt az eunuchokról is ugyanezt állapítja meg...

Érdekes volt a könyv s így voltaképpen a köszvény vonta el figyelmét a köszvénytől. Most már nem is a maga baját kereste a könyvben, hanem szerette volna szegény Bella betegségének megoldását megtalálni. De a könyv nagyon vastag volt, fáradságosan tudta csak tartani az ágyban, ha forgolódott, fájt a lába, az olvasást is abba kellett hagynia. Csak senyvedt és haragudott. Képtelen volt belenyugodni, hogy ő beteg is lehet. Pedig, hogy valóban az, annak olyan bizonyítéka mardosott a térdében, hogy koronként a fogát csikorgatta tőle, körmét belevájta a tenyerébe és a mély nyögés hangját orrán eresztette ki, mint a fújó bika. Csak harmadnap jutott annyira, hogy Gerbiervel folytatni tudta a tárgyalást. Egy hétig feküdt. De mikor Gerbier elutazott, már nem volt türelme Párisban maradni. Feltápászkodott, vánszorogva és nyögve jött-ment csomagolás közben és sötéten, komoran vette tudomásul első komoly jelét annak, hogy öregszik. Párisba úgy érkezett, mint életerős, egészséges, középkorú férfi, aki negyvenkilenc mult s úgy utazott el onnan, mint nyögő, sántikáló, türelmetlen öregedő ember, aki ötven lesz.

Péronne állomáson rohamosan csökkenni kezdett a fájdalom, mintha a hazai levegő közeledése előzte volna. Pontosan akkor mult el teljesen a baj, mikor Brüsszelben kiszállt a postakocsiból. S noha olvasta az orvosi könyvben, hogy a köszvényesek az első roham alkalmával tagadják betegségöket, most mégis így tett maga is: alkudozott önmagával és próbálta bizonygatni, hogy nem köszvény ez, hanem valami múló hűlés, amelynek nyoma sem marad. Délcegebben járkált, erősebbeket lépett, mint azelőtt és önmaga előtt igyekezett tüntetni fiatalságával.

Első útja a főhercegasszonyhoz vezette. Az előszobában az udvarhölggyel találkozott, akivel kellemes barátságot tartott fenn, egyszer le is festette. Az odasúgta neki:

— Vigyázz, a fenséges asszony valamiért nagyon haragszik rád.

— Miért? — ámult Pieter.

— Nem tudom.

Mindjárt be is engedték. Isabella nem a szokott kegyességgel fogadta. Kezét sem nyujtotta csókra. Valami nagy baj lehetett.

— Hol jártál, Rubens?

— Calaisban voltam, fenség, s azután Párisban.

— Úgy. És Londonban nem voltál?

— Londonban? Nem értem a kérdést, fenség. Én még soha életemben nem voltam Londonban.

— Rubens, először történik, hogy nem mondasz nekem igazat. Nagyon fáj, hogy csalódtam benned. Spinolának is nagyon rosszul esik. Te Londonban jártál és Buckingham herceggel tárgyaltál. Azt állítottad, hogy meghatalmazásod van tőlem, holott megmondtam neked kifejezetten, hogy nem adok még felhatalmazást.

— Fenség, igazolni tudom, hogy Calaisban voltam és Párisban. Igazolni tudom, hogy nem Buckingham herceggel találkoztam. Igazolni tudom, hogy Párisban Buckingham herceg embere keresett fel és üzenetet bízott rám fenségedhez. A herceg általam ajánlkozik, hogy békét szerez. Mindezt igazolni tudom a herceg emberének két levelével, amelyeket Londonból írt nekem Calaisba, holott ha Londonban lettem volna, nem kellett volna írnia. Ime, itt a két levél.

Odatette a két levelet a főhercegasszony elé. Azokat már erre a célra készítette elé, mert szövegök valóban azt a benyomást keltette, hogy Buckingham embere volt a kezdeményező fél. A kormány-

zóné figyelmesen elolvasta a két levelet. Még nem egészen meggyőzve folytatta a faggatást.

— Nos és ha találkoztál, akkor mit végeztél vele?

Pieter elmondta Buckingham herceg tervét részletesen. Ez eltartott húsz percig. Végül odatette a terv vázlatát Gerbier kézírásában az asztalra. Ezt utolsó nap vetették papírra, Gerbier elutazása előtt. A főhercegnő sokáig tanulmányozta. Aztán felnézett.

— Hiszen ez óriási. Igen nagy dolgot hoztál haza, Rubens. Látod, nekem volt igazam. Hagyni kellett őket, hogy várjanak, s ha megunják a várakozást, magoktól jöjjenek. S te mit feleltél Gerbiernek?

— Hogy nincs fenségedtől meghatalmazásom, hazajövök, jelentést teszek, s a választ közölni fogom.

— Bocsáss meg, Rubens, hogy gyanusítottalak. Az udvar tele volt vele, hogy Londonba utaztál Buckingham herceghez és ott az én hivatalos megbízottamnak adtad ki magad. Volt, aki ezt nekem bizalmasan jelentette.

— Nem tudhatnám, ki volt ez a jóakaróm?

— Tudod jól, hogy forrásokat nem szoktam kiadni. Légy nyugodt, megkapja a magáét. Fényesen igazolva vagy. Spinola előtt is tisztára moslak, mert neki, megvallom, magam panaszkodtam rád.

— Fenség, ez így nem jól van. Mert kérdem, mi történt volna, ha Buckingham embere nem fordult volna hozzám? Nem tudtam volna fenségedet meggyőzni az igazamról. Csak véletlen, hogy tisztázhattam magam. S ha nem bírom fenséged teljes bizalmát, akkor nem is vállalhatok semmiféle feladatot. Nem hallgathatom el, hogy a bizalom hiánya nagy fájdalommal tölt el. Soha semmit nem tettem, amivel erre okot szolgáltattam volna.

— Rubens, én belátom, hogy igazad van. Bocsáss meg. De látod, azért haragudtam olyan na-

gyon, mert rosszul esett, hogy éppen benned kellett csalódnom. Belátom hibámat, kárpótolni foglak. Ezzel most elégedj meg. Gerbiernek azonnal válaszolunk. Ülj le, címezd meg és írd, amit diktálok. „Őfensége tudomást szerzett Buckingham herceg ajánlatáról és azt felelte, hogy ami a dán király és a császár közötti nehézségeket illeti, ő a maga részéről már régebben közbevetette magát, hogy ezeket kiegyenlítse és minden lehetőt elkövet, hogy sikere is legyen. Mivel azonban ez a siker nem biztos, sőt Hollandia gyarmatainak kérdésében nehézségek is merültek fel, jó volna, ha Buckingham herceg felvilágosítást adna, vajjon az angol király akar-e csupán a saját országáról tárgyalni, hogy aztán őfensége, ha ezt megtudta, jelentést tehessen ő katolikus felségének, s ha őfelségétől választ kapott, ezt a hercegnek közvetíthesse. Ezért helyesnek találná, ha Gerbier úr közölné velünk a herceg felvilágosításait.“ Aláírás.

— Fenség, miért nem megyünk bele a négy ország békéjének tervébe, miért akarunk csak Angliáról beszélni?

— Mert még kéretjük magunkat. Légy nyugodt, fognak kérni bennünket. Nem is ott a nehézség, hanem nálunk. Nem tudom, hogyan fogok bírni Olivarezzel. Ő hevesen gyűlöli Buckingham herceget. De talán a pénzhiány kényszeríteni fogja, hogy békésebb húrokat pengessen. És így a nagy szerencsétlenség még talán hasznunkra is válik. Nem tudod, milyen szerencsétlenségről beszélek? Azt hittem, már hallottad. Az a két portugál hajó, amely Peruból hozta a nyolc milliót, a francia partok közelében nyomtalanul eltűnt.

— Borzasztó.

— Bizony, ez borzasztó. Újabb és még súlyosabb adósságokat kell csinálni. Nem tudom, mi lesz en-

nek a vége. Csak a cső̈d jöhet. Már ott tartunk, hogy az udvari tisztviselők adtak itt össze pénzt, mert Spinolának nem tudtunk zsoldot küldeni. Érted, mi ez? A spanyol király tisztviselőktől kapott kölcsön pénzt. A kamatlábat leszállítottam öt százalékra. Ez egyetlen lélegzetvételt jelent. Rubens, te nem is tudod, mennyire kell nekünk az a béke. De a hollandok meg ne tudják, mert akkor végünk van. Soká voltál Párisban? Mit hallottál?

— Majdnem három hétig voltam, fenség és sok érdekeset hallottam.

Következett a rendes beszámoló a francia udvari élet eltolódásairól, bizalmas mendemondáiról. Medici Mária üzenetéről. A főhercegnő rendkívül megvolt elégedve. Búcsúzáskor még egyszer bocsánatot kert a bizalmatlanságért.

— Ismétlem, hogy kárpótolni foglak. Akkor fogok melletted állni, mikor a legnagyobb szükséged lesz rám.

Pieter boldogan, de kissé restelkedve távozott. Hiszen voltaképpen csakugyan becsapta a főhercegasszonyt. Igaz viszont, hogy a dolog nagyszerűen sült el. Nem lehetetlen, hogy éppen ebből a merész kis cselből születik meg az európai béke. Mert ha a Buckingham elképzelését sikerül keresztülvinni, Franciaország nem mozoghat diplomáciai elszigeteltségében, az egyéb verekedés pedig a németrómai császárság belügye marad. Jókedvüen, egészségesen érkezett haza Antwerpenbe. Hogy Párisban köszvényrohama volt, már egészen elfeledte.

Mint úgyszólván minden évben, Fourmentéknál megint férjhezadtak egy leányt. Most tartották meg Catarina lakodalmát, akinek legutóbb volt az eljegyzése. Pieter már napokkal előbb nem gondolt másra, mint hogy Helent látni fogja. Az eljegyzés óta nem beszélt vele, annak pedig már elmult félesztendeje.

Izgatottan kíváncsi volt, hogy a leány milyen hatást fog gyakorolni rá.

Helen megint fejlődött valamit, most volt tizennégyéves. Amit más leányok tizenhat, tizenhétéves korukban szoktak megkapni, ő már most megkapta: felnőttes ruhát csináltattak neki. Világosbarna selyemruha volt az, dereka igézetesen testhezálló. A templomban sokkal többen bámulták őt, mint nővérét az oltár előtt. Pieter mindenesetre folyton őt nézte, amennyire feltűnés nélkül lehetett. A szertartás után hazamentek lakodalmat ülni. Rengeteg vendéget hívtak, Albrecht és Nicolas is ott voltak, igen előkelően öltözve és mindenkit elragadtak rendkívül illedelmes modorukkal, fínom formáikkal. A nagy zsúfoltságban alig lehetett egymáshoz férni, Pieter csak egy pár nyájas rokoni intést váltott Helennel messziről. Hosszú szónoklatok hangzottak el, fülsiketítő volt a zsivaj és csörömpölés, Pieter nagyon idegennek érezte magát. Szeretett volna valami csendes, nyugalmas sarokban meghitten beszélgetni Helennel, közelről gyönyörködni benne, nevetgélni vele, hogy aztán megint hónapokig ne lássa. De zavartalanul beszélgetni ebben a társaságban lehetetlennek látszott. Most már abban is kiegyezett volna, hogy csak úgy álldogálva a zsivajban néhány mondatot váltson vele. Megfigyelte, hogy a leány egyik ajtón kiment. Nyilván ott kellett visszajönnie is. Pieter tehát felkelt a helyéről, áttolakodott az asztal körül álldogálók sokaságán, s miután tíz emberrel megállott a kényszerű egy-két mondatra, végre nagyon nehezen az ajtónyilásba verekedte magát. Ott állt jó darabig és türelmetlenül várt, mikor aztán észrevette, hogy Helen, aki bizonyára más ajtón jött vissza, már rég szorgoskodik az asztalnak annál a részénél, ahonnan ő előbb kelt fel. Megtette tehát a megpróbáltatással teli útat vissza. A szoba közepéig el is jutott, s onnan látta, hogy az öreg Pickery, aki

már kopaszos volt egy kicsit, kezénélfogva cibálja a leányt maga után, hangosan kacagva és pajkos megjegyzéseket kiáltva vissza a vidám körülállóknak.

Ekkor elszégyenülten abbahagyta a fogócskát, kikereste a másik szobában Rockoxot és idős urakból álló társaságát, odaült hozzájok. Azok nagy hűhóval fogadták, széket kerítettek, magokhoz ültették. De ő csak szórakozottan felelgetett a kérdésekre. Szeme nem ott járt. Haragudott önmagára, miért viselkedik úgy, mint egy diák, öregedő fejjel mászkálva és tolakodva egy lány után, akihez alapjában véve csak annyi köze van, hogy nagyon kellemesnek találja, szeret mosolyogni rajta és titokban aktot szeretne festeni róla. Nincs ennek semmi értelme, abba kell hagyni az egész gyerekséget. Ha majd nem látja jó ideig, a lány nem fogja nyugtalanítani. És egy félév mulva már szégyenkezve fog visszagondolni erre a gyerekes és nevetséges nyugtalanságra, amelyet egy csinos tizennégyéves leány kelt benne. Pontot tett a gondolatsor után és figyelni kezdett Rockoxék beszélgetésére. Csakhamar beleelegyedett, parázs vita fejlődött, abba fejjel belevetette magát és akkor már mindenki őt hallgatta. Egyszerre azon vette észre magát, hogy két fia ott áll mellette.

— Apa, — mondta Albrecht —, öt óra. Meghagytad, hogy ötkor figyelmeztesselek, mert haza megyünk.

Mindjárt felkelt és indult. Nem is köszönt senkinek, ebben a zsúfolt összevisszaságban úgysem kereshette volna meg Fourmentnét és mind a tizennégy gyermekét, férjét, mennyeit és vejeit, hogy minden családtagtól elbúcsúzzék. Az ajtóból nem is nézett vissza.

Angliából megérkezett a válasz. Sokkal jobb, mint amilyent remélni mert. Nem is Gerbier írt, hanem maga Buckingham herceg, még pedig szerfelett nyájas hangon. Közlése szerint eljárt T. Károly ki-

rálynál, aki belegyezését adta ahoz, hogy a német-római császár és a dán király külön tárgyalják le ügyöket, de ahoz viszont ragaszkodni szeretne, hogy a béketervben Angliára, Franciaországra és Hollandiára is gondoljanak. Hollandiát Anglia számára erkölcsi lehetetlenség volna kihagyni, miután annyi ideig szövetségesek voltak.

Pieter szaladt Buckingham levelével Brüsszelbe. Azt várta, hogy a nagyhercegnő azonnal lediktálja neki a választ. De nem ez történt.

— Hirtelenében nem tudunk felelni, — mondta Izabella —, mert Madridban olyan tárgyalások folynak, amelyekről nem beszélhetek, s amelyektől e válaszunk számos részlete függ. Most kegyelemben elbocsátlak. Ha Madridból hírt kaptam, amit nemsokára várok, értesítést kapsz. Igaz, most jut eszembe, keresd fel Don Di Medicis Giovannit, aki itt van Brüsszelben, mint csatornaépítési tanácsadó, és szeretne veled megismerkedni.

Nem nagyon érdekelte ugyan, de szót fogadott a hercegasszonynak és megkereste a palotában a nevezetes mérnöki embert. Az kitörő örömmel üdvözölte, mert annyit hallott már a nagy művészről, aki építészettel is foglalkozik, hogy most súlyt helyezne rá, ha a híres Rubens látná Spinola óriási tervének megvalósítását papíron. És hosszú, nem is érdektelen előadásba fogott, mely szerint a csatorna két végleges pontja Venlov és Rheimberg, ezeket fogja összekötni, még pedig érdekes zsiliprendszerrel, mert a Rajna harminckét lábbal magasabb szinten folyik, mint a Maas. A csatorna meg éppen huszonöt lábbal magasabb lesz a közepe táján, mint a Rajna, tehát összevissza hatvan lábbal fog magasabban folyni, mint a Maas színvonala. A munka erőteljes lendülettel folyik, a csatorna Rheinberg és Gelden között már készen is van.

Ez érdekes volt ugyan, de a brüsszeli út vég-

eredményben lehangolta. Ismerte jól a spanyol kormány soha ki nem várható lassúságát. Tartott tőle, hogy a főhercegnő által várt értesülések igen hosszú ideig késni fognak, így ő sem válaszolhat Buckinghamnek és kénytelen lesz a herceget, sőt az általa képviselt angol királyt udvariatlanul hosszú ideig megváratni.

Ahogy hazaért Antwerpenbe, az első napon találkozott Helennel. Valami hivatalos dolga volt a városházán, amely miatt már első nap abba kellett hagynia a műteremmunkát. Alig várta a hivatalos szobákban, hogy gyorsan túlessék a dolgon és mennél hamarább siethessen haza. A napfény kincset jelent a festőnek, abból olyan keveset szabad csak elvesztegetni, amennyit okvetlen muszáj. Gyors lépésekkel sietett a Wapper felé, mikor meglátta szemközt jönni Helent a dadával. A leány arca felragyogott.

— Üdvözöllek, Pieter bácsi. Ne siess, állj meg velem egy kicsit.

— Festenem kell, gyermekem, vár a festőállvány.

— Örökösen csak festesz és az én számomra egy perced sincs. Hát így szeretsz te engem? A Catarina lakodalmán nem is beszéltél velem. Mikor egy kicsit csendesedett a dolog, beszélgetni szerettem volna. Tűvé tettem érted a házat és nem voltál sehol. Akkor hallottam, hogy már rég elmentél a fiúkkal. Nekem nem is szóltál. Szép dolog.

— Most itt vagyok. Mondd meg, amit akkor akartál mondani.

— Nem akartam én semmi különöset. Kedvem lett volna melletted ülni és hallgatni, amit mondasz. A mai fiatalok annyi zöldséget beszélnek, hogy az kimondhatatlan. Mikor egy-egy úrfi rákezdi a szokott idétlenségeket, már előre felsóhajtok magamban: ó Istenem, meddig kell ezt most hallgatni? Mu-

száj, mert anyám mindig nagy lármát csap, ha valakihez nem vagyok elég kedves. De ha veled beszélek, mindig tanulok valamit. Sohasem jössz el hozzánk?

— Nagyon sok a dolgom, kedvesem, azonkívül sokat nem is vagyok itthon. Majd, ha ráérek, okvetlen elmegyek.

— Csak igéred. De most legalább maradj velem egy kicsit. Gyere, kísérj el, vásárolnom kell valamit.

Azzal elindult, a választ nem is várta meg. Ő habozva követte, az órára gondolt és a vászonra, amely várta. De csak ment a leány mellett, mögöttük a dada. Helen láthatólag büszkélkedett híres sógorával, diadalmasan vonult mellette, jobbról-balra nézegetett, hogy ki látja őket együtt, arca kipirult az örömtől, a tavasztól és a fiatalságtól. Olyan szép volt, hogy Pieter beleremegett. Divatkereskedésbe mentek, ahol Helen kínos lassúsággal válogatott és vásárolt, közben csacsogott és sógorát is igyekezett belevonni a válogatásba. Szalmakalapjára kellene szalagot választani. Pieter tükön állt már, idegesen topogott, csak immel-ámmal szólt bele a szalag színébe, de aztán ő is nézegetni kezdte a kirakott árut. Egy sem tetszett neki. Most már átvette a vezényletet maga. Új mintákat hozatott, a tükör előtt maga próbálta a színeket a leány hajához.

— Ugy-e, micsoda rokonom van nekem, asszonyom, — szólt Helen a boltosnénak —, ki tud még így szalagot választani Antwerpenben?

— Most már siessünk, Helen, ennél a kéknél maradunk.

— Sietünk, hogyne, csak még zsinórt is kell vennem. Az fontos.

— De az én munkám is fontos.

— Az én zsinóromnál lehet valami fontosabb? Várhatnak azok a képek még egy kicsit, ha már eddig vártak. Gyere, segíts, itt vannak a zsinórok.

Pieter gyenge volt, maradt. Aztán még hazáig kísérte a leányt, mert az semmi áron nem akarta elengedni maga mellől.

— Te kislány, tudod, mennyi időmet elvetted?

— Nem baj, Pieter bácsi, fő, hogy veled lehettem. És az egész város látott veled.

— Ó, te kis boszorkány, nem gondolod, hogy önző vagy?

A leány rábámult és őszinte hangon kérdezte.

— Hát milyen legyek? Én nagyon szeretek örülni.

Még egyszer megigértette vele, hogy eljön. Aztán a dadával eltünt a kapualjban. Pieter káromkodva szerette volna szidni önmagát, ha egyáltalán tudott volna káromkodni. Elfecsérelte munkaidejét, s ami még rosszabb, elkésett a déli étkezéstől. Pedig étkezésnél a pontosságot roppant szigorúan megkövetelte fiaitól, most maga járt elől rossz példával. Amellett gyenge akaratúnak mutatkozott maga előtt, ami alig történt meg életében. A leány elragadó, de feneketlenül önző, sőt tudatosan az. Ez a dolog mindenképpen rossz, akárhol nyúl hozzá. Most már igazán elég volt ebből a gyerekes játékból. Az ilyen apró példák mutatják, hogy egy szeszély, amelyen nem vesz az ember erőt, komoly kérdések esetén végzetes károkat is okozhat. Ember, mondta magának szigorúan, ötvenéves vagy. Ötven év, az egy fél évszázad. Büszkeséged és méltóságod is van, amelyről nem szabad megfeledkezned. Rubens Pieter Paul, udvari festő, spanyol nemes, élemedett úriember, szalagos boltban vickándozik egy szőke csitrivel. Ebből elég volt, Helen nincs többé. És ha kedves, ha nem kedves, maradjon a maga évjáratánál. Rendezd be az életedet magadhoz méltóan, okosan, egészségesen. Azt a vidéki házacskát most már okvetlen meg kell venni, s ha szabad időd akad, ne kislányo-

kat kísérgess, mint valami öreg kéjenc, hanem siess ki a fiúkkal falura.

Volt egy Loemans nevű ember, aki folyton kínálta neki falusi kisbirtokát. Egyszer már megnézte. Eeckerenben volt a földecske, rajta aranyos kis ház, kis tó közepén, híd vezetett hozzá a partról. Kis vityilló volt az egész, de nyári kirándulásra kitűnően be lehetett rendezni úgy, hogy ott is alhassék a fiúkkal, ha kedve tartja. Régi lombos fák köröskörül, pacsirtaszó, este kunkogó békák és a városi lárma helyett elbűvölő, titokzatos esti csend. Eddig nem vette meg, mert drágállotta. Most a legközelebbi vasárnapon befogatott, kivitte a fiúkat Eeckerenbe és még egyszer megnézte az egészet. Volt ott egy majoros, azt meghívta, hogy egyék velök a tóparton a kiránduló elemózsiából és tövirül-hegyire kifaggatta. Aztán megkérdezte a fiúkat, hogy tetszik-e nekik az egész. Azok viharosan helyeseltek. Albrecht az állatokat és növényeket kívánta tanulmányozni, Nicolaas halászni akart. És a kis birtoknak külön szép neve volt: „Het hoff van Urssel." Pieter ott a tóparton elhatározta, hogy megveszi. Hétfőn izent Loemansnak. Megalkudtak. Megcsinálták a szerződést. Két hét mulva a birtok a Pieteré volt. Sokat szándékozott ide kijárni a gyerekekkel s talán idővel a kis ház helyén építtetni is lehetne valamit: csinos falusi kastélyt. Megjelent távoli gondolataiban az a lehetőség, hogy eljön az idő, mikor egészen falura költözik. A nagyban dolgozó műteremmunkát elhagyja, nem vállal csak olyan rendelést, amely lelkesíti és a kastélyban elfesteget magának. De még nem. Még nem elég nagy a vagyon, hadd legyenek a fiúk még gazdagabbak. Miért ne legyen milliomos mind a kettő? Még jó darabig alaposan kell dolgozni, addig is jó az a kis Hoff van Urssel vasárnaponként. A gyümölcsfák már kezdenek vi-

rágzani, olyanok fehér és rózsaszín pompájokban, mint a menyasszonyok.

De már a következő vasárnapon elmaradt a kirándulás. Mert közben megjött az értesítés Brüsszelből, hogy jelentkezzék kihallgatásra. Kirándulás helyett sietett Brüsszelbe. A főhercegnő leültette, körülményesen kezdett hozzá a dologhoz, látszott, hogy hosszú és fontos lesz, amit mondani fog.

— Idehallgass, Rubens. Igen fontos dolgokat fogok veled közölni. Nem fogod azt mondhatni, hogy bizalmatlan vagyok hozzád. A helyzet rendkívül súlyos. Ha valaha, akkor most össze kell szedned minden eszedet. Mert ha békét akarunk, akkor nemcsak Richelieuvel, Buckinghammel, a Generális Rendekkel, a dán királlyal és császárral állunk szemben. Van egy sokkal hatalmasabb ellenfelünk: a király.

— Fenség, a spanyol kormány eddig sem akart békét. Eddig is a saját kormányunk ellen kellett a békén munkálkodnunk.

— Ami eddig volt, az gyerekjáték az új helyzethez képest. Tudd meg, hogy Franciaországgal háborús szövetséget kötöttünk Anglia ellen. Spanyolország és Franciaország megtámadják Angliát. A hadiköltségeket közösen viselik, az angol királyt trónvesztettnek nyilvánítják, Anglia jelenlegi területét felosztják egymás között. A térkép már kész. Irország a pápai államé lesz. Mert a megtámadási szerződésről a pápa is tud.

Pieter elsápadt.

— Fenség, ez rettenetes.

— Igen, Rubens, ez rettenetes. A szerződést március huszadikán aláírták, Olivarez tárgyalta le az egészet a francia követtel. Már most a királytól azt az utasítást kaptam, hogy a Buckingham herceg ajánlatában rejlő lehetőséget mégse dobjam el, hanem folytassam a tárgyalásokat, még pedig lehető-

leg lassan és egyelőre ne állápodjam meg semmiben. Ezt a király sajátkezű levélben parancsolta meg nekem, de kétségtelen, hogy a levelet Olivarez sugalmazta. Olivarez Spanyolországban ma ugyanaz, mint Franciaországban Richelieu.

— Szabad felvetnem egy kérdést, fenség? Vajjon mi az Olivarez igazi szándéka? Ha valóban fegyveresen akar Angliára támadni, mi értelme van a Buckingham-tárgyalásnak?

— Olivarez kettőt akarhat. Először is valóban háborút akarhat, s akkor jobban meglepheti Buckinghamet, ha az utolsó pillanatig békéről tárgyal vele. Másodszor azt is gondolhatja, hogy olyan szövetségessel szemben, mint Richelieu, sosem árt az embernek a másik oldalon is nyitva tartani az ajtót. A mi dolgunk mindenképpen csak egy: Buckingham herceggel tovább tárgyalni. A meghatalmazás a király aláírásával a kezemben van.

— Ezt nem értem, fenség. Hogyan adhat ki őfelsége ilyen okmányt a kezéből? Mit fog felelni Richelieunek, ha az valahogyan megtudja, hogy miután vele megtámadási szerződést kötöttek, mindjárt utána békéről tárgyalnak a háta mögött?

— Ne féltsd te Olivarezt. A meghatalmazásra előbbi dátumot irtak. Több, mint egy évvel előbbit. Ha Richelieu bármit megtud, a király nyugodtan mondhatja: „Valóban adtam ilyen meghatalmazást 1626. elején a nagynénémnek, de az 1627. márciusi szerződést nem közöltem vele. Ő tehát természetesen tovább tárgyalt, én pedig hagytam, hogy tovább folytassa ártatlan mulatságát."

— Értem. Olivarez tehát két vasat tart a tűzben.

— Úgy van. Most tehát mi tovább fogunk tárgyalni. Ha lassan kell, hát lassan. De ne adjuk fel a reményt, hogy ebből egyszer végre mégis csak béke lesz. Most azonnal irjál Buckingham hercegnek, hogy a meghatalmazás a kezemben van. De ne

azt írd, hogy „a meghatalmazás Madridból megérkezett", hiszen szükség esetén azt fogjuk hazudni, hogy már egy éve megkaptuk. Szóval közöld, hogy a tárgyalásnak semmi akadálya. Ezennel téged bízlak meg, hogy nevemben ezeket a tárgyalásokat lefolytasd. Valahol majd találkoztok Gerbiervel, de jobb szeretném, ha magával Buckingham hercseggel tudnál összeülni. Londonba kimenned kissé feltűnő. Valami más helyet kell keresni. Ezt rádbízom. Ha választ kapsz, jelented. Most meg vagy elégedve?

— A szó nem helyes, fenség. Ez nem megelégedés, hanem boldogság.

— Örülök, hogy szereted a feladatot. Olyan titkokat bíztam rád, amelyeket itt nem tud senki. Mutasd meg, hogy bánsz azzal, amit rádbízok.

Pieter ránézett a klarissza apácára. Érezte, hogy nagyon szereti és ragaszkodik hozzá. Az évek folyamán olyan viszony alakult ki köztük, amelyet csak meghitt barátságnak lehetett nevezni. A barátságot közös nagy vágy melegítette: békét adni az embereknek.

— Fenség, szeretném tudni, hogy ki volt az, aki ezt a bizalmat el akarta fordítani tőlem. Ha nem tudom, hogyan védekezzem ellene?

— Már mondtam, hogy ezt sosem fogod megtudni. Te csak végezd a dolgodat és abban a tudatban, hogy ellenségeid is vannak, kétszeres gonddal végezd.

Otthon Antwerpenben többször eltűnődött rajta: ki lehet az, aki be akarta mártani? Végigszámolta ujjain a főhercegné környezetének minden tagját. Végigvette azokat az antwerpenieket, akik a brüsszeli udvarnál megfordulhattak. Egyikről sem hihette. És mégis hihette bármelyikről; elég politikai iskolát járt már ahhoz, hogy személyi ármány dolgában semmit se tartson képtelenségnek. Végül is belenyugodott, hogy ezt nem fogja megtudni soha.

De helyzetét mindenesetre biztosítani akarta. Hosszú levelet írt Gerbiernek, megkérte, hogy irasson Buckingham herceggel a főhercegnének: Buckingham kösse ki, hogy Brüsszel részéről Rubens tárgyaljon, mert személyes jóismerőse és mert őbenne legjobban megbízik.

Égesd el azt a levelet, mihelyt elolvastad, mert ez tönkretehetne megbízóm előtt, noha nincs benne semmi rossz. Mindenesetre elvehetné hitelemet s engem a jövő munkára alkalmatlanná tenne.

De semmi jel nem mutatta, hogy valami intrika folytatódnék ellene. Sőt nagy megelégedéssel azt tapasztalta, hogy helyzete az udvarnál jobb, s az infánsnő jobban megbecsüli, mint valaha. Másrészt Buckingham is úgy kezelte, hogy nagyobb megbecsülést nem is kívánhatott volna. Műtermében dolgozott, mikor teljesen váratlanul egy idegen abbé lépett be hozzá. Bemutatkozott.

— Nevem Scaglia, a savoyai herceg rendkívüli követe vagyok. Bizalmasan szeretnék veled beszélni, uram.

Pieter azonnal abbahagyta a festést és felkísérte az abbét lakására. Ez fiatal pap volt még, megnyerő külsejű és igen jó modorú.

— Angliából jövök, uram. Fel is fedem előtted utazásom okát, mert tudom, hogy veled nyugodtan beszélhetek. Az én uram, Charles Emanuel herceg, jogot formál Korzika szigetére. Ebbeli igényében Anglia támogatását is el óhajtja nyerni, ezért küldött engem Londonba. Hosszasan tárgyaltam Buckingham herceggel, még azután is, hogy tulajdonképpeni küldetésemet elintéztem. Beszélgettünk sok mindenféléről, a herceg többek között megtisztelvén külön bizalmával, elmondta nekem nagyszabású béketervét és ebben segítségemet kérte. Gerbier úr ugyanis, akivel igen összebarátkoztam, most nem

jöhet a kontinensre. Ezért a herceg kérésére vállaltam, hogy helyettesíteni fogom. De a herceg meghagyta nekem, hogy ne forduljak közvetlenül az udvarhoz, hanem csakis rajtad keresztül. Ime, most itt vagyok nálad. Parancsolj, ez a herceg igazoló levele.

Pieter igen rokonszenvesnek találta az abbét s a levelet kifogástalannak. De biztonság okáért két-három kérdést intézett hozzá, hogy ellenőrizze, mennyire van a béketerv részleteibe beavatva. Elvégre lehetett kém is. Scaglia abbé pontosan felelt minden kérdésére, aztán elmosolyodott.

— Sokra becsülöm óvatosságodat uram. De rá fogsz jönni, hogy nem járok rosszban. Javaslok neked valamit: jelents be engem a főhercegasszonynál, sőt vigyél be hozzá, mert, ismétlem, a herceg óhajtása folytán egyetlen lépést sem kívánok nélküled tenni. Addig ne is beszéljünk politikáról. Ha erre megkérhetlek, mutasd meg gyüjteményeidet és képeidet, mert ezekről Londonban sokat hallottam.

Pár perc mulva már nyakig ültek a régészetben. Az abbéről kiderült, hogy sokat utazott, művelt és okos ember. Együtt is étkeztek a gyerekekkel, délután meglátogatták Rockoxot, hogy annak régiségeit és könyvtárát is megnézzék. Másnap pedig együtt mentek Brüsszelbe. A főhercegasszonyt nagyon meglepte, hogy levél helyett új megbízott érkezett válaszként Londonból, de mikor tanácskozni kezdtek, már az első öt percben megjegyezte, hogy igen szerencsésnek találja Buckingham herceg választását. Spinola éppen Brüsszelben volt, nemrég érkezett Dunkerqueből, a főhercegné azt is magához kérette. Scaglia a herceg új megjegyzéseit tolmácsolta az eredeti terv egyes pontjaira. Az alapelveket is tisztázták, aztán a részletes tárgyalást Pieter és és Scaglia folytatták tovább. Ezt három napig folytatták, mert nagy volt az anyag. Mikor bevégezték,

Scaglia a brüsszeli válaszokat pontonként összefoglalta és elküldte Angliába. Brüsszelben szándékozott maradni, míg Buckingham megteszi újabb megjegyzéseit.

Pieterre egyelőre nem volt szükség. Ő azonban még egy napot ott maradt: Van Dyckot is akarta látni. A tanítvány, most már maga is egyre nevesebb mester, egy időre átköltözött Brüsszelbe. A főhercegnét is festette apácaruhában, de kapott egy sokkal nagyobb megrendelést is: le kellett festenie az egész brüsszeli városi tanácsot. Nagy csoportkép volt ez, a festő kitűnő egyensúly-érzékkel állította össze a kompozíciót, az egyes tanácsurak közé elmés allegorikus alakokat festett. Pieter soká nézte a munkát és végül megölelte Antont.

— Nagy örömöm telik benned, Anton.

— Tetszik, amit csinálok?

— Nagyon tetszik, de nemcsak erről van szó. Mikor hozzám kerültél, annyira átvetted, amit én csinálok, hogy egy-egy képedet bárki akár az enyémnek mondhatta volna. Most ott tartasz, hogy mindent megtanultál tőlem, de Van Dyck-képeket festesz.

— Boldoggá teszel, mesterem. Magam is így érzem.

— Emlékszem a magam ilyen idejére. Nagy érzés rájönni, hogy megtaláltuk magunkat. Azt mondod, hogy Rómában ócsárolták a tehetségedet? Én azt felelem neked, hogy az ócsárlók nevét el fogja mosni az idő és senki nem is fogja tudni, hogy valaha éltek, mikor téged még mindig az elsők között fognak emlegetni.

Anton komolyan rábólintott.

— Igen, én nagyon jó festő vagyok.

Pieter nevetett. Volt valami ellenállhatatlan kedvesség az Anton kérkedésében. Kihez is hasonlít? És a mosoly egyszerre eltünt a Pieter arcáról.

Mert rájött, hogy kire hasonlít: Helenre, mikor a szépségéről beszél. Nem szerette, ha Helen eszébe jut. És most már kevesebbet is jutott eszébe.

Szorgalmasan dolgozott otthon, Antwerpenben, a műterem tele volt rendeléssel és mindig megvoltak a maga családi eseményei. Uden és Thulden már felszabadultak, mestertagjai voltak a Lukács-céhnek, sőt Uden már meg is házasodott, nemrég vette el Woelput Annát. Jólment sora, Pieternél csinosan keresett, újabban Teniers is vele csináltatta a hátereket.

Ismét jött a hívó szó: Brüsszelbe menni. Nagy meglepetésére Scagliát nem találta ott. Szállásán azt mondták, hogy hirtelen elutazott. A főhercegasszonynál ez volt Pieter első kérdése: mi történt Scagliával?

— Scagliával az történt, hogy mindazt, amit letárgyaltatok, gyorsfutárral elküldtem a királynak. A király a tárgyalások lényegéről nem szólt semmit, de a Scaglia személyét kifogásolta. Azt írta, hogy neki Scaglia részvétele ebben az ügyben kellemetlen és meghagyta, hogy Scagliát valamilyen módon, de mindenesetre sürgősen utaztassam el Brüsszelből.

— Mi kifogása lehet őfelségének Scaglia ellen?

— Ki tudhatja ezt? Talán rossz jelentéseket kapott róla. Talán Olivareznek külön tervei vannak Savoyával. Talán a franciáknak Scaglia személye szemet szúrt. Az ilyesmit csak akkor lehetne tudni, ha az ember Madridban élne, a boszorkánykonyha közelében. De mi itt gyarmaton élünk, Rubens. Flandria, amelyet úgy megszerettem, s amely a hazám lett, olyan nekik, mint Peru. Hagyjuk. Rólad is írt a király, Rubens.

— Rólam?

— Úgy van. Még nincs tudomásod arról, hogy Buckingham herceg külön levélben fordult hozzám és megkért, hogy ezekben a tárgyalásokban téged

tartsalak meg és ne cseréljelek ki senkivel. Ezt is megírtam őfelségének. Most két levél másolatát fogom megmutatni neked. De előbb emlékeztetlek arra a beszélgetésre, amely ebben a teremben folyt le, mikor Párisból hazajöttél. Akkor azt mondtam neked, hogy bizalmatlanságomért kárpótolni foglak és lesz majd fontos pillanat, mikor helyt állok érted. Most olvasd el a király levelének azt a részét, amelyet megjelöltem.

Pieter megnézte IV. Fülöp levelében a megjelölt részt.

Megütközésemnek kell kifejezést adnom fenséged előtt, hogy ilyen nagyfontosságú ügyben egy festőt alkalmazott. Ez olyan dolog, amely jogosan veszélyeztetheti monarchiánk hitelét, mert tekintélyének szenvednie kell attól, hogy ilyen súlyú ügyekről nagyköveteknek kell esetleg tárgyalniok ilyen közepes rangú emberrel. Ha az ország, amely az ajánlatot tette nekünk, szabadon választja is meg a közvetítő személyét és ha Angliának nem kényelmetlen, hogy ez a közvetítő Rubens, a mi számunkra ez a választás mindenesetre sajnálatos.

Pieter elsápadt. A királyi levél remegett a kezében. A főhercegné folytatta:

— Ezek után beláthatod, hogy mi lett volna a dolgom: írni Buckinghamnak, hogy válasszon helyetted mást, valami arisztokratát vagy főpapot. De én nem ezt teszem. Olvasd el az én válaszomban azt a részt, amely meg van jelölve. Ezt fogom válaszolni a királynak.

Ő átvette ezt az írást is és a következőket olvasta benne:

Felhívom felséged figyelmét arra, hogy Gerbier is festő és Buckingham herceg, mikor sajátkezű meghatalmazással látta el, kifejezetten azt hagyta meg neki, hogy Rubenssel érintkezzék. Különben is keveset számít, hogy az ilyen tárgyalásokat ki bonyolítja le, mert ha a dolgok előre haladnak, világos, hogy a végső kivitelt hivatalosabb személyekre szokás bízni. Egyébként felséged parancsaihoz alkalmazkodom és igyekszem lehetőség szerint folytatni a tárgyalásokat, de döntés nélkül.

— Tehát csak dolgozzál tovább, ne hallgass senkire és mindenben számíts rám.

— Köszönöm, fenség.

Mikor az utcán bandukolt Van Dyck műterme felé, még mindig főbeütve érezte magát. „Közepes rangú ember", — írta a király mélységes lenézésével a festészetnek. De vajjon a főhercegasszony miért mutatta meg neki ezeket a leveleket? Hiszen tudhatta, hogy ezek az alattvalót nem fogják a király iránt különösebb lelkesedésre indítani. Ennek csak egy megoldása lehet: a fenséges asszony gyűlöli unokaöccsét, a királyt. A dinasztiák tündökölve díszlenek a világ mennyboltján, de aki közelről megnézi őket, embereket lát istenek helyett. Ez egy illúzióval kevesebb. De így helyes: az életet józanul kell látni, minthogy józanul kell élni is.

VIII.

Találkozni kellett tehát Gerbiervel. De hol? Buckingham herceg titkára nem jöhetett Brüsszelbe, ezt az egész világ azonnal megtudta volna. Az egész világ, de különösen Richelieu.

Egyik levél a másikat érte. A legkülönbözőbb

helyeket vetették fel egymásnak, míg aztán sikerült megállapodni abban, hogy Gerbier Hollandiába utazik, Pieter is odamegy. Útlevelet talán sikerül kapni Sir Carleton Dudley révén, mert Sir Dudley, aki egy időre abbahagyta a diplomáciai munkát, most megint szolgálatba állott és Hágában képviselte Angliát. Kitűzhetnek tehát valami holland várost, például Delftet, hogy nekiüljenek a tanácskozásnak. Ott nincs diplomácia, csendes kis hely, nem fog feltűnni, ha két külföldi úr beszélget egymással ügyeiről. De ez még mindig nem elég, még tetszetős ürügyeket is kell adni az utazásnak. Hogy Rubens miért megy Hollandiába, azt meg lehet magyarázni: meglátogatja híres hollandi kollégáit. S a látszat kedvéért valóban meg is fogja őket látogatni. De mit keres Gerbier Delftben és mi beszélni valója van Rubenssel?

A kérdésre Buckingham pénzpocsékoló természete adta meg a legjobb feleletet. Mindenki a Rubens pompás gyüjteményéről beszélt neki. Mindenekelőtt Sir Carleton, aki legjobban tudhatta a műkincsek és régiségek értékét, hiszen a gyüjtemény magva tőle származik, ő adta át a festőnek egy egész sorozat Rubens-kép ellenében. Aztán Scaglia abbé is látta a Rubens-lakást Antwerpenben, ő is magasztalta a múzeummal felérő gyüjteményt. Buckingham herceg erre hanyagul odavetette: meg kell venni ezt a gyüjteményt. Semmi sem természetesebb, mint hogy titkára Delftben találkozik Rubenssel, ott tárgyalnak a gyüjtemény megvásárlásáról.

Sir Dudleynak sikerült megszereznie az útlevelet. Pieter, miután már jó előre minden ismerősének elmondotta, hogy meg akar ismerkedni a legnevezetesebb hollandi festőkkel, egy júliusi napon elutazott Bredán keresztül Utrechbe. Ez volt a hollandi festők városa, a hollandi Antwerpen. Itt dolgozott az „italianizálók" iskolája, azoké a festőké,

akik megjárták vándor éveikben Itáliát, s itthon azt igyekeztek folytatni, amit ott magokba szívtak. Pieter szobát vett a fogadóban és azonnal levelet írt Bloemaertnak, hogy holnap délelőtt szeretné tiszteletét tenni.

Másnap délelőtt felkereste a híres piktort. Hajlott hátú, fehérhajú öreget talált a műteremben. Bloemaert túl volt már a hatvanon. Bizonyos lámpaláz látszott rajta, amint a nagy Rubens elébe sietett, hajlongva vezette befelé és ott bemutatta három fiát, akik a ritka látványosságra kiöltözötten várakoztak: Henrik, Cornelis és Adrian. A legnagyobb fiú már közel volt a harminchoz, a legkisebb még sihedér.

— Mindhárman festenek, — mondta büszkén az öreg, — illetve Cornelis inkább rézmetszésre hajlamos.

— Kívánom apjoknak, — felelt Pieter nyájasan, — hogy fiai még rajta is túltegyenek.

Megnézte a képeket. A beszélgetés rögtön Itáliára terelődött. Az öreg festő egészen elérzékenyedett, hogy méltó beszélgetőtársat talál. Nagyon szeretett utazásairól beszélgetni. Fiatalsága jó részét Itália után Párisban töltötte, ahol az idősebb Francken műtermében dolgozott.

— Minek köszönhetjük, uram, hogy eljöttél országunkba?

— Magadnak tulajdonítsd, uram és társaidnak, Annyit hallottam híretekről, hogy már nagyon óhajtottam megismerkedni veletek. Az országot is szeretném valamennyire megismerni. Hágában jártam már, de az kevés. Kicsit utazgatni szeretnék, hogy lássam festői falvaitokat, fogalmat kapjak a népről, öltözködéséről, szokásairól. Néhány hetet szakítottam magamnak, azt arra fordítom, hogy megismerjek egy szép és nemes országot, amelyet a viszonyok nagy fájdalmamra elválasztanak tő-

lünk. De erről nem akarok beszélni, nem foglalkozom politikával.

— Jól teszed, uram, nekünk sem kenyerünk. Ülünk a műteremben és festünk, abból nem lehet semmi baj.

— Csak dicsőség hazátoknak, uram.

A látogatás sokáig elhúzódott. Az öreg Bloemaert hajadonfőtt az utcáig kísérte vendégét és búcsúzáskor mélyen meghajlott előtte. Másnap Terbruggen következett, a Bloemaert tanítványa. Ez már készült a megtisztelő látogatásra, műterme, amely a történelmi festők szokott képét mutatta páncélosokkal, mordályokkal, falóra szerelt szerszámokkal és nyereggel, olyan tiszta és rendes volt, mintha most rendezték volna be. A művész maga javakorbeli, erőteljes férfi volt és szintén külföldről szeretett beszélni. Tíz évet töltött Rómában. Pieter az antwerpeni romanistákról beszélt neki, az egyesület kedélyes összejöveteleiről, amelyeken nincs is szó másról, mint Itáliáról, klasszikus latin irodalomról, Róma, Velence, Firenze emlékeiről. Majd a hollandi festők helyzetéről esett szó. Nekik is volt itt Utrechben Szent Lukács-céhök, de annak sok nehézséggel kellett küzdenie.

— Nincs útálatosabb, mint a háború, — mondta a csataképek festője.

— Szívemből beszélsz, uram. Országaink háborúban vannak, mi tehát ellenségek vagyunk. De én csak megbecsülést és barátságot érzek irántad.

— Megtisztelsz vele. Nekem is nevetséges gondolat ellenséget látnom benned. De mikor lesz már vége ennek a nehéz időnek?

— Nem tudom. Nem foglalkozom politikával.

Harmadiknak Poelenburgh következett, szintén Bloemaert-tanítvány. Pieter belépett műtermébe, megállt előtte és így szólt

— Emlékszel-e még rám, uram?

— Ó, hogyne emlékezném, mindig gyanakodtam, ha a híres Rubensről hallottam, hogy az azonos a flammingóval, akivel Elsheimernél találkoztam Rómában. De azt igazán nem reméltem, hogy te emlékezni fogsz rám. Hiszen én nagyon fiatalon mentem ki, hogyan emlékezhetel, uram, arra a gyerekemberre?

— Hálistennek nagyon erős az emlékezőtehetségem s még mindig nem hagyott cserben. Aztán meg szegény Adam barátunkat nagyon szerettem, az ő környezetére jobban emlékszem, mint másra. Milyen felejthetetlenül kedves ember volt, milyen becsületes és meleg.

— Emlékszem, mennyire kedveltétek egymást: bátyád, Elsheimer és az a német orvos, hogyan is hívták?

— Faber. Azt hallom, ő még megvan. Bátyám rég meghalt, szegény. De nem néznők meg képeidet?

Poelenburgh mitológiai tárgyú képeket festett, de tárgya rendszerint csak ürügyül szolgált, hogy tájképet alkothasson. Alakjait a Campagnára helyezte. Melkisédek vagy Ábrahám nála mind a Campagnán tartózkodtak, amelyet még ma is Elsheimer félreismerhetetlen modorában festett.

— Honthorstra emlékszel-e, uram? Ő még nálam is fiatalabb.

— Hogyne. Hozzá holnap megyek. Jól megy sora?

— Elég jól. Ő most a céh elnöke. Azért említem, mert már nagyon várja látogatásodat.

Honthorst még innen volt a negyvenen. Annakidején ő is Elsheimernél kezdte Rómában. De legtöbbre vitte az utrechti társak között, főként arcképfestéssel foglalkozott és nagyon drágán mérte az arcképet. Már gazdagon berendezett háza volt, a vagyon messziről meglátszott rajta. Igaz, hogy ennek

nem nagyon tudott örülni, mert folytonosan betegeskedett.

— Eszembe jutott valami, uram, — mondta Pieter beszélgetés közben, — én most országotokban utazgatni fogok. Nem jönnél velem? Sokat beszélgetnénk az úton, s te megmagyaráznád nekem az egyes városokat, figyelmeztetnél a nevezetességekre.

— Ne fájdítsd a szívemet, boldogan mennék veled. Egy Rubenssel utazni külön kitüntetés. De nyavalyás vagyok most is, második nap már ágynak esném. Bár ne is mondtad volna, amit mondtál, most egész életemben sajnálni fogom.

Tovább nézték a képeket. Caravaggio, mondta magában Pieter. A fény és árny erős játékának ugyanaz a merészsége volt ezeken a képeken, amelyet Elsheimer úgy szeretett, s amely őt is elragadta annakidején. Egy állványon megkezdett Diogenész-kép állott, legalább is a görög bölcset kellett felismerni abban az alakban, amely lámpáját tartotta maga elé.

— Ezt nem én festem, — mondotta Honthorst, — hanem egy tanítványom. Sandrart a neve, német fiatalember.

— Igen tehetséges. Szeretném megismerni, hogy ezt megmondjam neki.

— Azonnal érte küldök. Egész életére boldoggá teszed.

És mindjárt intézkedett, hogy Sandrartot azonnal kerítsék elő.

— Nézd, — mondta Pieter, — ha már te nem jöhetsz, küldd el velem ezt a fiatalembert. Nem szeretek egyedül utazni. Idegen földön nagy hasznát veszi az ember az odavaló útitársnak. Talán nélkülözheted néhány hétre. Költségeit természetesen fedezem.

— Neked mindent, uram.

Sandrart nemsokára megérkezett. A dícséretről, amelyet ilyen magas helyen kapott, olyan piros lett, mint a pipacs. Mikor pedig elmondták neki az utazás tervét, csak hebegni tudott örömében. Így történt, hogy Pieter, miután még az utrechti Lukáccéhnek is vendége volt vacsorára és négy magasztaló szónoklatot is hallgatott végig, egy forró júliusi reggel útnak indult Hollandia belseje felé a fiatal német festő társaságában. A fiatalembert csak fedezetnek vitte magával, hogy ez a kísérő még jobban kidomborítsa hollandiai útjának festészeti jellegét. De véletlenül nagyon kellemes útitársat kapott benne. A fiatalokat oktatni mindig nagyon szerette és ez a legényke tele volt éhes kérdésekkel. Ahogy rázta őket a kocsi a forró napsütésben, ő hosszú előadásokkal felelt ezekre a kérdésekre. Ha valamelyik városkába értek, ott is inkább Pieter magyarázott, semmint az úti kísérő: a templom kapcsán építészeti kérdések merültek fel, egy ablakba tett virágcserép színproblémákat adott. És kellemes volt nézni a fiatalember lelkendező boldogságát, aki még egy hét mulva sem tudott betelni azzal, minő kitüntetés érte. Mindennap külön szóba hozta, hogy megköszönhesse.

A körutazás folyamán, július huszonnegyedikén Delftbe érkeztek. Ez volt az a nap, amelyet Gerbier a találkozás dátumául kitűzött. Mikor a postakocsi a város felé közeledett, Pieter közömbös hangon ezt mondta:

— A fogadóban majd figyeljünk, mert valószínűleg itt tartózkodik egy Gerbier nevű festő barátom. Flamand művész, aki külföldön él. Üzleti ügyem van vele, pár régiséget akar tőlem vásárolni gazdag megbízók számára.

— Nekem is van egy ilyen unokatestvérem, — mondta Sandrart, — Londonban lakik és műtárgyak közvetítésével foglalkozik. Igen előkelő megbízói

vannak: Krisztina svéd hercegnő, az angol király, Buckhingham herceg...

— Úgy. És hogy hívják ezt az unokatestvéredet?

— Leblond a neve. Buckingham herceg mindent vele vásároltat.

— Te fiú, ez nekem nagyon fontos, amit mondasz. Az én tárgyaimat éppen Buchingham herceg akarja megvenni. Gerbier a titkára a hercegnek.

— Érdekes véletlen.

— Valóban az, — mosolygott Pieter befelé, — érdekes véletlen. Majd megbeszéljük ezzel a Gerbiervel, hogy adja át ezt a megbízatást a rokonodnak.

— Uram, én már szégyellem, úgy elhalmozol jóságoddal.

Közben a kocsi bekocogott Delft városába, fehér, pillangós bóbitájú, facipős menyecskék álltak a házak bejáratánál. A kocsi odafordult a fogadóhoz. És Pieter elámult a meglepetéstől: Gerbier állt a kapuban, de nem egyedül. S akivel beszélgetett, nem volt más, mint Scaglia abbé. Azok cinkosi pillantással és hangos köszöntéssel üdvözölték az érkezőt.

— Hadd mutatom be útitársamat és barátomat, Sandrart festőművészt. Alaposan megéheztünk. A málhákat majd berakják a szobáinkba, mi talán üljünk le, együnk és beszélgessünk.

Leültek négyen a faburkolatú kocsmában. Pieter nyomban elkezdte. Gerbierhez fordult.

— Képzeld, ez a fiatal barátom unokatestvére egy Leblond nevű úrnak, aki uradnak is szokott műkincseket közvetíteni.

— Valóban? Leblond nekünk fontos emberünk, jól ismerem. Hasznosan és megbízhatóan dolgozik.

— Annál inkább volna egy kérésem hozzád.

Szeretném az üzletben részeltetni Leblond urat. Tudom, hogy ez nem ilyen egyszerű, hiszen neked jogos érdekeid vannak. De majd megtárgyaljuk ezt részletesen. Ha ettünk valamit, utána mindjárt visszavonulhatunk beszélgetni.

— Nagyon szívesen. Hogy folyik utazásod?

— Kitűnően. Én most voltaképpen tanulmányúton vagyok, a hollandi festészettel ismerkedem közelebbről. Kiváló emberekkel találkoztam Utrechtben. Mondhatom, érdemes volt ezt a régi tervemet megvalósítanom, nagy benyomásokkal fogok hazatérni Antwerpenbe.

És részletesen beszélt az utrechti festőkről. Sandrart áhítatosan hallgatta. Evés után kiki a szobájába ment. Sandrart eltűnt. Ők hárman rögtön összeültek.

— Főtisztelendő úr, — kérdezte Pieter élénken, — minek köszönhetem ezt az örömet, hogy látlak?

— A hercegnek. A herceg azt tartja, hogy a spanyol király nem szólhat bele abba, kivel tárgyaltat ő és kivel nem. Én bizony veletek maradok itt mindvégig. Mit szólsz a franciaországi eseményekhez?

— Milyen eseményekhez?

— Hát még nem hallottad? A herceg neszét vette, hogy Richelieu forral valamit ellene. Ezért azon az alapon, hogy a legjobb védekezés a támadás, az angol flottával megjelent a francia partokon, Rhé szigetén kikötött és azonnal elfoglalta, csak egy kis erőd áll meg ellen. Mialatt mi itt ülünk, a herceg ezt a citadellát ostromolja.

— Szóval kitört az angol-francia háború? — kérdezte Pieter mozdulatlan arccal.

— Úgy van. A hercegnek tehát fontosabb, mint valaha, hogy Spanyolországgal rendbejöjjön.

Pieter gyorsan átgondolta a váratlanul bekövekezett helyzetet. Buchingham herceg megelőzte

az erősen készülődő közös spanyol és francia támadást. Hamar rendbe akar jönni Spanyolországgal. Ő sem sejti, azok, akik itt ülnek, sem sejtik, hogy Spanyolország már lekötötte magát Richelieu mellett. A következő lépés csak az lehet, hogy Olivarez megtámadtatja az angolokat. Lehet, hogy már azalatt, mialatt ők itt a békéről tárgyalnak. Ilyen a politika. De ebből nem szabad éreztetni semmit.

— Hát akkor üljünk neki, urak. De mielőtt elkezdjük: mit mondjak ennek a fiatalembernek?

— Írhat a rokonának, — nevetett Gerbier, — hogy nagylelkűen átengedem a megbízást. De ezt még ne mondd neki. Majd csak később. Mi most napokig arról fogunk tárgyalni, hogy átadom-e a megbízást Leblondnak, vagy nem. A hercegtől kitűnő ötlet volt a művásár. Nagy kedve is van megvenni a műgyűjteményedet.

— De nekem nincs kedvem eladni. Majd lehetetlenül magas árat kérek érte, s azzal a dolog rendben lesz. Szegény Leblond nem fog keresni semmit ezen az üzleten. Hát ha úgy tetszik, kezdjük el.

Elkezdték. Kiszedték poggyászukból írásaikat, mindegyikök előtt tele volt az asztal.

— Első pont, — kezdte Pieter, — a holland-spanyol tengeri kereskedelmi szerződés...

Igy tárgyaltak egy héten keresztül, mindennap két órát. A nap többi részében sétáltak, kocsikáztak, fürödtek, nézték a várost. Sandrart már elutazott, boldogan írván meg rokonának a nagy üzletet. Pieter mesterségesen húzta a tárgyalást, hogy a király parancsának eleget tegyen, de azért komolyan és a béke elérésének vágyával tárgyalt, hogy a király parancsának ne tegyen eleget. Gerbier és Scaglia minden pontban feltűnően engedékenyeknek mutatkoztak. Gyorsan készen akartak lenni. Pieter jól tudta, hogy hiába akarnak. Mikor az utolsó

pontot is letárgyalták, Scaglia és Gerbier boldogan dörzsölték a kezüket.

— Hálistennek, — mondta az abbé, — csak hogy eddig eljutottunk. Mindenben egyetértünk végre. Azt mondhatjuk, hogy ez a békét jelenti. További munkarendünk tehát az, hogy Rubens úr sürgősen viszi a jegyzőkönyvet a főhercegnének, én a magam részéről nem lépek spanyol területre, hanem Németország felé utazom, Gerbier úr pedig itt marad és várja a sürgős brüsszeli értesítést. Ha az értesítés megjött, már csak az aláírások vannak hátra. Uraim, őszintén mondom, felemelő dolog békét csinálni. Meg vagyok győződve, hogy ti is ezt érzitek.

Gerbier meggyőződéssel helyeselt, Pieter még hangosabban, de meggyőződés nélkül. Aztán útra kelt, meg sem állt Brüsszelig. Ott részletes jelentést tett.

— A szívem szakad meg, — mondta a főhercegnő, — hiszen ez kitünő béke. Azonnal alá kellene írni. S most el kell küldenem Madridba, hogy onnan majd jó későn azt válaszolják: valahogyan halogatni a döntést. De hogy halogassam? Menj haza, szegény Rubens. Reméljük a jót az utolsó lehelletig.

Gerbier egyik sürgető levelet írta a másik után. Ott vesztegelt Delftben még mindig. Könyörgött a sürgős válaszért, akármilyen legyen most már a válasz, csak valami legyen benne, annyi, hogy ne kelljen üres kézzel hazamennie Angliába. Így, hogy semmit nem tud felmutatni, nem is mehet haza. És Pieter nem válaszolhatott neki egyebet, mint hogy ő éppen ilyen nehezen várja a választ Spanyolországból.

Fülöp király válaszát Don Mexia Diego Leganez őrgróf hozta, Spinola leányának vőlegénye. Pietert mindjárt hívatták Brüsszelbe. Jelentkezett Don Diegónál. Tagbaszakadt, szélesvállú, zömök

embert látott maga előtt, széles állút, kevély tekintetűt. Fején dús, göndör, rendetlen hajtömeg.

— Láttam egy pár képedet, — kezdte Don Diego, — alighanem sokáig voltál Itáliában.

— Így van, kegyelmes uram. De honnan gondoltad?

— Mert sokat tanultál Tiziántól és Rafaeltől. De amit tőlük tanultál, azt magad mondod el. S ez a mód gazdag, derüs és sohasem érdektelen. Megjegyzem, egész másnak képzeltelek.

— Milyennek, uram?

— Amit festesz, abból csak úgy harsog az életöröm. Ha nőt festesz, az csupa hús, csupa érzéki teltség. Afféle habzsoló embernek képzeltelek, életélvezőnek, testes, pocakos embernek, aki nagyokat fal és hatalmasan iszik utána. Őszintén csodálom, hogy nem ilyen vagy.

— Kegyelmes uram, ha már megtisztelsz azzal, hogy szerény személyemről beszélsz, meg kell mondanom, hogy nem ismerek mértékletesebb embert magamnál. Keveset eszem, szeszes italt meg éppen nagyon ritkán iszom, akkor is csak megkóstolom. Nagyon szeretek élni, mert élni jó, de óvatosan csinálom. A vászon, az más. Ott, ahogy kifejezted, habzsolok mindent. A vásznon telhetetlen vagyok. Azt hiszem, ott elégítem ki igazán az étvágyamat.

Don Diego oldalvást nézett rá, kicsit rokonszenvvel, kicsit csúfondárosan.

— És mi van a nőkkel?

— Tizenhét évig voltam házas a világ legjobb asszonya mellett és nem csaltam meg soha. Az apró kalandok émelyítenek.

— Hány éves vagy, Rubens?

— Éppen ötven.

— Akkor még nagy bajok várnak rád. Aki a képein az élvezetnek ilyen viharos, hatalmas vágyát tudja festeni és ezt tizenhét évig korlátok közé szo-

rította, annak később annál jobban meggyűlik a baja. De majd művészetről és életről beszélünk még, remélem, hogy többször lesz alkalmam veled találkozni. Most térjünk a tárgyra. Őfelsége azt óhajtja, hogy Buckingham hercegnek adjuk tudtára a francia-spanyol szövetséget. Itt az alkalmas idő, hogy Anglia erről tudomást szerezzen. Tovább úgy sem tudjuk palástolni a dolgot. Ez őfelsége parancsa. De ez még nem minden. Én is kívánok tőled valamit a magam felelősségére. Részletesen tanácskoztam az egész ügyről a fenséges asszonnyal és Spinola márkival. Úgy kell megírnod azt a levelet, hogy ... hogyan is fejezzem ki magamat... Buckingham herceg mégse tekintse az ügyet befejezettnek. Hogy úgy mondjam, ne fessél éles körvonalakat, csináld egy kicsit elmosódottnak. Azt hiszem, értjük egymást. És főként rövidet írjál. Ma délután négykor várlak, hozd el a levelet. Mindjárt másolatot is hozzál, azt itt tartjuk. Aztán beszélgetni fogunk. Végre néhány értelmes szót is válthatok valakivel. Isten áldjon meg.

Pieter az előszobában eszmélt magára. Rég beszélt emberrel, aki akkora hatással lett volna rá. Roppant erős egyéniség érzését keltette Don Diego, megállapításait úgy közölte, mint katonai vezényszavakat. Minden mondatának volt magva, s az a pár szó, amit festészetről ejtett el, komoly hozzáértésről tett tanuságot. Érdeklődéssel várta a délutáni találkozást. A levelet megírta és mindjárt átnyújtotta.

Gerbier úr, — e hó 6.-ról keltezett leveled megérkezett és jó fogadtatásban részesült, ami azonban azt a választ illeti, amelyet 9.-i leveledre kérsz, mivel te csak az e levélben jelzett elhatározást várod s mint nekem is ismételten említetted, mindent egy csapással kívánsz elintézni, itt nem találnak semmi olyan választ, amely a dolgot tovább vihetné. Mert Don Mexia Diego meg-

érkezése olyan szerződésről hozott hírt, amelyet Spanyolország és Franciaország királyai kötöttek egymással országaik védelmére. Mindazonáltal őfensége nem változtat álláspontján és folytatni kívánja eddigi fáradozásait nézete elérésére, mert őfensége semmit a világon nem akar, mint nyugalmat unokaöccse, a király számára és a köz javára jó békét. A márki úr is minden lehetőt el fog követni a maga részéről segítség és munka dolgában egy ilyen jó békemű végett. Ha Anglia részéről ugyanez megtörténik, akkor levelezésünk tovább folyik és adandó alkalommal kölcsönösen közölni fogjuk szükséges nézeteinket. Válaszodat várva, kegyeidbe ajánlom magamat és maradok alázatos szerető szolgád, Rubens P.

— Ez nagyon jó, — mondta Don Diego, — semmitsem változtatok rajta. Az, amit kértem. De most még adok dolgot: írjál e mellé Buckinghamnak is udvariasságból. Ne írj mást, mint sajnálkozó frázisokat ugyanebben a hangnemben. Azt meg sem kell mutatnod. Most pedig hosszú ideig ne találkozzál Gerbiervel sem Hollandiában, sem másutt, mert Delftben nagy feltűnést keltettek.

— Csodálkozom. Nem volt ott hivatalos ember senki.

— Azt nem tudhatod. Attól fogva, hogy a határt átlépted, megfigyeltek. Mikor Delftben a legnagyobb titokban tárgyaltál, Hágában a velencei követ és a francia követ már írta haza a jelentést, hogy Buckingham embereivel tanácskozol. Az Orániai herherceg nagy lármát csapott Sir Dudleynek, mert megtudta, hogy az szerezte neked az útlevelet. Sir Dudley csak nehezen tudta kivágni magát és azt hazudta, hogy valami gyüjteményt akarsz eladni Buckinghamnek.

— Kegyelmes úr, ez nem hazugság. Buckingham herceg valóban meg szeretné venni műtárgyaimat és régiségeimet. Most is levelezek Leblond nevű megbízottjával, akinek a vételár tíz százalékát ígértem. De ezt aligha fogja megkeresni, mert kissé magas sommát kértem.

— Mennyit?

— Százezer forintot.

— Ejha, csinos összeg. És mi minden van abban a gyüjteményben?

Pieter elkezdte mondani tárgyait. Csak futólag akarta felsorolni őket, nagyjából, de Don Diego kérdésekkel állította meg. Rövidesen kitünt, hogy elsőrangú műértő.

— Te is gyüjtő vagy, kegyelmes uram?

— Szenvedélyes. Órákat gyüjtök, de ilyesmit is, amit mondasz. Tehát milyen gemma az a római?

Egy negyedóra mulva Pieter kénytelen volt elismerni, hogy Don Diego jobban ért gemmákhoz és régi érmekhez, mint ő. Tudása elérte a Peiresc tudását is. Képekről, szobrokról a legnagyobb tájékozottsággal beszélt. S mikor festményekről volt szó, hirtelen ezt mondta:

— Jó, hogy eszembe jut: fessél le engem. De előre megmondom, hogy ülni nem érek rá.

— Úgy nehéz lesz, kegyelmes uram.

— Dehogy lesz nehéz. Mialatt beszélgetünk, vázlatokat csinálhatsz rólam, otthon aztán megfested. Leendő apósomat egyetlen ülésre lefestetted. Láttam a képet. Kiváló. Tudsz most vázlatot csinálni?

— Tudok. Sosem utazom vázlatkönyv nélkül. Kint van az előszobában.

— Máris behozatjuk.

Mindjárt bekerült a vázlatkönyv. Pieter rajzolgatott, úgy beszéltek tovább.

— Kegyelmes uram, furcsát kérdezek: lehet mégis ebből a békéből valami?

— Lehet. Mert az országok való helyzetéből ez következik. Viszont mégis azt kell mondanom, hogy nem lehet. Mert az országok jelenlegi vezetői nem a való helyzet adta érdekekre építik politikájokat, hanem szenvedélyekre. Az egy Richelieu kivételével, aki elsőrangú politikus. Ha módja lesz dolgozni, naggyá fogja tenni országát. De Olivarez minden tette abból indul ki, hogy gyűlöli az angolokat. Mikor a te dolgozatod az államtanács elé került...

— Az én dolgozatom? A spanyol államtanács előtt volt?

— Természetesen. És nagyon tetszett. Többen hozzászóltak. Megvolt a kétségtelen többsége. Erre Olivarez kezdett beszélni. Eszes ember és erőszakos. Egy félóra alatt megfordította őket. Leszavazták. Csak azért, mert Olivarez mindenre haragszik, ami angol. Richelieu is ezen a ponton fogta meg, mikor szerződést csinált vele. Ami pedig Buckingham herceget illeti, őt csak ismert szerelme mozgatja, semmi más.

— Milyen szerelme?

— Hát ezt nem tudod? Buckingham herceg Párisban volt a király esküvőjén.

— Tudom, én is ott voltam. Ott kezdődött az egész, mert festettem a herceget.

— És mégsem hallottad a lényeget? Én nem voltam ott, de hallottam. Buckingham herceg ádáz szerelemre lobbant XIII. Lajos felesége iránt. Anna királyné elutasította. Hír szerint botrány is volt közöttük. Buckingham most bosszút akart állni a visszautasításért. Ezzel az üggyel függ különben össze Olivarez fokozott angolgyűlölete is. Ő lelke mélyéig fel van háborodva, hogy egy közönséges herceg szemet merészelt vetni egy spanyol Habsburg-leányra. Ezt szükséges tudnod, hiszen tovább fogtok levelezni Buckingham emberével. Esetleg vele magával is. Egyszóval kérdésedre így felelhetek. A háború egész

Európában folyik ezerhatszáztizennyolc óta, tehát már kilenc éve. Ha azt kérdezed, mikor lesz vége, az a válaszom, hogy soha. Világbéke sohasem lesz. Ha itt békét kötnek, amott megint kitör a marakodás. Erről tehát kár álmodozni. De lehet béke ideiglenesen két ország között. Nincs kizárva, hogy Anglia és Spanyolország között is. Buckingham már akarja. Történnie kellene valaminek, amitől Olivarez is akarja. S ilyesmi, amit ma el sem tudunk képzelni, akár holnap is történhetik.

— Valamit mondtál, kegyelmes uram, ami nagyon érdekel. Gyerekkorom óta gyűlölöm az erőszakot, a vért, a halált, és szeretem a békét. Azt mondod: világbéke sohasem lesz. Miért nem lesz? Mert az emberi természet eredendő módon erőszakos és gonosz?

— Az emberi természetről nincs valami nagy véleményem, de hiba, ha jóságát, vagy gonoszságát túlbecsüljük. Az emberektől kevés függ ezen a világon. Az emberiség szegény, tehetetlen, kezdetleges tömeg, amely behúnyott szemmel tapogatódzva él bele a világba és rabszolgája titokzatos felső erőknek, csillagoknak és égi jeleknek. Ha feltűnik egy üstökös, annak deleje mindenkit megbolondít, a parasztok fejszével mennek egymásra, a királyok ingerülten megsértik a nagyköveteket. A mindenségben annyit számítunk, mint a legyek.

— Bocsáss meg, kegyelmes úr, szabad ellentmondanom?

— Hogyne. Azért beszélgetünk, hogy ismerjük egymás véleményét. De meg foglak cáfolni, előre mondom.

— Nem hiszem, hogy az emberiséget ilyen kevésre kellene becsülni. Isten annyira szerette az emberiséget, hogy egyetlen fiát is egy időre emberré tette.

— Ez még semmit sem bizonyít. Hátha a csilla-

gokat annyira szereti, hogy egyetlen fiát egyszer csillaggá teszi? Isten mindent szeret, hiszen ő a végtelen szeretet. De az ember elbizakodik ettől a szeretettől. Minden ürügyet és érvet megragad, hogy mennél nagyszerűbbnek érezze magát. Nem gondolkoztál azon, hogy gazdag emberek miért tartanak törpét? Mert minden pillanatban a törpére nézhetnek és feszülhet a keblök a boldogságos diadaltól, hogy ők magasak, hatalmasak, nagyszerűek. Pedig láthatatlan porszemek a teremtésben. Mikor mérgesen kavarognak, azt hiszik, hogy háborút csináltak. Pedig vihar van, amely táncoltatja őket. Mikor pedig nyugton vannak, azt hiszik, békét kötöttek, pedig az üstökös ereje eltávozott innen a csillagok közé. Világbéke sohesem lesz, barátom. Az csak egyszer volt, akkor is a költészetben: aurea prima sata est. Az arany kor. De jön majd idő, tíz év mulva, vagy holnap, mikor a titokzatos felsőbb erők okozta feszültség megszűnik a föld egy pontján, az emberek egyszerre nyájasan megértik egymást. Reméljük, hogy a spanyol birodalom lesz a földnek ez a pontja.

— De ha így van, kár azzal a munkával vesződni, amelyet én csinálok. Miért akarok békét szerezni, ha nem az emberektől függ?

— Mert nem tudhatod, mikor következik be az alkalmas pillanat. És az találjon készen.

— Miért mégis békét csinálni, ha az emberek oly kevéssé fontosak?

— Az emberiség nem fontos, ezt fenntartom. De kiki annál fontosabb saját magának. Magadnak szerezd meg a békét, ne másnak.

— Itt a különbség köztünk, Don Diego. Én emberszeretetből dolgozom a békéért.

— Én önérdekből. Nem szeretem a szegénységet. Szeretem a képeket, ékszereket, szép brokátokat, gazdagságot. De hiszen ez lényegtelen. A lényeg az, hogy szeretnők a békét. Tudod, mi kell ehhez? Erő. Aki

erős, azt nem merik fenyegetni. Spanyolország ma nem elég erős. De az lehet. Elmondok most neked valamit, amiben segítségemre is kell lenned. Antwerpenben nagy befolyásod van, tudom. S nekem itt minden városra, minden tartományra szükségem lesz. Hogy hívják nálatok az első polgármestert?

— Rockox.

— Hát akkor Rockox urat puhítanod kell, ha majd szólok. Ezt a tervet Párisban dolgoztam ki, mert odamenet felfordult velem a kocsi, összevissza törtem magam és huzamosabb ideig feküdtem, tehát ráértem. Az én gondolatom az, hogy a spanyol birodalom széttagolt részeit katonailag egyesíteni kell. Minden tartomány kötelessége bizonyos számú zsoldossal a birodalom közös hadseregéhez hozzájárulni, viszont joga van a tiszteket a madridi kormány megkérdezése nélkül kiválasztani és joga van a saját vezényleti nyelvéhez. Jól tudod, hogy ez eddig nem így volt. Ezen a módon Kasztilia, az Indiák, ez a tartomány, Aragónia, Valencia, Katalónia, Portugál, Nápoly, Szicilia és Milánó száznegyvenezer embert tudnának fegyverben tartani. Száznegyvenezer ember, a világ legnagyobb hadserege. Ez a békét jelentené. Megint új vázlatot csináltál?

— Ez már a negyedik.

Mialatt beszélgettek, Pieter állandóan rajzolt. Ha készen volt egy vázlattal, fordított a könyvben. Don Diego átvette a könyvet és figyelmesen nézte a négy vázlatot.

— Mesteri kezed van. Nálunk Spanyolországban csak egy embert tudok hozzád hasonlót. Velazquez a neve.

— A nevet hallottam, — kapott a szón élénken Pieter, — beszélj róla, ha megkérhetlek.

— Kevés beszélni való van az emberről. Csendes, derék valaki, még nincs harminc. Sevillából került Madridba. Udvari festő. A valóságot festi, néha kö-

nyörtelen az igazság közlésében és ehhez kifejezési módja korlátlan. De képeket elmondani nem lehet, azokat látni kell. Mindenesetre szép volna a végzettől, ha valahogyan egymáshoz vezetne benneteket. Mondhatom neked, hogy ez a barát méltó volna hozzád. Ha megfested arcképemet, okvetlen megmutatom neki. Ezeket a vázlatokat elviszed? Persze, kellenek a képhez. Most hova mégy?

— A fenséges asszonynál van kihallgatásom. Az idő körülbelül elérkezett.

— Jól van, elengedlek. Tehát, Buckinghamnek levél. Frázisok. Értjük egymást. Rockoxról még szólok. Amíg Brüsszelben maradsz, még keress fel.

Isabella részvételjes arccal fogadta bizalmasát.

— Mennyire sajnállak, barátom. Meg tudom érteni, mi az, mikor valakinek a legszebb terve kútba esik, amiért évekig dolgozott. Mert én a további levelezéstől, megmondom őszintén, alig remélek valamit.

— Fenség, én csökönyösen remélek. Dum spiro, spero. Lehet, hogy álmom teljesülése nélkül halok meg, de utolsó lehelletemig dolgozni fogok érte. A kudarcok nem kedvetlenítenek el, ellenkezőleg, kihívnak és tüzelnek.

— Furcsa vagy, Don Pedro. Azt hittem, hogy halálosan le leszel sujtva, és más vigasztalást is készítettem neked. De azért nem vonom vissza.

— Akármi az, fenség, hálásan köszönöm előre.

— Ezt meg is köszönheted. Nagy rendelés. Nincs ugyan pénzem, de azt a harmincezer forintot, amit erre szántam, előteremtem valahogy. Merthogy ne sokat alkudjunk, ennyit számítottam ki; tudom, mennyit kaptál a Medici-sorozatért, én csak tizennégy képet kérek, mert abban a klastromban ennyire van hely. Hogy az elején kezdjem, engem fogadalom köt, hogy faliszőnyegekkel diszíttetem fel a királyi Vallásos Hölgyek madridi klastromát. A tárgyról már gondolkoztam. Az én számomra a

mi szent vallásunkban a legvonzóbb az Oltáriszentség csodája. Én ezt minden mise alkalmával külön átélem. Fessél nekem tehát tizennégy képet az eucharisztikáról, ezeket majd megszövi itt Brüsszelben a Raes Jan gyára. El tudod vállalni? Azonnal kell.

— Lehetetlen ugyan, fenség, de meglesz. Fenségednek boldogan csinálom a lehetetlent is.

— Helyes. Most beszéljük meg az egyes tárgyakat. Itt van írószerszám.

A főhercegné úgy képzelte, hogy a gobelinek sorozatában be kellene mutatni, miyen diadalokat aratott az eucharisztika a lelkek világában. Összeírták tehát, hogy az Oltáriszentség legyőzte a bálványimádást, a pogány filozófiát és tudományt, a tudatlanságot, az eretnekséget. Ez már kitett négy képet. A főhercegnő nem közönséges dogmatikai tudással rendelkezett és jól ismerte az egyház felfogását, hogy az eucharisztika gondolatának mik voltak előképei az ószövetségben. Feldiktálta Ábrahám és Melkisédek találkozását, az égi manna hullását. Éliás prófétát a pusztában, az ószövetség áldozatát. Ez volt már összesen nyolc. Az újszövetségből idekívánkozott a négy evangélista, ez kilenc. Tizediknek kínálkozott az egyházatyáknak és az eucharisztika védelmezőinek csoportja, tizenegyediknek a dogma kimondása és megerősítése. De több ötlete nem volt az infánsnőnek. Pieter szolgált egymásután tíz új ötlettel. Ezek közül kiválasztottak még hármat: az isteni szeretet diadala az eucharisztika által, az angyalok kara dicsőíti az Oltáriszentséget, s végül a Habsburg-ház fejedelmei leborulnak az Oltáriszentség előtt.

Még jó néhány napig Brüsszelben maradt, hogy amennyiben Gerbier részéről fontos levél érkezik, kéznél legyen. Ezalatt sokat beszélgetett Don Diegóval és Spinola márkival. S az egész udvarral

részt vett a háborús hírek izgalmában. A hollandok most már Grol erődítését fenyegették, amelynek fenyegető eleste azért jelentett nagy gondot, mert kulcsa volt az Antwerpen és a német birodalom közötti útnak. Jó ideig remélni lehetett, hogy az erőd tartani tudja magát. De egyszerre jött a hír, hogy az Orániai herceg elfoglalta Grolt. Minduntalan változott a hadviselés térképén a szerencse, csak egy nem változott: a lassú, de csökönyös drágulás, az elviselhetetlen nyomorúság rémének közeledése.

Amíg mindenki gondterhelten sopánkodott, amíg két egymással találkozó ember csak anyagi gondokról kesergett, Pieternek ömlött ölébe a pénz. A klastromok, templomok, céhek még mindig győztek, ha kép kellett nekik, még mindig voltak gazdagok, akik megszerezhették maguknak a Rubens-arckép fényűzését. A főhercegné harmincezerforintos rendelése után levél érkezett Leblondtól, aki rövidesen arról értesítette, hogy Buckingham herceg szó nélkül megadja a gyűjteményért a százezer forintot. A hír zavarba hozta. Évtizedek gondja, szeretete, fáradsága feküdt az egymás mellé sorakozó gemmákban, ritka ókori pénzekben, régiségekben, ókori márványszobrokban, régi sírok mélyén talált ékszerekben. Minden darabnak külön története volt ebben a gyűjteményben, sok közülök Philips emlékéhez fűződött, akivel a fórumon együtt barangolva bujkáltak valaha a romok közt. De próbára tette a vételár magassága. Százezer forint maga vagyont jelentett, sok gazdag hírében álló embernek nem volt mindent összevéve, százezer forintja Antwerpenben. Vívódott egy ideig, aztán belenyugodott abba a vásárba, amely eredetileg diplomáciai ürügynek született. Igaz, hogy Leblondnak le kellett adni tízezer forint közvetítési díjat, de a gyűjtemény igazi értéke mélyen alatta

volt a kilencvenezer forintnak is. És egy napon Pieter elkezdte a gyüjteményt csomagolni. Mikor a nagy ládák már az átszállítást várták, fájdalmas volt a kedves kincsek hűlt helyét néznie a szobákban. De holmija úgyis túlsok volt már, csak némi átrendezésre volt szükség, s a gazdag lakás megint hiánytalan képet mutatott. Véletlenül éppen most folyt be néhány hátralékos követelése is, úgy hogy feljegyzései szerint néhány héten belül kétszázezer forinttal nőtt a Rubens-vagyon.

De csak nőjjön tovább, még mindig nem akarta hatalmas munkairamát mérsékelni. A festés és politikai szenvedélyének brüsszeli útjai minden idejét lefoglalták. Ha egy szabad órája maradt, örült, hogy fiaival töltheti. Társaságba még ritkábban járt, mint azelőtt. S mikor újabb Fourment-esküvőre kellett mennie, kedvetlenül öltözködött az ünnepi ruhába. Az időt is sajnálta, aztán meg az a gondolat, hogy megint Helennel kell találkoznia, nem volt ínyére.

— Eddig csak pár évenként adtad férjhez leányaidat, — mondta üdvözléskor Fourmentnénak, — most már egyre gyakrabban. Az idén ez már a második esküvő nálatok.

— Igen, az utolsóelőtti, — felelt az izgatott örömanya, — most megint néhány évi szünet következik. Ha aztán Helent is férjhezadtuk, nincs több.

Ott virult Helen is a násznép között szőke szépségében. Pieter szándékosan kerülte az alkalmat, hogy négyszemközt beszéljen vele. Pedig a leányon látszott, hogy ez nem volna ellenére. De ő csak mások hallatára beszélt vele nyájasan. Kissé aláhúzva a gyermek fiatalságát s a maga ötven esztendejét. Helen el is kedvetlenedett tőle; azt szerette, ha felnőttnek kezelik és csekély korát mennél kevésbé emlegetik. Pieter pedig megdicsérte magát belülről,

így van jól, így kell vele beszélni, micsoda ostoba érzelmi roham is volt az, amely gondolatait folyton ezzel a gyerekkel töltötte tele. Csak mikor nem tudott ellentállani érdeklődésének és a távolabb álló leányt lopva szemügyre vette, akkor nyilallott ismét fájdalmasan a vágy szívébe: sok mindent odaadhatna, ha egyetlenegyszer ecsetjére vehetné a szépségnek és bimbózó fiatalságnak azt a dicső himnuszát, amely a ruhák leple mögül is hatalmasan árad ebből az aktból a festő sóvár tekintete felé. Ekkor jutott hirtelen eszébe, amit Don Diego mondott neki: aki hosszú évekig korlátok közé szorítja vágyait, annak később gyűlik meg velök a baja. Nem, ő nem akar vágyaival harcolni. Nem ér rá, figyelme, ideje, energiája mind másra kell. Az okos ember nem száll szembe ilyenkor a veszedelemmel, hogy hősnek mutassa magát. Nagyobb hősiesség önmagát legyőzni és kitérni a veszedelem elől. Kényszerítette magát, hogy ne nézzen többet a leányra.

Pár nap mulva bevetődött a Walpurgis-templomba. Elment a kapu előtt, s bentről orgonaszó hallatszott ki. Egyszerre egy régi pillanat hangulata kapta meg, ezen az ajtón vonult ki ennek az orgonának hangjainál Bellával, mikor oltárképét ünnepélyesen felszentelték. Fiatal házasok voltak még. Lassan tett még néhány lépést, aztán megállt, visszafordult és bement a templomba. Szórakozottan megállt egy oszlop mögött és Bellára gondolt, a felejthetetlenre, aki már több, mint egy éve meghalt. Az a fájdalom, amely egy éve marcangolva égető szenvedés volt, azóta csendes mélabúvá változott. Nem, ezzel az emlékkel szívében nem lehet megnősülni még egyszer. S miután jó darabig állt így lehorgasztott fejjel, felsóhajtott és indulni készült. Gépies szokása szerint keresztet vetett és térdet hajtott a monstrancia tiszteletére és a főoltárra pillantott. Ekkor kiváncsiság fogta el. Rég nem látta már

saját festményét. Odament az oltár közelébe és szemlélte a képet. S egyszer csak még figyelmesebben nézte. Fejét csóválta. Nem, ez így nem maradhat. A keresztfa mögötti háttér rossz, a kép alsó balsarka üres. Szembeszökő hibák. Pedig Van der Geest, a finom műértő, aki ezt a rendelést szerezte, remekműnek tartotta a kész képet.

Nem is ment haza, hanem egyenesen a Walpurgis-plébánoshoz. Már rég nem az volt ott, aki tizenhét évvel ezelőtt megitta vele az áldomást az oltárképre.

— Főtisztelendő úr, kéréssel jövök hozzád.

— Rubens kérésére itt csak egy felelet van: igen.

— Ne hamarkodd el az igent. Szeretném, ha három napra becsuknád a templomot.

— Az bizony nem olyan egyszerű. Miért?

— Mert az oltárképen súlyos hibákat vettem észre. Rögtön ki akarom őket javítani.

— Azon a képen? Hibák? Hiszen messze földről jönnek az emberek külön ezt a képet megnézni. Azon bizony nincsenek hibák.

— Atyám, tedd meg, amire kérlek, a kép szebb lesz. Vagy, ha így szivesebben veszed: a kép még szebb lesz. S ha most jönnek miatta messziről a hívek, még többen fognak jönni.

A plébános nem szivesen, de belement. A templomot bezárták. Pieter beköltözött állványaival és tanítványaival. A keresztfa mögé jóval sötétebb hátteret festett, az egyik pribék alakját átfestette, a kép balsarkába pedig, amelyet ürességében egyensúlytalannak talált, kutyát festett. Három napig dolgozott rajta. Mikor elkészült, odakérette Van Dyckot, aki közben ismét hazaköltözött Antwerpenbe.

— A kép sokkal jobb, — mondta Anton, — de bámullak, uram. Igy tudsz törődni régi dolgaiddal?

Nekem ez teljesen idegen. Engem a kép csak addig érdekel, amíg festem. Talán úgy mondhatnám szabatosan, hogy nem is a kép érdekel, hanem az a gyönyörűség, amíg festem. Mikor elkészültem vele, megszünt számomra. Erre például nem volnék képes. Ha egy kép elszakadt tőlem, az az érzésem, hogy önálló életet kezd élni. A maga ura erényeivel s ha vannak, hibáival együtt. Ahhoz nem lehet nyúlni többé!

— Utókor is van, Anton. Miért álljon itt meg valaki száz év mulva, mondjuk a dédunokám, aki esetleg festő lesz, és miért mondja „Ezt alaposan elhibázta az öreg, a kompozició alsó balsarka teljesen üres.“ A kép a Walpurgis-templomé, a vászon, a keret és a festék. De az alkotás az enyém. Ha úgy érzem, hogy foltot ejthet a hírnevemen, jogom van kijavítani. Sőt önmagam iránt kötelességem.

— Különös. Én ezt a kötelességet nem érzem.

Álltak egymás mellett és óvakodtak egymásra nézni. Nem értették egymást. S most érezték igazán először, hogy a tanítvány útja elvált a mesterétől. S mialatt kissé zavartan, hallgatva álltak ott, Pieter azt gondolta magában, hogy az anya érezheti így magát, mikor leányát férjhezadta.

IX.

Buckingham hercegnek nem kedvezett a szerencse. Miután Rhé szigetét váratlan támadással elfoglalta s ezzel a világ számos egyéb háborújához még az angol—francia háborút csatolta, beült La Rochellebe és onnan kezdte szervezni a francia hugenottákat XIII. Lajos ellen. Azok tódultak is hozzá segítségül, s akik otthon maradtak, saját földjökön fogtak fegyvert. De Richelieu nem hagyta magát. A király maga is táborba vonult, a biborost

kinevezte a hadsereg főparancsnokának. A biboros letette a reverendáját, egyenruhát öltött, s mint mondták, vértet hordott kabátja alatt. Kitűnt, hogy vezérnek is van olyan jó, mint politikusnak. Buckingham herceg a partra szállt angol sereggel nem tudta tartani magát. Véres ütközet után hanyatthomlok szállt hajóra megmaradt embereivel. Az angol flotta feladta a harcot és örvendett a kedvező szélnek, hogy hazamenekülhet.

Brüsszelben a dolog ilyen fordulata nagy reményeket keltett. A megvert Angliának könnyebbnek látszott békéről tárgyalni. Azokban a beszélgetésekben, amelyek a palotában bizalmasan lefolytak, s amelyeken az udvari festő is gyakran részt vett, lassanként kialakult a gondolat, hogy a madridi kormánnyal egyszer komolyan kellene beszélni, hátha nem volna lehetetlen eltéríteni Olivarezt. Della Cueva biboros most is sötéten járkált a folyosókon, aszkéta arcán könyörtelen háborúvágy és komorság. De ő volt az egyetlen, aki még hitt abban, hogy az elszakadt Hollandiát véresen le lehet győzni és visszacsatolni ő katolikus felsége koronájához. Mindenki már gyűlölte a háborút, még maga Spinola is, hadvezér létére. Az eszes génuai marchese rájött, hogy államférfinak érdekesebb lenni, mint hadakozni. A csatamezőn sok ütközetet nyert, most becsvágya nagyobb győzelemre sarkalta: politikában akarta legyőzni magát a mindenható Olivarezt. A tartományt mindenesetre maga mögött tudhatta. A flamand és brabanti falvak népe szerette a jóságos és békés Isabella kormányát, de gyűlölte Madridot. Mikor Don Diego nyakába vette a tartomány egyes provinciáit, hogy nagyszabású hadseregszervező tervét elfogadtassa, nem boldogult sehol. Azzal érvelt ugyan, hogy ez azonnali segítséget jelentene itt, mert terve szerint a spanyol birodalom háborúval megtámadott része mindig mentes lenne a költsé-

gek alól és a birodalom összes többi országai segítenék, Brüsszel tehát ingyen, a birodalom költségén folytatná a háborút Hollandia ellen és a felállítandó óriási sereggel biztosan győzne is, de ez az érv nem hatott. A flamand és brabanti városok nem akartak győzni. Békét akartak. Az ellenség megint egészen közelről fenyegette Antwerpent, megjelent magát Santflietnél. Itt mind a két fél erődöt kezdett építeni egymással szemközt. A hangulat olyan volt, hogy Spinola határozott: a főhercegnő helyeslésével, sőt kérésére Madridba utazik és vállalkozik a nagy feladatra: megfordítja Olivarez politikáját. Meghatalmazást kér arra, hogy békéről tárgyalhasson Angliával. Richelieu nyugodjék bele abba, hogy nem fogja felosztani Olivarezzel Angliát és nem fogja Irországot ajándékul adni Orbán pápának. A főhercegnő levéllel fordult felséges öcscséhez és megkérte, hogy fogadja szivesen Spinola márkit, aki leányát Madridban fogja férjhezadni, s az alkalmat arra fogja felhasználni, hogy őfelségével és miniszterével a főhercegnő nevében főbenjáró politikai eszmecserét folytasson.

Pietert mindenről értesítették, több ilyen beszélgetésben részt is vett. A béke sóvár vágyakozói úgy tanácskoztak, mint az összeesküvők. Ő, hogy az elutazóknak kedveskedjék, hamar rézmetszőt rendelt: megszerezte Olivarez arcképének másolatát Velazquez egy művéről, díszes keretet rajzolt hozzá, aztán elővette egy saját Spinola-vázlatát és a két ábráról metszetet csináltatott. Mikor elbúcsúzott a vezértől és leendő vejétől, csinos tokban átnyujtotta a metszetek több példányát. És teljes szívből szerencsét kívánt a vállalkozáshoz.

Már elkezdte az eucharisztikus képeket, Brüsszelből hazatérve szorgalmasan csinálta egyik vázlatot a másik után, a műterem munkatársai a kész vázlatok felnagyításán és megfestésén dolgoztak. A

kandalló barátságos meleget árasztott, odakint ítéletidő járta. Mintha Don Diegónak lett volna igaza, s a csillagok az időjárásban is megmutatták volna a végzetes időket, egyik orkán a másikat követte, híre jött, hogy egy közeli faluban a templom tornyát egyszerűen elfújta a szél. A műteremben barátságosan folyt a munka, Pieter dolgozott és szüntelenül azt latolgatta magában, hogy milyen reményei lehetnek Spinolának.

S ekkor ismét jelentkezett Gerbier. Irt Buckingham herceg megbízásából, hogy szeretné a tárgyalások fonalát újra felvenni. Nem mintha Anglia meg volna verve, a világért sem. A herceg saját jószántából tért haza a hajóhaddal, hogy neki tetsző időben újra támadjon, La Rochelleben úgyis ott ülnek a hugenották, azt az erődöt Richelieu soha nem tudja bevenni. Anglia erősebb, mint valaha és csak emberiességből vágyik a békére. Buckingham herceg új feltételeket eszelt ki, a mellékelt új tárgyalási alap tőle való, s ezt Rubens közvetítésével szeretné lebonyolítani. Pieternek megdobbant a szíve. Soha jobbkor ez a levél nem jöhetett. Azonnal elküldte Spinola után, hogy mutassa meg a királynak. Hadd lássa a király, hogy Anglia korlátlan ura, Buckingham herceg, elég jónak találja közvetítő politikusnak Rubens festőművészt. Az alkalom jobb, mint valaha, Anglia kétségkívül súlyos vereséget szenvedett, hiába szépíti. Az angol hadijelentések a sokezer halott helyett kétszázötvenet jelentenek, de azt nem tagadják, hogy a franciák negyvennégy zászlójukat vették el. Zászlaja minden századnak van, tehát a franciák negyvennégy századot vertek úgy tönkre, hogy zászlaját el tudták venni.

Erre a levélre még soká nem lehetett Spinolától választ várni. A békével biztató válasz helyett az a hír érkezett az udvartól Antwerpenbe, hogy az utolsó

mantuai herceg, akit Pieter annakidején mint fiatal fiút festett Eleonóra főhercegnő sírképére, utód nélkül meghalt.

— Ez megint újabb háború, — mondta Pieter apósának, — meg fogod látni. Már beszéltünk erről az udvarnál, a mantuai herceg régóta súlyos beteg. A trón most jog szerint egy távoli oldalági rokont illet. Ez Nevers herceg, aki már készült az öröklésre. De ő franciának számít. És ha százszor szövetségesek vagyunk is, Olivarez nem engedheti, hogy Milánó közvetlen közelében a francia befolyás verjen gyökeret. Mindennap jobban sóvárogjuk a békét és mindennap több a háború.

A szomszédban is fenyegetett egy másik. A császár csapatai kanyargós és véres hadmozdulataik folyamán eljutottak a holland határig. A katolikus katonaság farkasszemet nézett a protestáns lakossággal. Bármikor jöhetett a hír, hogy a verekedés megindult. Most megint a hollandokra járt rá a rúd: a vihar egyszerre százötven hajójukat tette tönkre.

Egy ilyen zimankós, hóviharos januári napon előkelő külsejű úr kereste fel. Bemutatkozott: Vosberghen, a dán király megbizottja. A király nevében jön a festőművészhez.

— Már hallottam rólad. A minap volt szó útleveledről. Orülök, hogy segíthettem. Nagy megtiszteltetés, hogy őfelsége szerény művészetemet veszi igénybe. Mit parancsol őfelsége?

— Nem művészetedről van szó, uram, amelynek az én királyom kétségkívül nagy bámulója. De ezuttal politikai ügyben küldött hozzád.

— A dán király? Hozzám?

— Ne csodálkozzál, uram. Nyilt titok, milyen viszonyban vagy a fenséges asszonnyal és milyen tárgyalásokat szoktál nevében folytatni. Ezért, mint

látod, nem is Brüsszelbe mentem, hanem idejöttem Antwerpenbe.

— Parancsolj szolgálataimmal, uram, bár tudtodra adom, hogy túlbecsülöd befolyásomat.

— Bízd rám. Kérésem tehát az, hogy teremts nekem összeköttetést a fenséges asszonnyal. A dán király rajtad keresztül békéről szeretne tárgyalni vele.

Pieter kicsit elszédült. De úgy tudott uralkodni magán, hogy a követ semmi változást nem vehetett észre arcán.

— Bocsáss meg, uram és ne vedd bizalmatlanságnak...

— A meghatalmazás? Tessék.

A követ elévette okmányait és az asztalra terítette. Az teljesen rendben volt.

— Köszönöm. Nem tájékoztatnál az ajánlat elvi alapjáról? Mert lehet, hogy már eleve lehetetlen tovább mennünk.

— Biztosítlak, hogy nem lehetetlen. Az elvi alap ez. Anglia, Hollandia és Dánia háborús szövetségesek. Érdekeik minden ponton fedik egymást. E három ország egyikével sem lehet külön békét kötni, csak a hárommal együtt. Ezt nemcsak megbízásból mondom. Személyem szerint jólértesült ember vagyok és állíthatom, hogy mind a három országnak ez megmásíthatatlan álláspontja.

Pieter kísértésben volt megjegyezni, hogy ez az álláspont nem éppen megmásíthatatlan, mert Buckingham herceg első szóra kész volt beleegyezni, hogy a dán király kimaradjon a megállapodásból. De nem szólt semmit.

— Értem. S jól értesültséged honnan ered?

— Hollandi származású ember vagyok, uram, és ha például Sir Carleton Dudleynél érdeklődöl személyem felől Hágában, meg fogod tudni, hogy három legfontosabb államférfival vagyok sógor-

sági viszonyban, az Orániai herceghez pedig igen közel állok. Egyetlen akadályát látom, uram, hogy a tárgyalásokat nyomban meg lehessen kezdeni: a spanyol király nem hajlandó Hollandiával, mint elismert köztársasággal tárgyalni, Hollandia pedig nem hajlandó a királyt uralkodójának tekinteni. Erre volna egy áthidaló indítványom. Hollandia nevezze IV. Fülöpöt királyának, de tegye utána mindig zárójelbe, hogy „birtokon kívül", IV. Fülöp pedig ne nevezze meg a holland köztársaságot, amire nem hajlandó, hanem nevezze csak „a harmadik szövetséges hatalom" néven. Kérésem tehát, ismétlem, az, hogy hozzál össze őfenségével, akivel nyugodtan merünk tárgyalni, mert ismerjük őszinte és békevágyó jellemét.

— Megkísérlem. Természetesen nem ígérhetek semmit a magam felelősségére. Írok őfenségének, s mihelyt választ kapok, értesíteni foglak.

— Köszönöm. Akkor várok Artwerpenben. De meg kell jegyeznem, hogy sajnos, csak rövid ideig maradhatok. Erre a cédulára felírtam nevemet és címemet. Nagyon örülök ismeretségednek. Kezeidet csókolom.

A dán követ elment. Pieter lovasfutárt küldött Brüsszelbe. A futár fordultával kezében volt a válasz: Isabella szívből örvend, Rubens menjen bele a részletes béketerv meghallgatásába, de azonnal részletesen értesítse Spinolát. A dán követ ismét ott ült Pieternél. Elmondta a király elképzeléseit, aztán hosszabb memorandumot adott át. Ez tartalmazta a tervezett béke feltételeit, aztán országonként felsorolta, mik volnának a megállapodás csekély hátrányai és nagy előnyei. Pedáns, gondos munka volt, külső alakja is olyan, mint egy mérnöki rajz. Aztán a követ illendően elbúcsúzott azzal, hogy a továbbiakat állandó levelezéssel fogják tovább intézni. Elment. Egyetlen képet meg nem nézett, Pieter mun-

kája iránt még felületes udvariasságból sem érdeklődött. De ez inkább hizelgett neki, semmint sértette. Festői hírnevének már nem volt szüksége érdeklődésre, viszont diplomata hírneve, amelynek folytán egy külföldi uralkodó egyenesen hozzáküldi a Spanyolországnak szóló békeajánlatot, tagadhatatlan boldogsággal töltötte el.

Antwerpenben már egyre-másra lehetett az ágyúzást hallani. Az Orániai herceg maga jelent meg a Schelde mellett készülő holland erődítésnél. Szemlét tartott és elment. Röglön rá megjelent az innenső oldalon Don Coloma Carlos, a spanyol hadvezér, akit most küldtek Madridból Spinola helyettesítésére. Ez is ágyúzással járt. A város nyüzsgött, mint a hangyaboly, amelybe beleléptek. A legképtelenebb híreket terjesztettek, voltak akik lázas sietséggel nekivágtak a hóviharos országútnak, hogy falusi rokonoknál biztonságban tudják magukat. Mindenki katonai lázadástól tartott, a csapatok már jóideje nem kaptak zsoldot, Brüsszelnek nem volt semmi pénze. Most azonban kihirdették a katonák között, hogy záros napokon belül nagy pénzküldemény érkezik Madridból. A zúgolódás lecsendesedett. Ez csakugyan nem volt puszta igéret. Madridból előzetes értesítés jött, hogy három millió elindult Brüsszel felé társzekéren, katonai fedezet alatt. Erre már nagy szükség volt, a zsoldosok már ott akarták hagyni a készülő erődöt. Viszont az Orániai herceg sűrűn jött most már az építkezésre felügyelni. Parasztok mesélték, akik bejöttek Antwerpenbe, hogy egy ilyen látogatása alkalmával az ágyúgolyó közvetlen mellette csapott le és tisztiszolgájának tőből leszakította a lábát.

Mihelyt az időjárás annyira megcsillapodott, hogy közlekedni lehetett a brüsszeli országúton, Pieter elvitte a kész eucharisztikai vázlatokat a főhercegnének. Az öreg apáca odavolt az elragadta-

tástól. Nem győzte nézegetni a tizennégy képet. Közben felpillantott Pieterre, aki nyugtalanul fészkelődött.

— Valami bajod van?

— Nagy fájdalmaim vannak, felség. A térdem izülete kínoz. Párisban volt már ilyen rohamom. A francia orvos azt mondta, hogy köszvény. Hittem is, nem is. Most már biztos, hogy köszvényem van.

— Kezet foghatunk, Rubens. Nekem meg epebajom van. Nem tudok semmit enni és éjszakákat nem alszom. Olyan kínjaim vannak, hogy a párnát harapom a szenvedéstől. De hát az idő múlik, ebbe bele kell nyugodni. Öreg csontok vagyunk, az az igazság. A gép kerekei lassan elkopnak. Mindenesetre megrólak, hogy ha beteg vagy, ilyen időben utazásra szántad magad.

— Mikor elindultam, fenség, még vidáman fickándoztam. Semmi bajom nem volt. Útközben ért utól. De most már alig várom, hogy ágyba kerüljek és meleget tehessek rá.

— Ne is töltsd itt az időt, siess haza. És majd küldj értesítést, tudni akarom, hogyan érzed magad.

Az útra alaposan felkészült. Forró ruhákba kötözgette fájós lábát, arra még vásznat csavart, s azt még pokróccal bebugyolálta. Úgy ült a kocsiban, mint a templom előtti koldus, aki beteg tagját messze kinyújtja. Valaha látott ilyen pólyázott lábú embereket és enyhe lenézéssel szemlélte őket. Hogy lehet valaki beteg? Most őt is utólérte a sors. Otthon sietve ágynak esett és kínlódott. Gyötrelmesen fájt a jobb térde és jobb lábszára. A legkisebb nesz is idegesítette, a harmadik szobában is csak lábújjhegyen járkáltak a háziak.

Harmadnap udvari lakáj állított be hozzá. Csomagott hozott a főhercegnétől. Kibontotta: hat jókora igazgyöngy volt benne, Isabella külön ajándéka a vázlatokért. A lakáj legfelsőbb parancsra a beteg

állapota iránt érdeklődött. A beteg most már jobban érezte magát valamivel, bár most már félkarja is be volt pólyázva, mert az orvos eret vágott rajta. De a gyöngyöknél és a fenséges érdeklődésnél is jobban örült annak, amit másnap kapott: levelet Spinolától. Volt abban egy részlet, amelynek olvastán táncolni szeretett volna, ha nem ilyen nyomorultan fekszik az ágyban:

> Felkérlek, hogy közöld mennél feltünőbben és leveleidben idézd, nekem tulajdonítva, ezt a mondatot: „Biztos vagyok most már benne, hogy ő katolikus felségében erős hajlandóság van békét kötni a vele harcban álló államokkal. Ez rövid időn belül nagy változásokat fog jelenteni. Fel kell használni az alkalmat minden kezdeményezésre, amíg Madridban vagyok, mert később semmiről sem tudok jót állani." Ird meg ezt a mondatot úgy a dán követnek, mint Buckingham hercegnek.

A levél még egyebet is tartalmazott, elmondta, hogy megérkezett szerencsésen, a király nagy pompával fogadta őket. Pár nap mulva Don Diego megtartotta esküvőjét Spinola Polyxenával. Másnap meghalt Inojosa márki, az indiai tanács elnöke, ezt az állást Don Diego nyomban megkapta. Most tehát igen fontos helyen nyomatékkal tudja képviselni a brüsszeli álláspontot.

Pieter érvágott karjával nem tudott írni. Ilyen bizalmas leveleket pedig nem diktálhatott. Kénytelen volt várni egy napot. De másnap azonnal írt Buckinghamnek is Vosberghennek is. A fontos mondatot mindakét levélben pontosan lemásolta idézőjelek között. Mikor a levelek elmentek, hosszan gondolkozott Spinola vállalkozásának gyors sikeréről. Erre a gyorsaságra már nagy szükség volt. A

hadviselés kezdett a Wallenstein mintájára elfajulni kegyetlenség dolgában. Noha nemzetközi egyezmény állott fenn, hogy a hadviselő felek a foglyokat nem bántalmazzák, a hollandok már régen nem tisztelték ezt az egyezményt, a foglyokat a tengerbe dobták. Isabella már több ízben és egyre erélyesebben tiltakozott Hágában, de minden eredmény nélkül. Most már ő is elvesztette türelmét. Napiparancsot hirdettetett ki, hogy ezentúl minden vízbe dobott fogolyért két hollandit fog hasonló módon megöletni. Ez meg is kezdődött.

Az idő végre tavaszodni kezdett, a köszvényes fájdalmak elmultak. Pieter ismét elfoglalta helyét a festőállvány előtt. Míg feküdt is, műterme szorgalmasan dolgozott, az eucharisztikus képek jórésze már készen, bár nyersen várta a mester kiigazító ecsetvonásait. Nekiállt czeknek. De esze semmi mással nem foglalkozott, mint a politikával. Az új háború csakugyan kitört: Mantuát megtámadták, egyszerre két oldalról, nyugatról a spanyol csapatok, északról a császár seregei. Az Alpok alól érkező hírek mind olyan neveket tartalmaztak, amelyek neki mantuai ifjú éveit jelentették. Az ostrom Casale erődje ellen folyt, ahol annyit lovagolt annakidején. S mikor híre jött, hogy az elhúnyt herceg pazarló gazdálkodása következtében az erődnek élelmiszerkészlete sincs és lőszerraktára is sanyarúan áll, ráismert a hajdani mantuai udvarra, színházi előadásaival és Vincenzo herceg díszruhás kíséretével. A mantuai udvar nem változott semmit. Az a kis herceg, akit ő még festett annakidején, ugyanolyan uralkodó lett, mint az apja. Sőt még rosszabb, mert Vincenzo herceg legalább a bajok idején is tudott Chieppióból pénzt kicsikarni képekre. Ő azonban egy képügynök útján eladta a híres képgyüjteményt az angol királynak, ugyanazokat a Correggiókat, Rafaeleket, Reniket, Tintorettókat, amelyek-

ből valaha a fiatal Rubens szítta magába az itáliai művészet mámorító hatásait.

Hogy most már az egész diplomáciai világban őt tekintik a főhercegné félhivatalos, de legbizalmasabb emberének, egyre több jel mutatta. Az angol király, akit a mantuai ügy fejleményei nagyon érdekeltek, rendkívüli követet küldött Mantuaba, lord Carlisle személyében. A lord Hágába utazott először s onnan a spanyol Németalföldön át akart tovább utazni. Pieter egy szép napon levelet kapott, amelyben Carlisle tőle kér útlevelet. Ezt mindjárt megszerezte a főhercegnétől és elküldte neki. Körülbelül tudta, hogy a lord milyen időtájt érkezik Brüsszelbe, ezért a kész eucharisztikai képeket ezeken a napokon vitte az infánsnőnek, hogy ott a lorddal maga is találkozzék. De az nem érkezett meg. Pieter nem várhatott tovább. Fontos dolgai voltak Antwerpenben. Hazautazott. Mikor ügyesbajos dolgainak elintézése közben elment a Van Dyck háza előtt, benézett hozzá egy negyedórára. Alig beszélgettek öt percig, két külföldi urat jelentett a díszruhás lakáj, mert díszruhás lakáj nélkül Anton nem tudta elképzelni az életet. Az egyik külföldi úr Carlisle lord volt. Külön megállt Antwerpenben, hogy Pietert meglátogassa. Nagy sajnálatára nem találta otthon. Elment tehát Van Dyckhoz, akit még Londonból ismert.

— Isten úgy akarta, hogy mégis találkozzunk, uram. Engedjétek meg, hogy Sir Boswellt bemutassam.

— Ó mi már jól ismerjük egymást.

Sir Boswell nem volt más, mint a Sir Dudley titkára. A beszélgetés élénken megindult. Az angol urak ujságot hoztak Hollandiából. Ott most mindenki a harlemi csodafával törődött. Harlemben a Petronilla-kápolna romjai mellett állott egy gyümölcsfa. Azt megvásárolta a közeli esztergályos.

Mikor elfürészelte a törzset, a fa gyűrűi között ábrákat pillantott meg. Az orániai címert lehetett felismerni, azonkívül a Generális Rendek és a katolicizmus különböző szimbóliumait. A különös leletnek gyorsan híre ment, a nép csodatételről kezdett beszélni, most katonaságnak kell fenntartani a rendet. A nép úgy magyarázza a jeleket, hogy jóslatuk szerint Hollandia vissza fog térni a katolikus vallásra. A jelek azt mutatják, hogy a lakosság belefáradt a Generális Rendek merev és könyörtelen puritanizmusába.

Sir Boswell kellemes, szerény fiatalember volt, de a lord nem tett Pieterre jó benyomást. Túlságosan édeskés volt az udvariassága a jelenlévők iránt, de ha távollevőről volt szó, senki számára egyetlen jó szava nem akadt. Becsmérelt mindent és mindenkit, olykor meg éppen szikrázott a gyűlölettől. Ha nem tudott rosszat mondani, inkább hallgatott. Mint például akkor, amikor Sir Boswell ujságolta, hogy Sir Dudleynek ezentúl nem Carleton a neve, mert az angol király diplomáciai érdemeiért a lord Dorchester nevet adományozta neki.

Hogy lord Carlishe mit akar, azzal Pieter sehogysem tudott tisztába jönni. Elkísérte Brüsszelbe és jelen volt, mikor a lord a főhercegasszonynál tisztelgett. Ebből a beszélgetésből sem derült ki semmi. A lord elmondta, hogy hathónapos európai körútra megy külön megbízatással, több udvart meg fog látogatni. E látogatásokból csak annyit árult el, hogy fel fogja keresni a savoyai ház egy tagját, a piemonti herceget is, és Károly király nevében ritka nagyságú gyémántot visz neki gyűrűbe foglalva. Abból azonban, hogy az angol király ajándékkal kedveskedik a piemonti hercegnek, még semmi komolyabb politikai következtetést nem lehetett levonni. A főhercegné oldalát is nagyon fúrta a dolog. Búcsúzáskor így szólt:

— Szeretném, ha mennél kellemesebben utaznál nálunk. Melléd adom Rubenst, hogy legalább Namurig elkísérjen. Ő mindenben segítségedre lesz, amiben kell.

A főhercegné észrevétlenül intett a szemével a festőnek. A festő ugyanolyan észrevétlenül bólintott. Értette a megbízatást. Ez ugyan drága idejéből rabolt el napokat, de őt magát is izgatta, hogy milyen titkos megbízatásban utazza végig az udvarokat az angol kormány bizalmi embere, akinek Brüsszel számára egyetlen szava nincs. Elutazott a lorddal Namurig. Wawre faluban még vele töltötte a pihenőt. Szorgalmasan társalgott vele egész úton, de nem tudott belőle kivenni semmit. Végül is egy alkalmas pillanatban megkérdezte Sir Boswellt.

— Megmondhatom, uram, — felelte a titkár, — de ne áruld el senkinek.

— Hiszen jól ismersz. Hallgatni fogok, mint a sír.

— Lord Carlislet rendkívül megúnta a kormány. Elküldték a gyémántgyűrűvel, hogy hat hónapra megszabaduljanak tőle.

Ez derült ki a vélt politikai titok helyett. Pieter hiába rázatta magát Namurig a kocsival. Ezek a napok elvesztek. Túltette magát bosszúságán és ment vissza Antwerpenbe dolgozni. Nagyon nehezen várta haza Spinolát, de az csak nem érkezett. S nagyon nehéz volt Buckingham herceget és a dán követet folytonos halasztgatásokkal etetni. Másrészt jól lehetett érteni azt is, hogy Spinola olyan sokáig késik. Nem volt könnyű Olivarezzel boldogulnia senkinek. Spinola bizonyára jól tudta, hogy nem elég a befolyásolható királyt egy-két békepárti nyilatkozatra rávenni, ott is kell maradni Madridban, míg ezeknek a nyilatkozatoknak következményei kézzelfoghatóan jelentkeznek, mert mihelyt kiteszi onnan

a lábát, a királyt ismét Olivarez veszi kezelésbe és minden marad a régiben.

Nem volt mit tenni mást, mint várni. A béke nagyon lassú lábon járt, a háború annál gyorsabb lábon. La Rochelleben a hugenották elkeseredetten védték magukat, Richelieu nem bírt velök. Egész Európa ámult, hogy egyetlen erőddel hónapok óta nem bír az egész francia haderő, és le van kötve az ostrommal, tehát nem mehet az új mantuai herceg segítségére, aki egymás után veszti el erődeit. Ott is véresen folyt a dolog, a katonáknak zsoldfizetés helyett megengedték, hogy kirabolják a zsidókat, de ennek a keresztény lakosság itta meg a levét, mert a zsidók vagyonával az egész környék szegény lakosságának minden zálogtárgya eltűnt. És nürnbergi hír szerint az ottani piac egy tímársátorában megjelent az emberbőr. Kapós volt, állatbőrt már régen nem lehetett kapni.

Antwerpenben még mindig békésen lehetett élni. A lakosság már megszokta, hogy ágyúznak a közelben. Az élet hétköznapjai úgy folytak, mint máskor. A Lukács-céhbe eljártak a festők, szobrászok, rézmetszők, és Grapheus, a pincér, még gőgösebben járt-kelt a söröskancsókkal, mert mióta De Vos lefestette, büszkesége nem ismert határt. Egy Petel nevű szobrász tűnt fel mostanában a céh látogatói között. Nagyon ügyesen dolgozott, Van der Geest, a műbarát, nagy Aphroditét csináltatott vele terrakottából, életnagyságnál is magasabbat. Ugyanezt megcsináltatta vele Pieter is egész kicsiben, elefántcsontból. Van Dyck a Szent Ágoston-templomnak dolgozott, Ágostont festette, amint anyja, Monica, mellett áll és a megvilágosodás szent révületével néz az égre, ahol éppen most nyilatkozik meg neki a Szentháromság titka. A kép nagyon szépen sikerült, Pieter lelkesen dícsérte és remekműnek nevezte. Igyekezett

lelket verni tanítványába, aki mindig rosszkedvű volt és meghasonlottan panaszkodott.

— Mi bajod neked, Anton? Csinálnod kellene valamit az életeddel, mert látni, hogy rossz kerékvágásba jutottál.

— Magam sem tudom. Csak a festés tartja bennem az életet. Nemrég megcsináltam a végrendeletemet. Kim maradt nekem? Két nővérem, mind a kettő apáca. Rájok hagytam egész vagyonomat azzal, hogy ha ők is elhalnak, minden a szegényeké. Nyom nélkül fogok elmúlni ebből a világból.

Pieter nagyot nevetett és rácsapott Anton vállára.

— Nyom nélkül talán mégsem. Amit eddig csináltál, már elég ahhoz, hogy a neved fennmaradjon. De miért nem házasodol meg?

— Az lehetetlen, — rázta Anton a fejét, — engem Isten megvert azzal, hogy kielégíthetetlen vagyok. Nekem senki sem elég jó. Szép is legyen, nagyon okos, jólnevelt, művelt, finom, előkelő lelkű és odaadóan szeressen. Van ilyen a világon? Erről már lemondtam. Éppen most léptem be a jezsuiták Nőtlen Egyletébe. Szent Rozáliát festek nekik. Ha a festés nem volna, mit csinálnék? Nem élnék már régen. Neked könnyű, uram, két szép fiad van, akikben csak örömed telik. És politizálsz. Engem a politika nem érdekel. Legfeljebb az, hogy bejönnek-e a hollandok és felgyújtják-e a műtermemet. Mit tudsz, uram, kell ettől félni?

— Egyelőre ez nem fenyeget. Csak dolgozzál nyugodtan.

Másokat meg tudott nyugtatni, de maga most már nyugtalankodni kezdett. Spinola egyre késett, a tavasz után már beköszöntött a nyár, a holland csapatok fürgébben mozogtak. Nem messze Antwerpentől már kilencezer gyalogos táborozott. Spinola

pedig még csak nem is írt. A főhercegné is nyugtalan volt már, ő sem kapott levelet. Mikor Pieter egy napra átszaladt Brüsszelbe, igen rossz kedélyállapotban találta. Az epekólika megint elévette, igen kellemetlen ügye volt a nunciussal, Spinola nem adott hírt magáról, a hollandok előnyomulása veszedelmesen fenyegetett. De zsoldos volt elég, a pénz megjött Madridból, Antwerpennek egyelőre csakugyan nem kellett nagyobb bajtól tartania.

Tikkasztó volt a hőség, és a fiúk majd lenyúzták, hogy menjenek már ki Eeckerenbe. Szakított magának néhány napot. Fogta vázlatkönyvét, olvasnivalót csomagolt össze és kiment a kis birtokra. Ott paradicsomi élet következett. Pitymallatkor keltek, együtt a nappal. Akkor mindahárman beleugrottak a tóba. Kéjesen prüszköltek a hideg vízben, egymást locsolták, a két fiú igyekezett az apát a víz alá nyomni, hangos kacagás és kiabálás közepette birkóztak, aztán ki a partra. Erősen ledörzsölték egymást mindahárman durva lepedővel, hogy csak úgy piroslottak.

— Jaj, de finom ez, gyerekek, — lihegett az apa, — az ember ilyenkor fiatal fákat szeretne kitépni tövestül.

— Én nem, — mondta Nicolaas, — én inkább megenném.

— Olyan éhes vagy?

— Mint a farkas. Egész éjjel azt álmodtam, hogy eszem.

Már várta őket a kerti asztalon a reggeli, Hendrikje, az öreg majorosasszony most hozta az aludttejet mázaskócsögökben, hozzá fekete kenyeret. Az asztalon nagy tál, tele gyümölccsel. Csak éppen magokra kaptak valamit és odatelepedtek. A levegőben ébredő fecskék cikáztak. Reggeli után lovaglóóra következett, az apa a gyep közepén állt és onnan diktált a fiúknak. Egyik a másik után lovagolt

körbe. Mikor ebből is elég volt, Pieter maga ült lóra.

— Most mehettek szaladgálni, de nehogy nekem a parasztgyerekekkel összeverekedjetek.

A ló szabadon eresztett kantárszárral bandukolt a virágos réten, amelynek hímes színe felett pillangók kergetőztek. A lovas gondolatainak adta át magát. Mód nélkül tudta élvezni a szabad levegőt, a csendet, de legfőképpen a napot. Hajadonfőtt lovagolt, behúnyta szemét és sóvárgó arcát a nap felé fordította. És, mint mostanában egyre többször, megragadta a vágy, hogy Itáliába utazzék. Talán jövő tavaszra békét ad az Isten, akkor hosszúhosszú útra indul. Megnézi a lagunás, márványkockás Velencét, elmegy Firenzébe és leül a kis osteriába valami frissítőt inni a Palazzo Vecchio tövében, megnézi Bolognát, Páduát, Ferrarát, lemegy Rómába, végigjárja fiatal éveinek emlékeit, visszafelé Livorno és Genova, mindenütt napfény, gondtalanság és művészet. De minden csak akkor, ha sikerül a béke.

Aztán hazatért, bekötötte a lovat, árnyékos helyet keresett és leheveredett olvasni. A mostanában elhalt francia diplomata, De Gréves, útleírását olvasta. A szerző ügyes diplomata volt, ő kötötte meg IV. Henrik alatt a szövetséget Törökországgal és a szultánnal is összebarátkozott. Járt a Szentföldön, Görögországban, Egyiptomban, Algirban, Tuniszban. A mesés kelet és dél távoli színei vetődtek az olvasó szeme elé, sárga homokot látott, fehér burnuszokat, zöld pálmákat és tündöklően kék eget. És megint csak utazni kívánkozott.

Kilenc órakor már jöttek a fiúk, éhesen, mint a farkasok. Mindig éhesek voltak és mindegyik jóval többet evett, mint az apja. Akkor következett a francia óra. Egy órai társalgás séta közben.

Fecske: hirondelle, fűzfa: saule, pillangó: papillon. Albrecht volt a rendszeresebb eszű, szilárdabb, nyugodtabb természet, lassan tanult, de mindent megtartott. Nicolaas volt a tehetségesebbik, de szeszélyes, rendetlen, melegszívű és érzelmességre hajló. A festészet iránt egyik sem mutatott különösebb hajlandóságot. Albrechtet az udvari hivatali élet vonzotta. Most volt tizennégy éves a fiú, és már eldöntötték, hogy jogot fog végezni. Nicolaas egyelőre félévenként változtatta jövendő terveit. Tavaly még püspök akart lenni, majd zsoldoskapitány, most pedig tengerész. A tengerészetre délután sor is került, ekkor folyt le a kiadós, nagy fürdés. A fiúk lécekből és ládamaradékokból gályákat gyártottak. Tengeri csatát sze ettek volna játszani, de azt apjuk megtiltotta, helyette tehát Amerika felfedezését játszották. Nicolaas volt Kolumbus. A gályákat maga előtt hajtva úszott a vízben, s a ház kis szigetét körülölelő tó valamely helyén fel kellett fedeznie Amerikát. Amerika mindig másutt volt: ott, ahova apja és bátyja éppen elbújtak. Egyik oldalon nádas volt a part, másik oldalon rekettyés. Mind a két helyen jól el lehetett bújni. Nicolaas hosszabb, vagy rövidebb keresés után megtalálta őket, s ők a hajukba dugott libatollakkal, kezökben tomahavknak kinevezett fadarabbal indián kiáltásokban törtek ki. Kolumbus spanyolul szólt hozzájok, mire nyomban áttértek a keresztény vallásra és Nicolaast amerikai érsekké választották. Ha a nap kezdett lejjebb szállni az égen, az apa végét vetette a mulatságnak. Következett az angol nyelvgyakorlás. Fecske: swallow, fűzfa: willow, pillangó: butterfly. Utána jutalmul az estebéd falusi ételsorral, sok gyümölccsel. Evés után az apa megint olvasott, a gyerekeknek szabad volt még napszállásig szaladgálni. Ahogy a nap lement,

ők is mentek feküdni. Letették fejöket a vánkosra és máris aludt mind a három, mint a bunda.

Postát, izenetet tilos volt kihozni Eeckerenbe, csak ha az udvartól jött. És jött is: Pietert sürgős kihallgatásra kérték Brüsszelbe. Nagyon izgatott lett: alighanem megérkezett Spinola. Lovasembert szalasztott Antwerpenbe Philips özvegyéhez: a fiú azonnal jöjjön ki nyaralni a gyerekekhez. Philips fia, aki apja halála után született, fiatalember volt már, tizenhét éves. Jogot tanult, ősszel már hivatalt kellett vállalnia. Estére már kint volt Eeckerenben, Pieter nyugodt lélekkel rábízta a fiúkat, az unokatestvérek nagyon jóban voltak. S mindjárt lóra ült, hogy bemenjen a városba. Másnap sietett a főhercegnéhez.

— Nagy dolgok várnak rád, Rubens, — mondta a kormányzóné élénken, — sok mindent kapsz a kezedbe. Spinola nem jön.

— Még mindig nem, fenség?

— Nem. Legutóbb kaptam tőle néhány sort, hogy ne írjak neki, mert a levelem már úgysem találná Madridban. Most meg azt írja, hogy kénytelen ott maradni, mert mindent kockáztat. Kaptam levelet a királytól is. Őfelsége azt írja, hogy mielőtt elszánná magát a végleges döntésre, tüzetesen ismerni akarja az egész tárgyalási anyagot. Ennélfogva azt ízeni neked, hogy szedj össze minden írást az utolsó betűig ebben az ügyben, minden levelet, jegyzőkönyvet, jegyzetet, bármilyen nyelven, még a titkos írással irottakat is és küldd el egyenesen neki. Ő mindent gondosan elolvas, aztán dönt.

Pieter megcsóválta a fejét. Esze a nyugodt arc mögött villámgyorsan dolgozott.

— Ez teljesen kivihetetlen parancs, fenség. Először is nem minden levélről van másolatom, amit én küldtem. Másodszor a levelezések még folynak,

s ha az anyagot kiadom a kezemből, sok mindennek nem tudok levelezés közben utána nézni, s akkor nem végezhetem hasznosan a munkámat. Le kellene tehát mindent másolni, a chiffre-leveleket megfejtve leírni. Ezt idegen emberre a dolgok természete miatt nem bízhatjuk, nekem pedig több hónapi munkába kerülne, mert közben festenem is kell. Harmadszor a levélváltásokat szóbeli tárgyalások is kísérték, a levelek ezeknek a tárgyalásoknak ismerete nélkül érthetetlenek. A parancsot, bármilyen mély tisztelettel fogadom, lehetetlen végrehajtani.

— Úgy. Hát akkor mit feleljek a királynak?

— Azt, fenség, hogy őfelsége küldjön ide egy megbízható embert, akinek én a teljes anyagot elmagyarázom és a fontosabb levélbeli részleteket lediktálom. Ez is többheti munka. Vagy pedig őfelsége rendeljen engem az egész anyaggal Madridba.

A főhercegné figyelmesen nézett Pieterre. Aztán lassan elmosolyodott.

— Nagy róka vagy. Szeretnél Madridba menni, mi?

— Nagyon, — felelte Pieter rajtakapott mosollyal.

— Magam is úgy vagyok vele, hogy legjobban szeretném, ha te mennél. Ha ti hárman együtt vagytok kint, Spinola, Mexia és te, remélem, hogy elbírtok Olivarezzel. Még ma írok a királynak. Hogy hogyan írok, azt bízd rám. Tekintsük valószínűnek, hogy őfelsége ki fog rendelni. Nem szeretnék szégyent vallani veled. Amit most mondani fogok, azon már régen gondolkozom, de most a legjobb pillanatban mondom: kinevezlek kamarásomnak.

Pieter nem mutatott meglepetést. Mély bókkal meghajlott, szertartásosan, udvarképesen.

— Fenséged ezt a napot életem legszebb napjává varázsolja.

— Megérdemled, Rubens. Aztán meg azt akarom, hogy leülhess egy asztalhoz a királlyal. Ha utazol, mindenütt megszállhatsz a flandriai követségen. Számot tarthatsz udvari meghívókra. Aztán meg egy kegyelmes urat, ami e perctől fogva vagy, vitában is másképpen kezelnek, mint egy festőművészt. Mint festő csak olyan alkalmi megbizott volnál. Mint kamarás hivatalos személy lettél. Hiszen nem kell ezt neked magyaráznom, elég jól ismered az udvari életet. A kinevezési okmányt megküldöm neked Antwerpenbe. Még egyet: ha a király úgy dönt, hogy kiutazol, vigyél neki az én nevemben ajándékot. Vagy még jobb lesz, ha rám hivatkozol ugyan, de az ajándékot a magad nevében adott át. Válassz ki vagy nyolc jó képet, van neked otthon elég, mint láttam, a te régi műveid közül. És készülj az útra. Ó Istenem, csak szerencsével járnál.

Az újdonsült kegyelmes úr csak játszotta a nyugodtat. Valójában a kitüntetés megrendítő örömmel töltötte el. Hogy valaha udvari kamarás lehet, az sohasem ötlött eszébe. Pedig ez volt az egyetlen megoldás, amely vértet adhatott túlságosan érzékeny büszkeségének. Többre tartotta magát, mint környezetében bárki, és nyomasztóan érezte magára tapadni azt az előítéletet, amely a művészeket afféle mulatságos, társadalmon kívüli, furcsa lényeknek tartotta, és az udvari bolondokkal, törpékkel majdnem egy kalap alá fogta.

Első útja a szabóhoz vezetett. Kamarási ruhát csináltatott magának. Az előírást ismerte. Széles karimájú fekete spanyolkalap, fehér, hajtogatott malomkő-gallér, fekete bársony zeke, fekete selyemnadrág térden alul szalagosra kötve, fekete, kézelős

bőrkesztyű, kard és széles, átvetős fekete lebernyeg köpeny gyanánt. Szabójánál megvolt rendes mértéke. Sürgősre rendelte, mert utaznia kell. S mikor már három nap mulva megkapta az öltözetet, álló tükröt tolatott a festőállvány mellé. Lefestette Rubens kamarást. Haját először csinosan megbodroztatta, szakállát hegyesre nyíratta. Festés közben úgy nézte modelljét a tükörben, mint idegen embert. Úgy találta, hogy jóképű és elegáns ember.

Rubens kegyelmes urat három hét mulva kérették az udvarhoz. Felöltözött fekete ruhájába, felkötötte kardját. Úgy jelent meg kardosan a főhercegné előtt, mintha a spádé soha életében nem hiányzott volna oldaláról. Isabella műértő szemmel vette szemügyre.

— Jól van. Meg vagyok veled elégedve. A spanyol udvarnál nagyon megnézik az embert, arra figyelmeztetlek.

— Mi a madridi válasz, fenség?

— Utazol. Már írtam a királynak, hogy a legrövidebb napokon belül útra kelsz. Nem is adok neked több időt a készülődésre, mint három hetet. Azalatt mindent becsomagolsz. Kiválasztottad a nyolc képet?

— Ki, fenség.

— Hétezerötszáz fontot fogsz kapni értök. Ez brabanti forintra átszámítva valamivel több, mint a te áraid. De szeretem, ha az embereim keresnek. Sajnos, sokszor nem úgy keresnek, mint te, hanem úgy, hogy nem tudok róla. De most üljünk neki és tisztázzuk a főszempontokat.

A diplomáciai beszélgetés másfél óráig tartott. Búcsúzáskor az infánsnő így szólt:

— Megkérlek valamire, Rubens. Mielőtt elindulsz Antwerpenből, gyónjál és áldozzál. Brüsszelben már ne állj meg. Általában az egész úton seholse állj meg. Különösen Párisban ne, mert ha egyszer el-

mégy az anyakirálynéhoz, akkor ott ragadsz. Fuss el olyan gyorsan Madridba, ahogyan még nem futott senki. Roppant nyugtalan leszek és szüntelenül imádkozni fogok a munkádért. Térdelj le, megáldalak.

Pieter engedelmeskedni akart úrnőjének, de útközben mégis csak meg akart állni valahol: a híres nevezetes La Rochelleben. Ezért úgy csinálta, hogy valamivel előbb indult. Pedig rengeteg dolga adódott indulásig, mert mint ilyenkor történni szokott, minden váratlan tennivalója ezekre a napokra tolódott. Mindenekelőtt titkárt keresett magának, de olyat, aki festeni tud. Mert dolgozni is szándékozott Madridban, a segítséget már megszokta, a műterem éveken át kialakult rendjét pedig nem akarta megbontani. Választása Cossiers Janra esett. Ez igen tehetséges fiatal festő volt, beutazta már Itáliát és Franciaországot, nyelveket is jól beszélt. A házat és a fiúkat Panneels festőre bízta, aki igen jó gazda volt, élelmes ember és nagyon megbízható. Ennek adta át számadásait és üzleti könyveit, részletes leltárral együtt, amelyet nagy gonddal maga állított össze. Hosszú levelet írt Velazqueznek, bemutatkozott, bejelentette látogatását és jóindulatát kérte a madridi időkre. Mindent elvégzett és búcsúzó látogatásait az utolsó napra halasztotta. Ekkor, mikor ideje már negyedórákra ki volt számítva, jött hozzá régi barátja, Van der Mont festő, hogy valami ügyes-bajos dologban adjon neki erkölcsi bizonyítványt. A jó Van der Mont részletesen és terjengősen beszélte a bonyolult ügyet, s még akkor is folyt belőle a szó, mikor Pieter a bizonyítványt rég megírta.

Holtfáradtan helyezkedett el egy augusztusi kora reggel a postakocsiban Cossierrel. Poggyászában ott volt a kiválasztott nyolc kép. Jákob és Ézsau kibékülése. Muciusz Szcévola Porzenna király előtt. Odüsszeusz felfedi Lükomédész leányai között az ál-

ruhás Akhilleuszt. Sámson szétveri a filiszteusokat a szamár-állkapoccsal. Káin megöli Ábelt. Vadkanvadászat. Szarvasvadászat. Sámson széttépi az oroszlánt. Dávid harca a medvével. Cérész és Pomona. Szatir tigrissel. Mindezeket olyan képeiből válogatta össze, amelyeket vagy rendelőik nem tudtak kiváltani, vagy a sajátmaga számára festette őket. Volt ilyen képe még sok otthon, mert ha a műterem egyetlen órája felszabadult, azonnal raktárra dolgozott. A képek közül nem művészi érték szerint válogatta ezeket, mert csekély véleménye volt a spanyol udvar művészi ítéletéről. Még nem felejtette el, hogy Lerma herceg a másolatokat eredetieknek tartotta. Hanem azt hallotta, hogy IV. Fülöp szenvedélyes vadász, ezért mindent összeszedett, ami állatot ábrázolt.

Az út símán ment, Cossiers kellemes útitárs volt, eszes fiatalember, a vele folytatott beszélgetések ideje nem veszett kárba. A francia határon túl nem a párisi irányt választották, hanem másik kocsit vettek La Rochelle felé. A francia tábor első őrszemei már nem engedték őket tovább. Ott kellett vesztegelniök a poros országúton, rekkenő hőségben, míg jó idő mulva fiatal tiszt jött értük, aki megvizsgálta papírjaikat, tisztelgett és tovább vezette őket a táborba. Itt egy kapitány elé kerültek, aki igen nyájasan fogadta őket.

— Nem vagy ismeretlen előttem, kegyelmes uram. Párisban gyakran láttalak a Palais Luxembourgban. Én akkor ott teljesítettem szolgálatot. Sokszor láttalak jönni-menni. Láttam a galéria képeit is. Örvendek most, ha valami érdekeset mutathatok.

Lovakat hozatott a kapitány. Jó sokáig mentek a nyüzsgő táboron át lóháton, mígnem sziklák tövébe értek. Itt az utat már gyalog kellett folytatni. Felmásztak a kövek között kanyargó ösvényen, s egyszerre ragyogó napsütésben kitárult előttük az Atlanti óceán. Innen az egész terepet áttekinthették.

A távolban hosszú földnyelv nyúlt a tengerbe, rajta erődítések. A víztükrön gályák ringottak.

— Ott vannak a hugenották, — mutatott a kapitány a földnyelv felé.

Háborúnak itt nyoma sem volt. Végtelen csönd ült a tájon, a tenger lent egyhangú morajlással csapódott a kövekhez, idefent szorgalmasan cirpeltek a tücskök. Messze kint aranyba játszó pára ült a tenger felett.

— Hol van az ostrom? — kérdezte Pieter.

— Ez az ostrom, amit látsz. Amott az óriási tábor arra való, hogy elvágja őket minden szárazföldi érintkezéstől. Éjszaka még szebb a látvány, fáklyás csónakokkal cirkálnak a tengeren és az őrgályákon is tüzek égnek. Ezek arravalók, hogy lessék az esetleges élelmiszercsempészést, másrészt figyeljenek a nyilt tenger felé az angol flotta miatt. Buckingham hónapok óta ígéri, hogy jön az ostromlottakat felmenteni, de eddig nem jött.

— Hogyan lehet, hogy La Rochelle ilyen sokáig tud ellenállni? Hiszen már egy éve folyik az ostrom.

— Magunk sem hittük, hogy ennyi ideig elhúzódik. De még idejekorán rengeteg élelmiszerrel ellátták magokat. Most már nagyon szűken vannak és úgyszólván éheznek. De csökönyösen bíznak az angol flottában, ez ad nekik erőt. Mi csak ülünk itt ölbe tett kézzel. A katonák jól megvannak, esznek-ísznak és nagyokat fürdenek. Őfelsége, aki egy darabig személyesen itt volt, hazament. A bíboros is itt hagyott bennünket, ülünk, mint a macska az egérlyuk előtt.

— Azoknak ott mi lesz a sorsuk? Mind halálra vannak ítélve, ugy-e?

— Körülbelül. Ez a hadviselés elég irgalmatlan. Condé herceg már megmutatta, hogy mi történik a keze közé került hugenottákkal. Bizony elég kegyetlenül elintézte őket. Ez a háború. De egyelőre meg-

vannak. Lejárásuk van a tengerhez. Gyakran lopódznak halászni. Ha csónakjaink közelednek a fáklyákkal, visszaosonnak az erődbe.

Alig tudták otthagyni a gyönyörű képet, amely egy halálra ítélt embersereg szörnyű sorsát a természeti szépség elragadó látványába takarta. Visszamenet még megnézték a példás rendben felállított, de tétlen ütegeket, a tábori kórházakat, a vezérkar előkelő sátrait. Aztán indultak tovább útjokra. Párisban De Vicq bárónál szálltak meg egyetlen éjszakára. Pieter szót fogadott a főhercegnének, nem keresett fel senkit. Mikor kora reggel tovább indultak, a kocsiból látta az ismerős házakat, a város kora reggeli képét gyárba siető munkásokkal és a péküzlet előtt trécselő asszonyokkal. Aztán a francia főváros elmaradt mögöttük a növekvő erejű hőségben. Napokon át bámulták a változó tájakat. Termékeny síkságok, idillikus folyóvölgyek után az út sziklásodni és emelkedni kezdett, a lovaknak már erőlködniök kellett egy-egy kaptatón. Átkeltek a Pireneusokon. Pieter régi emlékeit egy-egy elsuhanó színes részlet hívta vissza a multból: a móroktól hivatalosan megtisztított országban mindenütt afrikai vágású arcokat hordtak a parasztok, az asszonyok fülében félholdat ábrázolt a függő, a házak mór ablakain Afrika tekintett kifelé most is.

Aztán fantasztikus tájon utaztak át: az országút két oldalán ezer meg ezer különös alakú nagy kő tarkázta a lankás réteket, mintha valami óriás robbanás hegységek szilánkjait szórta volna széjjel. A falvak gyakoribbak lettek. Egy reggel Pieter megérintette Cossiers karját és balfelé mutatott. A hegyoldalban feltünt komor pompájával a hatalmas Escorial, a főhercegné atyjának, II. Fülöpnek hajdani otthona.

Aznap beértek Madridba. Pieter nem tudott a városra ráismerni, annyira kiépült, mióta ő itt járt.

Egész utcasorok nőttek ki a földből, vadonatúj épület valamennyi. Modern nagyváros állott a régi kis Madrid helyén. Mikor a kocsi megállt a postaállomáson, udvari tisztviselő lépett hozzájok.

— Rubens úrhoz van szerencsém?

— Én vagyok.

— Spinola márki megkapta a gyorsfutárral küldött levelet, amelyet a határon írtál, kegyelmes úr. Jól utaztál?

— Köszönöm. Ez az úr a titkárom.

— Üdvözöllek, uram. Parancsom van, hogy szállásodra vezeselek. A poggyásszal ne vesződjél, uram. azt én majd elintézem. Ez a hintó bennünket vár.

— Köszönöm. Hol kaptam szállást?

— Őfelsége vendége vagy, uram. A palotában lakol.

X.

Huszonöt évvel ezelőtt látta ezt a palotát. Akkor nem gondolta, hogy a spanyol király vendége gyanánt fog egyszer lakni benne. A tisztviselő, aki ide kísérte, Alcazarnak nevezte. Minden tele volt mór elemekkel, a nyelv is. Csak magok a moriszkók hiányoztak.

Tágas, napos szobába vezették, miután hosszú ideig gyalogolt lépcsőkön és folyosókon, olyan bonyolult úton, amelyet semmiképpen sem tudott volna visszafelé megtalálni. Ez jó volt műteremnek. Mellette volt lakószobája, s amellett kapott szobát Cossiers. Egyenruhás lakáj fogadta hajbókolva. Jelentette, hogy Sancho a neve, ő fogja a kegyelmes urat kiszolgálni.

— Mindjárt kezdheted, barátom. Hozzál kézmosó vizet addig is, míg a poggyászom megérkezik. Ha jön, majd segítesz kicsomagolni. Cossiers, te is segítesz.

— Igenis, uram.

Még meg sem törölte a kezét, már kopogtatott valaki. Középtermetű fiatal férfi lépett be, szerény, kissé félszeg. Ez volt Velazquez. Bár nem mondta. Pieter azonnal ráismert, pedig nem látta soha. De valahogyan biztosan tudta, hogy ez a szempár, ez az emberi habitus nem lehet másé. Eléje sietett és két kezét nyujtotta.

— Köszönöm leveledet, — mondta Velazquez, — nagyon megörvendeztetett. És... és most örvendek, hogy itt vagy.

Balog modorában, zavart topogásában volt valami rokonszenves. Ez az ember az udvarnál élt már évek óta és sima fellépésükből, kerek mozdulataikból nem lesett el semmit. Mégis valami előkelőséget hozott magával a szobába. Különös volt igen magas homloka, és koponyája, amely a haja alatt is felfelé folytatódott tovább, arcának nem voltak csontjai, szeme alatt szinte függőlegesen csapódott le profilja. A vastag és felfelé pedert nagy bajusz idegenszerűen hatott ebben az arcban. Állán kis legyet viselt. Az egész fakó ábrázat azt a benyomást keltette, hogy ez az ember sokat betegeskedett gyerekkorában. Egyáltalában nem volt csinos ember és mégis ellenállhatatlanul vonzó.

— S én mennyit hallottam már rólad. Foglalj helyet nálam. Sajnos, ebben a percben érkeztem, s a poggyászom sincs itt.

— Csak helyezkedjél el kényelmesen, mindenre van időd. Izenetet is hoztam számodra: Messia márki üdvözöl és azt izeni, hogy csak pihend ki magad rendesen a hosszú út után. Holnap délután háromkor vár, addig nincs semmi dolgod.

— Köszönöm, ez nagyon kellemes hír, legalább nem kell az után szaladgálnom, hogyan osszam be az időt.

Nagy kopogással most hozták a ládákat. Pieter kiszólt Cossiersnek:

— Szedj ki mindent ott a műteremben és kopogtass be, ha készen leszel.

Becsukta a közbülső ajtót és visszatért látogatójához. Mivel az látnivalóan nem volt nagy társalgó, ő próbálta vinni a beszélgetést zökkenő nélkül.

— Nagy érdeklődéssel jöttem ide, mert a spanyol festészetnek nálunk kiváló híre van Milyenek nálatok a viszonyok?

— A szegénység erősen érezhető. Én nem nagyon érzem, mert igénytelen ember vagyok, és ez az állás biztosítja, ami kell. De mások panaszkodnak, hogy egyre kevesebb a rendelés. És ha van is, a pénzt nehéz megkapni.

— Pedig kitűnő művészeitek vannak. Kik állanak most az élen?

— A régiek közül Herrera talán.

— Hallottam a nevét. Milyen ember?

— Elég különös, — mondotta Valazquez, — én jól ismerem, mert azzal kezdtem, hogy nála voltam inas Sevillában, de hamar elkerültem tőle Pachecóhoz, aki most apósom. Herrera furcsa, garázda, féktelen ember. Bennünket pofozott. Tanulni nem tudtunk tőle, mert héthosszat nem festett. Ha meg rájött, akkor festett, mint a bolond, nem ismert sem Istent, sem embert, velünk nem törődött. Hazakergetett, hogy ne zavarjuk. De nagyon jó festő, azt meg kell adni. Sokat köszönhetünk neki. Van benne valami ősi erő, ami teljesen spanyol. Ahogy fest, abból meg is lehet ismerni a spanyol lelket. De nemcsak festő. Építész és rézmetsző is. A rézmetszéshez kísértetiesen ügyes keze van. Talán túlügyes is. Bizonyára hallottad azt a kínos dolgot...

— Nem hallottam.

— Pénzt hamisított. Rajtakapták.

— Becsukták?

— Nem. Éppen oltárképet festett a jezsuitáknak, s templomban nem szabad elfogni senkit Ő tehát csak festett lassan, egyre lassabban és hónapokig nem ment ki a templomból. Szerencséjére Sevillában járt a király. Ez négy éve történt. Megtudta, hogy Herrera milyen bajban van. Azonnal kegyelmet adott neki. Herrera otthon ül és fest. Pénze soha nincs, még krétára sem. Nádpálcával rajzolja a vázlatot: meggyujtja a végét, hogy jó kormos legyen.

— Ez szép gesztus volt a királytól. Valaki, aki nem ért a festészethez...

—Miért mondod ezt, kérlek? A király nem ért festészethez? Nagyon is ért hozzá. Ő maga is szeret festeni. Persze műkedvelő, de annak nagyon jó. Rendszeresen vesz órátkat egy kollegánktól, Maino Juan domonkos atyától. De hogy folytassam: Zurbarant kell említenem, Canost és apósomat. Ezek élnek. A közelmúltban is volt egy-két kiváló mesterünk, de ezekről inkább hallgasd majd apósomat, aki nemcsak festő, hanem műbíráló és író is.

— De engem te érdekelsz legjobban valamennyi között.

Valazquez elpirult.

— Ne hozzál zavarba, uram. Komolyan nagyon kényszeredetten érzem magam, ha dicsérnek. Még nem jöttem rá, hogyan kell ilyenkor viselkedni. A tettetett szerénység is útálatos, az elbizakodottság is. Majd meglátod itt a palotában, amit eddig festettem, aztán majd ítélsz. Én a magam részéről már ítéltem rólad.

— Hogyan? Mit és hol láttál tőlem?

— Hát nem tudod, hogy itt képeid vannak? Itt lóg a Lerma herceg lovasképe például és van egy a Három királyokról, amely tudtommal úgy került a király birtokába, hogy lefejeztek valakit...

— Tudom már. Azt eredetileg Antwerpen városának festettem.

— Aztán legutóbb láttam a Messia márki, azaz mostmár Leganez gróf arcképét. Tudd meg, uram, hogy... én nem tudok jól beszélni, ez az adomány nem jutott nekem... csak annyit mondok: ünnepnap nekem, hogy veled megismerkedtem.

Velazquez izgett-mozgott a széken és minduntalan elpirult. Ő volt zavarban, nem akit szembe magasztalt. Most kopogtak az ajtón. Cossiers jelentette, hogy a műtermi dolgokat kicsomagolta. Pieter bemutatta őket egymásnak. Aztán át mentek a műterembe. Ott állott már a falnak támasztva a nyolc kép. Velazquez megállt előttük és szemügyre vette őket. Sokáig nézelődött szó nélkül.

— A király boldog lesz, — szólalt meg végre, — mondom, hogy ünnepnap ez a mai.

Most megint jött valaki, fehérhajú ember, magas, szigorú tanáros külsejű. Ez volt Pacheco, a Velazquez hajdani mestere és jelenleg apósa. A bemutatkozások megtörténtek. Pacheco azonnal a képekhez lépett. Megnézte őket és nyomban előadást tartott róluk szerzőjüknek. Nagy folyékonysággal, de választékos mondatokban megmagyarázta, hogy a képek miért remekművek. Pieter udvarias bókkal köszönte meg az elismerést. Pacheco pedig büszke arcot vágott, mint az ünnepi szónok, mikor elhagyja a szószéket.

— Atyámuram, Rubens úr a spanyol festők felől érdeklődött. A maiakat említettem, de a te nemzedékedről te tudsz jobban beszélni.

Pacheco egy pillanatig sem kérette magát. Azonnal kerek és folyamatos előadásba kezdett. Olyan neveket mondott mint Vargas, Cespedes, Vazquez, Roelas, mindegyiket külön jellemezve és érvelve, mintha vitatkozott volna valakivel. Pieter udvaria-

san hallgatta és únta. De egy névre felfigyelt. A Greco nevére.

— Ismerted te Grecót, uram?

— Hogyne. Külön jártam is nála Toledóban.

— És milyen festőnek találod?

— Az a kérdés, melyiket. Mert két Greco van. Egy, mielőtt megkeveredett, s egy másik. Az előbbit rendkívüli mesternek tartom. Abban, amit ebben a korszakban festett azzal a meghökkentő kénsárgával és ibolyával, határozottan egy óriás tehetség beszél. De később meghasonlott és úgy festett, mint a bolondok. Mint ahogy meg is bolondult szegény.

— Mi baja volt?

— Már bajjal kezdte. Mindenáron eredeti akart lenni és senkihez soha nem hasonlítani. Semmit nem úgy csinált, mint más. A nevét görögül szignálta. „Doménikosz Theotokopulosz Krész epoiei." A keresztneve ugyanis Cirjék volt, görögül Küriakosz, de ez neki nem tetszett és lefordította Domokosra. Szerintem egész életét egy megjegyzés tette tönkre. Egy bámulója őszinte tetszésből azt mondta neki, hogy úgy fest, mint Tizián. Ettől a lelke mélyéig megsértődött. Ócsárlásnak vette. Úgy tartotta, hogy ő sokkal jobb festő, mint Tizián. S attól a perctől kezdve mindenáron még eredetibb akart lenni. Különbözni akart. Mikor én jártam nála, ezt az esztelen korszakát élte. Igen különös volt: érdekesen, szellemesen, humorosan beszélt, nagyon nagy műveltséggel is rendelkezett. Az ember hallgatta volna órákig, olyan elmés volt és okos. Egyszerre aztán ilyeneket mondott: „Tiziánt még jól ismertem. Igen kedves öreg ember volt, kár, hogy nem tudott rajzolni." Később aztán egyre jobban elkanyarodott a józanság útjáról. Élete végén már egészen esztelen dolgokat csinált: mozgatható, végtagjaikban elfordítható modelleket tartott, azokat képtelen testtartásokra állította be és úgy festette őket érthetetlen kettős

színekkel: világoskékkel és sárgával, vagy fehérrel és viola-feketével. Ez a Greco nem festő, hanem bolond. A másik, az nagyszerű. Láttam Orgaz gróf temetését. Egyike a legszebb képeknek. Te láttál tőle valamit?

— Ezelőtt huszonöt évvel egyet és mást. Nekem mindig idegen volt és koporsószagú. Én pedig csak az egészséget és az életet szeretem.

— Ezt mondom én is. És a valóságot. A festőknek az a bajuk, hogy nem törődnek a valósággal. Nem olvasnak eleget, nem járnak utána a dolgoknak. Mikor megfestettem azt a vacsorát, amellyel az angyalok Jézust vendégelték meg a pusztában, nem restelltem a könyvtárakban utána járni, hogy milyen volt a régi zsidóknál a konyha, miket ettek tulajdonképpen. Éppen így hosszú és fáradságos munkával állapítottam meg, mikor Jézus megkínoztatását festettem, hogy a római katonaság milyen korbácsokat használt. De tovább megyek. Mária neveltetését festitek, uram. Ez ellenkezik az egyházzal. Máriát nem kellett nevelni. Mária már születése pillanatában okos volt, művelt és bölcs, hiszen másképpen nem lehetett volna Isten anyja. Vagy festitek a gyermek Jézust keresztelő Szent Jánossal. Micsoda képtelenség. Hát együtt tölthették ők gyermekkorukat? De hagyjuk ezeket a dolgokat, mert dühbe jövök. Remélem, kegyelmes uram, gyakran foglak látni? Isten veled.

Az öreg Pacheco mérgesen távozott. Velazquez bocsánatkérően mosolygott.

— Ne ítéld meg, uram. Ilyen a természete. Mindig úgy tesz, mintha összeveszne valakivel, pedig senki nem mond ellent neki, csak saját magát lovalja bele. De igazán áldott jó ember, s tíz éve, mióta apósom...

— Micsoda? Hát hány éves voltál, mikor megházasodtál?

— Tizenkilenc. Nem bántam meg. Nagyon boldogan élek. Akkor érzem jól magam, mikor munka után hazamegyek a családomhoz.

— Hát te nem itt lakol?

— Nem. A király a városban tart nekem lakást és a palotában tart műtermet. Nem akarnád megnézni a műtermet? De nem, sötétedik. Jobb lesz, ha holnapra halasztjuk. Talán meg is kellene beszélnünk, hogyan akarod idődet beosztani, uram. Ma este bizonyára korán akarsz lepihenni és holnap későn kelsz...

— Nem, nem, koránkelő ember vagyok. Megkérhetlek-e egy szivességre?

— Azért vagyok itt, hogy szolgálatodra lehessek. Vászonról, festékről, ilyesmiről van szó?

— Köszönöm, Cossiers majd utána jár a városban és beszerzi, ami kell. Én arra kérlek, hogy szerezz nekem hátaslovat. Évtizedek óta megszoktam, hogy kora reggel kilovagolok, nagyon keserves volna erről lemondanom.

— Ezt igazán könnyű lesz elintézni. A király nagy vadász és istállói gazdagok. Mikor holnap felkelsz, ez a Sancho már tudni fogja, hova vezessen. Nem akarod a várost megtekinteni délelőtt? Szívesen ajánlkozom vezetődnek, ha nem vagyok terhedre. Maradjunk abban, hogy reggel egyenesen bejövök hozzád. Akkora már visszajöttél a lovaglásból. S ha bármire van szükséged, tisztelj meg azzal, hogy nekem szólsz.

Ügyetlenül elbúcsúzott a magashomlokú, sápadt ember és elment, a küszöbön még botlott egyet. Pieter neki látott, hogy ruháit, fehérneműjét is kicsomagolja és rendbe rakja. Ezt már nem bízta másra, holmijára kényes volt és szerette a kellő bíbelődés után rendben tudni. Közben behozták a két személyre terített asztalt. Amint leült melléje Cossiers társaságában, az erős spanyol ételek hagy-

mája, borsa, fűszere megint Valladolidot és Ventosillát idézte emékezetébe. Lerma herceg parkban álló kastélyát, a kivilágított ablakok mögött a táncoló alakokat, a nyári estébe szűrődő muzsikaszót. Akkor egy huszonhatéves fiatal piktor járt itt Spanyolországban, akinek lelke tele volt a nagy pályafutás titkos álmaival, most világhírű festőművésznek jött ide, ötvenegy esztendejével. Akkor hasztalan várta a háttérben álldogálva, hogy Iberti rezidens bemutassa III. Fülöpnek, most ugyanannak a királynak a fia, IV. Fülöp, saját palotajában látja vendégül. De titkos álmai most is vannak. Ezt a királyt szeretné befolyásolni. Az a hajdani fiatal piktor megint eljött, hogy belebeszéljen a világpolitikába.

A lovat megkapta, félórát ügetett a lovardában, aztán közeli templomot is talált, ahol ilyen korán misét hallgathatott. Szállására azonban nehezen talált vissza, ebben az óriási palotában, amely külön városként állott a városban, nehéz volt eligazodni. Több testőrt kérdezett meg egymásután. Azok az irányt mutatták tovább és ezt mondták:

— Cuarto bajo del principe.

Így hívták a palotának azt a szárnyát, ahol lakott. Kitünt, hogy ez valóságos festőnegyed, több műteremlakással. Velazquez műterme is itt volt a tőszomszédban. De az jóval később szokott bejönni. Addig neki ült írásainak és tanulmányozta a levelek és feljegyzések anyagát, hogy emlékezetében a legkisebb részleteket is felfrissitse. Meg volt elégedve magával: emlékezőtehetsége pompásan működött, kisujjában volt az egész anyag. A titkosírással írt leveleket folyékonyan tudta olvasni: az egyes darabokra külön emlékezett a papír színe és nagysága szerint is, egy-egy mondatnak helyét külön meg tudta mondani: baloldalon van a lap közepe táján. Megnyugodva visszarakta az okmánytárat, bármikor kiállhatott vizsgára, tudta a leckét.

Nyolc óra tájban bekopogtatott Velazquez. Nagy szükség volt rá az idegen környezetben. Először Cossierst kellett kitanítania, hogy gazdája nevében miért kihez fordulhat a palotában. Aztán hosszas magyarázat helyett le kellett nekik rajzolni a palota beosztását: a bonyolult átjárásokról és melléklépcsőkről rendes térképet vetett papirra, amelyet Cossiers azonnal lemásolt magának. Aztán be kellett mutatnia Pietert a palota marsalljának, hogy az lehozassa a nyolc képet és átadja a király lakosztályának. Mikor mindent elintéztek, végre mehettek várost nézni.

— Erős nap van, — mondta Pieter, — és bánt a lelkiismeret, hogy visszatartalak a munkától.

— Ne bántson. Inkább hálás vagyok, hogy a műteremből kiragadsz. Szeretem olykor a kép közepén abbahagyni a munkát és meditálni rajta.

— Hogyan dolgozol, milyen iramban? Én valószínűtlenül gyorsan.

— Én nagyon lassan.

Gyalogszerrel lépkedtek a város reggeli forgalma közepette. Velazquez magyarázott, mint idegenvezető. Ez a Plaza de palacio, ahova kiléptek, innen nyílik a város főutcája, a Calle Mayor. Ez a város ütőere, itt vannak a kirakatok. Fordított Indiának szokás nevezni, mert itt igen gyorsan megszabadul aranyától az ember. Pieter érdeklődve nézte a kirakatokat is, a járókelőket is. A kirakatok is egészen más képet mutattak, mint Antwerpenben, gazdagabbak és színesebbek voltak, több gyarmatárut lehetett látni, igen sok ezüstholmit, háncsfonatokat, egzotikus szöveteket. Egy bolt előtt Velazquez megállt. Cserépedényeket árultak itt.

— Vedd fel azt a piros csészét és szagold meg.

Pieter a nyitott kirakatba nyúl, fogott egy piros agyagcsészét és megszagolta. Kellemes, különös illatot érzett.

— Mi ez?

— Úgy hívják, hogy bucaro. Kelet-Indiából hozzák, az agyag, amelyből csinálják, évekig szagos marad. A király nagyon kedveli. Nem vásárolsz belőle?

— Még nem. Gyakorlott utazó vagyok uram. Ha tartózkodom valahol, soká nézdegélek és csak közvetlen elutazásom előtt veszem meg, amit addig kinéztem magamnak és százszor is meggondoltam. Érdekes, itt a hölgyek mind kalap nélkül járnak?

— Ez a divat. Nálunk a divat az udvar után igazodik, az udvarnak pedig szigorú előírásai vannak. A gallérviseletet az urak számára királyi rendeletek szabályozzák. A hölgyek nem viselnek kalapot, az udvarhölgyek még felsőkabátot sem. Igazi dámának köpenyeget venni még télen is illetlenség. Látor azt a magas cipősarkot? Az is előírás.

— Fáradságos lehet egész nap ilyen magas sarokkal járni.

— De nem is járnak. A magas sarok csak az utcára való Ha megnézed, ez tulajdonképpen felsőcipő. Alatta a rendes cipő van, de annak nincs sarka, vagy nagyon alacsony. Ennek az az értelme, hogy Madridban, mint látod, igen nagy a por, s ha esik, bokáig ér a sár. A magassarok a por és sár ellen véd.

— Nem egészségtelen itt lakni?

— Sőt. Madrid a legegészségesebb spanyol város. A neve is azt jelenti, moriszkó nyelven, hogy jó levegője van, spanyolul Buenos Ayresnek kellene hívni. Látod ezt az utcasort? Vadonatúj. Az építkezés mostanában valóságos rohamot vett. Azt szokták tréfásan mondani, hogy aki reggel elmegy falura, este hazajövet eltéved, mert nem ismer rá az utcájára. És mindenki ilyen sok emeletes házat épít, minden emeleten erkéllyel. Ahova most befordulnak, az a Puerta del Sol. Úgy hívják, hogy

Madrid köldöke. Viszont Madridot úgy hívják, hogy Spanyolország köldöke. Csakugyan pontosan az ország közepén van. A király nagyapjának, II. Fülöpnek, matematikai esze volt, azért csinált belőle fővárost. Igaza lett, rohamosan növekszik. Ami itt a legérdekesebb, rengeteg az idegen. Ezt Sevillában nem lehet látni...

— Másutt még nem utaztál?

— Nem. Nem volt időm. Huszonnégyéves koromban már az udvarba kerültem. Szóval itt léptennyomon láthatsz flamandot, hollandot, sziciliait, nápolyit, milánóit és színes amerikait. Madrid a világ szállodája. De olyan is, mint egy vadonatúj fogadó. Nincs építészete. Egész Madridban egy szép homlokzatú templom van, majd ha odaérünk, meg fogom mutatni. És nincsenek falai sem, minden támadás számára meztelen. A régi falakat az építkezés egyszerűen felrobbantotta. Van egy költőnk, Gongora nevű, az azt írta, hogy Madrid olyan, mint a Nilus, nem tűri a partokat, annyira árad.

— A korzó hol van?

— A Calle Mayor délben. Estefelé azonban a Pradóban szokás sétálni, ott érdekes közönséget láthatsz napnyugta felé, a gazdagok kocsikáznak a fák között, a tömeg nézi és csodálja őket. Ime, itt az utca, ahol a szép templom van. Az utcát is arról nevezték el. A templom a Jeromos-apácáké.

Odaértek a templom közelébe.

— Nagyon szépnek találom, — mondta Velazquez, — gyakran megállok és nézegetem.

— Finoman van rajzolva, — felelt udvariasan Pieter, — de a gót stílus nekem idegen. Csupa szög és hegy. Én a lekerekített, gömbölyű vonalakat szeretem.

— Én pedig éppen a gótot.

Mendegélve tértek vissza a palotába. Az őrség a kapuban tisztelgett.

— Ez neked szól, — mondta Velazquez, — nem nekem.

— Neked sem szoktak tisztelegni? Míg nemességet nem kaptam, nekem sem tisztelegtek Brüsszelben.

— Nem. Az udvari előírás szerint nem jár. A költségvetésben ugyanannak a fejezetnek vagyok tagja, mint az udvari borbélyok. De a helyzetemről nem panaszkodhatom. A fizetésem annyi, mint a borbélyoké, napi tizenkét reál, s évente kapok kilencven dukátot egy öltözet ruhára. Ez komoly fizetés; a kandallófújónak csak két és fél reálja van naponta.

— Kinek?

— A sollinadornak. A kandallófújónak. Ez külön állás. Neki kell télen végigmenni a termeken és mindenütt éleszteni a tüzet.

— És hányan vagytok udvari festők?

— Öten. Rajtam kívül Maino páter és három olasz. Az olaszok nem valami jók, csak a firenzei ügyes, bizonyos Carduccio. A király igen kegyes hozzám, engem tüntet ki legjobban.

— Szoktad látni néha?

— Néha? Majdnem mindennap. Ismétlem neked, hogy a festészet őszintén érdekli. Aztán meg érdekes szokásai vannak. Csináltatott olyan kulcsot, amely ennek a palotának minden zárát nyitja. A nap bármely szakában bárhova be tud menni. És be is megy. Volt itt egy olasz festő, az kolbászt tett a fiókjába, hogy majd este megeszi. Mikor hazajött, a kolbásznak csak a felét találta és mellette egy cédulát, amelyre az volt írva, hogy: „A másik felét levágtam. Én, a király." Szóval hozzám majdnem mindennap benéz és figyeli, hogyan dolgozom.

— És beszélget is?

— Hogyne. Nagyon kedves, jó ember. Én igazán szeretem. Te is meg fogod szeretni. Nem volna most

kedved megnézni a képeket? A palotának híres szép darabjai vannak. Ilyenkor nincs a termekben senki.

A járással ismerős udvari festő előre sietett. Pieter követte. A mayordomóhoz mentek megtekintési engedelmet kérni. Megkapták. A király nem volt a palotában, kiment vadászni, az ő termeiben is szabad volt a festők járása. Pieternek leesett az álla. A spanyol királynak hetvenkilenc Tizianja volt, negyvenhárom Tintorettója, huszonkilenc Veroneséje és huszonhat Bassanója.

— Hol kezdjem? Hiszen hosszú hetek munkája ezt végignézni és megtanulni. Talán tartsunk rendet és osszuk be. Ma nézzünk meg két termet. Szeretnék még műtermedbe is benézni, ha szívesen látsz.

— Boldog vagyok. De Tizián és Tintoretto után nagyon gyenge legénynek fogsz találni. Kezdjük a nagy ebédlőn.

Hangjában volt valami huncutság. Pieter belépett az irdatlan nagy terembe, a falra tekintett s ott meglátta Antwerpen számára festett saját képét, a Három királyokat. A király eléggé megbecsülte a festményt, a palota egyik legjobb helyére tette. Ahova Tiziánt is tehetett volna. Furcsa. Ugyanaz a király, aki kicsinyelte őt a politikai szerepre. Pieter szivét jóleső engesztelő érzés járta át.

— Érdekes, — mondta a képet szemlélve, — már másodszor történik meg velem, hogy találkozom azzal a festővel, aki fiatalkoromban voltam. Te ezt az érzést nem ismerheted, mert még fiatal vagy magad is. Tudod, én nagyon nagy műteremmel dolgozom, a rendszerem ugyanaz, mint a Rafaelé: megcsinálom kicsiben a pontos vázlatot, ezt az embereim felnagyítják, a végső kivitelben aztán vagy én is részt veszek, vagy hagyom, hogy megcsinálják, s mikor elkészültek, ecsettel a kezemben átmegyek

rajta. Hát most a fiatal Rubens képén fogok átmenni.

— Nem tudom, — szólt Velazquez érezhető aggodalommal, — hogy helyes-e hozzányúlnod. A kép nagyon szép munka. Mit akarsz rajta változtatni?

— A színei túlságosan kiabálnak. Olyanok, mint a túlságos fiatal ember, aki a kelleténél hangosabban beszél társaságban. Valaha így festettem, most már másképpen. A színeim kiegyenlítettebbek. Ismered Van Dyck nevét?

— Igen hallottam. Don Diego rendkívüli tehetségesnek tartja.

— Joggal. Azt is mondhatná, hogy nagy művész. Ugyanolyan idős, mint te. Azért említem, mert ő ezt nem érti: hogyan javíthat bele valaki egy régi képébe. Neked mi a véleményed erről?

— Velem ez még nem esett meg, — felelte Velazquez némi habozás után, — engem ez a kérdés egészen másféle tapasztalattal gazdagított... Nehezen tudom magam megértetni, mert ügyefogyottan beszélek, de megpróbálom... Arról van szó, hogy nekem mindig nagyon sok kétségem volt magam felől. Sohasem tudtam kétségtelenül bízni magamban... de nem untatlak ezzel.

— Amit mondasz, izgalmasan érdekes. Folytasd.

— Mindig tehetetlenül vágytam arra, hogy igazi és megbízható ítéletet kapjak magamról, olyat, amelyet én is hitelesnek fogadok el. De ilyet nem kaptam. Volt az, hogy mértéktelenül magasztaltak; ez boldoggá tett, de nem tudtam egészen elhinni. Volt az, hogy ezek az olaszok tehetségtelennek neveztek; ez fájt, de reméltem, hogy nem igaz. Egyszer apósom holmija között turkáltam és vázlat akadt a kezembe. Idegen vázlat volt. Nem tudtam, kitől való és hogyan került apósom lim-lomja közé. De neki sok tanítványa volt, természetesnek lehe-

tett találni, hogy egy ilyen idegen vázlatocska nála maradt. Néztem és feltünően tehetségesnek találtam. Azonnal szaladtam apósomhoz, hogy ki ez a ritka tehetség? Ő nevetett. A vázlatot én csináltam több évvel azelőtt, de megfeledkeztem róla. Ez a felfedezés kimondhatatlan örömmel töltött el. Tudom magamról, hogy az ítéletem megbízható. A véletlen folytán magam adtam hitet magamnak.

Pieter tűnődve nézett még egyszer a Három királyokra, aztán tovább mentek. Tiziánok voltak a soron következő teremben: V. Károly kivont kardú nagy képe, Szaniszló udvari törpe, II. Fülöp vőlegény korában, a velencei nő a pálmalegyezővel, a hesszeni őrgróf arcképe, a szász választófejedelem arcképe. Ahány kép, annyi lélegzetelállító élmény. A két festő mindegyik előtt egymást figyelmeztette a csak szakmabelieknek szóló szépségekre. Egymás szájából kapták ki a szót. És Pieter nemcsak Tiziánra figyelt, hanem Velazquezra is. Minden megjegyzése a jó muskétásé volt, aki kapásból talál a tárcsa közepébe. Meghökkentően ismerte a mesterségét. Pieter életében eddig nem akadt, aki ennyire ismerte volna. Talán még maga Van Dyck sem.

— Többet ma ne nézzünk, — mondotta Velazqueznek, — ennyi is sok egyszerre. Most nézzünk be hozzád.

Átbaktattak a palota másik szárnyába, a festő negyedbe. Velazquez műterme teljesen üres volt.

— Nincsenek tanítványaid?

— Most nincsenek.

Annál több kép volt itt látható, állványon is, a falnak támasztva is, a vászon fonákát mutatva. Velazquez minden képnél valamelyes időt hagyott a szemlélőnek, aztán új képet mutatott. Ezek a képek Pietert szertelenül felizgatták. Nyomban érezte, hogy nagy festő műveit nézi. Különösen az arcképek ragadták meg figyelmét. Némelyiknél szinte

fel kellett volna kiáltania. Ez a festő nem hasonlított senkihez, és hozzá nem hasonlított senki. Talán leginkább Tintorettóra emlékeztetett. De csak emlékeztetett. Minden képében volt valami puritánság, a könnyű eszközök legyőzése, a megvesztegető hatások visszautasítása. Némelyik arcképének egyáltalában nem volt háttere, a fej közömbös színű síkból emelkedett ki. Az ábrázoltakat nem állította be hatásos testtartásba, csak egyszerűen maga elé tette. Pieter közelebb hajolt egyikhez-másikhoz, hogy fakturájának boszorkányos fogásait megfigyelje. Az arcnak egyetlen áttetsző barna ponttal, vagy egyetlen ilyen kis vonással hihetetlen plasztikát tudott adni. Az volt tudásában a legbámulatosabb, ahogy a bőr felszínének áttetsző voltát ábrázolni tudta. A fényt egyik képen csak egy oldalról eresztette az arcra, erősen, hogy élesen határolt árnyékokat adjon. Már a másik képen mesteri módon adagolta a fényt és a százféle árnyék titokzatos összefügéseit.

— A füleket nagyon szereted, — mondta végül Pieter.

— Nagyon.

— Engem a kezek inkább érdekelnek.

— Érdekelnek engem is, de nem annyira, mint a fülek. A fül nekem legtöbbet mond. Ha valakit csak a magam számára festenék emlékeztetőül, elég volna a fülét lefestenem. Van gonosz fül, elmés fül, naiv fül, szeszélyes fül, nemes fül. A fül maga az egész ember. Vagy mondjuk: a fül az ember címere, amelyet a fején hord.

Kis szünet következett. Majd Pieter így szólt:

— Kérdezek tőled valamit. Mondd meg nekem, mi a te festészeted? Várj, még ne felelj. Azt tudom, hogy festő vagy, ez a mesterséged. Képeket festesz és azokat pénzért eladod. Mindnyájan ezt csináljuk. De ez csak a mesterséged. Én azt szeretném tudni,

hogy mi az, ami a képben a tied, és nem a rendelőé. Talán úgy fogalmazhatnám, hogy mi a te művészi hited?

Velazquez komolyan bólintott és így felelt:

— Az igazság. Tegnap hallottad az apósomat, ahogy tüzelt a valóságért. Én már leszoktam arról, hogy vitatkozzam vele, mert nagyon szerctem őt. Ráhagyom. De nincs igaza. A valósághoz nekem semmi közöm. Az igazsághoz annál több.

— Ezzel indultál el a pályádon?

— Nem. Én nem tudtam, hogy mit csinálok, mikor úgy festettem, ahogyan az ösztönöm diktálta. Azóta jöttem rá, hogy nem tudok hazudni.

— De mi történik, ha a képen muszáj hízelegned?

— Nem muszáj soha. Aki hozzám jön, az tudja, hogy az igazságot fogja látni. A király is. De ő előkelő lélek és éppen ez az, amit akar.

— Azt mondod, nem tudsz hazudni. De vajjon hazudott-e Rafael, mikor a sixtusi kápolna Madonnáját festette? Hazudik-e az, aki az embereket az örök szépséggel gyönyörködteti és vígasztalja?

— Nem hiszem, hogy az én feladatom a vígasztalás volna. Az én feladatom az ember számára felderíteni az igazságot és annak olyan összefüggéseit megmutatni, amelyeket ők nem látnak meg, csak a művész... Bocsáss meg, de gondolkoznom kell a kifejezéseken... Az én feladatom az, hogy az emberek számára felkutassam és megoldjam az élet összefüggéseinek... értelmét. Illetve megkíséreljem megoldani, mert egészen soha nem sikerülhet. Mint ahogy az én felfogásom szerint olyan festő, aki egy fejet igazán vissza tud adni, nincs a világon.

— Ez különös. Az ember azt hinné, hogy lényegében csak egyféle művészet van. És ime, mi homlokegyenest ellenkező felfogást vallunk. Pedig kétségtelenül jelentős művészek vagyunk mindaketten.

— Ne csodáld ezt, kérlek. Te északi vagy, én spanyol, még hozzá szevillai. Nálatok párás a levegő, a világítás elmosódó, a körvonalak és a színek nem kétségtelenek. És vágytok a déli nap után, amely nektek az elérhetetlen szépség. Mi spanyolok rettentő erejű napot kapunk, amely könyörtelenül világít és nem tűr kétséget. Nálatok bizonytalan elemek vannak, amelyekkel játszhatik a fantázia. Nálunk a fantáziának nincs dolga. A mi dolgunk az igazság. Nem a valóság, ismétlem. Valóság és igazság két nagyon különböző dolog.

Pieter mosolygott.

— Azt mondtad, hogy nehezen találod a kifejezéseket. Ime, most egészen ékesszóló lettél.

Velazquez elpirult erre. És ő is elmosolyodott.

— Te adtad az ihletet hozzá, ha jól beszéltem.

— Mondd, pályafutásod hogyan ment? Sokat küzködtél?

— Azt mondhatnám, semmit. Atyám, De Silva úr, régimódi kisnemes családból származott ugyan, de értelmes ember volt és nem hordott előítéleteket magában. Mikor azt mondtam, hogy festő szeretnék lenni, azonnal beleegyezett. Szűkösen éldegéltünk Sevillában, de a nyomort sohasem ismertem. A szerencse is mellém szegődött: már huszonhárom éves koromban kinevezett a király. Sokat köszönhetek Olivarez grófnak is, aki szintén szevillai. Apja alcalde volt, ő pedig támogatja a művészeteket. Valaha költő volt, sok verset írt, de mikor miniszter lett, mind elégette.

— Ne mondd. Ezt érdekes tudni. Hanem valami megütötte a fülemet. A neved De Silva tulajdonképpen? De Silva Diego?

— Ez már eféle spanyol szokás. Mindakét szülő nevét szoktuk hordani, tetszés szerint. Apám családja Oportóból származik, anyám ősi szevillai. Így

aztán anyám neve maradt rajtam. Diego ugyanaz a név, mint nálatok Jakab.

Erős kopogtatás után izgatottan toppant be Cossiers.

— Uram, mindenütt kereslek. A király azonnal látni óhajt. Tíz perced van öltözködni.

Pieter felpattant, Velazqueztől gyorsan elköszönt. Lóhalálában öltötte magára a fekete kamarási ruhát. Isabella meghatalmazását keblébe rejtette. Az ajtóban már várta egy udvari ember.

— Szaladjunk, — mondta ez.

Futva indultak neki folyosónak, lépcsőnek. Pieter felemelte kardját, magához szorította, hogy ne csörömpöljön. Lihegve érkezett az előszobába, ahol nem volt senki. Kérdően nézett a tisztviselőre, aki szorosan az ajtóhoz lépett és Pietert odaintette.

— Fújd ki magad, kegyelmes úr. De csak állva. A király előszobájában nem szabad leülni. És bent féltérdre kell ereszkedni.

Az órát nézte a tisztviselő. Ugyanabban a pillanatban, mikor felemelte a karját, csengőszó hallatszott. A tisztviselő lenyomta a kilincset. Pieter belépett, féltérdre ereszkedett. A király csókra nyujtotta kezét, aztán fejmozdulattal engedelmet adott, hogy a festő felkelhessen.

— Képeid tetszenek, Rubens. Nagynéném már közölte velem, mibe kerülnek. A pénzt már holnap megkapod.

— Hálásan köszönöm, felség.

— Magaddal hoztad a levelezést?

— Mindent elhoztam, felség. A fenséges asszony meghatalmazását is. Várom felséged parancsát, hogy ezeket bemutathassam.

— Nekem ne mutasd. Úgy rendelkeztem, hogy az egészről az iratok bemutatásával részletes jelentést tégy az államtanácsnak. Az időpontról értesítést fogsz kapni. Hogy van nagynéném őfensége?

— Sajnos, felség, nem adhatok jó választ. Őfenségének epebántalmai vannak és nagyon szenved.

— Igen, írta. Jól el vagy helyezve és jól tudsz dolgozni ebben a műteremben?

— Szállásom kitűnő, felség.

— Az helyes. Holnap már el is kezdhetsz dolgozni. Lovas képet rendelek nálad. Ismerem azt, amelyet Lerma hercegről festettél. Az kitűnő. Hol festetted?

— Ventosillában, felség, huszonöt éve, mikor felséged dicsőemlékű édesatyja is ott volt.

— Ne mondd. Akkor még nem is voltam a világon. Most már két nemzedéket ismersz belőlünk a trónon.

— Remélem, hogy nem is fogok többet, felség.

— Jól válaszoltál. Holnap reggel kilenckor légy készen.

Biccentett. Pieter ismét félterdre ereszkedett, kezet csókolt és kardját fogva kihátrált az ajtón, amely magától megnyílt előtte. Nyitva is maradt, mert mialatt megint megszólalt a csengő, egy idős, előkelőnek látszó hölgy ment be a királyhoz. Pieter ment vissza a műtermébe. Ott le sem vetkőzött, a megterített asztalt is várni hagyta, azonnal vázlatkönyvért nyúlt és erősen gondolkozva papírra vetette, ami a királyról emlékében maradt. IV. Fülöp nagyon hasonlított atyjához. Nagytestü ember volt, szélesvállú és hízásra hajlandó, erős alsóajka és előre törekvő álla a családi vonásokat mutatta. Egészben véve az első benyomás után csakugyan nem látszott vérengző, mindenáron háborúskodó zsarnoknak, hanem egyszerűen kedves embernek.

Étkezés után Don Diego következett, a fiatal házas, új rangja szerint Leganez gróf. A régi Messia-palotában lakott képei, szobrai és gyűjteményének tárgyai között. Nagy örömmel üdvözölte Pietert. S ez volt első szava a köszöntés után.

— Buckingham herceget megölték.

Pieter rábámult a grófra.

— Hogyan? Mikor?

— Ma kaptuk meg futárral a hírt. Hamarább te sem tudhattad. Buckingham éppen intézkedett a portsmouthi kikötőben, hogy az angol flotta végre elinduljon az ostromlott La Rochelle felmentésére. Egy fanatikus protestáns, Felton nevezetű, megölte. Egyéb részletek hiányoznak. De a részletek nem is fontosak. A lényeg az, hogy vajjon I. Károly folytatja-e, amit Buckingham csinált. Én azt hiszem, igen. Ebben az esetben a tárgyalásokat folytathatjuk. De erről előbb meg kell győződnünk. Ugyanez a futár hivatalos értesítést hozott az angol kormánytól, hogy egy rendkívüli követ már megbízást kapott a királytól a madridi útra...

— Ne siess úgy, Don Diego, még nem ocsudtam fel. Még előttem van, mikor Párisban festettem. Hidd el, rá volt írva sorsa. Abban, ahogy pompázott maga előtt, mint szép ember, volt valami kárhozatos és végzetes. És most halott.

— Igen, halott. Nekem ez emberileg elég közömbös. Ismertem is Madridban, mikor gazdáját kísérte arra a hirhedt leánykérésre. Üres, mértéktelenül hiú, rossz fajta embernek találtam. Ha meghalt, az emberiség nem kevesebb vele. De Olivarezre nem hatott ilyen közömbösen a hír, mint rám. Olivarez halálosan gyűlölte, s ma igen jó napja van. Talán megbocsát örömében Angliának is. A merénylet mindenesetre a béke malmára hajtja a vizet. Most csak az a fontos kérdés, mondom, hogyan alakul az angol belső politika. Sir Eliot és Buckingham egyéb ellenségei az idén kiszorították a királyból a Petition of rights helybenhagyását és a parlament súlyosan megerősödött. Ha a katolikusokat a király akarata ellenére tovább is az eddigi szívóssággal fogja üldözni ez a parlament, akkor mi kénytelenek vagyunk

a vallásgyakorlási garanciákat tovább követelni. Buckingham vallástalan ember volt, ő ezeket nyugodt lélekkel megadta volna, de hogy Károly király is megadja-e, mikor Buckingham már nem súg a háta mögött, azt nem tudhatjuk. A rendkívüli követ huszadika körül érkezik. Beszéltem rólad Olivarezzel. Azt mondta, hogy addig fölösleges veled bárkinek tárgyalnia, míg az angol embert meg nem hallottuk. Mert lehet, hogy az angol — bár ezt nem hiszem — olyan álláspontot hoz, amely az egész béketárgyalást lehetetlenné teszi. De ha nem így lesz, és remélem, hogy nem így lesz, akkor meg fogsz jelenni a junta előtt.

— Igen, ezt őfelsége már említette.

— Beszéltél a királlyal?

— Beszéltem, kegyelmes úr. Képeket hoztam neki ajándékba, így akarta a fenséges asszony, aki az ajándék vételárát közölte is a királlyal. A király már átvette a képeket s engem délben pár percre fogadott.

— Kegyes volt hozzád?

— Azt mondhatom, elég kegyes. Rögtön megbízott, hogy fessem meg lovasképét. Holnap már meg is kezdjem.

— Nagyszerű. Miattad is örülök ezen, de a béke miatt is. Ha megnyered a király bizalmát és rokonszenvét, ami neked nem lesz nehéz, könnyebben tudunk előre menni. Nagyon vigyázz, arra kérlek. A király alapjában véve egyszerű, jó lélek, kedves ember és nem is ostoba. Az érintkezés külső formáira sokat ad, a nagyapja vére van benne. De ez csak külső keret. Az előírt formában bármit meg lehet mondani neki. Igen nagy szerencse, hogy festő vagy. Diplomatát esetleg únhat, festőt soha, mert ő maga is fest. Rendesen elszállásoltak? A festőszárnyon jól el lehet helyezkedni.

— Kitűnően. Már kezdtem ma megbámulni a palotát.

— Ugye érdekes? Én szeretem ezt az ormótlan, óriás kőrakást, mert egyénisége van. Egy részét ma is úgy hívják, hogy Casa de Borgoña: a dinasztia a burgundi ház folytatásának tekinti magát, az udvari állások jó részét ma is burgundi szóval nevezik. A főkamarást például nem spanyolul mondják, hanem „sumiller de corps"-nak, a főszakács „sumiller de paneteria", az udvari főszámvevő „grefier". Ebben a palotában volt fogoly I. Ferenc, nem messze tőled, ott látogatta meg V. Károly. S ugyancsak nem messze tőled folyt le Don Carlosnak, a mi fenséges asszonyunk bátyjának, tragédiája, amelyről ma sem tud senki biztosat. Ezt a palotát még mórok kezdték építeni. Talán azért annyira spanyol. Szeretem áttekinthetetlen kuszaságát, számtalan udvarának útvesztőjét, sarkain a kicsiny kerek tornyokat. Mert szeretem a történelmet.

— De nemcsak történelem van benne. Egyik udvarra lenéztem, ott boltok vannak.

— Úgy van. A második udvarban, az árkádok alatt. Van fűszeres, könyvkereskedő, ékszerész. Kisebb festők is kirakják oda képeiket. De a ma is a történelemhez tartozik. Mi is a történelemnek dolgozunk. Adja a Mindenható, hogy ne meddően. Egyelőre semmi dolgod nem lesz huszadikáig. Már tudniillik politikai dolgod. Addig festheted nyugodtan a királyt. A többi időt agyonütheted valahogy.

— Nem kell gondolkoznom, hogyan, Don Diego. Itt olyan kincsek vannak festőember számára, hogy az éjjelt is nappallá kellene tenni.

— Már nézted a Tiziánokat?

— Csak elkezdtem. Egy termet láttam eddig. Elmondhatatlan. Megint elkezdek Tiziánt másolni, mint huszonöt éve Itáliában, már látom.

— Velazquezzel érintkeztél már?

— Ő volt az első ember, akivel beszéltem. Képeit is megnéztem.

— Nos? Hadd hallom a véleményedet.

— Don Diego, kénytelen vagyok nagyot mondani. Ez a fiatalember lángelme. Ilyen festő ma nincs a világon. Ez mindenkinél nagyobb.

— Kivétel nélkül?

— Kivétel nélkül.

— Van Dycknál is nagyobb?

— Nem sokkal, de ítéletem szerint nagyobb.

Don Diego oldalról nézett Pieterre. Okos szemében megcsillant a kötekedés fénye.

— Nálad is nagyobb?

Pieter komoly maradt. Gondolkozott. Aztán nyugodtan felelte: :

— Bizonyos dolgokban nálam is nagyobb.

— Bravó, Rubens. Ellensége vagy a háborúnak, ami rendesen a gyávák álláspontja. De te hős vagy. Vedd tudomásul, hogy nagyon tisztellek.

Mikor visszatért a palotába, már biztos lépésekkel haladt át a kapun a vallon alabárdosok között. Megkereste az ebédlő folyosóját. Kérdezősködött, hogy oda most be lehet-e menni. Be lehetett. Megállt a Három királyok előtt és igyekezett kérlelhetetlen tárgyilagossággal megmondani a képről, vajjon tehetséges-e az a fiatal Rubens, aki ezt a képet festette. Apróra mérlegelte kompozíciós készségét, rajztudását, színeit, ecsetvonása módját. Aztán elkészült az ítélettel: aki ezt festette, az rendkívüli tehetség. A legnagyobbak közül való.

XI.

A király pontosan kilenckor belépett, mint az óraütés. Feketébe öltözött, de vadászruhába. Így óhajtotta lefestetni magát. Szőke ember volt, sze-

rette a fekete ruhát. Pieter teljesen felkészülve várta. A nagy vásznat felszereltette az állványra Cossiers már reggel hat óta csak a szükséges holmi pontos előkészítésén dolgozott. Nem hiányzott semmi. Még a jeges víz és a citrom is ott volt. Pieter már megállapította előző délután, hogy a király sok folyadékot fogyaszt, s ha nagyon nagy a meleg, szeret citromot belecsavarni a jeges vízbe.

— Kezdd el, Rubens. Én lovagló testtartásban székre ülök. Ma alkonyatkor ki fogok lovagolni, szólj Velazqueznek, ő majd intézkedik, hogy megnézhess lóháton, mikor indulok.

— Igenis, felség, ez jó rendszer. Pontosan így csináltuk, mikor Buckingham herceget festettem.

— Ah, te ismerted a boldogtalant?

— Ismertem, felség. Hiszen ebből az ismeretségből származott az egész béketárgyalás. De meg üzleti összeköttetésben is voltunk. Régiséggyüjteményemet megvásárolta tőlem.

— Akkora gyüjteményed volt?

— Százezer forintot adott érte, felség.

A király közömbösen fogadta a hatalmas összeget. Nyilván nem tudta megmérni, sok-e az, vagy kevés. Pénzzel kevés dolga volt világéletében. Hogy udvara állandóan a legnagyobb gondokkal kínlódik, azt nem is tudta, vagy nem akarta tudni. Brüsszelben azt mondták róla: külön embert tart arra, hogy fájjon a feje. A százezer forint nem jelentett néki semmit.

— Nem tudtam, hogy Buckingham ennyire érdeklődik régiségek iránt. Mikor itt volt, nem ilyennek mutatta magát. Mikor meséltem neki, hogy nálunk a valenciai úton egy Murviedro nevű falu mellett láthatók Saguntum romjai, megkérdezte tőlem, hogy mi volt az a Saguntum. Ha visszagondolok rá, nem régésznek látom. Világfi volt ez, akinek üres volt a lelke, tehát mindig szenzációkkal akarta táp-

lálni. Az aztán mindegy volt neki, hogy az izgalmat honnan veszi. Sikeresen belebeszélni a walesi herceg politikájába, vagy olyan kalapot csináltatni, amilyen még senkinek sem volt, az egyre ment nála. Soha nem láttam olyan diadalmasnak, mint mikor nekem átadta a törpét. Londonból törpét hozott nekem ajándékba. Ritka példány volt csakugyan, ilyen kicsit még nem is láttam. Úgy adta át nekem, hogy a konyhán nagy tortát süttetett. Mikor azt felszolgálták és az asztalra tették, abból lépett ki a törpe. Persze nagy sikere volt. Meg vagyok győződve, hogy ez jobban érdekelte, mint La Rochelle egész ostroma.

Pieter ámult ezen a beszéden. Hiszen ez értelmes, magasszínvonalú ember. A brüsszeli udvarban egész másképpen él a király alakja.

— Bámulom, milyen jól ítéli meg felséged. Pontosan ilyennek ismertem. De remélni szeretném, hogy legalább a halálával használt az emberiségnek.

— Ki tudhatja azt megmondani, hogy mi használ az emberiségnek? Csak vakon tapogatódzunk a világban.

— A háború, felség, semmiesetre sem használ az emberiségnek.

— Ah, a politikánál tartunk. Mondd, Rubens, miért akarsz mindenáron politizálni, mikor olyan szép mesterséged van?

— Ennek sok oka van, felség. Szeretem a szűkebb hazámat, Flandriát és szeretem Antwerpent. Meg szeretném kímélni azt a földet a borzalmaktól. A nyomorúság egyre nagyobb, mióta a hollandok elvették Antwerpen tengeri kereskedelmét. Én pedig szeretném, ha a nyomor helyén bőség volna. Ha a templomok elől eltünnének a koldusok, ha a paraszt vidáman énekelne az országúton, ha kicsattanó egészségű anyák bő keblükből mennél kövérebb kis csecsemőket szoptatnának. Aztán szeretem általában az embereket, felség. Örülök, ha az emberek, a világon

bárhol, vígan vannak, jókedvűen dolgoznak, jól keresnek, házasodnak és kacagva játszanak a gyerekekkel. De ha leég fejök felől a háztető, ha rongyosan dideregve vánszorognak a téli országúton, ha egész falvak vérhasban doglődnek, ha hörögve egymás torkának esnek, az a gondolat nekem gyűlöletes. Ezért politizálok, felséges uram. És érzem képességeimet, hogy ha alkalmat kapok rá, tudok is elérni valamit. Esküszöm felségednek, hogy csak használni akarok, mást semmit. Gazdag ember vagyok a magam polgári fogalmai szerint, nem is kell nekem semmi más.

— Nem vagy te egy kicsit fantaszta álmodozó, barátom?

— Nem tartom magam annak, felség, sőt túlontúl józan emberek. Fiatalkoromban világbékéről álmodoztam, igaz. De arról már rég letettem. Csak egy kis könnyítést szeretnék elérni, ha már annyi az öldöklés, fájdalom és nyomorúság.

— Az én feladatomat jelölted meg, nem a magadét. Isten engem azért ültetett oda, ahol ülök, hogy ezt csináljam. De ez nem olyan egyszerű. Azt hiszed, hogy én szeretem, ha az emberek meghalnak? Legkeservesebb emlékem, hogy vadászaton lelőttem egy hajtót. Meghalt. De én is belebetegedtem. Az udvar a megmondhatója, mit szenvedtem. Arannyal rakott hajókat adtam volna oda, ha azt az embert feltámaszthatom. Még ma is látom néha magam előtt és hiába oldozott fel az egyház, én ezt sohasem fogom megbocsátani magamnak. Hallani fogod az udvarnál azt is, hogy nincs az arisztokráciában senki, aki úgy bánik a cselédeivel, mint én. Kérdezd meg őket: a tűzbe mennek értem. Nagyon jó és emberséges ember vagyok, Rubens. Ebből az következik ugyebár, hogy azonnal kössek békét fűvel-fával. Csakhogy most jön a baj. Mit gondolsz, miért vagyok én király? Isten kegyelméből. Vagy ha úgy tetszik: Isten ítéletéből.

Ő helyezett engem ide, hogy az ő országát védelmezzem. Tudd meg, hogy bigott sem vagyok. De ha egyszer meghalok és számot adok a trón előtt, hogyan felelek Hollandiáért? És ha Isten azt kérdi: elkövettél-e mindent, Fülöp, hogy Angliában ne imádjanak idegen isteneket? Mit felelek akkor? Rám örökség szállott és ezzel óriási felelősség. Valóban felmutathatsz nem egy hajtót, hanem sokszor tízezer halottat, hollandot, dánt, amit akarsz. Csakhogy a hajtó ártatlanul halt meg, ezek pedig fellázadtak Isten egyháza ellen. Ők kezdték, nem tehetek róla.

— Felség, Angliából, Hollandiából, Dániából sohasem lesz többé katolikus ország.

— Tartok tőle, hogy csak rettenetes vérengzés árán lehetne. Én nem hiszek a főpapoknak, Isten ezt nem akarhatja. És az angol kérdésben nem is vagyok meggyőzhetetlen. A spanyol birodalom katolikusainak jóléte kétségtelenül fontosabb Isten előtt, mint egy külföldi katolizálási kísérlet az ő romlásuk árán. De Hollandia más. Hollandiát Isten a spanyol korona alá rendelte. Egységes, hatalmas birodalom volt ez, uralkodói mindig érezték a felelősséget, hogy a trónon a Gondviselést képviselik és szigorú kötelességök ennek az égtől rendeltetett birodalomnak egységét megőrizni. Most tehát én, II. Fülöp unokája és III. Fülöp fia, szó nélkül egyezzem bele abba, hogy ennek a birodalomnak egyik leggazdagabb, legfontosabb tartománya leszakadt és tengeri kereskedelmével szegényíti az anyaországot? Ez nem gyerekjáték, Rubens.

— Valóban nem, felség. De a sebesült katonának, ha üszkösödik a lábaujja, lemetélik a lábaujját, mielőtt a térdét kell levágni. Egy olyan spanyol birodalom, amelynek nem kell szörnyű pénz árán állandóan sereget tartania Hollandia ellen, bizonyára erősebb volna, mint az, amelynek folytonos gondja, baja, költsége a háború.

— Vagyis apám örökségéből Hollandiát szó nélkül adjam oda

— A jogot fenn lehet tartani, felség. Sok minden történhetik a világon idővel. És ha a Generális Rendek csak akkor hajlandók bármilyen megállapodásra, ha felséged az ő köztársaságuk önállóságát elismeri, még mindig itt van Anglia. Egy ellenséggel kevesebb.

— Nagyon össze vagytok tanulva. Spinola is folyton ezt húzza a fülembe, Leganez is. Ha meg Olivarezzel beszélek, mindennek azonnal más képe van. Mutasd, ami eddig kész.

A király felállott lovagló ültéből és odalépett a vászonhoz.

— A terv jó. Úgy látom, hogy a kép méltó lesz hozzád. Majd aztán másikat is festesz rólam, mellképet, vagy térdképet. Meglátjuk, előbb ez legyen kész. Ma nem is ülök többet, még átnézek Velazquezhez. De hogy befejezzem: mégis helyesen intézkedtem, mikor a junta elé utaltalak frásaiddal. Ott okos emberek ülnek együtt, meghányják-vetik a dolgot, szavaznak. Áldásos dolog ez, az én lelkiismeretemről veszik le a felelősséget.

— Jó volna, felség, ha mennél hamarább levennék. Mert La Rochelle minden pillanatban megadhatja magát, akkor Richelieu a hugenotta-kérdéssel végzett és neki is eszébe fog jutni, ami nekünk: béke Angliával. S az a béke ellenünk is irányulhat.

— Igen, igen, — mondta tűnődve a király, — de Olivarez folyton azt mondja, hogy Richelieuvel szerződésünk van.

— De vajjon Richelieu is úgy tiszteli ezt a szerződést, mint a spanyol kormány?

A király kedvetlenül gondolkozott. De nem válaszolt.

— Hát majd folytatjuk holnap. A festést is, a beszélgetést is.

Pieter tudta már, hogy a királynál személy szerint nyert ügye van. A király a festőhöz lépett be és a politikustól távozott. Ha rögtön az elején elutasítja a politikai beszélgetést, és csak festészetről hajlandó társalogni, akkor baj van. De így, hogy — nyilvánvalóan előre feltett szándéka ellenére — elfogadta a festőt politikai beszélgető-társnak, tovább lehet menni. Körülbelül látta már, ki ez a király: művelt, okos, kedves és nagyjóságú fiatalember, akiből egyetlen dolog hiányzik, éppen az, ami a jó államfőt teszi: a felelősség vállalása. Az ilyen ember mellett annak van igaza, aki szereti a felelősséget.

Ezentúl mindennap jött a király, s az ülések mindennap hosszabbra húzódtak. Pieter egyekezett ügyesen másról is beszélni, nemcsak politikáról. Beszélgetés közben kitűnt, hogy a király él-hal a színházért. Nemcsak szeret színielőadásokat nézni, nemcsak magához rendeli a színműírókat és hosszasan tárgyalja velök darabjaik jövendő terveit, hanem szenvedélyes színész is. Nincs nagyobb öröme, mint műkedvelő előadásokat rendezni a királyné termeiben szigorúan megválogatott udvari társaság előtt. Beleéli magát szerepébe, ágál, alakít. Pieter tehát a mantuai herceg hajdani színházáról beszélt neki. A király érdeklődve hallgatta, különösen a színésznők érdekelték s ezekről sok kérdést tett fel. De végül fejét rázta.

— Ez nem az a színház, amelyet én szeretek. Spanyolországban a szellemi életnek most nincs erősebb mozgatója, mint a megújhodott nemzeti eszme. Minket nem érdekelnek Héraklész munkái, meg a nimfák felvonulása. Minket a mai spanyol élet érdekel. Színdarabok, amelyek az élet modern kérdéseivel foglalkozik. Olyan nagyszerű emberünk van ehhez, mint az öreg De Vega. Bizonyára hallottad a nevét.

— Hogyne, felség, mindenki hallotta. De Vega-Carpio Lope. Ahány madridi megfordul Brüsszelben vagy Antwerpenben, és irodalomról beszél, mind őt emlegetik. Sőt majdnem össze is hozott az élet. Ő Lerma herceg titkára volt sokáig. Sajnos, az én időmben már elkerült onnan.

— Úgy van, ez az. Hát az az igazi színház, amit ez az öreg úr csinál. Gyakran beszélgetek vele, elég egy tárgyat mondanom, például: valaki féltékeny a saját fivérére. Négy nap mulva hozza a kész komédiát, mert elképzelhetetlenül gyorsan dolgozik Már majdnem ezerötszáz komédiát írt eddig. Volt már olyan vígjátéka, amelyet egyetlen nap alatt írt meg. De jól ügyelj: nem olyan vázlatokat írt, mint a firenzei, vagy velencei szerzők szoktak a commedia dell'arte számára, amelynek javát a színészek rögtönzik a színpadon, s amelyet jól ismernek. Sem olyan felvonulásos és gépezetes zenejátékok terveit, amilyeneket te is láttál Mantuában. Nem. Az ő színészei pontos szöveget kapnak, amelyet kívülről meg kell tanulni. Okvetlen látnod kell egyszer egy ilyen előadást. Olvasnod is lehetne, írt ő sok egyebet. Tavaly nagy pápai kitüntetést kapott az öreg. Nagyon szép művet írt a moriszkók kiűzéséről. „La corona tragica" a címe. Abban gyönyörű részek vannak, oldalakat tudok belőle könyv nélkül szavalni.

— Igyekszem elolvasni, felség. Európában sokat beszéltek a moriszkók kiűzetéséről.

— Tudom, tudom. Krokodiluskönnyeket is sírtak a szegény, boldogtalan üldözöttek szenvedései felett. Az nem jutott eszökbe az érzékeny emberbarátoknak, hogy ezek Afrikából betolakodtak a hazánkba és temérdek pénzbe és vérbe került visszavennünk tőlük. A moriszkók kiűzetése egy hazáját szerető nemzet hosszú-hosszú elkeseredésének utolsó gesztusa volt. De visszatérek színműirodalmunkra,

amely erősen összefügg ugyanazzal a nemzeti érzéssel. Ne hidd, hogy De Vega az egyetlen tehetségünk. Az én népem csak úgy ontja a tehetségeket. Van most egy új írónk, bizonyos Calderon nevezetű. Én fedeztem fel. Remek tehetség. Ez is darabokat ír, meg más mindenfélét. Vallásos misztériumokat is. Irt egy nagyon szépet, azt minden Úrnapján eljátszatom. Mindezt csak azért mondom neked, hogy fogalmad legyen, mi a mostani Spanyolország életének szellemi tartalma. Nemzeti újjászületés. Az egész vonalon. Velazquez a festészetben, ezek az írók a színpadon. Tudom, nektek flamandoknak nem szenvedélyetek a színház. De nekünk igen. Mi közelebbi örökösei vagyunk a klasszikus Rómának, mint az itáliai államok. A „panem et circenses" spanyol jelmondattá lett. A népnek kenyér kell és bikaviadal, vagy komédia. Egyik sem kevésbbé fontos, mint a másik. A hátam mögött, tudom, mosolyognak az államférfiak, hogy színházbolond vagyok. De ezt én értem jobban, nem Olivarez. Ha a templom az a szószék, ahonnan a hívek büszkén hallják katolikus voltukat, akkor a színház is szószék, ahonnan spanyol voltukat hallják és még büszkébbek. És a színházakat minden módon igyekszem segíteni, mert vannak olyan fontos részei a kormányzásnak, mint a vámszolgálat a határon. Az én spanyoljaim ettől lesznek még spanyolabbak. Lassanként meg fogod érteni Madridban, amit Brüsszelben nehezebb megérteni, és nagynéném őfensége nem is érti egészen, mi folyik itthon: ez az örvendetesen megnövekedett nemzeti önérzet is megnehezíti a könnyű békekötéseket.

— Felséged hatalma korlátlan.

— Igaz. Korlátlan. Élet és halál ura vagyok. Senkinek sem vagyok felelős. Csak magamnak. Ez pedig a legnagyobb felelősség. Mert ha aztán spanyol valaki, én szívvel-lélekkel az vagyok.

— Felség, ha megtakarítunk egy háborút, több pénz jut a színházaknak és több képet lehet festetni fiatal spanyol tehetségekkel.

— Itt van ni, már te is megtaláltad a gyengémet. Tanácsosaim is ilyen érvekkel szoktak megkörnyékezni. De Olivarez másképpen fogalmazza, Ő azt mondja, hogy mennél hatalmasabbá terjesztjük ki a birodalmat, annál több jövedelmünk lesz, és akkor kedvemre támogathatom a szellemi életet.

— Felség, van egy kis birtokom Eeckeren flamand falu mellett, s van ott egy paraszt szomszédom. Ez szekrényt akart venni, de sajnálta rá a pénzt. Ezért valami örökösödési igény alapján beperelte a sógorát, hogy majd megnyeri a pert és megveszi a szekrényt. A vége természetesen az lett, hogy elvesztette a pert, eladósodott és most szekrénye sincs, gazdálkodni is nehezen tud.

A király nevetett. A példa nagyon tetszett.

— Látod, Rubens, így kell beszélni. Ez a pár mondat jobban hat rám, mint Olivarez másfélórányi fejtegetése.

Máskor vadászatról magyarázott a király, aki olyan buzgalommal fejtegette az anyaország szépségeit és érdekességeit, mint ahogy levantei kereskedő beszél a portékájáról.

— Hallottad már, milyen vadászat a „contratela"?

— Nem hallottam, felség, és nagyon érdekel, mert alig vadászom ugyan, de az állatok nagyon érdekelnek és szenvedélyes lovas vagyok.

— Hát hallgas ide. Olivarez hozat nekem húsz nagy társzekér vásznat tőletek, Flandriából. Ennek nagyon erős, jó vászonnak kell lennie. Ebből a vadászterületen két mérföld hosszú kerítést csinálnak négyszögben. Cölöpöket vernek a földbe, a cölöpök közt aztán úgy feszítik ki a vásznat jó feszesre,

hogy a vászon alja el van ásva a földbe. Így egy körülkerített óriási aréna származik, amelynek egy helyén kétszáz lépésnyi nyílást hagynak. Az aréna belsejében még egy kört építenek, ugyanilyet, de annak átmérője csak száz lépés és a vászonfal három rőf magas. Ezen is nyílás van. A nagyobbik vászonkerítés a tela, a kisebbik a contratela. A tela belsejében a tölgyeket alul megnyesik a lovak miatt. A vaddisznókat eleséggel becsalják a telába. Mikor már bent van vagy negyven darab, a bejárati nyílást lezárják és megkezdődik a hajtás. Egyenként hajtják be a vadat a contratelába, ahol már várnak rá a vadászok. A vad menekülne, de mögötte ezt a vászonfalat is lezárják. Ettől a vad megdühösödik és támad. Mondhatom, némelyik veszedelmesebb a legmérgesebb bikánál. Volt már dolgom olyan kannal, amely kivétel nélkül valamennyi ló hasát felszakította. Pedig arra szolgál a horquilla nevű kétágú dárda, hogy a vadász ezzel távoltartsa a kant a lótól. De ez a kan nagyon erős volt. Úgy védte magát, mint az oroszlán. Rátámadtam, de a dárdám beletört. A lovam felfordult. Csak vadászkéssel tudtam magamon segíteni. Ez volt a legizgalmasabb vadászatom, amelyre emlékszem. Általában a contratelát tartom a legjobb és legérdekesebb vadászatnak. Ez tulajdonképpen német találmány, ide V. Károly hozta be. Mivel pedig a spanyol természetnek jobban megfelel, mint a németnek, itt megmaradt, ott elfelejtették. Te szereted a vadászatot, Rubens?

— Igen fontos emberi intézménynek tartom, felség. A vadászat megakadályozza a háborúkat.

— Hogyhogy? Mi köze egyiknek a másikhoz?

— Az emberi természetben, felséges uram, kétségkívül benne Káin öröksége, az ölési vágy. A vadászat ezt úgy elvezeti, mint a frissen ásott csatorna a talajvizet. A vadász öl és kitombolta ma-

gát. Békés, megnyugodott ember gyanánt tér haza. Nagy áldás tehát, ha a fejedelmek vadásznak.

— Különös dolgokat beszélsz. Erre vadászat közben sohasem gondoltam. Bikaviadal közben sem.

— Felséged résztvesz bikaviadalokon?

— Hogyne. Elmehetsz a harmadik udvarra innen, megnézheted a helyet, ahol rendezni szoktuk. Azt az udvart már úgy építtette nagyatyám, hogy körös-körül az ablakokból jól lehessen látni, az alagsorból pedig ki lehessen ereszteni a bikát. Nemcsak éppen a bikát, volt már tigrisvadászat is ezen az udvaron, de az nagyon ritka, mert sokba kerül Ázsiából elhozatni a vadat. Látnod kellene egyszer ilyen bikaviadalt. A nemesség nagyon jól forgatja a kardot, a vadászat e fajának ősi hagyományai vannak nálunk, amelyeket a fiatal arisztokraták szorgalmasan gyakorolnak. Magam is jól megtanultam a dolgot gyermekkoromban és nem esett bajom soha. Pedig bizony megesik, hogy aki ügyetlen, az otthagyja a fogát. Ilyenkor a hölgyek sikoltoznak és elájulnak az ablakokban.

— A hölgyek is nézik ezt?

— Természetes, hogy nézik, hiszen az ilyesmit rendesen akkor csinálják, ha valami fejedelmi hölgyvendégünk érkezik külföldről. A mi hölgyeink nagyon örülnek az ilyen látogatásoknak, mert tudják, hogy bikaviadal lesz, vagy contratela.

— A contratelán is résztvesznek?

— Természetesen. Hintókkal behajtanak a telába, és ott a hintók megállnak a vászonfal mentén. A kocsiablakokon tartják ki a horquillát, hogy döfhessenek, ha a vaddisznó vak dühében a kocsinak megy. De minden kocsinál két-két udvari vadász is áll fegyveresen. Baj nem lehet, és a hölgyek remekül szórakoznak. Ezek mind nagyon spanyol dolgok, Rubens. Külföldi sohasem érthet meg minket.

— De az angol ember is ezt mondhatja, felség:

ő olyan egyéni életformát él a maga szigetén, hogy külföldi őt nem értheti meg. Ez még nem ok arra, hogy a nemzetek okvetlenül verekedjenek. A férfitermészet már csak eléggé különbözik a női természettől, házasság mégis van a világon.

— Házasság, igen, az van, — mondta maga elé a király eltűnődve.

Pieter nem csodálkozott ezen az eltűnődésen. Ahogy múltak a napok, s ő nemcsak Velazquezzel érintkezett, hanem a király közvetlen környezetének egyes uraival is megismerkedett, gyorsan tájékozódott a palota életének bizalmas részleteiről. A király rossz házaséletet élt. Az a házasság, amely a Villamediana gróféhoz hasonló botrányokkal kezdődött, magán hordta ezeknek a kényes zürzavaroknak bélyegét. Aztán nem is csak a királyné volt a hibás, IV. Fülöpöt nem férjnek teremtette a sors. Az udvarnál jól tudták és nyiltan beszélték, hogy csillapíthatatlan szerelmi kalandvágy kergette mindig újabb és újabb nők karjaiba. És sohasem előkelő hölgyekébe. Mert a rendkívül nyájas és jóságos modorú király sok mindent nem örökölt nagyapjától, II. Fülöptől, de az égig érő gőgöt mindenesetre örökölte lelke mélyén. Egy hercegnőt sohasem tett volna a magáévá, mert az még egyenrangúnak érezhette volna magát az ölelésben. De kispolgári asszonyoknál ettől nem kellett tartania. Azok Zeusznak tartották, aki kegyelmesen leszállt hozzájuk az Olimpusról. Így élt ez a huszonnégy éves király hányódva tehetségei, művészi hajlamai, érzékisége, felelősségérzete, nagy szívjósága, politikai kötelességtudása és gőgje között, mint akit hány-vet a tenger. A diplomaták azt mondták róla kajánul, hogy a spanyol birodalom óráján ő az óramutató, de a szerkezetet Olivarez rúgói mozgatják.

Ezeknek a diplomatáknak azonnal szemet szúrt az antwerpeni festő itt tartózkodása. Látogatásának

természetes külső színét nem lehetett tagadni, a festészetért lelkesedő király elhivatta Európa leghíresebb festőjét, hogy lefestesse magát. De a diplomaták orrontottak valamit. A politikai világnak jó értesülései voltak, számon tartották közismert bizalmas barátságát Isabella infánsnővel, s jól tudták, hogy Buckingham herceggel és a dán király követével szoros összeköttetésben állott. Már az első héten két diplomata kérdeztette meg, hogy megtekinthetné-e a hírneves festő műtermét. Egyik a pápai nuncius volt, a másik a velencei követ: annak a két államnak emberei, amely a leghíresebb volt ügyes diplomáciájáról és kémszervezetéről. El is jött a műterembe mindakettő. Udvarias magasztalással illették a király készülő képét. Aztán beszélgetni kezdtek, nagy belső mosolygásra késztetve a kép alkotóját, aki élvezte a szinleg ártatlan kérdések átlátszó célját s ugyanúgy élvezte saját válaszait, amelyek a faggató kisérletet a világon semmivel sem segítették előre.

A lovaskép egy hét alatt elkészült. De ugyanennyi idő alatt Pieter meghódította a királyt. Fülöp kertelés nélkül közölte vele, hogy nagyon megkedvelte és politikai nézeteit nagyon megbecsüli. A tárgyalások eddigi levéltárára azonban személyesen nem volt kíváncsi. Mikor Pieter kirakta eléje az ijesztően nagy iratcsomót, szórakozottan kotorászott a papírok között és azt mondta, hogy mégis csak jobb lesz, ha ezen a rengeteg anyagon előbb az államtanács átrágja magát, s ő majd összefoglaló jelentést kap Olivareztől is, mert Spinola véleményét a dologról már elégszer hallotta. Különben is jön a rendkívüli angol követ, minden attól függ, hogy az mit hoz magával Londonból.

Pieter augusztus tizenharmadikán érkezett, az angol huszadikán. Huszonegyedikén este Spinola küldött érte, akit még nem látott. Mikor Pieter belé-

pett hozzá, ott volt veje, Don Diego is. A viszontlátás barátságos örömének mondatai után Spinola azonnal a tárgyra tért.

— Jó hírem van számodra. Megtudtam, hogy mit hozott az angol. Jót hozott. Károly király azt üzente, hogy változatlanúl fenntartja mindazt, amire Buckingham hercegnek felhatalmazást adott volt: a maga részéről hőn óhajtja, s s amit Gerbier és Rubens előkészítettek, azzal most már a két ország kormányai foglalkozzanak. Most tehát rövidesen a junta elé kerülsz. De van más ujság is: La Rochelle alatt megjelent az angol flotta, hogy az ostromlott hugenottákat felszabadítsa. Nagy az izgalom, Olivarez szeretné teljesíteni a franciákkal kötött szerződést és hajókat küldeni az angol flotta ellen. Ez azonban kivihetetlen. Cuba szigetéről óriási ezüstszállítmányt várunk, minden hajónk arra kell, hogy ennek a szállítmánynak biztonságát fedezze.

— S arról van hír, hogy az angol flotta mire megy?

— Eddig nem ment semmire. A francia parti ütegek jól dolgoznak, az angol partraszállás eddig nem sikerült. A helyzet tehát nagyon jó. A juntának remélhetőleg rögtön ülése lesz most már. Szedd össze minden tudományodat és tégy ki magadért.

Főbb vonásaiban megint átvették az anyagot. Aztán Pieter visszament a palotába, hogy várja a juntára szóló meghívót. De az másnap nem jött. Helyette a király új képet rendelt: megjelent ismét a műteremben nővérével, Mária infánsnővel és az infánsnő egy udvarhölgyével.

— Le fogod festeni őfenségét, — mondta egyszerűen Pieternek, aki féltérdre ereszkedve csókolt kezet az infánsnőnek és mély meghajlással az udvarhölgynek, — egy darabig nézni is akarom, hogyan dolgozol.

Az infánsnőt nem lehetett szépségnek mondani.

Ha polgári családból származik, az uccán senkisem fordult volna utána. Seszinű volt az egész leány, fifikus, hegyes orrát anyjától örökölte, előre bigygyedt, vastag alsóajkát apjától. Azonban nem polgári családból származott. S ha Velazquez nem ismerte arcképfestésnél azt a szót, hogy muszáj, Pieter ismerte, kivált most, mikor a dinasztia kegyére a nagy ügy érdekében akkora szüksége volt.

— Gondosan dolgozzál, — mondta a király —, a kép itt marad, őfenségét pedig elviszi az élet.

— Ez igen nagy kitüntetés, felség; valamikor én fogom minduntalan emlékeztetni a spanyol királyt szeretett nővérére.

Beszélték az udvarnál, hogy a király nagyon kedvelte nővéreit. Jó ideig ez is számos vitára adott alkalmat a házasfelek között, de aztán a királyné számára a kérdés megszűnt fontos lenni. Már rég beletörődött, hogy férje sokkal bizalmasabb az infánsnőkkel, mint vele. Mária infánsnőt, aki most ott ült hasított ujjú díszruhában, nyakán háromszoros fehér gallérral, eljegyezte a magyar király, vagyis Ferdinánd főherceg, a császár fia, akit még atyja életében magyar királlyá koronáztak. A császár tartott tőle, hogy a nehezen fékezhető magyarok, ha ő meghal, vonakodnak fiát mindenféle alkotmányos megkötések nélkül megkoronázni. Ennek a szilaj, ázsiai eredetű népnek az volt a szokása, hogy királyát minden koronázáskor megeskette a szabadságjogokra. Mária infánsnő tehát rövidesen el kellett, hogy menjen a magyarok királynéjának, később aztán a németrómai császárné rangja várakozott reá. Különben keveset beszélt, amit mondott, azt igen magas, csicsergéshez hasonló madárhangon mondotta. Pieter gondos szemlét tartott vázlat közben: mi az rajta, amit mégis szépnek lehet nevezni. És megtalálta a kezét. Nagyon szép keze volt az

infánsnőnek, finom csuklóból eredő, fehér, karcsú kéz, ujjai vékonyak, igen hosszúak és kecsesek. Ő tehát már a vázlaton ezt a két szép kezet hangsúlyozta, különbözőképpen állította be mindakettőt, egyikbe kis bokrétát adott, hogy a virágtartó mozdulat megmutassa a görbülő ujjak szépségét, a másik kéznek egészen kinyújtva néma szépségben kellett a brokátszoknya szövetén nyugodnia.

— Mi ujság ügyeid körül? — kérdezte a király.

— Izgatottan várom, felség, a junta meghívását. Talán holnap lesz már.

— Holnap? Látszik, hogy Olivarezt nem ismered. Ha Fábiusz Kunktátor nem élt volna már, a végtelenségig késlekedő embert róla nevezték volna el. Ha neked egy napot mondtak, nyugodtan számolhatsz egy héttel.

— Sürgős dolgokban is így van ez, felség?

— Csak sürgős dolgokban van így. Eleinte nehezen tudtam belemenni, de a legtöbb ügy őt igazolta. Amit húzott-halasztott, az közben magától elintéződött úgy, ahogy ő akarta. Vagy legalább is magától megérett a döntésre.

— Ez azonban csak tájékoztató ülés lesz, felség. Izabella őfensége pedig a legsürgősebb munkát kötötte a lelkemre.

— Szóval nem tudod, mi értelme van itt várni. Csodálom, hogy ilyen eszes ember nem jött rá rögtön. Olivarez a béke ellen van, ha az angolok nagyon megerősödnek. És hajlandó nekem végre a békét ajánlani, ha Anglia teljesen elgyengült és tárgyalásra éretté puhult. Ő tehát megvárja, mire megy az angol flotta La Rochellenél. És azt hiszem, ebben igaza is van. A juntának egész más a hangulata, akármelyik eshetőség következik is be.

A jobbik eshetőség következett be. Az angol flotta belátta tehetetlenségét és dolgavégezetlen visszaindult az angol partok felé. Richelieu meg-

nyerte a játszmát, Anglia kudarcot vallott. Most már a La Rochelleben rekedt hugenották sorsa, akik eddig csak az angol flottában vetett reménnyel éltették kétségbeesett ellenállásukat, nem volt többé kétséges. Pieter értesítést kapott, hogy a junta huszonnyolcadikán összeül és meg kívánja őt hallgatni. Előbb Olivarez gróf magánkihallgatáson fogadja.

Olivarez herceg, a conde duque, arca csupa állból állott. Bár széles szakállt növesztett rajta, ez az állkapocs nem tudott benne elrejtőzködni. Hatalmas akaraterőt hirdetett ez a négyszögletesen épített állkapocs, a feltűnően magas és dudorokkal toldozott homlok pedig azt, hogy az akaraterőnek jól meggondolt céljai is vannak. A sevillai alcalde fia, aki hajdan költeményeket írt, most már kevés nyomát mutatta tekintetében az ifjúkori ihletes ellágyulásoknak. Kevély volt az andalúziai nemesek módján mindenkihez, de a rabszolga módján alázatos a királyhoz. Pályafutását már elmondták Pieternek. Még Lerma herceg tette III. Fülöp alatt a trónörökös kamarásává. Ő feleségül vette Zunigának, a perui alkirálynak, igen csúnya leányát, s mikor a trónörökös király lett, már helyben volt: Zuniga foglalta el a miniszterelnöki széket. Nem soká tartott, míg saját apósát kitúrta. Aztán teljes erővel nekilátott a munkának. Hosszú éveken át alig aludt valamit, napfelkelte előtt egy órával már öltözködött, minden társadalmi életről teljesen lemondott. De viszont nélkülözhetetlenné tette magát, IV. Fülöp meg sem tudott moccanni nélküle. Nyers és goromba volt midenkivel, de a királynak minden reggel úgy tett jelentést, hogy Fülöp még az ágyban feküdt, ő pedig az ágy előtt térdelt, akár másfélóráig is. Ezért mindenki gyűlölte, de fegyver nem volt ellene a királynál, annál kevésbbé, mert anyagi dolgokban kétségtelenül tisztakezű maradt. Eredetileg papnak

készült s ebből a szándékból valami babonás miszticizmus maradt benne. Ott lakott a palotában, s a palota népe beszélte, hogy egyik szobájában ravatalt tart: arra fekszik, mikor ájtatosságát végzi.

Pieter mélyen meghajlott előtte. A herceg nem is üdvözölte, hanem nyersen rászólt, sőt majdnem ráförmedt.

— Semmi szükség nem volt arra, hogy eddig lássalak, azért nem is hivattalak.

— Én nem jelentkeztem, kegyelmes herceg, időd Spanyolországé és a királyé, azt senkinek sincs joga elvenni.

— Bizony nincs. Remélem, a junta előtt is ehhez tartod magad.

— Szócső vagyok, herceg úr, a fenséges asszony szócsöve. Annyit fogok beszélni, amennyit őfensége beszélne annak tudatában, hogy időd ki van szabva.

Olivarez herceg végignézett őfensége kamarásán.

— Szóval te vagy az a híres Rubens. Mondd, mit ártod bele magad a politikába?

— Erre őfensége tudna felelni, herceg úr, továbbá Buckingham herceg, akik ragaszkodtak ahhoz, hogy méltatlan személyemen át érintkezzenek.

— Hát jó. Majd meglátom, mit tudsz. Ha a palotában szükséged van valamire, csak üzenj nekem. De legjobban szeretem az írásbeli beadványt.

— Végtelen hálás vagyok hercegségednek, semmire sincs szükségem, csak jóindulatodra, uram.

A herceg nevetett, de nem úgy, mint más ember, hanem fogcsikorgatva és ellenségesen; félelmetes volt, mikor nevetett és nem vidám.

— Ingyen az nem megy, — mondta, — azt meg kell előbb szolgálni. Most várjál kint addig, míg majd hivatunk.

Hátat fordított és nem ügyelt látogatója köszönésére. Pieter leült egy kis előszobában és várt.

Elég hosszú várakozás után kiszóltak érte. Nagyobb terembe lépett, ahol együtt ült az államtanács, a híres junta: az elnöki helyen Olivarez, az asztal mentén két oldalt néhány ismeretlen méltóság és néhány ismerős. Az utóbbiak között Spinola márki és Leganez gróf.

— Foglalj helyet ott az asztal végén. Minden írást elhoztál?

— Itt van mind, herceg úr.

Kiteregette maga elé a nagy paksamétát. Néhány arc megrezzent. Túlnagynak találták az anyagot.

— Akkor bejelentem, hogy a spanyol-német-alföldi régensnő megbízásából Rubens kegyelmes úr ismertetni fogja előttünk az angol és dán részről kezdeményezett titkos béketárgyalás eddigi előkészítő anyagát. Kezdd el, Don Pedro.

Pieter közelebb húzta a széket és elkezdte.

— Egy ide nem tartozó ügyből kifolyólag, kegyelmes uraim, Párisban tartózkodtam, mikor I. Károly angol király nőül vette XIII. Lajos francia király nővérét. Ez alkalommal személyes ismeretséget kötöttem Buckingham herceggel, még pedig úgy, hogy ő elküldötte hozzám titkárát Gerbier flamand eredetű festőművészt. A herceg ismeretségemet óhajtotta azért, hogy lovas arcképet fessek róla. Ez meg is történt. Festés közben államügyekre terelődött a szó...

És így tovább. Pieter elég részletesen ismertette a történetet Gerbier első leveléig. Ezt mindjárt felolvasta. Olivarez közbeszólt:

— Nem óhajtunk minden levelet in extenso hallani. Csak azt mindegyik levélből, ami a békeajánlattal szorosan összefügg.

— Ez könnyű lesz, herceg úr, mert a politikai részeket aláhúztam, a többit nem. Erre a levélre a következőket válaszoltam, miután a levélről köte-

lességszerűen azonnal jelentést tettem a fenséges asszonynak...

Folytatta. Pár perc mulva Olivarez újra közbeszólt:

— A levelek közötti szóbeli részeket fogd rövidebbre, nem érünk rá.

— Dehogy nem érünk rá, — szólt azonnal Spinola, — hiszen azért ülünk itt. Fontos, hogy az urak ezeket a részleteket mind ismerjék, mert ezek nélkül nem értik meg a későbbieket.

— A nemes márki, — felelt Olivarez gúnyosan, — kevésre becsüli a jelenlevő urak figyelmét. Ők kevés szóból is értenek.

— De több szóból többet értenek, — mondta rögtön Don Diego, — minden szóból pedig mindent értenek.

— Telik az idő, urak, — emelte fel Olivarez a hangját, — folytassuk az előadást.

Pieter folytatta. Ismertette azt a levelet, amelyben Buckinghamtől elnézést kér, hogy ilyen sokára válaszol, de soká kellett várni a madridi álláspontra. Spinola ezt nem hagyta szó nélkül:

— Úgy látszik, nem mindig sietnek úgy ebben a teremben, mint ma, — mondta ravaszul és jókedvűen.

— Úgy látszik, — vágott vissza Olivarez, — ma jobb kedved van, márki úr, mint máskor.

Az első zűrzavar Scaglia nevének említésekor támadt. Egyszerre hárman is megszólaltak. Pieter abbahagyta a jelentést és figyelt. A junta tagjai megpiszkálták a kérdést, hogy Olivarez miért kergettette el Scaglia abbét Brüsszelből. A kérdés Olivareznek láthatóan nem volt kellemes. Ezért még gorombább lett és a felszólalókat letorkolta. A hangulat kezdett paprikás lenni. Pár perc mulva Bredáról volt szó.

— Ott sem siettél, emlékszem, — szólt Olivarez

Spinolához, fullánkosan célozva a hosszú ostromra.

— Nem, uram. Vártam a pénzt a zsoldosokra, amelynek elküldésével nem siettél, mint most.

Olivarez már dühös volt. Visszavágott és a kormány állandó anyagi gondjaira hivatkozott. Ebbe már többen is beleszóltak. Vita támadt, amelyben Olivarez annyira a rövidebbet húzta, hogy megint csak kiáltozással segített magán, sőt most már az asztalra ütött. A Pieter jelentése azonban kezdett egyre izgalmasabb és érdekesebb lenni. Hogy bizonyos szünet után az érintkezést a főhercegné tilalma ellenére ő vette fel újra Gerbierrel, azt természetesen elhallgatta. Általában átfestette a levelezés egyes rajtakaphatatlan részeit, mint a képekkel szokta. Egyik Gerbier-levélből például kitűnt, hogy Spinola és Don Diego alaposan szidták Olivarezt, ezt mélyen elhallgatta. Mikor megint egy saját levelét olvasta fel, valaki megszólalt:

— Kitűnő levél!

— Valóban nagyon tehetséges, — felelt nyomban egy másik hang.

Különben nagy figyelem hallgatta. Érdekesen, a csattanókat kihegyezve adta elő a dán követ váratlan felbukkanását, a hollandiai utazást, a főhercegné örömét a madridi hiradáson, amely szerint a király nem idegenkedik a béke gondolatától, végül küldetése történetét. Az előadás két és egy negyed óráig tartott. Olivarez olyan módon fészkelődött, ahogyan az elnökök szoktak, mikor befejezni készülnek a hosszúra nyúlt vitát. Ekkor azonban a junta egyik tagja megszólalt.

— Mondd, kegyelmes úr, — fordult egyenesen Pieterhez, — valamit az egészből nem értettem.

És egyik levélre nézve kérdezett valamit. Pieter azonnal választ adott, de ez már az illető mondat fogalmazásának igazolása volt. Mindenki figyelt. Erre Olivarez szólt hozzá, mintegy vitatkozva a fel-

világosítással. Szó szót követett s egyszer csak Pieter azon vette magát észre, hogy felvilágosítások örve alatt hosszú beszédet tart a béke szükségéről. Feszült figyelem szegeződött feléje, Olivarez idegesen fészkelődött a székben. Érvei voltak az előadás ellen, beszélni akart. Ekkor azonban Don Diego hangos nyomatékkal megszólalt:

— Most már eleget tudunk. A vita nem idevaló.

Többen helyeseltek. Olivarez megint az asztalra ütött.

— Vitázni lehet, sőt előre megmondom, hogy nem lesz rövid vita. És azt is megmondom, hogy dönteni nem ti fogtak, urak, hanem a király. Köszönjük, Rubens. Elutazhatol.

— Dehogy is utazhatik, — kiáltott Spinola, — először is a királyi ház több tagját festi, másodszor nekem még esetleg szükségem lesz felvilágosításokra némely felmerülő kérdésekben.

Pieter felkelt és általános köszöntéssel, mély bókkal meghajolt az egész asztal felé. Ekkor egyik tanácstag felállott, hogy nyájasan kezet szorítson vele. Példáját követte a másik. Végül valamennyien állottak és kezét szorongatták. A személyes siker kétségtelen igazolást kapott. Csak Olivarez ült a helyén, ő nem állott fel. Irásai között kutatott és szándékosan nem nézett fel. Pieter azonban feléje hajolt meg legmélyebben. Mikor kiment, a junta még együtt maradt. Még aznap megtudta, milyen sokáig. Távozása után kezdődött csak el az igazi vihar. Ezt Don Diego mondta el neki, aki az ülés után magához kérette.

— Különös dolog történt, — mesélte, — Olivarez jól nyilatkozott rólad.

— Rólam? Ezt nehezen tudom elképzelni.

— Pedig így van. Vita közben megkérdeztem, van-e valami kifogása az előadás ellen, ha ennyire küzd. Ő ezt felelte: „Az előadás ellen semmi kifogá-

som nincs, ez a ti Rubensetek nagyon tehetséges és kellemes ember. Kifogásom a ti álláspontotok ellen van, uraim." Látod, ezt elkönyvelheted sikereid közé. Meghódítottad Olivarezt. Kevés embernek sikerült. Most nagyon vigyázz és járj kedvében, már csak ügy érdekében is. Ha valakit megkedvel, akkor éppen úgy mértéktelen jóindulatában, mint amilyen mértéktelen gyűlöletében. Buckingham herceget például mértéktelenül gyűlölte.

— És Richelieuvel hogy van?

— Ez nagyon furcsa dolog, szinte megfejthetetlen. Egyszerre imádja és halálosan gyűlöli.

— Mondd meg nekem, Don Diego, milyen politikus Olivarez herceg.

— Közepes. A birodalomra nézve végzetesnek tartom. Kitűnő politikai lépések mellett végzetes hibákat csinál. Meggyőzni pedig majdnem lehetetlen, mert hihetetlenül konok. Mikor valamilyen hibája következtében nagy baj történik, akkor kétségbeesik az elkeseredéstől és sír, mint a gyermek. Ilyenkor a király vigasztalja. Tartok tőle, hogy az ilyen sírásban ravaszság is van: csak azért sír, hogy a puha jóságú királlyal sajnáltassa magát és elkerülje a bukást.

— Don Diego, mondok neked valamit, ami különösen hangzik. Szerintem a király tehetségesebb ember, mint Olivarez.

Leganez gróf meglepetve tünődött egy darabig.

— Ez így sohasem jutott eszembe, de azt hiszem, igazad lehet. A királyban sok a tehetség.

— Miért nem kormányoz ő maga, mint I. Károly? Annak, mióta Buckinghamet megölték, nincs minisztere. Sajátmagát nevezte ki.

— Fülöp király több joggal tehetné. De van egy különös sajátsága, amit te is jól tudsz: fél viselni a felelősséget. Igy a tehetséges ember helyett a kö-

zepes kormányoz. Ennek pedig nem jó vége lesz. Spanyolország csúnyán rá fog fizetni arra, hogy Olivarez nem lop.

— S nem lehet tenni semmit?

— Semmit. Már hogy lehetne éppen. Például Olivarezt meg lehetne öletni. De ki vállalkozik erre? Én nem. Az bizonyos, hogy mindenki a halálát kívánja. Még nem is láttam, hogy egy embert ilyen egyformán gyűlöljön mindenki. S neki mintha ádáz gyönyörűsége telnék ebben az általános gyűlöletben. Hiába, bele kell nyugodni, hogy ott ül.

— És mi a mi ügyünk legközelebbi jövője?

— Az, hogy a junta teméntelen ülésen meg fogja vitatni az egyes részleteket. Hogy Olivarez annyira siettette előadásodat, az ne tévesszen meg. Ő gyakorlott elnök és tudja, hogy közbeszólással, siettetéssel könnyű felborítani egy ellenzéki felszólalás hatását. Csak ezért tette, és láttam, hogy ezt észre is vetted. De neki lényege a késlekedés. Már látom előre, hogyan fogja húzni-halasztani a dolgot, hogyan odázza el az üléseket. Neked azalatt itt kell ülnöd velünk együtt. Számíthatsz tetemes időre. Nem is hetekre, hanem hónapokra.

— Ez nem baj, uram, csak eredménye legyen. Ha gyerekeimről állandóan jó híreket kapok, mással nem törődöm, s itt érdekes az élet. Csak azt sajnálom, hogy nem mehetek Itáliába. Oda már régóta vágyódom.

— Ennél nincs egyszerűbb, Mária infánsnő, akit most festesz, tavasszal utazik jegyeséhez, a magyar királyhoz. Osztasd be magad a kíséretébe Itáliáig. Kellemesebben nem is juthatnál oda.

Pieter már másnap megpendítette ezt az infánsnő előtt festés közben. A fenséges hölgy nagy örömmel fogadta a gondolatot, hogy kíséretében ott lesz a híres Rubens. Megigérte, hogy ezt szóvá teszi a

király előtt. S mivel a király éppen be is nézett megtekinteni, hogyan halad a kép, a dolog mindjárt szóba került.

— Nagyon szívesen, — felelte azonnal a király, — az ilyen kíséretet ugyan nagy gonddal és nehezen állítja össze az ember, mert az udvari méltóságok és az arisztokraták verekszenek a helyekért, de neked előre megígérem, Rubens, hogy a helyed meglesz. Természetesen meg kell majd festened húgom és a magyar király első találkozását.

Ez nagy örömet keltett benne. Terve szépen kialakult: itt marad tavaszig, festeget, Tiziánt is fog másolni, Velazquezzel beszélget, kirándulásokat tesz, kényelmesen megirogatja minden heti jelentését Izabella főhercegnének, tavasszal, mire a béke már bizonyára rendben lesz, elindul a fenséges ara díszes kíséretében, mint udvaronc, az úton megcsinálja a kíséret tagjairól a vázlatokat, Itáliában azonban elmarad a menettől, kedvére utazgat fiatalsága emlékeinek mesevilágában, valamikor ősz táján aztán ismét nekivág a világnak, elutazik a németrómai császár udvarába, lefesti a magyar királyt és hazautazik. Mostanhoz egy esztendőre otthon lesz.

Addig tehát itt hosszabb időre be kell rendezkedni. Lehetőleg kellemesen. A Mária infánsnő képét befejezte, most a király két öccse közül az idősebbik következett, Don Carlos infáns. Ez két évvel volt fiatalabb a királynál és úgy hasonlított hozzá, hogy idegenek előtt akár eljátszhatta volna valamely parádén a király szerepét. De az arcképfestő kutató szeme mindjárt látta a különbséget: Carlos infáns álla jóval kerekebb, szeme kisebb. És e különbség folytán meglepően hasonlított ahoz a képhez, amelyet Tizián festett V. Károlyról. Ezt ő maga is tudta és emlegette is. De ezzel a dicsőséggel meg is elégedett és csak bátyja árnyékában éldegélt. Valami meghunyászkodó alázattal járt folyton a

király nyomában, aki együtt látta őket, az már kínosnak érezhette túlságos szerénységét és azt a lakájszerű igyekezetet, amellyel bátyja minden szavát leste.

Ennek Pieter is minduntalan tanuja volt. Ha pedig a király elment másfelé, legtöbbször Velazquez szomszédos műtermébe, az infáns egyszerre néma lett. Valami riadt hallgatagság vett erőt rajta, szavát alig lehetett venni. Ha mégis szólt, riasztó jeleit adta műveletlenségének. Egészen tanulatlanul nőtt fel tehetséges és igen gondosan nevelt bátyja mellett. Pieter borzadva látta meg kísértetként mögötte állani nagybátyja, a tisztázatlan körülmények között meghalt Don Carlos árnyékát. Az infánst is Don Carlosnak hívták, mintegy a másik Don Carlosnak hazajáró lelke gyanánt rezzent meg minden ajtónyitástól, vagy hirtelen mozdulattól. Az udvarnál rebesgették, hogy Olivarez nem hagyja megnősülni, nehogy valami idegen hercegnő új befolyása kerüljön az udvarba és zavarja a politika köreit. Nyomasztó, de igen érdekes feladat volt festeni a királynak ezt a képmását, mintegy rosszindulatú torzrajzát, amelyben csak egy mentő elem volt, az V. Károlyhoz való hasonlóság. De erre legalább az egész arcmást alapítani lehetett.

Aztán lefestette a király kisebbik öccsét, Fernando infánst. Ez meginl másféle, immár harmadik kiadása volt ugyanannak az emberpéldánynak. Papi pályára adták s bíboros volt már gyermekkorában. De esze ágában sem volt főpapként viselkedni: leckéit únta, olvasni nem szeretett, művészetek nem érdekelték. Tanulatlan siheder volt és ravasz. Csak a katonaságon, testedzésen és vadászaton járt az esze. És vonásaiban általában a király vonásai ismétlődtek, de más keverési arányban: sokkal kevesebb a szellemiek iránt való vonzódásból és sokkal több az élet élvezetes vágyából. A királyi ifjú minden héten

más szerelem után mászkált, arcképe festése közben nem is akart másról beszélni, mint nőkről.

Mikor a folyosókon jött-ment Pieter, már többször találkozott egy asszonnyal. Ez magas volt, feltűnően vékony derekú, de telt termetű fekete szépség. Az asszony tekintete rávillámlott, ha elmentek egymás mellett. Mikor most egy napon Velazquezzel ment a kolostorszerű folyosón a Tizián-képek felé, ez az asszony jött velök szemközt. Velazquez köszöntötte. Az asszony a Velazquez köszöntését viszonozta, de Pieterre nézett.

— Ki ez? — kérdezte Pieter.

— Van a számvevőségen egy titkár, annak a sógornője. Nálok lakik. Özvegy. Miért kérdezed?

— Semmi különös okom nincs. Csak éppen kérdeztem.

— Mert ő viszont tőlem kérdezte a minap, hogy te ki vagy. Meg is kért, hogy mutassalak be. De most elfelejtettem. Bocsáss meg, de olyan ügyefogyott vagyok.

— Nem tesz semmit. Majd bemutatsz a következő alkalommal.

Erre rövidesen sor is került. Az asszony ki volt öltözve, hajában virág, kezében legyező.

— Nagyon örvendek ismeretségeden, uram. Megyek a Pradóba sétálni. Nem tartatok velem?

— Talán a barátom, — felelt Velazquez, — én megyek haza a családomhoz.

— Éppen a Pradóba készültem én is, — kapott Pieter a szón.

Igy indúltak el hárman. Az apácák utcájánál elváltak. Most már kettesben lépkedtek tovább, Pieter és az asszony. Beszélgettek. Az özvegy két éve vesztette el férjét, aki kereskedő volt. Azóta élt nővére házánál. Gyermeke nem volt.

— Te házas vagy, ha a kérdésem nem sért?

— Én is özvegy vagyok, asszonyom. De nem

gyermektelen. Két szép fiam van, akiktől éppen ma kaptam levelet.

— Jó neked. Én teljesen egyedül vagyok.

— De hiszen tudtommal nővérednél lakol.

— Igaz. De az mégis más. Senkim nincs, akiről érezném, hogy fontos vagyok neki.

Napnyugta volt már, az utcák népesedtek. A Prado sétaútjain már nyüzsgött a közönség, a főúton díszhintók robogtak, gyönyörű volt az októberi este, meleg és nyugodt. A sétálók között utcai árusok hangos kiáltással kínálták a hideg gránátalmalevet. Ők betértek egy mellékösvényre és addig mendegéltek beszélgetve, míg üres lócát nem találtak. Ott leültek. Az asszony a kelő holdba nézett.

— Mi a keresztneved, asszonyom?

— Dolores. Mondd, uram, te nemcsak festő vagy, hanem követ is, ugye?

— Követ éppen nem, de valami olyasféle.

— És kamarás?

— És kamarás.

— Igazán meg vagyok tisztelve, én szegény kis boltosné, hogy társaságodban ülhetek.

Pieter oldalról ránézett. Látta, hogy csak kezét kell kinyujtania. És kinyujtotta. Átölelte az asszony vállát, az pedig önként, majdnem sietve hajtotta feléje a fejét. A hosszú csók után boldogan rebegte.

— Olyan érdekes vagy... szőke és idegen...

XII.

Gevaert, a történetíró, akit legjobb barátai közé számított, levelet írt neki. Gevaert az a fajtája volt a történettudósoknak, aki beássa magát egyetlen tárgykörbe. Azon kívül aztán se lát, se hall. Ő Aureliusz császár korával és személyével foglalkozott

Bárkivel beszélt, Auréliuszra igyekezett fordítani a társalgást, nem is igen érintkezett másféle emberrel városi hivatalán kívül, csak olyannal, akinek meg volt a latin műveltsége. Szorgalmasan eljárt a romanistákhoz. Pieter így is festette le, kevéssel elutazása előtt, az íróasztalnál, Auréliusz császár szobrával. Most arra kérte Pietert levélben, hogy nézzen Madridban széjjel, hátha talál valamilyen könyvet, amely Auréliusszal, vagy általában azzal a korral foglalkozik. Pieter megemlítette a kérdést a királynak.

— Nem igen tudok tanácsot adni, — mondta a király, — Madridban egyetlen antikvárium sincs. Ez itt nem divat.

— Tudom, felség. Peiresc, akiről már beszéltem, gemmákat és metszett köveket kerestet velem. Nem találtam egyet sem. De talán találok ilyen Auréliusz-könyvet valamelyik könyvtárban. A királyi palota könyvtárát már megnéztem. Csak közismert művek vannak erről a korról.

— Várjál csak, — szólt a király, — eszembe jut valami. Beszélik, hogy az Escorial könyvtárában van valami kéziratos munka erről a tárgyról. Kérdeztesd meg.

— Hálásan köszönöm, felség, de inkább magam megyek oda. Velazquezzel már rég terveztük ezt a kirándulást.

Csípősre járt az időjárás, de a hűvösség nem volt goromba. A legjobb idő kirándulásra. Mikor lóháton közeledtek a hegyoldalban épült hatalmas palotához, Velazquez így szólt:

— A sevillai székesegyházat a káptalan építtette. Egyik pap ezt mondta tervezgetés közben: „Építsünk olyan templomot, hogy az egész világ őrültnek tartson bennünket". Ez gyakran eszembe jut az Escorialról is. II. Fülöp, királyunk nagyatyja, éleseszű ember volt, de eszének valami bete-

ges vonást adott a sors. Nézd meg ezt a hallatlan épülettömböt távol minden helységtől, a kopár hegyoldal derekán. Ezt egy nagy, de torz lélek álmodta ide. Képzeld el azt a sárgaarcú, feketeszakállú, bicegő embert, a félvilág urát, ennek a kőtengernek a közepén, kicsiny és puritán hálószobájában, amelynek ajtaja az óriás templomhajó karzatára nyílik, a viruló rózsáktól pár lépésre van a pazar és mégis nyomasztó kripta, ahol annyit szeretett tartózkodni.

— Igen. Ugyanezek a gondolatok ébredtek bennem, mikor huszonöt éve itt jártam. Te akkor még kisfiú voltál Sevillában. Kérlek, magyarázd meg nekem a tájat. Mik ezek a zordon hegyek?

— Ahova mutattál, az a San Juan-hegy. Ha akarod, fel fogunk menni, bár a lovak is nehezen másznak fel oda. Kis templomot is láthatsz, remete él mellette. A másik hegy, amelynek többnyire ilyen felleges a csúcsa, a Sierra Tocado. A királynak vadászkastélya van ott. A másik oldalon, a karom irányában láthatod a Sierra Butrago nevű hegyet. Ugye, milyen csodaszép táj?

— Csodaszép? Nekem idegen. Ez az, amit franciául úgy hívnak, hogy „belles horreurs". Bámulom és csodálom, de a szívem a szelíd flandriai mezőké. Ott lágy a nap, a sík nyájas és termékeny. Nekem a flandriai táj mosolyog. Az itáliai kacag. Ez néma és komor. Ráérünk itt megállapodni?

— Hogyne. Gondolom, vázlatot csinálsz. Én már behúnyt szemmel is le tudnám rajzolni.

Leszálltak a nyeregből, Pieter letelepedett egy nagy kőre és megcsinálta a vázlatot. A színeket gondosan bejegyezte. Aztán tovább lovagoltak. Az Escorialban megnézték a templom festményeit, benéztek a könyvtárba is, de a szerzetes semmit sem tudott az Auréliusz-kéziratról. Nyeregbe szálltak tehát újra és megmászták a hegyet. Fáradságos út

volt, a kis lovak óvatosan rakták patáikat a görgő kövek közé. Mígnem feljutottak a bérci templomhoz és ahhoz a nagy kereszthez, amely Madridig is ellátszott. Találkoztak a remetével is, aki szamarát legeltette a templom közelében. Aztán letelepedtek és nézték a nagyszerűen kitáruló tájat. Magok alatt is láttak fellegeket lustán úszkálni szakadozott fátylaikkal a hegy közepe táján, s a fellegeken túl az Escorial magányos épületét. Köröskörül a hegyormok heroikus látványa csoportosult.

— Látod, — mondta Velazquez, — én itthon érzem magam. Ez a táj az én világom.

— Enyém nem. Én ott érzem magam otthonosnak, ahol a táj boldog. Éreznem kell, hogy a táj ezt mondja: élni jó.

— Nekem éreznem kell, hogy a táj ezt mondja: élni tragikus.

— Nem a kettőnk művészete közötti különbséget mondtuk most, mit gondolsz?

— De éppen erre gondoltam. Pontosan ez a különbség közöttünk.

— Érdekes. És körülbelül mi ketten festünk legjobban Európában.

— Te bizonyára, — felelt Velazquez, — magamról még nem merem elhinni. Én kényszerítem magam, hogy a legnagyobbat akarjam.

— En kényszerítem magam, hogy a legszebbet akarjam.

Ezután már sokáig nem szóltak semmit. Pieter megrázkódott kissé. Átfutott rajta az érzés, hogy ez a pillanat ritka pillanat. Nagyobb, mint mikor két király találkozik. Hogy ehhez hasonló történhessék, ahhoz két üstökösnek kellene találkoznia az égen. Aztán felkerekedtek és nyeregbe szálltak. Lefelé olykor még nehezebb dolguk volt, mint mikor felfelé jöttek. Több helyen le kellett szállniok és botladozva, ereszkedve kantárszáron vezetni a lovat.

Mikor Pieter beért a palotába, megdöbbentő hír fogadta: Heim Pieter hollandi admirális Cuba szigete mellett elfogta Spanyolország egész amerikai flottáját. A részletek szerint a hollandi admirális dicsősége kisebb volt, mint a spanyol tengerészek szégyene. A körülkerített hajóhad kardcsapás nélkül adta meg magát. Egyetlen egy ember sem veszett el. Heim partra tette őket, a spanyol hajókat megrakta a maga embereivel és besorozta őket a hollandi flottába. Ez a szörnyű hír csodálatosképpen nem gyászt keltett a palotában, hanem örömet. Akkora volt a gyűlölet Olivarez ellen, hogy a csapásban senki sem a maga szerencsétlenségét látta, hanem az Olivarezét. Még maga Spinola is ezt mondta másnap:

— Nagy csapás, de talán ebbe belebukik. Csak az a kérdés, miből fizetjük most már a sereget. Szegény főhercegnét nagyon sajnálom. Most aztán lesz gondja bőven. Megint írt.

— Nekem üzen valamit őfensége?

— Neked ezúttal semmit. De engem annál nyomatékosabban hív haza. Hogy otthon minden rosszul megy, és nem tud mihez kezdeni nélkülem. A királynak is folyton ír, hogy küldjön már haza engem. Én azonban nem megyek. Kívárom itt ezt a békét, ha addig élek is. Don Diego is kivárja. Te is kivárod, Rubens. Különben sajnálattal hozom tudomásodra, hogy itáliai útad a kútba esett. Az infánsnő hivatalos eljegyzését valamikor áprilisban itt fogják megtartani, de ő egyelőre nem utazik. Megvárják a kedvezőbb időket. Miért vágsz olyan keserves arcot?

— Csupa olyat hallok, uram, ami lesujt. Nagyon beleéltem már magam ebbe a szép utazásba. És a flotta veszte is nagy aggodalommal tölt el. Sőt kétségbe vagyok esve, mig a palota apraja-nagyja nem tudja eltitkolni kárörömét. Spanyolország hatalma

súlyos csapást szenvedett. Gyenge állam pedig nehezebben folytathat béketárgyalásokat. Bezzeg a francia követnek csak úgy ragyog az arca, mióta La Rochelle megadta magát. Meglátod, uram, Richelieu megelőz bennünket.

— Ettől pillanatnyilag nem kell tartani. Megvannak az értesüléseim. Különben sem kell olyan sötétnek látnod a helyzetet. A cubai csapás nagy csapás, de Olivarez kezesebb lesz tőle. Ha a békéért ezt az árat kell fizetni, ezt még mindig jó üzletnek látom. Te csak ülj nyugodtan, fessél és várj. Kit festesz?

— Holnap kezdem a királynét.

Erzsébet királynénál nem kellett szépítési gondokkal vesződni. A királyné igen csinos asszony volt. IV. Henrik és Medici Mária leánya pikáns francia bájt hordott firenzei vonásain. Kissé hátracsapott álla babaszerűvé tette arcát, kívánatos ajkában valami állandó duzzogás kifejezése ült. Fekete hajának és fekete szemének szép volt a fénye. Pieter most látta közelről először, mikor két udvarhölgyével belépett a műterembe, eddig csak messziről és véletlenül láthatta, mikor kikocsizott.

— Már festettem felségedet, — mondta Pieter —, igaz, hogy serdülő gyermeknek.

— Engem? Mikor?

— A Palais Luxembourg új karzatára festettem a francia anyakirályné őfelsége életének főbb jeleneteit. Ezek között van egy, amelynek címe „A két hercegnő kicserélése." Azt a jelenetet ábrázoltam, allegórikusan, mikor felséged eljött Spanyolországba, Anna őfelsége pedig innen elment Franciaországba. Felségedről gyermekkori képeket kaptam.

— Remélem, csinosnak festettél.

— Sajnos, alatta maradtam a valóságnak, ezt csak most látom. De azt a mulasztást most fogom pótolni.

— Anyámmal sokat érintkeztél? Láttad a királyt? Beszélj nekem a párisi udvarokról.

Pieter szívesen beszélt. Egyrészt olyan tárgyról beszélhetett, amelyet igen jól ismert, másrészt szerette, ha modelljeinek arca elevenséget és kifejezést kap a beszélgetéstől. Viszont a csinos, fekete királynénak nem volt könnyű elmondani valamit, mert minduntalan kotnyelesen közbeszólt és félrevitte a társalgást. Ha a megkezdett történetre vissza lehetett térni, a királyné már a második mondatnál belekapaszkodott egy szóba, amelyről új dolog jutott eszébe. Ezt megkérdezte, de a válaszba ismét új kérdéssel szólt bele. Így szakadozott, ugráló beszélgetés keletkezett. De Pieter gyorsan alkalmazkodott a társalgó félhez. Tartózkodott hosszú mondókába kezdeni, rövid megjegyzéseket tett, lehetőleg vidámakat, s mikor egy-két bátor kísérlet után rájött, hogy a királyné nem veszi rossznéven a szabadabb hangot, megkockáztatott egy-két csiklandós párisi tréfát is. A királyné ezeket módfelett élvezte és szívből kacagott. De végül az egész hebehurgya, rendszertelen társalgásból mégis kialakult valami: ugyanaz, mint mikor a francia királynét festette. Erzsébet királyné is idegen rabmadárként élt itt. De sokkal vidámabb rabmadár volt, mint amaz. Amennyire az ülések alatt ki lehetett ismerni, nagyon szerette megszerezni szépsége próbáit. Kétségtelennek tetszett, hogy Villamediana gróf, aki miatta halt meg, sohasem közeledett volna hozzá olyan vakmerő imádattal, ha bátorítást nem kap. Ez a kacér, vidám és felelőtlen asszony elmondhatatlanul únta magát széplelkű és folytonosan vadászni járó férje, a műkedvelő színész mellett. S az is hasonlóképpen únta házasságát. A fejedelmi házasságok sorsát példázták ketten. Pieternek Bella jutott eszébe, mint még mindig annyiszor.

Nagyon sokat gondolt gyerekeire is. Azokról

rendesen kapott híra.ast. Elutazása előtt úgy rendelkezett, hogy a legkisebb részletekről is pontosan értesítsék. Most apósa azt írta neki, hogy Nicolaas nagyon jól megvan othon, de Albrecht iskolája távol esik a háztól, sok ideje elmegy jövéssel-menéssel, a tél is már kemény kezd lenni, ők tehát Albrechtet nappalra átköltöztetik lakni Gevaerthoz, aki az iskola közelében lakik. Este aztán hazamehet a fiú aludni. Gevaert maga is írt, hogy nagyon örül Albrecht társaságának. A fiúk folyton kérdezik, hogy apjok mikor jön már haza.

Apjok, mikor ezt a levelet megkapta, ágyban feküdt, magas lázzal. Valahogyan meghűlt és a köszvényroham megint kitört rajta. Ott senyvedett a műteremmel szomszédos szobában, lihegve a láztól és fogát csikorgatva a fájdalomtól. Dolores üldögélt ágya mellett, Velazquez is benézett, mikor munkája közben szerét tehette. De neki most terhére volt az érdeklődés. Gyülölte önmagát is a betegséggel együtt. Lázas gondolataiban mindig az járt, hogy az öregség rohamosan közeledik. Ez a roham, amelyhez erős hülés is járult, nem mult el olyan hamar, mint az első. Az érvágás nem sokat használt. A megismételt érvágások sem használtak. Soká tartott, míg végre lefogyva, beesett arccal, sápadtan fel tudott tápászkodni és szédülve tette meg az első lépéseket.

Ekkor az emberek már az 1629-es évszámot írták a levelekre. S a beköszöntő új esztendőnek már első napjai azzal biztattak, hogy ez az év jobb lesz a tavalyinál. Tavaly minden olyan lassan, nehézkesen húzódott, most egyszerre csak úgy kergették egymást az örvendetes események. Először is váratlanul megérkezett Scaglia abbé, mint a savoyai herceg rendkivüli meghatalmazott követe. Hogy annakidején mi kifogás volt ellene, mikor Brüsszelben járt, sohasem derült ki. A király, aki akkor hallani sem

akart részvételéről a tárgyalásokban, most kellő formák között fogadta és nyájas volt hozzá.

Scaglia és Pieter meleg üdvözlettel látták viszont egymást. Pieter bezárta az ajtót belülről, azonnal rátértek a politikára.

— Mi szél fújt ide, uram? Ezt az örömet igazán nem reméltem. Mit hozol Savoyából?

— Onnan édes keveset. A gazdámtól azt a szívességet kértem, hogy küldjön ide savoyai ürügyekkel. De én most is angol vizeken evezek. Hozzád jöttem, uram, nem máshoz. Londonban jártam. Az angol király kért meg, hogy jöjjek ide és segítsek neked.

— Az angol király külön megnevezett engem?

— Úgy van. Ő Buckingham szellemében akarja folytattatni a tárgyalásokat. Ezt a békét úgyszólván Buckingham végrendeletének tekinti. S mivel Buckingham korlátlanul megbizott benned, ezt teszi ő is. Gerbiert azonban elejtette. Gerbier csak Buckingham titkára volt, ura véres halálával ezt a minőségét elvesztette. Most tehát ebben a szobában te képviseled Spanyolországot, és én Angliát. Mi ketten a békét máris megkötjük, eziránt nincs kétségem. Csak aztán a hivatásos, vaskalapos diplomaták, akiknek formába kell önteniök a mi eredményeinket, el ne rontsák a dolgot.

— Mi lesz első lépésed?

— Jelentkezem Olivareznél. Elmondom neki az angol király üzenetét.

— S az hogyan hangzik?

— Az röviden és velősen hangzik. A király kész a békét aláírni, ha a mellékes részletek tisztáztattak, most már hivatásos személyek által. E célból ő ideküld egy karbeli diplomatát, Fülöp király is küldjön egyet Londonba. Most tehát büszkék lehetünk, uram. Mások majd megkötik a békeszerződést, de amit Európa sohasem fog tudni, alapjában mi kötöt-

tük meg. Megjegyzem, az angol már itt is van. Velem jött. Neve Sir Porter Endymion. Ő fog aratni.

— Nem baj, csak béke legyen. De tartsunk rendet. Azután mit fogsz mondani Olivareznek?

— Hogy a még tisztázatlan részleteket vegyük végig addig is, míg Londonból megjön az a megigért hivatalbeli diplomata.

Pieter gondolkozott. Csak pár pillanatig. De esze, mint a sav, már beleharapott az új helyzetbe.

— Nem fogtok így boldogulni, uram. Olivareznek részletes jelentést tettem eddigi munkánkról, a lényeget tudja is, de részletekre egyszeri hallomásból nem emlékezhetik.

— Tehát mi volna a teendő?

— Ha kikötnéd, hogy mikor a részletekről tanácskozol Olivarezzel, én is ott legyek. Mondjuk, mint az ő ad hoc titkára.

— Ez nagyon jó. Mert akkor ketten leszünk ellene és egyszerűen agyonbeszéljük. Most talán frissítsük fel a dolgot és vegyük végig, hogy mikre kell Olivarezt rábeszélni.

Egy kerek óráig tárgyalták ezt, akkor az abbé elment. Pietert még aznap sürgősen Olivarezhez hivatták.

— Ismét dolgod lesz, barátom, — mondta a herceg, — mellém kell állnod egy tárgyalásban. Itt van régi ismerősöd, Scaglia abbé vele kell tárgyalnom. De az anyag részleteire én nem emlékezhetem. Te leszel az emlékezőtehetségem.

— Herceg úr, sok kitüntetés ért hivatalos szolgálatomban, de ennek örülök legjobban. Richelieu titkára nem lehet ilyen büszke a szerepére.

— Jól van, jól van, ne hízelegj folyton, — mondta Olivarez boldog mosollyal, — inkább idehallgass. Tudod, kik Weston Richárd és Sir Cottington?

— Hogyne. Weston az angol pénzügyek legfőbb

vezetője. Cottington pedig pótolja a hiányzó miniszterelnököt, mint államtitkár.

— Jól tudod a leckét, az bizonyos. A béke kérdésében most ezek dolgoznak Londonban és már állást is foglaltak. Weston írt Brüsszelbe Colomának, aki most Spinolát helyettesíti s a király azt üzente a főhercegnénének, hogy küldessen szakmabeli diplomatát Madridból Londonba. Ha ezt el tudja érni...

— Herceg úr, bocsásd meg a neveletlenséget és engedd meg, hogy én fejezzem be a mondatot: ha ezt el tudja érni, az angolok is küldenek szakmabeli diplomatát Madridba.

— Úgy van. Ezt honnan tudod?

— Kiszedtem Scaglia abbéból, kegyelmes herceg. Scagliából mindent ki tudok szedni, amit akarok.

— Ügyes ember vagy. Csak azért akartam ezt veled közölni, hogy ismerd a követendő irányt: ebbe a kölcsönös diplomataküldésbe belemegyünk, de kötelezettség nélkül. Előbb látni akarom, mit hoz az az angol. Eszerint beszélj Scaglia jelenlétében.

— Meglesz, kegyelmes uram.

Mindezt Scaglia már egy félóra mulva tudta. Úgy beszéltek ketten, mint az összeesküvők. Általok tulajdonképpen a főhercegné és az angol király esküdtek össze Olivarez ellen. Kiosztották négyszemközt szerepeiket is: vitatkozni kell Olivarez előtt, de némely pontban, hogy ne legyen feltűnő, egyetérteni. Pár nap mulva Olivarez együtt fogadta őket. Minden úgy folyt le, ahogy megbeszélték. Pieter a Scaglia minden mondatába belekapaszkodott. Scaglia válaszolt. Hevesen vitatkoztak. De azért lassan mégiscsak haladtak előre. S ekkor Olivarez a hármas tanácskozást váratlanul félbeszakította.

— Mára elég volt, — mondotta, — a jövő héten folytatjuk.

Hiába akartak ezek tovább tárgyalni, Olivarez

konok maradt. Abba sem ment bele, hogy hamarább üljenek össze, mint a jövő héten. Kénytelenek voltak beletörődni. Spinola és Leganez, akik ek Pieter mindenről jelentést tett, türelmetlenül kitakadtak. Spinola különösen.

— Ezt az embert nem lehet idegekkel bírni. Tudod, mióta ülök itt? Több, mint egy esztendeje. Közben a főhercegné úgyszólván rimánkodva sürget, hogy siessek már haza. Azonkívül kitűnt, hogy neked volt igazad, Rubens, nem nekem: a francia-angol béketárgyalások a legnagyobb titokban, de teljes erővel folynak. Richelieu nem halaszt sürgős tárgyalásokat a jövő hétre. De ez a borzasztó ember csakugyan nem ér rá, mert mindent maga akar csinálni. A királyi palotában nem lehet egy szekrényt átvinni egyik szobából a másikba anélkül, hogy ő erről aktát ne csinálna. Ha Salamancában harminc maravédi adótartozás nem folyik be, ő terjedelmes levelet diktál. Az ország minden aktáját ő intézi. Így hiába dolgozik húsz órát is naponta, nem érhet rá semmire, és közben Richelieu páratlan ügyességgel víz alá nyomja az ausztriai ház európai hegemóniáját. Ezt az Olivarezt képes volnék megfojtani.

A következő héten megint úgy folyt le a hármas tanácskozás, hogy az anyag egy kis részén végigmentek, s akkor Olivarez felállott. Mára elég.

— De herceg úr, — fakadt ki Scaglia, — miért függ ettől, amit tárgyalunk, a diplomaták kicserélése?

— Mert azt a diplomatát, akit küldeni fogok, külön utasításokkal kell ellátnom. Ezt pedig nem tehetem meg addig, míg nem tisztáztuk, hogy mi van még elintézetlen.

— Hát a junta még nem foglalt állást ebben a dologban?

— Hova gondolsz? A junta eddig csak informálódott. Majd én javaslatot teszek a juntának, ha a

dolgunkat mi hárman befejeztük. Akkor a junta majd határoz, hogy mit ajánljak őfelségének. Őfelsége dönt tetszése szerint. S majd csak akkor küldünk diplomatát Londonba. De hol van az még.

— És Sir Endymion addig itt sétál Madridban tétlenül?

Olivarez egyszerre goromba lett. Rákiáltott az abbéra:

— Engem ne taníts, kérlek. Az én dolgomat én jobban tudom. Most elég volt belőletek.

Semmi módon nem lehetett gyorsabb ütemre bírni. A hetek multak, Európában minden nap történt valami. A mantuai háború igen különös módon folyt: Nevers herceg, akit egyszerre támadott meg Franciaország nevében Savoya, Ausztria nevében pedig a spanyol katonaság, a spanyolok ellen meglepő hősiességgel védekezett, a franciák ellen minden ütközetben egy-kettőre alul maradt. Mindenki látta, hogy a franciák támadás örve alatt erősen támogatják. És eljött a pillanat, mikor Nevers herceg békét kért azzal, hogy a franciák megverték. Richelieu fényes diplomáciai diadalt aratott, a spanyolok kénytelenek voltak lenyelni, hogy Nevers herceg, a francia Gonzaga-rokon, Mantua birtokában marad. Ezzel a francia befolyás földrajzilag menthetetlenül belefúródott a milánói spanyol tartomány testébe. Spinola sápadt volt a dühtől.

— Megyek a királyhoz és megmondom neki, hogy ez az ember egyedül több spanyol földet fog elveszteni, mint amennyit a spanyol hódítók valaha is szereztek.

— Nem használ semmit, — legyintett Leganez, — mikor a flotta elveszett, hivatalos állásomnál fogva jártam a királynál és kifejtettem neki, hogy ez így nem megy tovább. A király megígérte, hogy fontolóra veszi, amit mondtam. Minden maradt a régiben.

S míg Olivarez a Scagliával való tárgyalásokat hétről-hétre húzta, hiába próbált akárki akármit, a dolog csak nem akart gyorsabb lendületet kapni. Ekkor Pieter az utolsó eszközhöz folyamodott. Ajánlkozott Olivareznek, hogy miután a királyi családnak már minden tagját lefestette, most már őt szeretné lefesteni. Olivarez szabódott, hogy nem ér rá. De Pieter vállalta, hogy munka közben festi le, a herceg ezalatt nyugodtan dolgozhatik. Olivarez nehezen bár, de belement. Pieter felszereltette az állványt a herceg dolgozószobájában és munkába vette a képet. De munkába vette az ábrázoltat is. Olivarez nem jutott hozzá, hogy festési órák alatt dolgozzék. Akarva, nem akarva belement a politikai társalgásba. Már négy ülés után megvolt az eredmény: Olivarez belement, hogy az üres hátralévő pontokat egy ülésen letárgyalják Scagliával. A végleges lökést azonban nem ez adta meg. Hanem az a kínos hír, hogy Anglia és Franciaország megkötötték a békeszerződést. Olivarez a legutolsó pillanatig tagadta, hogy francia-angol tárgyalások egyáltalában folynak. A király magához kérette a francia követet és nyiltan megkérdezte. S a francia követ nem tagadta többé, hogy Richelieu és Anglia között megállapodás jött létre. Olivareznek leesett az álla. A palotában megint kárörömtől ragyogtak az arcok, mint mikor a flotta elveszett. Spanyolországot még kínosabb szégyen érte, mint a savoyai békével.

Most már a király nyúlt bele a dologba. Pietert a király színe elé rendelték. Megint csak tíz percet kapott öltözködni. A királynál ott találta Olivarezt. Azok ketten ültek, ő állott.

— Hallgass ide, Rubens, — szólt a király, — miniszteremmel együtt elhatároztam, hogy megkötöm a békét Angliával. Még ma kihallgatáson fogadom Sir Porter Endymiont. És magam is küldök diplomatát Londonba. Ez a diplomata Don Coloma

lesz. Ő most Brüsszelben van elfoglalva, de Spinola most már hazamegy és átveszi teendőit, Don Coloma felszabadul. Ő fogja Londonban aláírni a békét. De hogy előzőleg le is tárgyalja, arra nem tartom alkalmasnak. Arra egy embert tartok alkalmasnak, s véleményemben a herceg is megerősít: téged. Ezennel megbízlak, hogy sürgősen menj Londonba és Spanyolország nevében tárgyald le a békepontokat az angol kormánnyal. Vállalod ezt?

Pieter szédülést érzett a fejében. De vitézül tartotta magát.

— Meghatott hálával vállalom, felség.

— Köszönöm. Azonban én a birodalom tekintélyével nem tudom összeegyeztetni, ha az országot ilyen súlyú tárgyalásokban közepes rangú ember képviseli. Ezért ma írok nagynéném őfenségének, hogy nevezzen ki téged Spanyol-Németalföld kormányzó tanácsának titkárává. Így Don Coloma lesz Spanyolország hivatalos követe, te pedig a németalföldi tartomány hivatalos követe. Amilyen gyorsan tudsz, indulj Londonba. Utasításaidat megkapod írásban, azokkal Brüsszelben megállsz és bemutatod őket nagynénémnek. Pénzt útiköltségre Brüsszelben fogsz kapni. Antwerpenbe elmehetsz gyerekeidhez, de csak rövid időre.

— Köszönöm, felség.

— Aztán sietsz Londonba. Eddig tart, amit hivatalosan akartam mondani. Most egyéb következik. Lefestettél engem, a királynét, Carlos és Fernando öccseimet és az infánsnőket. Ezeket mind a főhercegné fogja kapni. A képek ára külön ügy, azt hiszem, nem leszel elégedetlen. Én azonban külön művészi tetszésem jeléül ezt az emléket szántam neked. Vedd át a hercegtől. Mindjárt húzd az ujjadra.

Olivarez nyitott tokban gyémántgyűrűt nyujtott át. Jókora kő volt, testvérek között megért két-

ezer dukátot. Pieter lehúzta félkesztyűjét és feltette az ékszert.

— Pontosan áll az ujjamon, felség. Köszönöm szépen. Nem is tudom, mi öröm érhetne még ennyi kegy után.

— Pedig még valamit kapsz tőlem, amit legutoljára hagytam, mert ennek fogsz legjobban örülni. Nagynénémnek megírtam azt a kívánságomat, hogy kormányzótanácsi titkári rangodat a fiad örökölhesse.

Ezt már nem is tudta megköszönni. Csak meghatottan makogott. A király jóindulatú mosollyal gyönyörködött örömében. És folytatta:

— Most tehát indulsz. Párisban egyetlen napot szabad töltened. Isten áldása legyen útadon.

Ez történt április huszonhetedikén. Pieter április huszonkilencedikén elutazott. Közben még be kellett csomagolnia. Jóval nagyobb poggyásszal indult vissza, mint amennyivel érkezett. Sok mindent vásárolt, azonkívül itt voltak Tizián-másolatai, amelyeket a palota megragadóbb képeiről festett. Elbúcsúzott Spinolától és Leganeztől, akik a győzelem örömével hallgatták végig az utolsó audencia történetét. Elbúcsúzott Scagliától, aki meleg ajánlólevelet írt neki az angol államtitkárhoz. Elbúcsúzott Velazqueztől baráti öleléssel. És elbúcsúzott Dolorestől. Az özvegy beosont hozzá utolsó este és csodálkozott a ládákon. Megütődve, kérdő pillantással nézett a festőre.

— El fogok utazni, — mondta Pieter.

— Mikor?

— Sajnos, már holnap reggel. Hirtelen jött az egész, a király így akarja.

Dolores sírva borult a vállára, jajveszékelt, öngyilkosságot emlegetett. Pieter türelmesen vigasztalta. Tulajdonképpen megúnta már ezt az összeköttetést, Dolores nagyon ostoba asszony volt és idege-

sítően sokat beszélt. De ez a búcsú terhes kötelesség volt, amelyen át kellett esni Végigvárta az asszony könnyektől nedves, szenvedélyes csókjait. Gyengéden, úgyszólván jóindulattal vette karjai közé a sötétben.

— Hiába, — mondta később Dolores, — nincs más hátra, mint hogy meghaljak. Én már az életben senki mást nem tudok szeretni.

— No, no, nem kell ilyen nagy szavakat mondani, Dolores. Szép vagy és kedves. Akad neked vigasztalásod.

— Nekem nem kell senki. Mióta ismerlek, nem csaltalak meg soha. Nem is tudok ránézni másra.

— Meg vagyok győződve, hogy nem csaltál meg. Én sem téged. De azért nem egy asszonyról meglátam, hogy szép. Éppen így te is meglátod erről, vagy amarról, hogy csinos férfi. Ez természetes. Bizonyára akadt ezek között olyan is, akivel gondolatban komolyan foglalkoztál volna, ha én nem vagyok. Ez igazán nem bűn. Ugye volt?

— Volt, — felelte Dolores habozva.

— Ki tetszett mégis legjobban? Fonseca hadnagy, vagy az a fiatal kereskedő, az Alcalán?

— Eh, az a kereskedő, hagyj békét vele. Elég volt nekem a kereskedőkből a házaséletem alatt. A hadnagy, nem mondom, az igen.

— Látod. Szoktasd magad a gondolathoz, hogy egyszer majd fogod szeretni. Nem most rögtön. Majd egyszer. Mikor már sokáig ostromolt. Ha ugyan ostromolni fog. Mert nem biztos, hogy tetszel neki.

— Én? Csak tudnád, mennyire odavan utánam. Mindenáron el akart vinni színházba. Látod, te sohasem vittél színházba, pedig mennyit kértelek mindig.

— Drágám, tudod jól, hogy én nagyon korán fekszem és nincs az a mulatság, amiért fennmarad-

nék. Igen előkelő urak biztattak, hogy menjek el. Mégsem mentem.

— Bezzeg Fonseca mindenáron el akar vinni. Csak még nem tudom, elmenjek-e. Holnaputánra hívott. Alarcon-darabot adnak.

— Okvetlen menj el, drágám. Neked most szórakoznod kell. Igérd meg, hogy elmégy az én kedvemért.

Dolores megígérte. S már nem is sírt, mikor utoljára, felületesen megcsókolták egymást. Mikor az ajtó becsukódott — halkan, hogy Cossiers meg ne hallja, — Pieter megnyugodva fordult másik oldalára. Holnapután vele már Irun felé fog zörögni a postakocsi. Madrid messze mögötte marad az udvari élettel, a Prado sétálóival, a hintóablakon kitekintő dámák előkelő únottságával, Doloresszel, mindennel. Holnapután mindez már elmerült a multba és emlék lett belőle.

Párisban egyetlen napot töltött. Ezt gazdaságosan be kellett osztania. De Vicq bárónál szállt meg, akit Olivarez kívánságára részletesen értesítenie kellett az angol-spanyol béketárgyalásokról. Aztán a Palais Luxembourgba sietett. Mivel arra hivatkozott, hogy másnap kora reggel tovább kell utaznia, az anyakirályné soron kívül fogadta. De izent, hogy a művész rajzolóholmit is hozzon magával. Az elvitte dobozát és nagy vázlatkönyvét. Medici Mária a pavillonban fogadta, hallatlan gazdagságú budoárban.

— Rajzolj le gyorsan, ha már itt vagy. Tudom, hogy ezt szereted beszélgetés közben.

Medici Mária rohamosan öregedett. Szeme sarkában pókhálót alkottak a ráncok. tokája erősebb lett, arcából itt-ott hivatlan szőrszálak nőttek. Most már lehetetlen volt őt szépasszonynak rajzolni. De ő szépsége biztos tudatában ült ott és hallgatta a madridi udvar apróságait. Részletesen kikérdezte

Pietert leánya felől és sopánkodott, hogy már négy leány született és fiú még mindig nem. De talán most.

— Októberre várható a gyermek, — ujságolta Pieter.

— Most már biztos?

— Biztosnak hallottam. A király nagyon reménykedik, hogy fiú lesz. Könyörgő miséket mondat és mindenkit, akinek fia van, a legfurcsább kérdésekkel faggat.

Mikor a madridi mondanivalók, vagy elmondható részletek kimerültek, rátértek a IV. Henrik-sorozat képeire. A megrendelés eddig elég bizonytalan lábon állott, De Maugis abbé nem tekintette sürgősnek a dolgot. De most az anyakirályné megismételte a rendelést és ezúttal határozott és kötelező formában. A határidőről is kezdtek beszélgetni, s itt vita támadt. Pieter mennél távolabbi határidőt szeretett volna, az anyakirályné mennél közelebbit.

— De hát mi az a sok dolgod, amitől nem érsz rá nekem festeni?

Pieter befelé mosolygott. Nem felelhette az igazat: hogy előbb békét kell kötnie Angliával.

— Felség, új állásom van. A brüsszeli kormányzótanács titkára lettem.

— Ahhoz gratulálok. De nagyon sokat mászkálsz is a világban. Hallottam valamit rebesgetni, hogy politikai küldetésekkel foglalkozol. Nem is emlékszem, ki mondta.

— Üzeneteket viszek, felség, egyik helyről a másikra, mint mindenki, aki messzire utazik.

A határidő kérdése végül nyitva maradt. Pieter befejezte a képet, a rajzon lecsípett az anyakirályné korából vagy öt esztendőt. A felséges hölgy megtekintette a vázlatot. Rosszkedvű lett tőle.

— Ennyire megöregedtem?

— Szó sincs róla, felség, ez csak vázlat. Felséged jobb színben van és fiatalabb, mint valaha.

Aztán az abbé következett, akivel fizetési feltételekről s a képek végleges méreteiről kellett tárgyalnia. Együtt mentek a galériába, abba, amely párhuzamos volt a Medici-sorozat galériájával. Az abbé beszélgetés közben meglepő dolgokat mondott:

— Jól vigyázz, hogyan oldod meg a feladatot, mert tudd meg, hogy volt egy pillanat, mikor el is veszíthetted volna. Alig egy pár napja.

— Tessék? Elveszíthettem volna a feladatot?

— El bizony. Richelieu levelet írt őfelségének, hogy szeretné, ha a másik galériát Arpino festené, de ha ő nem, mindenesetre valamelyik itáliai festő. Rólad régen hallottunk, nem jelentkeztél, azt hittük, hogy nem is akarod megcsinálni. Őfelsége mérlegelni kezdte a dolgot. Arpino nem tetszett neki. Még a legtöbb kedve lett volna Reni Guidóhoz. Megkérdeztük Spada bíborost, mi van Renivel, nem lehetne-e elhozatni. Nem lehetett, Reni most Bolognában dolgozik és nagyon el van foglalva. Ajánlotta helyette Guercinót. A felséges asszony habozott. Mondhatom, jelentkezésed ma reggel az utolsó percben történt. Holnap őfelsége talán már más mellett döntött volna. Nem szólt erről semmit?

— Semmit. De mi baja velem Richelieunek?

— Azt már neked kell tudni.

Pietert ez az értesülés nem érintette kínosan, inkább érdeklődő tűnődésre indította. Rokonszenvnek és ellenszenvnek parancsolni nem igen lehet. Ha két ember találkozik, azonnal megébred ösztöneikben egy „igen", vagy egy „nem", vagy a tökéletes közömbösség. Ez az első benyomás rendszerint döntő. Richelieunek ő az első találkozáskor igen ellenszenves volt, ezt érezni lehetett. A Medici-képek megtekintésekor csak úgy sugárzott belőle az ellenérzés. Miért? Ennek nincs oka. Egyik ember kel-

lemes valakinek, a másik nem. S ezt az első ellenérzést a hatalmas bíbornokban aligha győzhették le azok a hírek, amelyeket kitűnően megszervezett külpolitikai emberei küldhettek neki: itt is, ott is felbukkant Rubens ezekben a jelentésekben, mindig olyan homályos tárgyalásokkal kapcsolatban, amelyekben a francia politika elleségei vettek részt. Buckingham, Gerbier, Vosberghen, Scaglia, Spinola, Leganez, Carleton egytől-egyig olyan nevek, amelyek gyakran kerültek a bíboros íróasztalára, s a jelentések mindúntalan Rubens nevét is megemlítették a franciaellenes nevek mellett. A francia követ kétségkívül most is jelentette Madridból, hogy Rubens és Scaglia Olivarezzel tanácskoznak, s ugyanekkor Madridban tartózkodik Sir Porter is. Az anyakirálynéval való nagy barátság sem volt jó ajánlólevél Richelieu előtt. Semmi kétség: ő szálka Richelieu szemében. A bíboros nem restelli a fáradságot, hogy anyagilag ártani próbáljon neki. A rosszindulatú érdeklődésnek ez már akkora foka, amely úgyszólván politikai lovaggá üt. Hogy pályáján nemcsak festéssel, hanem politikával is vitte valamire, annak ez olyan biztos jele, amely inkább megelégedéssel töltheti el. De azért a vigyázat sem fog ártani.

— Leszel szíves megállapodásunkat levélben is összefoglalni számomra a rend kedvéért, főtisztelendő úr?

— Hogyne. Magam is szeretem, ha ilyen dolgokban nincs félreértés. Csak utazzál el, majd írok neked Antwerpenbe.

Brüsszelig három napot szokott tartani az út Párisból. Bár a postakocsinak feneketlen sárral kellett küzdenie, a három nap most is elég volt. Útközben megbeszélte Cossiersszel, hogy az nem megy vele Londonba. Cossiers nagyon belefáradt a madridi nyolc hónapba, vágyott is már megülni otthon

és folytatni a festőmesterséget. Brüsszelben el is váltak. Cossiers folytatta az utat haza. Otthon majd más magántitkárról kell gondoskodni.

A főhercegné izgatott örömmel fogadta nyolc hónap multán hazatérő emberét. A beszámoló kihallgatás egy kerek délutánt vett igénybe. Utána mind a ketten majd eldőltek a fáradtságtól. De végigvettek mindent rendszeresen, pontosan, a Pieter pedáns jegyzetei alapján. Mikor elbúcsúztak, Izabella így szólt:

— Megáldottalak, mikor elmentél, Rubens. Eddig szerencsét hozott az áldás. Kísérjen továbbra is. Amin dolgozunk, Istennek tetsző.

Bármilyen fáradt volt, még Don Colomával kellett beszélnie. Írásbeli utasításaiban benn volt, hogy egyedül utazik Londonba. Mint brüsszeli követ, Don Coloma csak a végleges ratifikáláshoz érkezik, mint madridi követ. Rubens köteles Brüsszelbe érkeztekor Colomát a tárgyalások eddigi állásáról tájékoztatni. Ez már könnyebben ment. Spinola helyettese minden héten elolvasta a főhercegnének küldött jelentést, amit tudnia kellett, körülbelül már tudta.

Antwerpenre négy nap maradt. Nyolc hosszú hónap után négy kurta nap. Nicolaas elpityeregte magát a boldogságtól, mikor apja nyakát átkarolta. Albrecht sohasem volt érzelmes. Már most tartózkodó volt, józan és komoly, mint az apja. De az ő szeme is elnedvesedett. Nagyot nőtt mind a két fiú, kivált a nagyobbik. Tizenöt éves volt már, nemsokára fiatalember.

— Akárki keres, — rendelkezett az apa, — most nem lehet velem beszélni. Elmentem hazulról. Gyertek ide, fiúk, hadd vegyelek szemügyre benneteket. Jó Isten, hogy megnőttetek. Maholnap nagyobbak lesztek, mint én. Most szép sorban elmondjátok, mi minden történt veletek, mióta nem voltam itthon. Először Albrecht, aztán Nicolaas.

Csak mikor már a fiúkkal kibeszélte magát, vette számba egyéb dolgait. Mindenekelőtt a műtermet. Emberei, inasai tündöklő arccal üdvözölték.

— Csakhogy már itthon vagy, uram, — mondta Snijders meghatottan, — annyiszor lett volna szükség rád. Nélküled mi nem érünk semmit. Most aztán megint nekiállunk és dolgozol velünk, mint azelőtt.

— Nem így lesz, fiam. Napokon belül utazom tovább. Csak éppen szétnézhetek köztetek. Panneels, a könyveket.

Az üzlet bizony alaposan megcsappant. A régi rendelések még jó ideig futották, de új rendelés annál kevesebb érkezett. Híre ment, hogy a mester maga nincs itthon, a rendelők inkább mentek máshoz. Főként Crayer jött hirtelen divatba, a brüsszeli. Nem is késlekedett hirdetni, hogy vége Rubens egyeduralmának. Ő majd megmutatja, hogy más is van még a világon, aki tud festeni. Különösen azóta nem lehet bírni vele, mióta bekerült a brüsszeli városházán a tanácsurak közé.

— Uram, — mondta Panneels, — nagyon sokat árt nekünk Crayer. Dolgaidba nem szólhatok bele, de ajánlatos volna most huzamosabb ideig itthon maradnod, míg mások a műteremnek túlságosan a nyakára nem nőnek.

— Lehetetlen. Ti csak dolgozzatok tovább. Majd, ha ismét visszajövök, rendbehozok mindent. Most látni akarom, ami munkában van.

Ecsetet vett a kezébe, végigment a képeken. Azok áhítatos tisztelettel nézték egy-egy vonását, amely varázslatként tett értelmessé eddig lapos részeket. Mikor valamennyi képen végigment, átnézte a kész, régi képek raktáranyagát. Ajándékot akart választani az angol király számára. Sokáig habozott két-három kép között s már abba is akarta hagyni a keresgélést, mikor egy elfelejtett vásznat fordított kifelé a fal mellett. Boldogan kiáltott a fiúknak,

hogy azonnal jöjjön a keretező. „A béke áldása" volt a kép címe. Félakt fehéren tündöklő teste adta a festmény közepét: anya, aki keblét kínálta az ölébe kúszó csecsemőnek. Egy szatír nagy kosárból szedte elő a dús és étvágygerjesztő gyümölcsöt, a kosár tövében tigris hempergett békésen és játékosan pofozta mancsaival a kosár szélét. A gyümölcsöt gyermekek nézték gyönyörködve, a háttérben az apa most tette le fényes mellvértjét. Egészen hátul, majdnem beleolvadva a most szűnő orkán sötéten gomolygó hátterébe suhant el a háború gonosz démona. A kompozíció jó volt, a színek elevenek, a kivitel kifogástalan, különösen a kép balsarkában álló meztelen női alak háta tetszett Pieternek. Igyekezett szép képpel mutatni figyelmét az angol királynak, akit művészete annyira érdekelt, hogy őfelsége addig nem nyugodott, míg meg nem szerezte Pieter egy arcmását.

Aztán az após következett. Pieter magához kérette, de izent neki, hogy Hendriket is hozza magával. Ezt nézte ki titkárnak. Hendrik sógor jól beszélt nyelveket és megbízható tisztességét apjától örökölte. Kitörő örömmel vállalta a titkári teendőket: egy nappal előbb még nem is álmodta, hogy ingyen megjárhatja Londont. Aztán Gevaert következett, aztán Van Dyck, aztán utána nézett a fiatal Brueghelnek, Philips gyerekeinek, Blandine gyerekeinek s már el is telt a négy nap. Fáradtabban ült kocsira, mint ahogy érkezett.

Brüsszelben megint megállt, hogy hírt kapjon, milyen hajóval fog utazni. Don Coloma elébe tette Sir Cottington frissen érkezett levelét.

Őfelsége Rubens úr küldetése felett nagy megelégedését fejezte ki, nemcsak a rábízott javaslatok miatt, hanem azért is, mert igen vágyik megismerni egy ennyire érdemes embert.

A hajó felől is jött értesítés, előzékenyebbet képzelni sem lehetett. A kormány állami hajót küldött Calaisba, hogy az Rubenst Doverbe szállítsa. De egy Dunkerquebe indult hadihajó kapitánya is parancsot kapott, hogy a brüsszeli követet, amennyiben inkább Dunkerqueből akar utazni, vegye fedélzetére. Pieter Dunkerquet választotta. A hadihajónak, amelyre felszállott, nem volt más utasa, csak ő és sógora. A tengerésztisztek kajütjei során kaptak szobákat. Páratlan figyelem vette körül. Szobáját virágdísz ékesítette és nagy tálon válogatott déligyümölcs, kis kézipatikát kapott tengeri betegség ellen, ágya mellett kis asztalon olvasnivaló, szobája előtt diplomatáknak járó fegyveres őr. A kapitány azonnal tisztelgett nála indulás után, majd a gazdasági tiszt mutatkozott be és megkérdezte, hogy a konyhára nézve mik a parancsai.

Az átkelésnek szép idő kedvezett. Ez a hajó részt vett annakidején La Rochelle sikertelen felmentése kísérletében, a tisztek az étkezőben körülülték a követet és érdekes dolgokat meséltek a meddő vállalkozásról. A tengeri betegség nem jelentkezett. Pieter a beszélgetést olykor félbeszakítva Hendrikkel sétálgatott a fedélzeten, vagy a korlátnak nekitámaszkodva bámulta a messzi tenger érdekes színeit. A hajó nem a déli partok felé haladt, hanem egyenesen a Themze torkolatához vitte s ott befordult a folyóra. Kora hajnal volt, két oldalon most serkent fel a hétköznapra Anglia földje. S aztán a kibontakozó reggeli napsütés ködös hunyorgásában megjelent a Tower.

A parton udvari hintó várakozott, amely Gerbier lakására vitte. Gerbier már nem állt politikai szolgálatban, de barátságuk változatlan maradt. Mivel Pieter azt a kívánságát fejezte ki, hogy nem fogadóban, hanem régi barátjánál szeretne lakni, a kormány úgy intézkedett, hogy Gerbiernek a király

megtéríti a vendéglátás költségeit. A hajón angolul kellet beszélni, most jólesett flamandul köszönteni a kitárt karokkal elébe sietö barátot és feleségét. A vendégszoba kandallójában már ropogott a tűz.

— Panaszkodtál köszvényedre, — mondta Gerbier, — jónak láttam befűttetni, pedig június eleje van. De a lakás nedves. Londonban minden lakás nedves és hideg. Nem neked való éghajlat.

— A pokol sem nekem való éghajlat, de ezért a békéért oda is elmentem volna. Te tudod legjobban.

— Tudom. Most egyedül hagylak, pihend ki magad. Sógorod már le is dőlt. Ha levelet akarsz majd írni, az írószerszámot megtalálod.

Pieter kicsomagolta kipoggyászát. Aztán egyelőre nem volt semmi dolga. Sem enni, sem aludni nem volt kedve. Gondolkozott. Úgy érezte, hogy most nagyon boldognak kell lennie. Elérte, amiről fiatal kora óta álmodott: a szép és méltó politikai feladatot. De az újjongás hiányzott belőle. Tekintete az íróasztalra esett, a simán kikészített levélpapírra, amely mintegy követelte, hogy írjanak rá. Hosszú ideje nem ért már rá a készülődés és utazás hajszájában levelet küldeni szászii barátainak. Leült és kezébe vette a tollat.

Méltóságos, igen tiszteletreméltó uram, ilyen rövid idő alatt ennyi országot és udvart látnom fiatal koromban hasznosabb lett volna számomra, mint most, mert erősebb szervezetemmel könnyebben viseltem volna el az utazásokat, szellemem pedig a tapasztalatokkal és idegen nemzetek ismeretével a jövő nagyobb feladataira acélozhatta volna magát, ehelyett most elhasználom lankadó testi erőimet, és időm sem marad már, hogy ennyi fáradság gyümölcsét élvezhessem, hacsak annyiban nem, hogy műveltebb ember-

ként fogok meghalni. De vigasztalom és kárpótolom magam az utazás adta sok szépség feletti örömmel...

Felállott, az ablakhoz ment és kinézett az utcára. A házsorok tövében, amelyek itt különös módon csaknem kizáróan földszintes házakból épültek, már erős és zsivajgó volt a forgalom. Sok fiatalembert látott, akik frissen, kipihenten most indultak napi munkájokra. Ő nagyon fáradtnak érezte magát. Nemcsak az utazástól. Az élettől is, amelyben már annyit dolgozott. S arra gondolt, hogy nemsokára itt van születése napja. Az ötvenkettedik.

Vége a harmadik kötetnek.

2424. — Krakauer és Várnai, V., Csáky-u. 32. Fel. vez. Várnai

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár